شىنجاڭ سەنئىتى

6

1982

ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ رەئىسى ياسىن خۇدابەردى ۋە پەخرىي رەئىسى ليۇ شياۋۋۇلار 12 - قۇرۇلتاينىڭ ھۆججەتلىرىنى ئۆگەنگەندىن كېيىنكى تەسىراتلىرى ئۈستىدە سۆھبەتلەشمەكتە.

◀ سۈرەتنى چېيۇ لىن تارتقان.

ئەدەبىيات - سەنئەت ساھەسىدىكى بىر قىسىم كىشىلەر 12 - قۇرۇلتاي ھۆججەتلىرىنىڭ روھى توغرىسىدا قىزغىن سۆھبەت ئېلىپ بارماقتا.

▼ سۈرەتنى چېيۇ لىن تارتقان.

▲ ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىدىكى ئىدارە خادىملىرى 12 - قۇرۇلتاينىڭ ھۆججەتلىرىنى ئىخلاس بىلەن ئۆگەنمەكتە.

سۈرەتنى چېيۇ لىن، سۇن جيەنگلار تار

▶ شىنجاڭ كىنو ئىجادىيەت سۆھبەت يىغىنىغا قاتناشقان ۋەكىللەر 12 - قۇرۇلتاينىڭ ھۆججەتلىرىنى قىزغىن مۇزاكىرە قىلماقتا.

سۈرەتنى جياڭ چىڭلىن

پارتىيە 12 - قۇرۇلتىيىنىڭ غەلىبىلىك چاقىرىلغانلىقىغا قىزغىن تەنتەنە قىلىنما

شىنجاڭ سەنئىتى

(قوش ئايلىق ژورنال)

2-يىل نەشرى

6

1982

بۇ ساندا

پەرھات ـ شىرىن (دىراما) .... ئەھمەت ئۆمەر (3)
ئۇنتۇلماس سىما (ماقالا) .... ئەيسا يۈسۈپ (36)
«سامساق ئاكاڭ قاينايدۇ» كومېدىيەسى ھەققىدە (ماقالا) .... ئېلى ئىزىز (42)
قازاق خەلقىنىڭ ئەنئەنىۋى سەنئەت پائالىيىتى ـ ئاقىنلار ئېيتىشىشى (ماقالا) ....
.... ئەنۋەر ئابدۇرېھىم ماغاز سۇلايمان، (47)
كومۇلگەن بايلىق ۋە ئۈمىت (رادىيو دىرامىسى) .... تەن پىڭرۇ، ساۋلېي (54)
ئىزدىنىش (ئوچېرك) .... ئابلىز رەھىم (78)
«غۇنچەم» دىرامىسىنىڭ بەدىئىي ئالاھىدىلىكى توغرىسىدا (ماقالا) .... قاۋسىلقان قامىجان (84)
خەلقىنىڭ ئۇنتۇلماس سەنئەتكارى ـ ھاشىم ھاجى (ئەسلىمە) .... ساتتار توختى (92)
تارىخىي دىراما ئىجادىيىتىدىكى بىر قانچە مەسىلە (ماقالا) .... مەھەممەت زۇنۇن (96)
تۆھپىكار ئۇستازنى ئەسلىگەندە (ئەسلىمە) .... شېرىپ خۇشتار (103)
ئارتىستنىڭ قايناق ھېسسىياتى نەدىن كېلىدۇ؟ (ماقالا) .... سۇن يەن (108)
تېكىستسىز لىرىك ناخشا (ماقالا) .... ماكې (115)
قەلەمنى ئاغزىدا چىشلەپ رەسىم سىزغۇچى ئادەم .... سى تۇشۇي (117)
سەھنە ئىلھاملىرى (شېئىر) .... ئىبراھىم ئىزاق (119)
كېلىنىنى كۈتۈۋېلىش (شېئىر) .... ھەبىبۇللا ئوسمان (121)
تەنبۇر ھەققىدە غەزەل (شېئىر) .... ئابدۇللا ساۋۇت (123)
گۈزەل تۇرپان (ناخشا) .... سۆزى: مەمەت تانانىقنىڭ، مۇزىكىسى: ئەھمەتجاننىڭ (124)
دۇتارىم (ناخشا) .... سۆزى: ئابابەكرى ئەھمەتنىڭ، مۇزىكىسى: ئابدۇقادىر قايىتوپنىڭ (125)
ۋەتەن بېغىدا (مۇزىكا) .... ئەبەيدۇللا تۇردى (126)
يۇرتۇم باھارى (ناخشا) .... سۆزى: تۇرغان شاۋۇدۇننىڭ، مۇزىكىسى: ئابلىز رەھىمنىڭ (127)
يۇمۇرلار .... ئايشەم توختى (46-122)

مۇقاۋىنىڭ 1 ـ بېتىدە: ھازىرقى زامان ئۇيغۇر شائىرى نىم شېھىت (ماي بوياق رەسىم)
.... غېنى سىزغان.
مۇقاۋىنىڭ 4 ـ بېتىدە: سۇ ئۇسۇس .... گاۋلەن فوتوسى

بۇ ساندىكى ھۆسنى خەت، بەت بېشى سۈرەتلىرىنى نىياز كېرىم ئىشلىگەن.

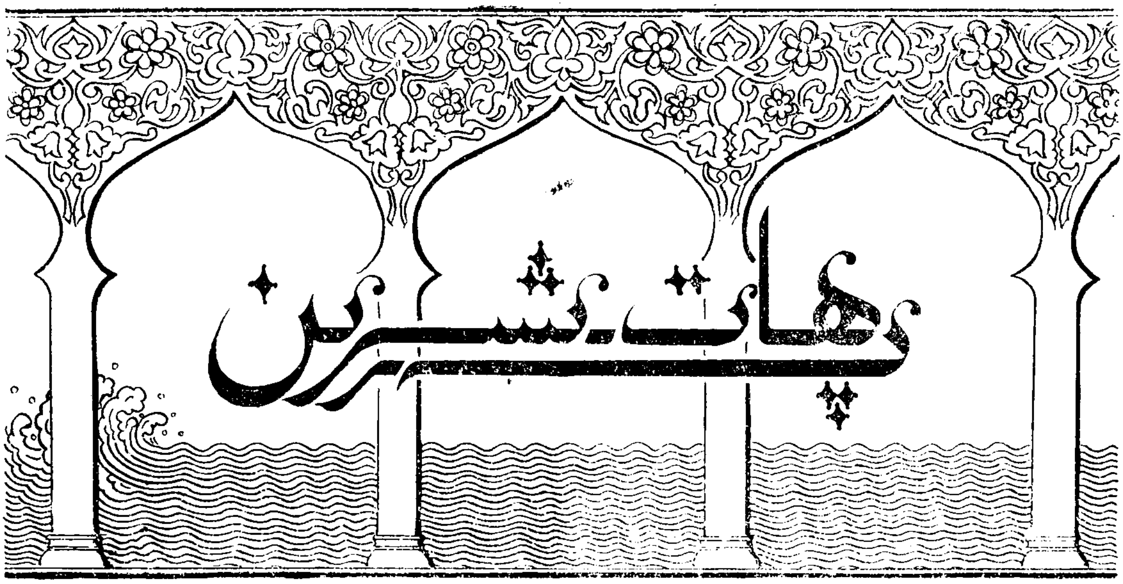

(6 پەردە 8 كۆرۈنۈشلۈك مۇزىكىلىق دىراما)

ئەمەت ئۆمەر

قاتناشقۇچىلار:

پەرھات — خاقان چىن شاھزادىسى 25 ياش.

شىرىن — ماھىن بانۇنىڭ سىڭلىسى 22 ياش.

خاقان چىن — چىن - ماچىن خاقانى 65 ياش.

ماھىن بانۇ — ئەرمەن شاھى 40 ياش.

شاپۇر — رەسسام، پەرھاتنىڭ دوستى 30 ياش.

مۇلكىئارا — خاقاننىڭ ۋەزىرى. 50 ياش.

بەھرام — مۇلكىئارانىڭ ئوغلى، پەرھاتنىڭ ئىمىلدىشى 26 ياش.

غەزىنىچى — 70 ياش.

قارەن — نەققاش، ئالىم 55 ياش.

مانى — رەسسام، ئالىم 50 ياش.

ماھىن بانۇنىڭ ۋەزىرلىرى، سەرمۇنشى باشلىق مۇنەججىم ئاياللار.

ماھىن بانۇنىڭ تۇغبېگى، سىپاھلىرى، ھۇدەيچى قىزلار.

تاشچىلار، مىتىنچىلار، كېنىزەكلەر، قاراۋۇللار، چىرىكلەر.

خىسراۋ — ئىران شاھى 50 ياش.

شىرۋىيە — خىسراۋنىڭ ئوغلى 25 ياش.

AltunOq

ياسمەن — خىسراۋنىڭ ئەيبارى 65 ياش.
بۇزرۇك ئۇممۇت — خىسراۋنىڭ ۋەزىرى 60 ياش.
خىسراۋنىڭ ئەلچىسى — ھۆدەيچى 30 - 35 ياش.
جاكاچى — مەلىكە شىرىنىنىڭ جاكاچىسى 35 ياش.
ھۆدەيچى — (ئەر) 35 ياش.
سىپاھلار، جاللاتلار.

مۇقەددىمە

[خاقان چىنىنىڭ بىناكارلىق كارخانىسىنىڭ ئالدى، شەرقچە سېلىنغان شىپاڭ، ئۇدۇلدا كارخانا ئىچىگە كىرىدىغان چوڭ ئەگمە ئىشىك. سەھنىنىڭ ئىككى تەرىپىدە نەقىشلىك رىشاتكا. شىر، ئەجدىھارنىڭ تاش ھەيكەللىرى، قاش تېشىدا ياسالغان ئاجايىپ ئويمىلار، كەركىدان، ئەنقا قۇشى، سۇمرۇغ ۋە ھەر خىل سەنەملەرنىڭ ھەيكەللىرى، شامان دىنىغا ئائىت دۇت ئىسرىق داڭقانلىرى بار. قارەن باشلىق نەققاشلار رۇجەككە، مانى باشلىق رەسساملار شىپاڭغا ئىشلىمەكتە. كارخانا ئىچىدىن تومۇرچىلىك، مىسكەرلىك قىلىۋاتقان ئاۋازلار ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ. پەرھات بىلەن بەھرام ساۋۇت، دۇبۇلغا كەيگەن ھالدا نەيزىۋازلىق قىلىۋاتقان، قارەن بىلەن شاپۇر بولارغا قارىغاچ ئىشلەۋاتقاندا، چولپىراق مۇزىكىسى بىلەن سەھنە ئېچىلىدۇ. پەرھات نەيزە ئۇرغاندا، بەھرام سۇپەر بىلەن توسايدۇ. سۇپەرنى نەيزە تېشىپ ئۆتۈپ كېتىدۇ. پەرھات چاپسانلىق بىلەن سۇپەرنى ئېلىپ. سىنجىلاپ كورۇپ، قارەنگە تازىم قىلىدۇ]

پەرھات: ھېكمەت تىلسىمىنىڭ سىرىنى ئاچقان ئۇستاز، نەيزە قالقاننى تېشىۋەتتى، بۇ نەيزىنىڭ ياخشىلىقىدىنمۇ ياكى قالقاننىڭ ئاجىزلىقىدىنمۇ؟

قارەن: (تازىم قىلىپ) ئۇلۇق شاھزادە، قالقان بىلەن نەيزە بىر - بىرىگە قارىمۇ - قارشىدۇر. نەيزە ئىشلىگۈچى "مېنىڭ نەيزەم ھەر قانداق قالقاننى تېشىپ ئۆتۈپ كېتىدۇ" دىسە، قالقان ئىشلىگۈچىمۇ "مېنىڭ قالقىنىم ھەر قانداق نەيزىنى كاردىن چىقىرىدۇ" دەپ ماختىنىدۇ. بۇنىڭدىن مۇرات، ھەر كىشى ئوز ھۈنىرىنى ماختايدۇ. لېكىن قارىمۇ - قارشى نەرسە باراۋەر بولالمايدۇ. بۇنى سوقراتنىڭ تەبىرى بىلەن ئېيتقاندا "زىددىيەت قانۇنى" دەپ ئاتايدۇ. كائىناتتىكى ھەر قانداق شەيئى شۇنداق بولىدۇ.

شاپۇر: شۇنداق، تاش مىتىنىنىڭ بىسىنى ياندۇرىدۇ. لېكىن كىچىككىنە مىتىن كوھىقاپتەك تاغنى تالقان قىلالايدۇ. بۇ يەردە گەپ ھۈنەرنىڭ قانۇنلۇق بولۇشىدا. يەنى قۇرال ياساش قانۇنىنى بىلىش بىلەن، ئۇنى ئەپچىل ئىشلىتىشتە ۋە ھېكمەت ئۇگىنىشتە.

پەرھات: (تازىم قىلىپ) ھەر بىر ئېغىز سوزىڭىزدىن زەر چېچىلغاي، قېنى گېپىڭىزنى داۋاملاشتۇرۇڭ!

قارەن: بىلىم نۇرى بىلەن دىلى يورىغان شاھنىڭ قىيامەتكىچە نامى قالغۇسىدۇر. (پەرھاتقا

مېھرىۋانلىق بىلەن قاراپ) سەن ھەربىي ئىشلارنىلا بىلىپ قالماستىن، بەلكى سوقرات ۋە بوقراتنىڭ ھېكمەتلىرىنىمۇ ئۆگەن، ئۇ سېنىڭ دۆلىتىڭگە بايلىق يەتكۈزىدۇ، خەلقىڭنى باياشات قىلىدۇ. سەن رەسىم ئىلمىنىمۇ ئۆگەن، قەلبىڭ ئىپتىخارلىق بىلەن يورۇسۇن، شۇنىڭدەك تاش كېسىش، مىتىن سوغۇرۇش، نەيزە ـ قالقان ياساش قانۇنىنىمۇ ئۆگەن، ئۇ ساڭا ئەڭ مۇھىم كۈنلەردە لازىم بولىدۇ. ھېكمەت قانداق جايدا بولسا — ھېكمەتتۇر. گۆھەر نەدە بولسا — ئۇ بەربىر گوھەردۇر. ھېكمەت بىلەن يۇرت ئاۋات بولىدۇ. دۆلەت كۈچلۈك بولىدۇ.

پەرھات: (دىققەت بىلەن ئاڭلاپ تازىم قىلىپ) رەخمەت ئۇلۇق كەشپىيات ئىگىسى، ئېيتقان سۆزلىرىڭىزنى قەلبىمدە ساقلايمەن.

قارەن: گۈل ئۆزگەندە ئۇنىڭ تىكىنىگە دۇچ كەلگەندەك، ھۈنەر ئۆگىنىشتە قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كېلىسەن. تامچىلاپ تەر ئاققۇزسەن، گۈلنىڭ تىكىنىگە بەرداشلىق بەرگەن كىشىلا، گۈلنىڭ ئۆزىنى ئۈزەلەيدۇ.

شاپۇر: ھەسەل ھەرىسىدىن قورققان كىشى، بالدىن بەھرىمەن بولالمىغىنىغا ئوخشاش بىر ئىش.

پەرھات: سىلەرنىڭ سۆزۈڭلاردىن دىلىم قۇياشتەك يورىدى. ماڭا دۇنيادا ئەڭ جاپالىق ھۈنەرنىڭ سىرىنى ئۆگىتىڭلار، مەنمۇ موجىزىلەر يارىتاي، قەلبىمدە ئىختىرا گۈللىرى ئېچىلىپ، خىلمۇ ـ خىل پۇراقلار چېچىلسۇن. (ئىشخانىنىڭ ھەممە تەرىپىگە قارايدۇ) ئەجەبا، پۈتۈن كائىناتنىڭ سىرى بۇ يەردە پاش بولماقتا. (مانىنىڭ ئالدىغا كېلىپ) مۇبارەك تەبەسسۇمىڭىزگە مالال كەلمىسە، بۇ گوھەر چېچىۋاتقان قەلىمىڭىزنىڭ سىرىنى بايان قىل!

[مانى ئېگىلىپ تازىم قىلىپ، پەرھاتنى مەرمەر تاشنىڭ ئۈستىگە تەكلىپ قىلىدۇ. پەرھات مانىنى ھۆرمەت بىلەن ئولتۇرغۇزۇپ، ئۆزى ئۇنىڭ ئالدىدا تۇرىدۇ]

مانى: (سىزىۋاتقان سۈرەتنى كۆرسىتىپ) ئالەم بىنا بولغاندا پۈتۈن زېمىن دەشت ـ باياۋانغا ئوخشاش يارىتىلغان بولۇپ، ئىنسانلار كېيىنچە قوللىرىغا مىتىن ۋە باشقا قوراللارنى ئېلىپ ئېرىق ـ ئۆستەڭ، قاناللار ئېچىپ، قاغجىراپ ياتقان چۆللەرگە سۇ كەلتۈردى. قورقۇنۇچلۇق قاراڭغۇ غارلارنى يورۇق گۈلزارغا ئايلاندۇردى، كوھىقاپتەك سىرلىق جايلارنىڭ سىرىنى ئاچتى، بۇنىڭ ھەممىسى كىشىلەرنىڭ ئەقىل ـ ئىدرىكى ۋە ئىككى قولى بىلەن بولغان. بۇ رەسىم شۇ تەبىئىي دۇنيانى ئۆزگەرتكەن ئادەملەرنىڭ ئەمگىكىنى تەسۋىرلەيدۇ. قالغىنىنى شاپۇر ئېيتىپ بەرسۇن!

شاپۇر: (پەرھاتنى ئۆزى ئىشلىگەن رەسىمگاھقا ئېلىپ كېلىپ) مەن ساياھەتچى شاپۇر بولىمەن. دۇنيانىڭ ھەممە ئىقلىمىنى ساياھەت قىلىپ "ئىلىم ـ پەن ماكانى" دەپ نام چىقارغان بۇ ئەلگە كەلدىم، بۇ، شاھزادىغا ئاتاپ خاقان تەرىپىدىن قۇرۇلۇۋاتقان چوڭ بىنا بولغاچ، دۇنيادىكى مەشھۇر مۇھەندىسلەر، نەققاشلار بۇ يەردە ئىشلىمەكتە، مەنمۇ رەسساملىق ھۈنىرىم بىلەن بۇ ئالىي بىناغا جان كىرگۈزمەكچى

مەن. بۇ سۈرەتتە تەسۋىرلەنگەن جاي «يىپەك يولى» ئۈستىدىكى بىستۇن دېگەن تاغ بولۇپ ئۇنىڭ شىمالى بىلەن جەنۇبىي ئوتتۇرىسىدا، گوياكى جەننەت بىلەن دوزاقتەك پەرق بار. شىمالىدا چوڭ ئېرىم دەريا ۋە چوڭ كول بولۇپ، سۈيى مول، تۇپرىقى مۇنبەت، خۇددى جەننەت مىسالىدۇر. ئەندى جەنۇپ بولسا ئىنسانىيەتكە ئاپەت كەلتۈرگۈچى چوڭ قۇملۇق، دەشت - باياۋان، "دىۋىلەرنىڭ ماكانى" دەپ ئاتالغان، ئادەم قەدەم باسمىغان جاي. ھېكمەت ئەھلىنىڭ قىياس قىلىشىچە، مۇشۇ بىستۇن تېغىدىن بىر قانال ئېچىلىپ، بۇ دەشت - باياۋانغا سۇ چىقىرىلسا، ئۇ يەر ئىنسانىيەتكە بەخت بېغىشلايدىغان گۈلزارلىققا ئايلانغۇسىدۇر.

پەرھات: دەريانى مۇشۇ تاغ توسۇپ تۇرامدۇ؟

شاپۇر: شۇنداق. بۇ ئىقلىمنىڭ شاھى — ماھىن بانۇ ناملىق بىر ئايالدۇر. نۇرغۇن شاھلار ئۇنىڭغا ۋەدە بېرىپ، تاغنى كېسىپ سۇ چىقىرىش يولىدا نۇرغۇن ئىشلارنى قىلدى. لېكىن بۇ ئىشنىڭ ئەھدىسىدىن چىقالماي، يەرلەر يەنىلا قاغجىراپ ياتقىنىچە قالدى. مانا بۇ سۈرەتكە سىزىلغىنى بىر مەرت ئوغلان بىستۇن تېغىنى تالقان قىلىپ، بۇ چۆلگە سۇ كەلتۈرۈپ، ھورلەرنىڭ ساھىبى بولغان ئالتۇن بويلۇق شاھ مەلىكىنىڭ سىڭلىسىگە مەيۈسسەر بولسا، ھەممە ئادەم ئارزۇ - تىلىگىگە يېتەر ئىدى، دېگەن تەسەۋۋۇردۇر. بۇ مەلىكە (شىرىننىڭ سۈرىتىنى كۆرسىتىدۇ) «شىرىن» نامى بىلەن شۆھرەت تاپقان پاك ۋىجدانلىق، ئالى پەزىلەتلىك، ھۆسنى لاتاپەتتە تېڭى يوق پەرىزاتتۇر.

پەرھات: قېنى، تىلىڭىزدىن گوھەر چېچىلىپ، سۆزىڭىزنى داۋاملاشتۇردۇڭ!

شاپۇر: (2 - رەسىمنى كۆرسىتىپ) مانا بۇ سۈرەتتە، بىستۇن تېغىدا قانال چېپىۋاتقان ئىشچىلار ئارىسىدا، قۇياشتەك نۇرلىنىپ تۇرغان (پەرھات سۈرەتكە زوق بىلەن قاراپ قالىدۇ) دەل ئاشۇ شىرىندۇر. ئۇ تاغ قازغۇچىلارغا ئېھتىرام بىلدۈرمەكتە.

پەرھات: دوستۇم شاپۇر، بۇ سىزنىڭ تەسەۋۋۇرىڭىزمۇ ياكى؟...

شاپۇر: بۇ مەن كۆرگەن ۋەقە، مانى بىلەن ئىككىمىزنىڭ ئىختىراسى. بۇنىڭ تېخىمۇ مۇكەممەللەشكىنى خاقان غەزىنىسىدە ساقلانمىشتۇر.

پەرھات: ھۆرمەتلىك ئۇستازىم! ئۇنى ئاددى كۆز بىلەن كۆرۈش مۇمكىنمۇ؟

قارەن: ئۇنى كۆرۈش ئۈچۈن، سوقراتنىڭ ھېكمەت ئەينىكى كېرەك. شۇ ئەينەك بىلەن كىشىلەر ئۆزىنىڭ ئىقبال ۋە ئىستىقبالىنى كۆرەلەيدۇ. ئۇ ھەم غەزىنىدە بار.

پەرھات: (كۆرۈۋاتقان رەسىمدىن بېشىنى كۆتىرىپ ئېغىر نەپەس ئېلىپ) مەن سىز ئېيتقان ئەشۇ بىستۇن تېغىنى كېسىپ سۇ چىقىرىمەن. ھورلەرنىڭ شاھى بولغان ئۇل دىلرابانىڭ كۆڭلىنى شاد قىلىمەن.

بەھرام: (پەرھاتنىڭ شاھلىق كىيىمىنى كەيگۈزۈپ) شاھزادە، ئېيتقان ئىككەنسەن، ئېيتقىنىڭنى نىمە بولسۇن قىلىشىڭ كېرەك! ئالەمدە قەھرىمۇس، جەمشىت، زوھاكتەك شاھلار ئۆتتى. ۋاھالەنكى ئۇلارنىڭ نامى ھازىرغىچە كىشىلەرنىڭ قەلبىدە ھاياتتۇر.

مانى: شۇنداق. دۇنيادا نۇرغۇن شاھلار ئۆتتى. بەزىلىرى ئاجايىپ كەشپىيات قالدۇرۇپ كەتتى. نۇرغۇن ياخشى ئىشلارنى قىلدى. بەزىلىرى خەلققە ھېچ نىمە قىلىپ بەرمىدى. دىلىنى ئىلىم بىلەن يورۇتمىدى، بەلكى ئىلىم ئەھلىنى ھالاك قىلدى. خەلققە نۇرغۇن ئېغىرچىلىقلارنى قالدۇرۇپ كەتتى.

پەرھات: (ھاياجانلانغان ھالدا) بارىكاللا ئۇستازلىرىم! دىلىمنى ئىلىم نۇرى بىلەن يورۇتتۇڭلار، بۈگۈندىن باشلاپ شاھزادىلىقنى تەرك قىلىمەن، قەلبىمنى ئىلىم بىلەن بەزەت قىلىمەن. (تاج - دەۋاجىنى بەھرامغا سېلىپ بېرىپ، قولىغا گاك قەلەم ئېلىپ ئىشچىلار بىلەن تاش كېسىشكە چۈشىدۇ. قارىن تاش كېسىش يولىنى كورسۈتۈپ بېرىدۇ. بەھرام قەلەمنى تۇتۇپ بېرىدۇ. پەرھات تاشنى ئىككى پارچە قىلىۋېتىدۇ. ئىشخانىدىن بىر نەچچە ئىشچى چىقىپ ھەۋەسلىنىپ قارايدۇ. مۇزىكا ۋە قاراس - قۇرۇس ئاۋازلار سەھنىنى بىر ئالىدۇ)

— پەردە

بىرىنچى پەردە

[مۇقەددىمىدىن ئۈچ ئاي كېيىن. خاقان غەزىنىسىنىڭ بىر بولۇمى، قەندەللەرگە ئىسرىق ۋە شاملار يېقىلغان. ھەيۋەتلىك ساندۇقلار، قالقان، نەيزە، ئوقيا ۋە ساۋۇتلار، قاش تېشىدىن ياسالغان شىر، يولۋاس، كەركىدانلارنىڭ ھەيكەللىرى، تام، تۈۋرۈكلەردە ئالتۇن بىلەن يېزىلغان زىننەتلىك لەۋھەلەر، پېشقەدەم ئالىملارنىڭ ھېكمەتلىك سوزلىرى، ئۇدۇل تامدا سۇرلۇك قۇببىيە (كۇنۇپكا)، سەھنىنىڭ سول تەرىپىدە غەزىنىگە چۈشىدىغان تومۇر رىشاتكىلىق ئىشىك ۋە پەلەمپەي بىلەن غەزىنىگە چۈشىدىغان ئەگمە، ئۇنىڭ ئىككى تەرىپىدە تىلسىملىق ئوقيا، تەۋەر تۇتۇپ تۇرغان ئادەم ھەيكىلى. غەزىنىچى بوۋاينىڭ ئالدىدا يوغان كىتاپ، مۇزىكا بىلەن پەردە ئېچىلىدۇ]

غەزىنىچى: ئۇلۇق چىن رەختىگە چەكتى رەقەمكەش، قىلىپ بۇ تەرز ئىلە قىلدى مۇنەققەش، بۇ يەڭلىغ نەقشە چىنلىق نەقشىدۇر، كى ئەتراپ باغ ئەرەم جان سويگۇسىدۇر. ئۇلۇغدۇر يۈزىدە خانى ئۇنىڭ، ئىمەس خانى ئۇنىڭ خاقانى ئۇنىڭ. خوشنى يەر يۈزىدە قۇم ھىساۋى، نە قۇم ئاسماندىكى يۇلتۇز ھىساۋى، خەلقنىڭ بايلىغى يۈزنانىدىن ئارتۇق، خەزىنە كوپلىگى قارۇندىن ئارتۇق. بۇ ئەلنىڭ ۋەسپى سەنئەت كەشىپ قىلماق، جاھان ئەھلىگە ئۇنى بەخش قىلماق. (قۇببىيە قاتتىق ئاۋاز بىلەن بەلگە بېرىدۇ. تومۇر رىشاتكىلىق ئىشىك يېنىدا تۇرغان ھەيكەل قورال بىلەن ئىشىكنى توسايدۇ، يېشىل، قىزىل چىراقلار ۋال - ۋۇل قىلىپ چاراقلايدۇ. پەلەمپەيدىن چۈشىۋاتقان پەرھات، بەھراملار ئىككى نەپەر غۇلام بىلەن ئىشىكنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ قېلىشىدۇ. غەزىنىچى ئىشىك تۈۋىگە بېرىپ بىر كۇنۇپكىنى بېسىش بىلەن تومۇر ئىشىك جاراڭلاپ ئېچىلىدۇ، ھەيكەل يانىدىن ئورۇن ئالىدۇ. پەرھات، بەھراملار غەزىنىگە جەسۇرانە كىرىپ كېلىدۇ.)

غەزنىچى: (تازىم بىلەن) قەدەم تەشرىپ قىلىپسىز، ئەي شاھزادە! بۇ جايدا بارلىقىڭىز بولسا دۇنيادا، سەيلە قىلىڭ خالىغانچە ھەممەياقنى. بولۇرسىز بىر كۈنى بۇ ئەلنىڭ خاقانى.

پەرھات: (بوۋاينى ئولتۇرغۇزۇپ) ئامان بولغايسىز، خاقان غەزنىچىسى.

غەزنىچى: سىز ئۈچۈن قالغۇسى بۇ دۇنيالار، بۇ غەزنىدە ھەم قورال ئەشيالار.

پەرھات: بەس! (مۇلايىملىق بىلەن) قەيەردە ئۇ؟

غەزنىچى: بىلمىدىم، نېمە ئۇ؟ (تازىم)

پەرھات: ئاجايىپ ئەينەك!

غەزنىچى: (تەمتىلەپ) مەن خەۋەرسىز، شاھزادە!

پەرھات: غەزنىدە نېمە بار، سىز بىلىسىز، لېكىن ماڭا ئېيتىشنى ئېغىر كۆرىسىز. قوقماڭ بوۋا، ئېيتىڭ، قەيەردە ئۇ؟

غەزنىچى: بىلمىدىم، كەچۈرىڭ.

پەرھات: (پەرىشانلىق بىلەن) كەچۈرمەسەن، تاكى ماڭا ئۇنى كۆرسەتمىگىچە!
پۈتۈن سىرنى بىر - بىرلەپ بايان قىلىڭكى، بۇ ئىشتا ماڭا زادى ھىلە ئىشلەتمەڭ!

غەزنىچى: (ئىلتىجا بىلەن) شاھزادە كەم بولماڭ بۇ دۇنيادا. ئۆلتۈرۈك قەتلىگە راۋا بولسام، ھۆكۈم قىلىڭ لايىقى جازا بولسام. ئاتىڭىز بەرگەن مەنئى قىلىپ پەرمان سىزنى كۆرۈش ئارزۇسىدا بۇ زامان. مەن قايسى بۇيرۇقنى ئىجرا قىلاي، ئاتىڭىزنىڭكىنىمۇ ياكى سىزنىڭكىنىمۇ، قايسىنى تۇتاي؟

پەرھات: ئاتام نېمە دېگەن ئىدى؟

غەزنىچى: ”بۈگۈن غەزنىگە بارغۇسى پەرھات، كۆڭلىنى ئال، لېكىن قىلمىغىن ناشاد، غەزنىدە نېمە بار، كۆرسىتىشنى تەرك ئەتمە، لېكىن تىلسىملىق ئەينەكنى ئۇنىڭغا كۆرسەتمە، بولمىسا كاللاڭ تېنىڭدىن ئېلىنغۇسىدۇر، تېنىڭ دار ئۈستىگە ئېسىلغۇسىدۇر“
ماڭا لازىمدۇر شاھ پەرمانىنى تۇتماق، بۇ غەم - قايغۇدىن سىزنى يىراق قىلماق.
[پەرھات بىئارام بولۇپ ئۇيان - بۇيان ماڭىدۇ]

بەھرام: شاھزادە، قوي، بوۋاينى قىينىما، ئۆزىمىز تاپىمىز، تىلسىم سىرىنى تېپىپ ئاچىمىز.
[پەرھات تېخىمۇ جىددىيلىشىپ، قىلىچىنى چىقىرىپ توت ئەتراپقا قارايدۇ، سىرلىق كۆزنەكتە تۇرغان قارا تامغا قىلىچ ئۇرىدۇ. غەزنە جاراڭلاپ كېتىدۇ، قىزىل سىرلىق چىراقلار چاقناپ كېتىدۇ. ئۇنىڭ ھەيۋىسىدىن پەرھات ئارقىغا داجىيدۇ ۋە غەيرەتلىنىپ يەنە بىر قىلىچ ئۇرۇش بىلەن ھەيۋەتلىك تام بولۇنۇپ، ئوتتۇرىسىدىن چوڭ ئەگمە ھەم قاراڭغۇ غار كۆرۈنىدۇ. پەرھات غارنىڭ ئاغزىغا يېقىن كېلىشىگە، ھەيۋەتلىك ئاۋاز بىلەن كۈچلۈك گۈلدۈرماما گۈلدۈرلەپ، چاقماق چېقىپ، غار ئىچىدىن بىر ئەجدىھار ھەيۋە بىلەن پەرھاتقا ھۇجۇم قىلىپ ئېتىلىدۇ. ئاخىرى ئەجدىھارنى چېپىش بىلەن قىزىل چىراق نۇرسىزلىنىپ ئوچۇشكە باشلايدۇ. پەرھات جەسۇرانە مېڭىپ، غارنىڭ تېخىمۇ ئىچىگە كىرىشىگە، ئىككى قوراللىق ھەيكەل ئادەم پەرھاتقا تاقابىل تۇرـ

AltunOq

دۇ. ھەيكەللەر نەيزە بىلەن ھەيۋە قىلىشىپ، گاھ ئۇلار ئۇستۇن كېلىپ گاھ پەرھات ئۇستۇن كېلىپ، ئاخىرى پەرھات يېڭىدۇ. كۈچتىن قالغان ھەيكەللەر غايىپ بولىدۇ، جەڭ تامام بولغاندىن كېيىن، ئوڭكۈر ئىچى ئاز يورىدۇ. مۇزىكا پائۇزا بېرىدۇ]

پەرھات: (ئوڭكۈر ئىچىدىن ھىكمەتلىك ئەينەكنى كوتىرىپ چىقىپ، بەھرام بىلەن غۇلاملارغا قاراپ) تاپتىم. مۇراتقا ئەمدى يەتتىم. (سەھنىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئەينەككە قارايدۇ. ئوڭكۈر يورۇپ، ئەينەكتە ئاسمان پەلەك تاغ ئارىسىدا نۇرغۇن ئىشچىلار بىلەن ئىشلەۋاتقان، چاچ - ساقاللىرى ئۇسۇپ كەتكەن، مەجنۇن سۈپەت پەرھات كورىنىدۇ. بۇنىڭدا پەرھاتنىڭ ئەمگىگە قىزىقىپ ئۇنىڭغا مەدھىيە ئوقۇۋاتقان شىرىن، ئون نەچچە كېنىزەك بىلەن بىللە كورۇنىدۇ. رەسىم بارغانچە روشەنلىشىدۇ، شىرىن پەرھاتنىڭ ئىلتىماسىغا ئاساسلىنىپ، يۈزىدىن نىقاپىنى ئالىدۇ. ئەينەكتىكى پەرھات ھوشسىزلىنىپ يىقىلىدۇ. سورەت كورۇۋاتقان پەرھاتمۇ ھوشسىزلىنىپ يىقىلىشىغا، بەھرام ۋە غۇلاملار ئۇنى يولەپ ئولتۇرغۇزىدۇ، پەرھاتنىڭ قولىدىكى ھىكمەتلىك ئەينەك چۈشۈپ كېتىدۇ. ئوڭكۈر قاراڭغۇلىشىدۇ.)

بەھرام: ھەي، قايغۇ - ئازاردىن باشقىسى نېسىپ بولمىغان ئاكام! سېنىڭ نەچچە ۋاقىتتىن بېرى غۇربەت چەككەنلىرىڭ يەتمەسمىدى؟ ئىسىت! ياشلىق باھارىڭنىڭ ئومۇر چىرىغى ئوچتىمۇ؟ سېنىڭ تىلسىمات سىرلىرىنى ئۇگەنگەنلىگىڭ قېنى؟ ئوقيا تارتىپ ئوق ئاتقانلىرىڭ، قاتتىق تاشلارنى مومدەك كەسكەنلىرىڭ قېنى؟ كوزۈڭنى ئاچ! دۇنيا تېخى سەن ئۇچۇن يورۇق، نۇرغۇن موجىزىلەر ساڭا قاراشلىق (يۇرىگىنى تۇتۇپ كورۇپ) ۋاھ، ئەجىبا! قانداق ھال بۇ؟ (غۇلاملارغا قاراپ) بېرىڭلار، خاقان ھوزۇرىغا بېرىڭلار! بېرىپ شاپۇرنى ئېلىپ كېلىڭلار! بولغان ئەھۋالنى ئۇنىڭغا ئېيتىڭلار! تېز بولۇڭلار!

[مۇڭلۇق مۇزىكا]

غەزىنىچى: (ئاستا پىشانىسىنى تۇتۇپ) خۇدا ھەر قانداق تىلىگىڭ بولسا يەتكۈزسۇن! نىمە خالىساڭ ئالدىڭغا كەلسۇن! قۇياش ۋە ئاسمان سېنىڭ ھىممىتىڭگە ئاپىرىن ئوقۇيدۇ. كوزۈڭنى شۇنداق يۇكسەك ئايۋانغا سالدىڭ! شۇنداق ئېگىز دوڭنىڭ توپىسىنى ئالدىڭ. توپا ئالساڭ ئالتۇن بولسۇن! تامچىلاپ ئاققان تېرىڭ قىممەت باھا ئۇنچە بولسۇن. ھەركىم ھىكمەت بەزمىدە پىيالە كوتەرسە، شۇ پىيالىدىن ئوزىنىڭ خالىغىنىنى تاپىدۇ. ھىممەتلىك قۇش تۇۋەن ئورۇنغا نەزەر سالمايدۇ. شاھزادە ھەقىقى ئاشىقتۇر.

بەھرام: راست ئېيتتىڭ ئاتا، چارە بارمۇ بۇنىڭغا؟ جان كىرگۈزۈش مۇمكىنمۇ؟

غەزىنىچى: (پىشانىسىنى تۇتۇپ) ئۇنىڭ جېنى بار، پەقەت ھوشسىز كوكسىدە ئوت يالقۇن ئورىۋاتىدۇ، ئاھ، جاپاكەش پەرھات! ...

[سىرتتىن تاراق - تۇرۇق ئاياق تاۋۇشى ئاڭلىنىپ بىر قانچە غۇلاملارنىڭ ھىمايىسى بىلەن خاقان، مولكىشارا كىرىدۇ]

خاقان: (پەرھاتنى كورۇپ پىشانىسى تۇتۇپ تىترەپ كېتىدۇ) ئېيتىڭلار، نىمە ئىش، نىمە ھال؟

غەزنىنچى: (ئېگىلىپ) كەلدى بۇ دەم غەزنىنىگە شاھزادە، سورىدى نىمىكى بولسا دۇنيادا، سوز-
لىدىم ھەممە سىرنى ئەيلىدىم ئىزھار. لېكىن سوز ئاچمىدىم ئەينەكتىن زىنھار.

خاقان: (غەزەپ بىلەن) بەس!! نىمە ئۈچۈندۇ چىرايى كەھرىۋادەك سارغايغان؟

مولكىئارا: (تازىم قىلىپ) ئۆزۈن ياشاڭ شاھىم! (پەرھاتنىڭ كوكسىنى تۇتۇپ تۇرۇپ) شاھزادى-
نىڭ جېنى بار، پەرھات ھۇشسىز. (بەھرامغا قاراپ) ئېپار بىلەن كاپۇر كەلتۈرۈلسۇن!
[بەھرام دەرھال كاپۇر ئېپار كەلتۈرىدۇ. پەرھاتنىڭ بۇرنىغا تۇتىدۇ. پەرھات ھۇشىغا
كېلىپ، ئەتراپقا نەزەر سالىدۇ]

پەرھات: كەلتۈرۈڭلار ئەينەكنى يەنە بىر كورەي،
[بەھرام ئەينەكنى پەرھاتقا ئېلىپ بېرىدۇ. ئەمما ھېچ نەرسە كورۈنمەيدۇ]

پەرھات: يوقال كوزۈمدىن ئەي غەۋغايى جاھان! (ئەينەكنى يەرگە ئۇرىدۇ)

خاقان: (مۇلايىملىق بىلەن) ئوغلۇم پەرھات!

مولكىئارا: شاھزادە!

پەرھات: (ئورنىدىن تۇرۇپ چوچۇپ خاقانغا باش ئېگىپ تازىم قىلىپ) كەرەملىك غەمگۇزارىم
ئاتا، ھوزۇرىڭىزدا ئەدەپسىزلىك قىلدىم، ئەپۇ قىلىڭ.

خاقان: بېشىڭنى كوتەر! شاھ ئوغلىسەن، جاسارەتلىك بول!

پەرھات: ھازىرقى ئەھۋالىم ئىختىيارىمدا ئەمەس، كەچۈرۈڭ!

خاقان: نە بولدۇڭ ئوغلۇم، سىرىڭنى ماڭا مەلۇم قىل!

پەرھات: ئاتا، سوزلەشكە جۈرئەت قىلالماس بۇ تىل،

خاقان: سوزلە سەۋەبىنى!

پەرھات: جان ئاتا، سىز بىلەن بۇ ئىشنىڭ مۇناسىۋىتى يوق!

خاقان: ئەجەبا! ئەقلىڭدىن ئازما، مەن ئاتاڭ! (ھەيرانلىق بىلەن مولكىئاراغا قارايدۇ)

مولكىئارا: شاھزادە، شاھىم گەپ سوراۋاتىدۇ.

پەرھات: ھىكمەت ئەينەكنى كورگۈچى يالغۇز مەن. بۇنىڭدىكى سىرنى ھېچكىمگە ئېيتمايمەن ھەم
ئاتام ئالدىدا سوزلەشكە جۈرئەت قىلالمايمەن.

خاقان: (غەزنىنچىگە قاراپ) بويرۇغۇم نىمە ئىدى، نىمە دىگەن ئىدىم؟

غەزنىنچى: (باش ئېگىپ) كەچۈرۈڭ. بۇ ئىشتا مەن ئەمەس زامىن.

خاقان: (غەزەپ بىلەن) يوقال كوزۈمدىن بەدگىردار خائىن.

غەزنىنچى: (باش قويۇپ) ئۆزۈن ياشاڭ قۇدرەتلىك شاھىم. (غۇلاملار غەزنىنچىنىڭ تاجىسىنى
ئالىدۇ)

پەرھات: (ئولتۇرۇپ) ئاتا، بۇ ئىشتا بۇۋايدا گۇنا يوق، مەن ئۈچۈن بوۋايغا قىلماڭ دوق. قىر-
رىغاندا بىچارىغا ئۇۋال بولمىسۇن، مەن ئۈچۈن ئوزىنى سەرسان قىلمىسۇن. ئاتا ئۇ-
نى كەچۈرۈڭ. (باش قويىدۇ) ئەگەر ھەۋەس ئوز نەيزىسىنى تىكلەپ ئۇستۇن كەلسە،
ئەڭ ئاۋال ئەقىلنىڭ كوزىنى قارىغۇ قىلىدۇ، ھەۋەسكە بېرىلگەن كىشى ئەلۋەتتە مەغ-
لۇپ بولىدۇ، بۇ ھەۋەسكە ئەلۋەتتە مەن ئوزەم زامىن.

مۇلكىئارا: شاھزادە ئەلۋەتتە دۇرۇس ئېيتتى، شاھ ئالدىدا گادايىنىڭ ياق دېيىشكە ھەققى بارمۇ؟

خاقان: (خىيال قىلىپ ئىككى، ئۈچ قەدەم مېڭىپ) پەلەكنىڭ گەردىشىدىن نىمىلەرنى كۆتـ
مەنىكى تاڭ!؟ (غەزىنىچىگە قاراپ) يوقالسۇن ئـۇ، كەتسۇن بۇندىن يىراق.

غەزىنىچى: (تىترەك ئاۋاز بىلەن) مەن كېتىمەن.
ھىندۇ، ئەرمەنۇ، ئىراق (چىقىپ كېتىدۇ. مۇڭلۇق مۇزىكا چېلىنىدۇ)

خاقان: (پەرھاتنىڭ پېشانىسىنى سىلاپ) ئوغلۇم! سەن كوزۇمنىڭ نۇرى ئىدىڭ. گۇل بېـ
غىمدا سايرىغان بۇلبۇلۇم ئىدىڭ. شاھلىق سەلتەنەتىمنىڭ تاجدارى ئىدىڭ. (ئوز-
ئوزىگە) ئەپسۇسكى، سېنى بۇ ھالدا كوردۇم. ھېلىمۇ سەن شاھلىق سەلتەنەتىمنىڭ
ۋارىسى.

پەرھات، (باش ئىگىپ) ياقۇت تېشى قانچە ئوتلۇق بولسىمۇ، قاچان چاقماق تېشىدەك ئوچقۇن
بېرەلىگەن؟ مېنى چاقماق تېشىمۇدىمە، بەلكىم بالا تېغىدىكى غەم-قايغۇلار تېشى دېگىن.
[مۇلكىئارا خاقاننىڭ قولىغىغا پىچىرلايدۇ. خاقان سوزنى ئاڭلاپ چىقىپ كېتىدۇ
ۋە كەينىگە قايتىپ كېلىپ چوڭقۇر نەپەس ئالىدۇ]

خاقان: ئوغلۇم! ئەقىل تەپەككۇرىڭنى مېڭە ئارام خانىسىغا بەنت قىلىشنى كەسىپ قىل.
(چىقىپ كېتىدۇ)

بەھرام: (غۇلاملار بىلەن قېلىپ) سەن ئوزەڭنىڭ شاھزادىلىغىنى ئۇنتۇما!

پەرھات: ئەي ۋاپادار ئىنىم بەھرام! بۇ ئىشتا ماڭا ئەمدى شاھلىق سەلتەنەت ياتتۇر.

بۇ يولدا ئوخشاشتۇر شاھ، گاداھ،
ئىشقى ئالدىدا تەڭدۇر سۇلتانۇ - سوپا.
قەيەردە ئۇ نازىنىن يار؟
قەيەردە ئۇ ۋاپادار دىلدار؟

[ئەسەبىلەرچە قولىنى سوزۇپ ھەر تەرەپكە ماڭىدۇ. شاپۇر كىرىدۇ. پەرھات شاپۇرغا
تازىم قىلىپ، دولىسىدىن تۇتۇپ تۇرۇپ ناخشا ئېيتىدۇ]
ئاھىكىم بۇ دەرتكە چۈشتۈم، قايدا ھەم دەردىم مېنىڭ،
بائىسى تەنە ئولدى ئاھۇ نالەئى سەۋرىم مېنىڭ.
زۇلمەتى ھىجرانىدا قالدىم، ماڭا بىر يولباشچى يوق،
قايسى بەزمى يار ئېيتەر، شەمئى جاھان گەردىم مېنىڭ.
تەلۋىلەردەك سوزلىشەرمەن ئوز - ئوزەم بىرلە مۇدام.
قايدا بىلمەسمەن نىگارىم، نازۇ پەرۋەردىم مېنىڭ.
جان يېقىنلاشتى چىقارغا كورمەيىن مەئۋا سېنى،
كىم يولىن ئېيتقاي ئېرىشكەي دىلدىكى دەردىم مېنىڭ.

شاپۇر: شاھزادە! ئەقىل ئىگىسى ئوز ئەقلىگە ئىشىنىدۇ. خۇددى ئاشىق ئوز مەشۇقىغا ئېتىـ
قات قىلغاندەك، سەن ئاۋال باسىدىغان يولۇڭغا ئەقىدە باغلا! بىشايەتكى يار ۋەسلىگە

يېتىمسەن.

پەرھات: ئاق قەغەزگە جان بېغىشلىغۇچى دانىشمەن! ماڭا يارنىڭ ماكانىنى ئىزھار قىل! مەن تاغ - دەشتلەرنى كېزىپ، ئۇنىڭ دىيارىغا بارىمەن، بالا تېغىنىڭ كوكسىنى يېرىپ، چۆل ۋادىسىغا سۇ كەلتۈرىمەن. ئۇ سۇنىڭ رەڭگى مەرۋايىتتەك، ياق، قىپ - قىزىل ياقۇتتەك بولسۇن، ئۇنىڭ ھەر بىر ئېرىقلىرى يۈرەك رىشتىسىدىكى تومۇردەك جۇشقۇنلۇق پاك بولسۇن.

شاپۇر: (بەھرامغا قاراپ) ئىشقىغا مۇپتىلا بولغان ئاشىقلاردىن ئىشقىنى قايتۇرۇش ئۈچۈن ھىندى ئەپسۇنچىلىرىمۇ، لوقماننىڭ دورىلىرىمۇ كار قىلالماس. بۇنىڭ بىردىن - بىر داۋاسى يار ۋەسلىگە يېتىش، باشقا چارە ئاۋارىچىلىقتۇر.

پەرھات: (ئەسەبىلىشىپ) يوقال! ئەي دىۋە مەلئۇننىڭ نامايەندىسى! (بېشىدىكى تاجىسىنى يەرگە ئۇرىدۇ. شاپۇرغا قاراپ تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ) ئەي ئەقىل ئىگىلىرىنىڭ سۇلتانى، سەن كەنئاندىكى يۇسۇپنى مىسىر شەھرىگە، بىچارە مەجنۇننى لەيلى قەبىلىسىگە باشلا! ئۇنى ئىشقىدىن ياندۇرۇپ كەبىگە تاۋاپ قىلدۇرۇشتىن نىمە ھاجەت! مەندەك مەپتۇن بولغان پەرھاتنى بىستۇن تېغىغا باشلا! ئەنە شۇ ۋاقىتتا ئەقىل شاھى بولىسەن (قولىنى كوتىرىپ) ئەي، ئىشقى ئەھلىنى ئوز يالقۇنى بىلەن كويدۇرگۈچى يۇلتۇزلار شاھى، مېنى ئوز نۇرۇڭ بىلەن كويدۇر! مەنمۇ خەلىلدەك ئوتنى گۈلزار قىلىشنى خالايمەن. ئەلۋىدا، ئى كەرەملىك خاقانىم! ئەلۋىدا، ئى كەئبەم خانىشىم! ئەلۋىدا، ئى خاقان ئېلى! ئەلۋىدائى قېرىندىشىم بەھرام ئاتامغا مەندىن سالام دەڭلار! مېنى شام ئوتىدا ئورتەنگەن پەرۋانىدەك قاناتسىز بولۇپ چولگە چىقىپ كەتتى، دەڭلار! شام ئوتىدا ئورتەنگەن پەرۋانە چىراق تۈۋىدىن قايەرگە بارالىسۇن! خوش، سالامەت بولۇڭلار.

[غەزىنىدىكىلەرگە تازىم قىلىپ بولۇپ، شاپۇرنىڭ قولىدىن تۇتۇپ چىقىپ كېتىدۇ. بەھرام، غۇلاملار: "پەرھات، پەرھات" دەپ ۋاقىرىشىپ قالىدۇ]

— پەردە

ئىككىنچى پەردە

[بىرىنچى پەردىدىن 3 ئاي كېيىن. بىستون تېغى. ئىشچى ۋە مېتىنچىلار قانال قېزىۋاتقان، پەرھات چاچ - ساقاللىرى ئوسۇپ كەتكەن بىر قېرى ئۇستا بىلەن تەرلەپ - پىشىپ بازغان سوقۇۋاتقان ھالدا پەردە ئېچىلىدۇ]

پەرھات: (تەرىنى سۈرتۈپ) ھەي شاپۇر!...

شاپۇر: (بىر توپ ئىشچىلار ئارىسىدىن چىقىپ) پۈتتىمۇ؟

پەرھات: تامام بولدى. (شاپۇرنىڭ قېشىغا كېلىپ) قارەننىڭ ئېيتقىنىدەك ھاۋا بىلەن سۇغاردىم. مانا مىتىنىگە قارا (مىتىنىنى ئېلىپ يوغان تاشقا ئۇرىدۇ، تاش نەچچە پارچە بولۇپ

كېتىدۇ)

شاپۇر: بارىكاللا شاھزادە!

[ئەتراپتىكى ئىشچىلار بىر - بىرىگە قارىشىدۇ]

ئىشچى ئا: شاھزادە؟!

ئىشچى ب: ئۆزى شاھزادە بولسۇنۇ، جاپا تېغىدا نېمە ئىش قىلسۇن؟

ئىشچى ئا: سەن ئۇنىڭ ئىش - ھەرىكىتىگە قارا، ئۇنىڭدىن بىر ئۇلۇغۋارلىق، شاھلىق سىياقى كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. توختا! بۇ يىگىتتىن سوراپ باقاي، زادى كىم، ئۇ قايەردىن كەلگەن؟ (پەرھاتقا قاراپ) ھەي جاپانى ئۆزىگە كەسىپ قىلغان يىگىت! نەچچە كۈندىن بېرى بۇ يەردە ئىشلەيسەن، ياكى بىز بىلەن تونۇشمايسەن. ئۆزەڭ كىم، قايسى باغنىڭ گۈلىسەن، قايسى چىمەننىڭ بۇلبۇلىسەن؟

پەرھات: (مۇلايىملىق بىلەن) ئاكىلار! مەن جاپا چۆلىدە ئاۋارە، ئۆز يۇرتىدىن ئايرىلغان بىچارە. كەسپىم مېنىڭ بۇندا تاغ كېسىش، قاقاس چۆللەرگە سۇ كەلتۈرۈپ، يار ۋەسلىگە يېتىش. سىز قاچاندىن بېرى بۇ يەردە ئىشلەيسىز؟ نام - نەسەبىڭىز نېمە، بىلگەيمىز؟

ئىشچى ئا: مەن مۇشۇ يۇرتتىن، مۇشۇ ئەلدىن بولىمەن. ئۈچ يىل بولدى بۇ يەردە تاغ چاپىمەن. بۇ ئىشقا مەلىكىمىز شىرىن باشچى، شىمالدىن جەنۇبقا سۇ چىقارماقچى.

پەرھات: شىرىن؟! (تاقەتسىزلىك بىلەن) كېلەمدۇ بۇ يەرگە ئۇ نازىنىن يار، گۈزەللەر شاھى ئول مەلىكە تاجدار؟

ئىشچى ب: ئەي قەددى - قامىتى چىناردەك يىگىت، خاتىرجەم بول. مەلىكە بۈگۈن يەنە قەدەم تەشرىپ قىلماقچى. بارلىق ئىشچىلارغا ئاپىرىن ئېيتماقچى. شىرىن خەۋەرداردۇر بۇ يەردىكى ئەھۋالدىن.

پەرھات: (ئەس - ھوشىنى يوقاتقان قىياپەتتە) شىرىن! شىرىن! (ئەتراپقا تەلمۈرىدۇ، شاپۇر ئەھۋالنى بىلىپ ئىشچىلارغا قارايدۇ. ئىشچىلار پەرھاتنىڭ ئۆزگۈرۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئۆز ئارا پىچىرلىشىدۇ)

پەرھات: ناخشا:

سابا يەتكۈز سالامىمنى يېتۈرگىل كوھى دىلدار،
پەرىشان خاتىرەمدىن ئەرزى قىل ئول نازىنىن يارە.
بايان ئەت ئىشقى ياتۇ ۋەسلى قىلغان پىغانىمنى
ئېتەر شايەت كېلىپ بۇ كويگەن ھالىمغا نازەرە،
نىگارىم لەپ ئېچىپ سەندىن ئەگەر ئەسلىم سوئال ئەتسە،
دىگىن چىن شاھىدۇر بۇ سەۋگى سەھراسىدا ئەۋارە.
ئىسمىش يۇرتىدا بۇ پەرھات بۇندا تاغ قازغۇچىدۇر،
ماتائى ھوسنى ئالماققا قىلىپتۇ ئۆشبۇ بازارە.
ماڭا جەننەت كۆرۈنمىشتۇر بۇ سەۋگى بۇ جاپا تاغى،
نىگارىمنىڭ سوزى كەۋسەر سۇسىزمەن تەشنا بىمارە.

AltunOq

[ئىشچىلار توپلىشىدۇ]

ئىشچى ئا: دېمەك مەلۇم بولدىكى، يار ئىشقىغا مۇپتىلا بولغان دەرتمەنكەن.

ئىشچى ب: باغرى كويگەن ئاشىقلار سۇلتانى ئىكەن. (پەرھاتنىڭ دولىسىدىن تۇتۇپ) بارلىق ئىشچىلار بولىمىز ساڭا مەدەتكار، چىن قەلبىمىز بىلەن بىز ساڭا ۋاپادار.

پەرھات: رەخمەت ئاكىلار! (ھەممىگە تازىم قىلىدۇ، قولىغا مىتىن ئېلىپ، ئىشلەۋاتقان ئورنىغا بېرىپ تاغ چېپىشقا باشلايدۇ. يوغان - يوغان تاشلار گۈمۈرلۈپ چۈشىدۇ)

ئىشچىلار: بارىكاللا، ساڭا بارىكاللا!

[بىر تاشنى پارچىلاش ئۈچۈن پەرھات شاپۇرغا قەلەم تۇتقۇزۇپ، ئۆزى بازغان بىلەن ئۇرىدۇ. تاش نەچچە پارە بولۇپ كېتىدۇ]

جاكاچى: (يىراقتىن) ھەي، تاشلارنى تالقاندەك توزۇتۇپ جان پىدالىق بىلەن ئىشلىگۈچى ئىشچىلار! شاھلارنىڭ شاھى، ھورلەرنىڭ تاجدارى شىرىن قەدەم تەشرىپ قىلغۇسىدۇر!

[ئىشچىلار جانلىنىپ پەرھاتقا قارايدۇ پەرھات يوغان تاش بىلەن جەڭ قىلماقتا.]

شاپۇر: (پەرھاتقا قاراپ) دوستۇم پەرھات! مەجنۇننىڭ لەيلىسى، ئىشق ئەھلىنىڭ تەمەنناسى مەلىكە شىرىن كەلمەكچى، دىدار كورۇشكە تەييار بول!

پەرھات: (قەددىنى رۇسلاپ قارايدۇ. تىنىمسىزلىك بىلەن تىترەپ) ئاھ پەلەك! ماڭا كورسىتىدىغان يەنە قانداق ئويۇنىڭ بار؟ (كۆنگە قاراپ) ھەي ئاشىقلارنىڭ شام چىرىغى، قۇدرەتلىك نۇرىڭ بىلەن شىرىننىڭ پەرۋانىسى بولغان پەرھاتنى كويدۇرگىن. بىردەمۇ ساقلاپ تۇرۇشقا تاقىتىم يوق!

ئىشچى ئا: تازا دەرتمەن ئىكەن بۇ كىشى.

[يىراقتىن جاراڭلىغان ئاۋاز ۋە مۇزىكا ئاڭلىنىشى بىلەن ئالا - يېشىل تەختى راۋان چورىسىدە كېنىزەكلەر كېلىپ ئاستا يېقىنلىشىدۇ. پەرھات تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپ تۇرىدۇ. بارلىق ئىشچىلار شىرىن تەرەپكە قاراپ باش ئېگىپ تازىم قىلىشىدۇ. شىرىن چەبدەسلىك بىلەن تەختىراۋاندىن چۈشۈپ، تازىمنى قوبۇل قىلىپ، باش كوتۇرۇشكە ئىما قىلىدۇ. ئىشچىلار ئېھتىرام بىلەن تۇرىشىدۇ]

شىرىن: ھارماڭ قەھرىمان باتۇر ئەرلەر، ئاپىرىن پىداكار قەيسەرلەر! غەيرەت كۆچلىرىڭىز زىيادە بولسۇن! بەختى - تالىيىڭىز ھەممىشە يار بولسۇن!

[بىر كېنىزەك ئىشچىلارنىڭ بېشىدىن ئۈنچە - مەرۋايىت چاچىدۇ. ئىشچىلار بارىكاللا ئېيتىپ تازىم قىلىشىدۇ]

ئىشچى ئا: ياشاڭ، كوپ ياشاڭ!

ئىشچى ب: ھارمىغايسىز مەلىكەئى دەۋران، بىزگە ئاپىرىن ئېيتماي، بىستۇن تېغىنى مومدەك كەسكەن، بىز ئۈچ ئايدا قىلالمىغان ئىشنى ئۈچ كۈندە قىلىپ بولغان ئەشۇ يىگىتكە ئاپىرىن ئېيتىڭ! (پەرھاتنى كورسىتىدۇ)

شىرىن: (پەرھاتنىڭ ئالدىغا كېلىپ تازىم قىلىپ) ھارماڭ قەھرىمان يىگىت، ھارماڭ! ئەسلا ئىككى جاھاندا كەم بولماڭ. نەچچە ۋاقىتتىن بېرى بۇ يەردە خىزمەت قىلىپسىز. تۈن

ۋە كۈن بۈندا مىھنەت قىلىپسىز. قايسى دىل بىلەن شۈكۈرلەر ئېيتاي؟ قايسى دىل بىلەن تەشەككۈر ئېيتاي؟ خىزمىتىڭىز نىمە، بۈيرىغايسىز، تىلىگىڭىز نىمە، ئەمىر قىلغايسىز!

پەرھات: (ئىلتىجا بىلەن) ئاي يۈزىڭىزنى كورۈش ئىدى تىلىگىم، كورسىتىڭ يۈزىڭىزنى ئۈرغۈسۈن يۈرىگىم.

[شىرىن ئاستا يۈزىدىكى نىقاپنى ئاچىدۇ. شىرىن بىلەن پەرھاتنىڭ كوزى ئۈچرىشىشى بىلەن پەرھات "ئاھ" دەپ يىقىلىشىغا ئىشچىلار يولىۋالىدۇ. شىرىننى كېنىزەكلەر يولىۋالىدۇ ۋە تەختىراۋانغا ئولتۇرغۇزىدۇ.]

شىرىن: ئاڭلىدىم مەن بۇ كىشىنىڭ ماھارىتىنى، باتۇرلۇق بىلەن كورسەتكەن جاسارىتىنى. ئاڭلىسام چىن ـ ماچىندىن بۇ يەرگە كەلگەنمىش، ئىشقى ھىجرىگە مۈپتىلا بولغانمىش، شۈنىڭ ئۈچۈن تاشلىغان تاجى ـ تەختىنى. (ئىشچىلارغا) سىلەر ئۈنى يولەپ تۈرغۈزۈڭلار، قالمىسۇن يەردە، تەختىراۋانغا ئولتۇرغۇزۇڭلار.

[ئىشچىلار، كېنىزەكلەر پەرھاتنى يولەپ كېلىپ تەختىراۋانغا ئولتۇرغۇزىدۇ]

شىرىن: (ئىشچىلارغا) رەخمەت سىزلەرگە باتۇر بىلەكلەر! غەيرىتىڭلار بىلەن تاغدىن قانال ئېچىلسا، پەلەك ئاپىرىن ئوقۇيدۇ مەردۇ ـ مەردانىغا، قىسسە بولار بۇ كەلگۈسى دەۋرانىغا!

كېنىزەكلەر: نىمە دىگەن شىجائەت! نىمە دىگەن ماھارەت؟

[شىرىن قىزلار بىلەن ئايلىنىپ كېلىدۇ ۋە پەرھاتقا قاراپ ـ قاراپ تۈرۈپ قالىدۇ. پەرھات تەختىراۋاندىن چۈشىدۇ]

شىرىن: خەير! خۇش قېلىڭ! (شاپۈرنى ئالدىغا چاقىرىپ بىرنىمىلەرنى دەپ يۈزىنى ياپقان ھالدا مۈزىكا ساداسى ئىچىدە چىقىپ كېتىدۇ. پەرھات شىرىن كەتكەن يولغا تەلمۈرۈپ ناخشا ئېيتىدۇ)

پەرھات: ناخشا:

دەردىخا ئايرىلىپ قالدىم ئول ئاي يۈزلۈك نىگارىمدىن،
مەگەر كورمەك بىلەن ئايرىلدىم ئەقلۇ ـ ئىختىيارىمدىن.
غېمىم بۈدۈر كوڭۈلدىن كەتتىم ئېيتماي ئەرزۇ ئەھۋالىم،
كى شايەت يارنىڭ كوڭلى يۈمشالۇردى ئاھۇ ـ زارىمدىن.
كېرەككىم ئول نىگارىمگە بېرىپ ھالىمنى ئەرز ئەيلەي،
غەزەپ بىلەن مەگەر ئولتۇرسە جانىم سەدىقە يارىمدىن.

شاپۈر: دوستۇم پەرھات! شىرىن سېنى ئوردىغا قىلدى تەكلىپ! بۈگۈن قىلماقچى بولدۇڭ قەددەم ـ تەشرىپ!

پەرھات: قايەرگە كەتتى ئول نازىنىن يار؟ كوزۈمدىن غايىپ بولدى ۋاپادار دىلدار. (ھەر تەرەپكە ماڭىدۇ)

ئىشچى ئا: بۈگۈن ھەقىقى سىرىڭ بىزگە بولدى ئايان. مەلىكە مەرھەمەت قىلدى، سۈرگەيسەن دەۋران.

پەرھات: (تازىم قىلىپ) رەخمەت، دوستلار!

ئىشچى ب: ئەي ئاشىق! مەشۇغىڭ ئىرۇر يىگانە. تىل ئاچالمىغان ئۇنىڭغا شاھۇ ـ بىگانە.
ھەممە: بارغىن، يار ۋەسلىگە يېتىسەن!
[پەرھات ئىشچىلارغا ئېھتىرام بىلدۇرۇپ. شاپۇر بىلەن چىقىپ كېتىدۇ]

— پەردە

ئۈچىنچى پەردە

[ماھىن بانۇنىڭ ئوردىسى. ئۇدۇلدا ھەيۋەتلىك تەخت، ئۇنىڭ ئارقىسىدا ئازادە ئىشـلەنگەن پەنجىرە، ئۇنىڭدىن ئاسمان پەلەك قارىغاي، تاغ باغرىدا ئېچىلغان ھەر خىل گۈللەر، ھەيۋەتلىك ئىمارەتنىڭ مۇنارىلىرى، قەلئەلەر كورىنىپ تۇرىدۇ. تەختىنىـڭ ئالدىغا پەردە تارتىلغان، شىرىننىڭ ئالاھىدە تەختى. ئۇنىڭ ئىككى يېنىدا كۇرسلاردا ئولتۇرغان كاھىنلار، مۇنەججىملەر ۋە ۋەزىرلەر. ئوتتۇرىدا ئۇسۇل ئويناۋاتقـان بىر قـانچـە تـەنناز قىـزلار. مـاھىن بانۇ بىلەن شىرىـن تەخت ئۇستـىـدە ئولتۇرغان ھالدا پەردە ئېچىلىدۇ]
ھۇدەيچى قىز: (تازىم بىلەن) ئىشىك ئاغا كىرىشكە ئىجازەت سورايدۇ.
ماھىن بانۇ: كىرسۇن! (شىرىن تەختىنىڭ ئالدىدىكى پەردىنى تارتىدۇ)
ئىشىك ئاغا: (تازىم قىلىپ) تاغ قازغۇچىلاردىن مېھمان كەلدى. كىرىشكە ئىجازەت سورايدۇ.
ماھىن بانۇ: (شىرىنغا قاراپ) ئېھتىرام بىلەن كىرگۈزۈڭ!
[ئىشىك ئاغا چىقىپ كېتىدۇ]
شىرىن: (پەردىنى ئېچىپ) قىزلار، شاھزادىغا بىلدۈرگەيسىزلەر ئېھتىرام! ئۇسۇل نەپىس بولسۇن، نەغمە ھەم ئىختچام.
ماھىن بانۇ: سىزلەر چىقىپ پەرھاتنى قىلغايسىزلەر تەكلىـپ! بىز ئۈچۈن نەچچـە ۋاقتتىن تارتىپتۇ جاپا، بىزمۇ ئۇ كىشىگە ئەلۋەتتە قىلغايمىز ۋاپا.
شىرىن: چېلىڭلار مۇڭلۇق خوتەن سازىنى، ئەسلىسۇن شاھزادە ئوز دىيارىنى!
[ۋەزىرلەر قاتارىدا ئولتۇرغان ئاقۋاش ئاياللاردىن بىر قـانچىسـى قـالۇن، زىڭ، پىپا قاتارلىق مۇزىكا ئەسۋاپلىرىنى تەييار قىلىپ تـۇرىشىدۇ. قىزلار رەت ـ رەت بولۇشۇپ چىقىپ كېتىشىدۇ. پەرھات تەكلىپ بىلەن جەسۇرانە قىياپەتتە كىرىپ ماھـىـن بانۇ ۋە شىرىنلەرگە تازىم قىلىدۇ. شىرىن دەرھال تەختتىن چۈشۈپ پەرھاتنى تەختكە تەكلىپ قىلىدۇ. ھەممە ئورنىدىن تۇرىدۇ.]
پەرھات: (ئەدەپ بىلەن) ئەرمەن تەختى ئەرمەن مەلىكىسىگە خاستۇر، رەھمەت! (تـازىم قىلىپ رەتتىكى كۇرسىدا ئولتۇرىدۇ)
ماھىن بانۇ: خوش كېلىپسىز ئەزىـز مېھمان! بارلىق ئېھتىرام سىزگە بولسۇن بۇ زامان.
پەرھات: (ئورنىدىن تۇرۇپ) ئۇزۇن ياشاڭ شاھى دەۋران! (ھەممىگـە تازىـم قىلىدۇ. ۋەزىـرلەر ئورنىدىن تۇرۇپ تازىم قىلىدۇ. قىزلار پەرھاتنىڭ ئالدىغا ھەر خىل مىۋىلەر ئېلىپ كېلىدۇ.)

شىرىن: كەلتۈرۈڭلار خوتەن شارابىدىن شاھزادىغا، ئۇسسۇل قىلىڭلار سۇلۇن ھەم سۇۋارىغا!
[مۇزىكا باشلىنىپ قىزلار ئۇسسۇلغا چۈشىدۇ. بىر قىز ئاجايىپ جام بىلەن شاراپ كەل-
تۈرۈپ قويىدۇ]

پەرھات: (قەدەھنى قولىغا ئېلىپ ماھىن بانۇ ھەم شىرىنگە قاراپ) يۈزۈڭنى كورسە قىلۇر گۈل
ئوزىنى يۈز پارە، خوتەن دەرياسىدا ئاھۇ كوزۈڭدە ئاۋارە. (شاراپنى ئىچىدۇ)

قىزلار: (ناخشا، ئۇسسۇل)

لالىنى گۈلزاردا كور، غۇنچىسى خار ئىچىدە،
مەشۇقى جانانىنى كور، جەبرۇ - جاپالار ئىچىدە.
لەۋلىرى ياقۇت كەبىدۇر، سوزلىرى شىرىن - شېكەر،
كوزلىرى ئاھۇ كەبىدۇر، مۇلكى ئەرمەك ئىچىدە.
قولىدا ئالتۇن ئۈزۈك، ھەم بەلدە تىللادىن كەمەر،
بوينىدا لەئلۇ بەدەخشان، ئوزى غەمناك ئىچىدە.
كورمىگەن ئەرمەن— ئەجەمدە سىز كەبى باتۇرنى بىز،
رۇمى، يونان، كوھقاپ شەھسۇۋارلار ئىچىدە.
ئەي يىگىتلەر ئارسلانى قىلىڭىز تەشرىپ قەدەم،
ساھىبى دەۋران بولۇڭ ھورى غىلمان ئىچىدە.
مەس بولۇڭ ئەرمەن قىزى قۇيغان شاراپنى ئىچىپ،
دەۋرى سۈرگەيسىز مادام شەھرىيالار ئىچىدە.

[ئۇسسۇل ئەۋجىگە كوتۈرىلىدۇ. پەرھات بىر نەچچە قەدەھ ئىچىدۇ]

ماھىن بانۇ: قاچان قىلغان ئىدىڭىز بۇ تەرەپلەرگە سەپەر؟ بىز بولغان ئىكەنمىز سەپىرىڭىزدىن
بىخەۋەر. خەۋەر كەلدى بېستۇندىن بۇ يەرگە، دىدى تاغۇ - تاش بوي سۇنارمىش
ئۇ ئەرگە. ھېچ كىشى بىلەن سوزلەشمەيدۇ ھەم تونۇشمايدۇ، ئۈچ ئايلىق ئىشنى بىر
كۈندە ئورۇندايدۇ. سۈرۈشتە قىلدۇق ئەتراپتىن ھالىڭىزنى، شاپۇر ئاتلىق ماھىردىن
نامىڭىزنى.

پەرھات: (تۇرۇپ) رەخمەت، گۈزەل سوزلەر ئۈنچىسىنىڭ ھېكمەت ئىگىسى!

ماھىن بانۇ: ئاڭلىسام بىر شاھزادە ئىمىشسىز، تۇيۇقسىز بۇ ئەلگە قىلىپسىز قەدەم تەشرىپ. دەرھال
خەۋەر تېپىپ ئوردىمىزغا قىلدۇق تەكلىپ. بىزنىڭ بۇ ئەل باتۇرلارغا خۇشتار، قاقاس
چوللىرىمىز سۇغا ئىنتىزار، سۇ بىلەن چول بىر - بىرىگە ئاشىقتۇر، چول سۇغا تەشنا،
ئىلاجسىز مەشۇقتۇر، مەقسىدىمىز ئاشىق - مەشۇقنى بىر - بىرىگە قوشماقچى، ئەرمەن
ئېلىگە بەخت - سائادەت كەلتۈرمەكچى. بېستۇن تېغىنىڭ بېخىل كوكسىنى يېرىپ،
بالا چولنى مىسلى جەننەت قىلماقچى.

پەرھات: (تازىم قىلىپ) تىزغان سوز ئۈنچىلىرىڭىزدىن خەۋەردار بولدۇم، بارىكاللا! شىجائىتىڭىز-
گە قول قويدۇم. ئۇلۇق ھىممىتىڭىز ئۈچۈن جېنىم پىدا بولسۇن. جېنىمنى پىدا قىلىپ
تاغ باغرىنى تىلىمەن، تەشنا چول - جەزىرىنى سۇ بىلەن گۈلزار قىلىمەن. ئېچىلسا
چولدە گۈللەر، گۈل بەرگىگە قونغۇسى قۇشلار، گۈل شېخىدا خەندان ئۇرسۇن خوشال

بولبۇللار.

شىرىن: (پەرھاتنىڭ قىياپىتىگە دىققەت بىلەن قاراپ) بارىكاللا باتۇر يىگىت، ھىممىتىڭىزگە ئەھ! جىنىم پىدا بولسۇن ھەر بىر سۆزىڭىزگە. (كېنىزەكلەرگە قاراپ) چېچىڭلار شاھزادىغا ئۈنچە - مەرۋايىت، ئوقۇڭلار ئۇنىڭ شەنىگە مەدھىيە - بېيىت.

[مۇزىكا چېلىنىدۇ. قىزلار پەرھاتنىڭ بېشىدىن ئۈنچە - مەرۋايىت چاچىدۇ. بىر شوخ قىز ئۇسسۇل بىلەن ناخشا ئېيتىدۇ. شىرىن پەرھاتقا شاراب قۇيۇپ ھۆرمەت بىلەن تۇتىدۇ. پەرھات ھەممىگە تازىم قىلىپ ئىچىدۇ]

ئۇسسۇلچىلار: (ناخشا، ئۇسسۇل)

ئەي يىگىتلەر ئارسلانى قىلدىڭىز تەشرىپ قەدەم،
ساھىبى دەۋران بولۇڭ ھورى غىلمان ئىچىدە،
مەس بولۇڭ ئەرمەن قىزى قۇيغان شاراپنى ئىچىپ،
دەۋر سۈرگەيسىز مادام شەھرىيارلار ئىچىدە.

پەرھات: (شىرىننىڭ قولىدىن شاراپنى ئېلىپ) بېشتۇن تېغىدىن چىققان سۇ، مەن ئۇچۇن ياقۇت رەڭلىك شاراپ. ئۇ ماڭا قۇۋۋەت ھەم مەدەتكار!

ھۇدەيچى قىز: (تازىم قىلىپ) ئىشىك ئاغا كىرىشكە ئىجازەت سورايدۇ.

[ماھىن بانۇنىڭ ئىشارىسى بىلەن ئۇسسۇل توختايدۇ]

ماھىن بانۇ: كىرسۇن!

[ھۇدەيچى چىقىپ كېتىپ ئىككى نەپەر سىپاھىنىڭ ھىمايىسى بىلەن خىسراۋنىڭ ئەلچىسى كىرىپ قول قوشتۇرۇپ تۇرىدۇ. شىرىننىڭ پەردىسى تارتىلىدۇ. ئەلچىنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىدۇ. ئەلچى تازىم بىجا كەلتۈرىدۇ. ماھىن بانۇ خەتنى سەرمۇنشىغا ئۇزىتىدۇ. سەرمۇنشى تازىم قىلىپ خەتنى ئېچىپ ماھىن بانۇغا سۇنىدۇ. بانۇ خەتنى ئوقۇشقا بۇيرۇق قىلىدۇ]

ۋەزىر: (تەنتەنە بىلەن) باشلىنۇر بۇ نامە زەردۇش ئىسمى بىلەن، يەز ۋەجۇد شەھرى يارلىقىنى يار قىلمەن. ساسىيەن نامىم ساسانىلار ۋارىسى بىنىە نەۋشۇرۋان، تىمۇرۇسىنىڭ ئوغلى خىسراۋ شاھى ئىران. قايتا نامە يازدىم ئەي مەلىكە ئالغايسىز. بەلكى ئىشقى ئەھلىگە داۋا قىلغايسىز، ماڭا لازىم ئىدى بوۋام يولىنى تۇتماق. بۇنداق قىلىش ئەمەس ئىدى ئىختىيارىم، بۇزۇپ تاشلىدى چەرخى كاج قالمىدى ھېچ ماجالىم. ئىلتىماس قىلىشقا مەجبۇر بولدۇم ئاخىر. گەر بولسامۇ شاھلار ئالدىدا زەبۇنۇھەقىز. بار ئىمەش يېنىڭىزدا شىرىن ناملىق مەلەك، (پەرھات ھەيران بولىدۇ، ۋەزىرلەر پىچىرلىشىدۇ) دىمەك پەلەكنىڭ گەردىشى شۇنداق ئىكەن بىزگە ئامال يوق بەلكى بويسۇنماق ئىكەن. قوبۇل كورسىڭىز ئەي شاھى ئەرمەن، بىزنى قىلغايسىز ئۆزىڭىزگە پەرزەنت. (پەرھات ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىدۇ) پۈتۈن مادايىن سىزگە ھالال بولسۇن، تەختۇتاجىم سىزگە خارام بولسۇن. ئاۋالقى نامەمنى رەت قىپسىز ئەخىر. قايتىلاپ نامە يازدىم بىزنى كورمەڭ ھەقىر. ئەگەر ئۇزرە ئەيتسىڭىز يەنە ئۆزىڭىز بىلىڭ باشقىسىنى، خا ياخشىلىق خا يامانلىق

AltunOq

يۇرتىڭىزغا كەلمىشنى. ئەگەر غەزەپكە كەلسەم قوشۇن تارتىمەن بېشىڭىزغا، ۋەيران قىلىمەن شەھرىڭىزنى. ئوغا چۈشەر ئېشىڭىزغا. يۇرتىڭىزدا ئاققۇسىدۇر قان دەرياسى. پەلەكنى يارغۇسىدۇر خەلقىنىڭ قىيا - چىياسى. ئۈممەت بىلەن نامە يازدىم قارشىلىقتىن قىلىڭ بەرھىز، مەكتۇپ يازدىم مادايىن شەھرىدىن خىسراۋ پەرۋىز.

شىرىن: (غەزەپ بىلەن) بارىكاللا بۇنداق شىجائەتكە!؟ بارىكاللا بۇنداق خىتابەتكە!؟

[پەرھاتنىڭ كوزلىرىدىن ئوت چاقناپ كېتىدۇ. ئولتۇرغان ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىپ يەنە ئولتۇرىدۇ. رەڭگى ئوڭۇپ كېتىدۇ]

شىرىن: بار ئىكەن چۈشىق ئۇرۇپ بۇلبۇلنى سايراتماق! بار ئىكەن قۇزغۇنلارنى گۈلشەندە يايراتماق؟!

سەرمۇنشى: باشتا سۇزلىگەن كەمتەرلىك بىلەن ئەدەپنى، قوشماقچى بولغان كېيىنكى بىلەن سەدەپنى.

مۇنەججىم: (غەزەپ بىلەن) بىزگە مۇناسىپ ئەمەس بۇ خىل يارىشىش! يارىشىش ئەمەس بەلكى ئۇرۇشىش.

شىرىن: (پەرھاتقا) ھورمەت قىلىپ بۇ خەتنى كورۇڭ! لايىق جاۋاپقا مەسلىھەت بېرىڭ!

پەرھات: (ئەلچىگە ئاۋازلىق قىلىپ) خىسراۋ ئۇچۇن مۇۋاپىق بۇ خىل خىتاپ! مېنىڭ پىكرىم بۇ ئەردى مەن بېرىمەن شۇنداق جاۋاپ!

ماھىن بانۇ: كوپ ياشاڭ، بەختىڭىز يار بولسۇن!

پەرھات: تۇرسا ئالدىمدا قوشۇن بىلەن سەل! ئۇرىمەن ئۇلارغا چاچىمەن ئەجەل!

شىرىن: (جانلىنىپ) يازىمىز بىزمۇ ئۇرۇشقا قارار، ئېيتىڭ خىسراۋغا: ئۇرۇشقا ئاتلانسۇن! مانا بىز ئەتە ئۇستىگە بارىمىز! كىم بەختلىك بولىدۇ، ئۇنى كورىمىز!

[ئەلچى ئولتۇرغان ئورنىدىن تۇرۇپ پەرھاتنىڭ قىياپىتىگە، سوز - ھەركىتىگە قاراپ ھەيران بولىدۇ. سەرمۇنشى خەتنى يېزىپ ماھىن بانۇ ۋە شىرىنلەرگە سۇنىدۇ، ماھىن بانۇ ۋە شىرىنلەر موھۇرلىرىنى بېسىپ سەرمۇنشىغا بېرىدۇ. سەرمۇنشى خەتنى ئېلىپ ئەلچىگە سۇنىدۇ]

شىرىن: (ۋەزىرگە) ئەلچىگە تون ۋە سەرپاي تەقدىم قىلىڭ، ئەلچىدە گۇنا يوق، ئۇنىڭغا مەرھەمەت قىلىڭ.

[ۋەزىر بىلەن ئەلچى چىقىپ كېتىدۇ]

ماھىن بانۇ: (روھلۇق قىياپەتتە مۇنەججىمگە) ئۇقتۇرۇڭ تۇغ بېگى، باشلىق سىپاھىلارغا! كېڭەش قىلىمىز، بارچە يىغىلسۇن بارىگاھلارغا!

[مۇنەججىم چىقىپ كېتىدۇ]

شىرىن: (تەختتىن چۈشۈپ) بۇيرۇڭ ھاما، بېتىسۇندىكى ئىشلار توختىسۇن، شەھەر قەلئەلىرىنى تۈزۈتۈش ئۇقتۇرۇلسۇن. ئېچىڭ غەزىنىنى خەلق ۋە سىپاھلارغا، پۈتۈن يۇرت بارلىق شاھى - گادايلارغا. يەنە ئېيتىڭ پەرھات بىلەن ئومەكلەشسۇن، ئۇرۇش مەسلىھەتى ئۇستىدە ئۇنىڭ بىلەن كومەكلەشسۇن. تەقدىم قىلسۇن شاھزادىغا ساۋۇت، قالقان ھەمدە ئالتۇن دۇبۇلغا ئوقيا، بازغان. ياۋدىن خەۋەردار بولسۇن شەھەر قىشلاقتىكى پۇقرا، مەغلۇپ بولسۇن بۇ ئەلدە خىسراۋ ۋە گۇمرا.

[مۇنەججىملەر ئورە تۇرۇپ تازىم قىلىپ چىقىپ كېتىدۇ. ئاز ۋاقىتتىن كېيىن ھەر

تەرەپتىن بۆرىگە ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ. شىرىن تەخت ئارقىسىدىكى پەنجىرە پەردىسىنى ئېچىپ سىرتقا قارايدۇ. تاغ گۈللىرى ئارىسىدا ھەر خىل تۇغ ـ ئەلەملەر كۆرۈنىدۇ، نەيزە، قالقان، دۇمباق، بۇرغا ئاۋازى ئوردىنى زىل ـ زىلىگە كەلتۈرىدۇ. شىرىن پەنجىرىدىن ئۆرۈۋاتقان مەيىن شامالدا خىيال سۈرۈپ تۇرىدۇ]

شىرىن: (ناخشا)

ئەي سۆيۈملۈك تاغلىرىم كوكسۇڭدە مەن شادمان ئىدىم،
باغلىرىڭدا ئەندەلىپتەك سەن ئۈچۈن خەندان ئىدىم.
ھەرنە قىلسام سەن ئۈچۈن ئەردى توختاۋسىز قوبۇل،
ھەر تىلەك قىلسام يېتەردىم لايىقى ئېھسان ئىدىم.
تاغلىرىڭ جەننەت ئىدى پەرزەنتلىرىڭ ھورى مەلەك،
سەن ئۈچۈن جانلار پىدا سەدىقى قۇربان ئىدىم.
ئا ھىكىم زالىم پەلەك قىلماقچىمۇ سەندىن جۇدا،
ھەۋزى كەۋسەردەك سۆيۈگدە لايىقى مېھمان ئىدىم.
قان كېچىپ ھەم جان بېرىپ كوكسۇمدە ئاسرايمەن سېنى،
ئاشىقىم پەرھات بىلەن باغرىڭدا مەن جەۋلان ئىدىم.

[پەرھات ھەربى ئەسلىھە كىيگەن، قالقان، ئوقيا، قىلىچ بىلەن قوراللانغان ھالدا كىرىپ كېلىدۇ. قىزلار پەرھاتنىڭ بېشىدىن زەر چاچىدۇ. شىرىن پەرھاتقا شاراپ تۇتىدۇ]

پەرھات: (جامنى ئېلىپ) ئەرمەن شارابىنى ئىچىپ، ئەرمەن ئېلى ئۈچۈن شەرەپ كەلتۈرىمەن.

ۋەزىر قىزلار: ئاپىرىن ھىممىتىڭىزگە، تەشەككۈر شىجائىتىڭىزگە!

[پەرھات شاراپنى ئىچىپ تازىم قىلىدۇ. سىرتتا كىشىلەر توپلانغانلىقىدىن بېشارەت بېرىپ، تىۋىلباز، بۇرغا چېلىنىپ ئاتلارنىڭ دۈپۈرلىشى ئاڭلىنىدۇ. شىرىن پەرھاتنى پەنجىرە يېنىغا ئېلىپ كېلىدۇ]

شىرىن: باتۇر ئەزىمەتلەر! مۇقەددەس زېمىنىمىزگە قەدەم باسقان ياۋنى يوقۇتۇڭلار!

[سىرتتىن "ئۇلۇق زېمىنىمىزنى قوغداشقا جېنىمىز پىدا" دېگەن ئاۋاز ئاڭلىنىدۇ]

پەرھات: ئېزىز ۋەتىنىڭلارنى جان بىلەن قوغداڭلار!

[سىرتتىن "جېنىمىز پىدا، ئۇررا، ئۇررا، ئۇررا!" دېگەن ئاۋاز ئاڭلىنىدۇ. ئوردا ئەتراپى جانلىنىپ دۇمباق ساداسى ياڭرايدۇ]

ماھىن بانۇ: (ئورنىدىن تۇرۇپ) شانلىق شاھزادە ئامان بولغاي، بەخت ـ دۆلىتىڭىز ھەمىشە يار بولغاي، سىزنى ئوردا كېڭىشىگە تەكلىپ قىلىمىز، ئىنتىزاردۇر بارلىق سىپاھ، قىلغايسىز قەدەم تەشرىپ!

پەرھات: (ئېگىلىپ تازىم قىلىپ) ئېلىمىز ئۈچۈن پىدا بولسۇن جېنىم، دەريا بولۇپ ئاقسىمۇ مەيلى ئىسسىق قېنىم. بۇيرۇڭ، ئەمىر قىلىڭ كېڭەشكە بارىمەن، لەشكەرلىرىڭىز بىلەن ياۋ كوكسىنى يارىمەن. (جەڭ دۇمبىقى ساداسى ئىچىدە ھەممە چىقىپ كېتىدۇ)

— پەردە

تۇتىنچى پەردە

[كەڭرى مەيدان. يىراقتا ئەرمەن شەھرىنىڭ سىپىلى. بىر تەرەپتە قارىغايلىق تاغ. تاغ ئېتىگىدە خسراۋنىڭ چىدىرى. ۋەزىر، غۇلاملار خسراۋغا ئېھتىرام بىلدۈرۈپ تۇرىدۇ. يىراقتا چىدىر - بارگاھلار، تۇغ - ئەلەملەر كورىنىدۇ. جەڭ ساداسى بىلەن پەردە ئېچىلىدۇ]

خسراۋ: (ياسمەنگە) بۇ غەلىتە ھال، بار ئىمىش پەرھات ئاتلىق بىر گاداي، ھىلە بىلەن قولغا چۈشۈرۈپ بەرمەكچىمىز جازا. ئۇنى قولغا چۈشۈرسەڭ بېشىڭدىن زەر چاچىمەن. كەسرى غەزىنىسىنى يۈزۈڭگە ئاچىمەن.

[ھاسا تۇتقان، چاچلىرى ئاقارغان، مۈكچۈيۈپ قالغان كورۈمسىز ئايال — ياسمەن خسراۋغا تازىم قىلىدۇ]

ياسمەن: بارىكاللا شاھىم، خىزمىتىڭىزگە تەييارمەن بۇئان، مېنىڭ ھىلىلىرىمدىن ھەتتا پانا تىلەر شەيتان. جادىگەر، ئەپسۇنچى ماڭا شاگىرت بولالماس. رۇستەمدەك پەھلىۋان مەن بىلەن تەڭ تۇرالماس. زەردۇشتىن مەدەت سوراپ سېنى ياد قىلىمەن. پەرھاتنى تۇتۇپ كېلىپ كۆڭلۈڭنى شات قىلىمەن. (تەنتەكلەرچە مېڭىپ بويىنىدىكى بۇتنى سۆيىدۇ)

خسراۋ: (بۈزرۈك ئۈمۈتقا قاراپ) تۇتۇش قىلىڭلار، ۋاقىت ئۆتمىسۇن! پەرھات نادامىق مەجنۇن ھاياتتىن ئۈمۈت كۈتمىسۇن.

[بۈزرۈك ئۈمىت بىلەن ياسمەن تازىم قىلىپ چىقىپ كېتىدۇ]

خسراۋ: (خاتىرجەم بولۇپ) كەلتۈرۈڭلار جام جەمشەدىن شاراپ! بىر مەجنۇن ئۈچۈن ۋۇجۇدۇم بولمىسۇن خاراپ. شاراپ ئىچسەم شىرىنىنىڭ لەئلۇ - لېۋىدىن، قىساس ئالغايمەن بانۇ ئېلىدىن.

[بىر غۇلام ئاجايىپ جام بىلەن شاراپ كەلتۈرىدۇ]

خسراۋ: تەشنالىق بىلەن ئىچىپ ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇيان - بۇيان مېڭىپ مەسلىك ۋە غالجىرلىق بىلەن دەيدۇ) زەردۇش نامىدىن قەسەم قىلىمەن، مۇشۇ شەمشىرىم بىلەن پەرھاتنى قەتىل قىلىمەن. ھا، ھا... (يېنىدىن قىلىچىنى سۇغۇرۇپ چىدىرنىڭ تۈۋرۈكىگە ئۇرىدۇ. باشقىلار تىترەپ كېتىشىدۇ)

ھۆدەيچى: (تازىم بىلەن) جەڭ مەيدانى تۇغ بېگى شاھزادىدىن خەۋەر! (خەتنى سۇنىدۇ)

خسراۋ: (بۈزرۈك ئۈمۈتقا قاراپ) ئوقۇلسۇن!

بۈزرۈك ئۈمۈت: (خەتنى ئېلىپ ئوقۇيدۇ) ئۇلۇق شاھىمىز ئامان بولغاي، بۈگۈن جەڭ يەنە قىزىماقتا. تاغ - دەريالار قانغا بويالماقتا. سالاسىل قورغىنى قولغا ئېلىنىدى، ياۋلە شكىرىنىڭ باغرى تىلىندى.

خسراۋ: ھا ... ھا ... ئوقۇ!

بۈزرۈك ئۈمۈت: لېكىن نۇرغۇن باشلار چۈشتى تۇپراققا، تاغ ۋادىسى توشتى جەسەت بىلەن قالپاققا. ئاڭلىساق بانۇ تەرەپتىكى ھېلىقى يىگانە، ئەقىل ھۇشسىز كورۈنىشى دىۋانە، ھۇجۇم قىلماقتا بىزگە تاغدىن، گايى چولدىن، گايى باغدىن.

[خسراۋ ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىدۇ]

بۈزرۈك ئۈمۈت: نۇرغۇن باشنى ئايرىدى تاجىدىن. يەنە ئايرىدى نۇرغۇن باشنى تەنــدىن. زادى

ئۇ دىۋىنىۋ، ئادەمنىۋ ئۇۋقالىمىدۇق، تاقابىل كېلەلمىدۇق ئۇنىڭ بىلەن قىلىپ جەڭ. ئامال بولسا قىلساق ھىلە بىلەن نەيرەڭ. مەشرۇت قىلغايسىز، مەدەتكارىمىز بولغاي زەردۇش. نامە يازدىم ئوغلىڭىز شىرۋىياۋىنىنى تېپىرۇس.

خىسراۋ: (ۋاقىراپ) بەس! بىر ئەر ئۈچۈن قىلدۇق نۇرغۇن قوشۇن تەييار، يەنە ئېھۋەتتۇق ھەملىگەر ئەپسۇنچى ئەييار.

بۇزرۇك ئۇمۇت: (تازىم بىلەن) ياسمەن ھىلىسىدىن ھەر قانداق ئىش بولىدۇ ئاسان. مىڭ باشنى تاجىدىن، تەننى باشتىن قىلۇر سەرسان. ياسمەن بەلكى پەيت كۇتۇپ تۇرغاندۇر، ئۇ مادايىندا نامدار دەللالە، شەيتاندىن ساۋاق ئالغان ھىلىگەر مەككارە.

ھۇدەيچى: (ئالدىراپ كىرىپ) ئۇرۇش مەيدانىدىن يەنە كەلدى خەۋەر! ئارقىدىن چېپىپ كەلدى شاتۇر بىلەن نەۋكەر.

خىسراۋ: (ئەندىكىپ) يەنە نىمە ئەھۋال؟ كىرسۇن! (ئەرمەن قىزلىرىدەك ياسانغان ياسمەن توت ئەسكەر بىلەن پالازغا ئورالغان پەرھاتنى تەختنىڭ ئالدىغا قويىدۇ. خىسراۋ ھەيرانلىق بىلەن ياسمەنگە قارايدۇ.]

ياسمەن: (تازىم بىلەن) مەن، ھەييارىڭىز ياسمەن (يۈزىدىكى گىرىم، نىقاپلىرىنى ئېلىۋېتىپ يەنە تازىم قىلىدۇ) بۇ پەرھات! مەن تۇتۇپ كەلدىم.

[خىسراۋ باشلىق ھەممە ھەيران قېلىشىپ ئورۇر - تورۇر بولۇپ كېتىشىدۇ]

خىسراۋ: (خوشاللىق بىلەن) تەھسىن ساڭا! جەڭ بىلەن بۇنىڭغا تەڭ كېلەلمىگەن ئىدۇق. نەيرەڭ بىلەن تېزلا قولغا چۈشۈردۇق. (پەرھاتنىڭ باش - ئايىغىغا نەزەر سېلىپ) قانداق قىلىپ قولغا چۈشۈردۈڭ؟

ياسمەن: ئاشققا مەشۇق ئەلچىسى بولۇپ، شىرىن نامىدىن ئۇنىڭغا گۈل كەلتۈرگەن بولۇپ.

خىسراۋ: ھە!... ئولۇكمۇ بۇ؟

ياسمەن: تىرىك. پەقەت ھۇشسىز.

خىسراۋ: ھۇشىغا كەلتۈر ئۇنى كورەي، سوز سوراپ ئۇنىڭ كىملىگىنى بىلەي.

ياسمەن: شاھ، بۇنىڭ پۇت - قولىغا ئاۋال تاقاق سېلىڭ! ئاندىن بۇنىڭ ھالىنى بىلىڭ.

خىسراۋ: پۇت - قولىغا تاقاق سېلىڭلار، دورا بىلەن ئاندىن ھۇشىغا كەلتۈرۈڭلار.

[بۇزرۇك بىلەن باشقىلار تاقاق كىشەن سالىدۇ. ياسمەن يەڭ ئىچىدىن دورا چىقىرىپ بۇرنىغا پۈركىدۇ. پەرھات ھۇشىغا كېلىپ توت ئەتراپىغا ھەيرانلىق بىلەن قاراپ ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ خىسراۋغا قارايدۇ]

پەرھات: كىم كەلتۈردى مېنى بۇ يەرگە؟

ياسمەن: مەن!

پەرھات، (ياسمەنگە قاراپ) ئىبلىس، لەنەت ساڭا!

ياسمەن: تارت تىلىڭنى، (خىسراۋنى كورسىتىپ) شاھىم بار!

پەرھات: (خىسراۋغا قاراپ) شاھ ئەمەس مەلئۇن چەررەندە!

خىسراۋ: (غەزەپ بىلەن) قەيەردە تۇرىسەن ئى مەجنۇن!

پەرھات: مەجنۇنلار قەيەردە ۋەتەن تۇتسۇن.

خسراۋ: نېمىدۇر ساڭا ئالەم ئىچىدە ھۈنەر؟

پەرھات: ئىشقى ئوتىدا دائىم كۆيىدۇ جىگەر.

خسراۋ: ئىشقى ئوتىدىن سۆزلىگىن ئەپسانە؟

پەرھات: كىشى كۆيمەي تۇرۇپ ئۇندىن تاپماس نىشانە.

خسراۋ: ئىشقى بىلەن كۆيۈشنى بىزگە قىل مەلۇم؟

پەرھات: ئىشقى ئوتىدا كۆيۈشتىن تاج ئىگىلىرى مەھرۇم.

خسراۋ: قاچاندىن بېرى ئىشقى ئارا يۈرىسەن؟

پەرھات: تېپىشقاندىن بېرى جان بىلەن تەن.

خسراۋ: ئەمدى سەن ئىشقى يولىنى قىل ئىنكار!

پەرھات: سەن ھەم قىل بۇ سۆزۈڭگە ئىستىغپار.

خسراۋ: ئاشىققا ئەڭ ئېغىر نەرسە نېمىدۇر؟

پەرھات: جۇدالىق كۈنلىرى بالادەك قىيىنغۇچىدۇر.

خسراۋ: ئىشقى ئەھلىنىڭ تىرىكلىگى نېمىدۇر؟

پەرھات: يارنىڭ شەپقىتى بىلەن ۋەسلىدۇر.

خسراۋ: سۆيگۈڭنىڭ سۈپەتلىرىنى ئىزھار قىل!

پەرھات: ئىسمىنى ئاتاشقا ئاجىز كېلەر تىل.

خسراۋ: ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىشنى قىلامسەن ئارزۇ؟

پەرھات: ئۇنىڭ خىيالى بىلەن كۆكسۈم يارىغۇ.

خسراۋ: ئۇنىڭ ھەسەل لېۋىدىن باشقىلار بەھرى ئالسا نېمە دەيسەن؟

پەرھات: ئۇ ھەسەلدىن باشقىلارنىڭ نېسىۋىسى زەھەر بولىدۇ دەيمەن.

خسراۋ: ياقۇت لەۋلىرى جېنىڭنى ئالسا نېمە دەيسەن؟

پەرھات: مەن دائىم شۇنداق تىلەك قىلىمەن.

خسراۋ: ئەگەر كۆكسۈڭنى يارا قىلسا نېمە قىلىسەن؟

پەرھات: قەلبىمنىمۇ پارە قىل دەپ تۇتىمەن.

خسراۋ: سېنىڭ ئىشقىنى ئۇنۇتقىنىڭ ياخشى.

پەرھات: سېنىڭ بۇ سۆزنى قىلمىغىنىڭ ياخشى.

خسراۋ: ئىشقىڭنى تاشلا، ساڭا دۇنيا بېرىمەن.

پەرھات: نېمە ئۈچۈن كىمىيانى يەرگە ئۇرىمەن.

خسراۋ: شاھقا شېرىك بولىمەن دەپ قىلما داۋا.

پەرھات: ئىشقى ئەھلىگە ئوخشاشتۇر شاھ، گاداھ.

خسراۋ: بۇ ئىشتىن جېنىڭغا يەتكۈسىدۇر ئەلەم.

پەرھات: ئىشق ئەھلى ئۆز جېنىدىن چەكمەس غەم.

خسراۋ: مەنمەپ بېرەي بۇ ھەۋەسنى ئۇنۇت.

پەرھات: سەن ھەم بۇ تىلەكتىن ئۆزەڭنى سۇۋۇت.

AltunOq

خسراۋ: ئىشقىڭ ئۈچۈن سېنى ئۆلۈمگە بۇيرۇيمەن.
پەرھات: مەنمۇ شۇ يول بىلەن ئارزۇ ـ تىلەككە يېتىمەن.
خسراۋ: بۇ ئىشتا سەندىن ئۆلۈم ئەمەس يىراق!
پەرھات: بۇ سوزۇڭدىن ماڭا ئۆلۈم ياخشىراق.
خسراۋ: (غەزەپ بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ) مەندەك بىر شاھقا بۇنداق بىر مەجنۇن، پۇت ـ قولى باغلاقلىق بولۇپ تۇتقۇن، ھاياتنىڭ كۈچىدىن شاخلىرى سۇنغاندا، تەرسالىق بىلەن جاۋاپ بېرىدۇ ئالدىمدا. بۇنىڭغا لايىق سىياسەت بىلەن جازا، قىلمىسۇن بۇنداق ئىشنى ئۆزگە گاداھ. تىكىلىڭ پەلەككە تاقاشقىدەك ئىگىز دار، تاكى ئەرمەن ئېلى بۇنى كورسۇن، ئىبرەت ئالسۇن بۇنىڭ ھالىدىن قايتسۇن قارشىلىق خىيالىدىن. زەنجىر بىلەن باغلاپ دارغا ئېسىلسۇن! توت ئەتراپىدىن ئوقلا تۇتۇلسۇن. بىر نەچچە كۈندىن كېيىن كاتتا ئوت يېقىلىڭ، كويدۇرۇڭ ئۆلۈكىنى، شۇنداق كۆل قىلىڭ.
پەرھات: (چوڭ قەدەم بىلەن مەردانە مېڭىپ) ھا... ھا!... بۇنداق بولىدىكەن شاھ، شاھ ئەمەس بەلكى بىر گۇرۇھ ئەبلەخلەر بىر تۇتقۇنغا قىلىپ سىياسەت. ھوكۇم ئۈچۈن بۇ يەكلىغ جاسارەت. مەن قىلدىم دۇشمەنلەرنى زەبۇن، دۇشمەن قىلدى مېنى تۇتتۇشقا مىكرى پوسۇن. بىر ئەسىرنىڭ پۇت ـ قولى باغلاقلىق، پۇت ـ قولى ئەمەس تىلى ھەم باغلاقلىق. شاھ بېرىپتۇ مېنى ئۆلتۈرۈشكە پەرمان، تىلىگىم شۇ ئىدى، مەندە قالمىدى ئارمان. ئەگەر پەلەك قىلسا ماڭا مىڭ خىل زۇلۇم خىيانەت، قىلماس ئىدىم پەلەك ئۈستىدىن شىكايەت. مەن ئۆلۈمنى جۇدالىقتىن كورسەممۇ ئارتۇق. (خسراۋنىڭ ئالدىغا جەسۇرانە كېلىپ) ئەگەر چىنغا شاماللار يۈرۈپ بۇ ھادىسىدىن خەۋەر يەتسە، خاقان ئاڭلاپ ھۇش دىماغىدىن ئۇچۇپ كەتسە، قانداق غۇربەت ئىچىدە قېلىپ ئولگۈنۈمنى، پەرۋىز قولىدا خورلۇنۇپ يۈرگىنىمنى، دەرھال ئۇنىڭ كوزىگە دۇنيا تار كېلىپ، ئەگەر كەلسە سىپاھى لەشكەرنى ئارقىغا سېلىپ، ئۇچاغدا سېنىڭ جېنىڭ قۇتۇلۇپ قالالماس، ھىلە ـ نەيرەڭلىرىڭ كارغا يارىماس.
ياسمەن: بۇنىڭ ئېيتقانلىرىنىڭ بەرى يالغان! قەيەردە ئۇ باتۇر، قەيەردە خاقان؟ بۇنىڭ سوزىگە ھەرگىز ئىشەنمەڭ. بۇيرۇقنى ئورۇنداڭ زادى كېچىكمەڭ.
[خسراۋ پەرھاتنى ئېلىپ چىقىشقا ئىشارەت قىلىدۇ. سىپاھلار پەرھاتنىڭ قېشىغا كېلىشىگە پەرھات جاسارەت بىلەن قەدەم تاشلايدۇ]
خسراۋ: (روھسىز ھالدا) يا زەردۇش! بۇنىڭ سوزلىرى نىمە دىگەن دەھشەت!
بۇزرۇك ئۇمۇت: ئەي شاھى ۋالاج! بىر مەجنۇننى ئۆلۈمگە بۇيرۇش ئەمەستۇر لايىق، غەۋغا چىقىپ قالمىسۇن ئاڭلىسا خالايىق. ھازىرچە تۇتقۇن بولۇپ تۇرسۇن تاغ ئىچىدە، غەۋغا بېسىلغاندا ئولتۇرىمىز تاغ ئىچىدە.
خسراۋ: (خىيال بىلەن) نىمە ئۈچۈن؟
بۇزرۇك: بىر مەجنۇن تۇرۇپ خاقاندىن سوزلەيدۇ. ئېھتىمال ئۇ، چوڭ بىر غەۋغا چىقىشنى كوزلەيدۇ. بىر قانچە كۈن ئەتراپتىن خەۋەر ئالايلى، ئەل ئىچىدە تارالغان گەپكە قارايلى.
خسراۋ: (ئەندىشىلىك بىلەن) ئۇنداق بولسا سېنىڭچە بولسۇن.

[بۇزرۇك ئۇمۇت چىقىپ كېتىدۇ]

خسراۋ: دانىشمەن موماىغا تەقدىم قىلىڭلار ئالتۇن تاج، ئوردىدا بولسۇن كىيىپ خانىشلىق دەۋۋاج. چېلىنسۇن موماي شەنىگە دۇمباق تىنۇلماز! (داپ - دۇمباق چېلىنىدۇ)

— پەردە

بەشىنچى پەردە

[هەيۋەتلىك سالاسىل دىۋىنىڭ قورغىنى. ئەتراپ سىپىل، پوتەيلەر بىلەن ئورالغان. ئېگىز تاغلار، قىيا تاشلار، قورقۇنۇچلۇق ئوڭكۈرلەر. قەلئەدە قاراۋۇللار. پەرھاتنىڭ چاچ - ساقاللىرى ئوسكەن. ئۇ يېرىم يالىڭاچ، پۇت - قولىدا كويزا - كىشەن. تاش ئۇستىدە ناخشا ئېيتىۋاتقاندا پەردە ئېچىلىدۇ]

پەرھات: (ناخشا)

مېنى هەر زامان ئېزىپ، ئې پەلەك بۇ جاپا بىلەن زۇلۇمىڭ نەدۇر.
كويىدۇ پىراق ئوتىدا يۈرەك يەنە بۇ غەمۇ - ئەلەمىڭ نەدۇر.

قاراۋۇل ئا: هەي يىگىت، كوكنى ئايلانغۇچى ئەنقا قۇشى خالىغان يېرىگە بارالايدۇ، خالىغان جايىدا تۇرالايدۇ. سېنىڭ يۈزۈڭدىن ئاشىقلىق نۇرى چېچىلىپ تۇرىدۇ. هەر بىر ناخشاڭدىن سۇنۇق دىلىمىز يورۇيدۇ.

قاراۋۇل ب: پىدا بولسۇن ساڭا بىزنىڭ جېنىمىز. يولۇڭدا توكۇلسۇن ئىسسىق قېنىمىز. ئەمدى كوڭلۇڭ قەيەرنى خالىسا كېتىۋەرگىن، يوق كارىمىز سەن بىلەن، ئىستىگىڭگە يېتىۋەرگىن.

پەرھات: ئەي، مەن پەلەكنىڭ گەردىشىدىن قىينالغان بىچارە، بۇ يەردىن كېتىشكە مەندە يوق چارە. مەن كېتىپ سىلەرنى خسراۋ ئازاۋىغا سالمايمەن. سىلەر بىلەن بىرگە بولىمەن، هېچ يەرگە بارمايمەن.

قاراۋۇل س: ئۇنداق بولسا مانا كىشەن ئاچقۇچى، قۇتۇلساڭ كىشەندىن، كوڭلىمىز ئارام تاپقۇسى. (يېنىدىن بىر قانچە ئاچقۇچنى چىقىرىپ ئالدىغا تاشلايدۇ)

قاراۋۇل ئا: بۇگۇندىن باشلاپ سېنىڭ بىلەن كارىم يوق. ئازات بولدۇڭ، ئىختىيار ئوزەڭدە، كوڭلۇڭ بولسۇن توق.

پەرھات: رەخمەت قەدىردان دوستلار! قوبۇل كورسەڭلار بۇ جاپا تېغىدا بىللە ئوتەيلى. ئەگەر رەھمە قىلسا پەلەك بىزنىڭ ئەلگە بىللە كېتەيلى.

قاراۋۇللار: دۇرۇس، دۇرۇس ئېيتتىڭ. (پەرھاتنىڭ كىشەنلىرىنى چېقىپ تاشلايدۇ. پەرھات ئورنىدىن تۇرۇپ، پۇت - قولىنى هەركەتكە كەلتۇرۇپ، چوڭ نەپەس ئالىدۇ ۋە كىشەننى قولىغا ئېلىپ دەيدۇ)

پەرھات: نەچچە ۋاقىتتىن بېرى مەن بىلەن بىرگە ئىدىڭ، ئەپۇ قىل، ئاشىق يولى شۇنداق ئىكەن، مېنى قىلما خىجىل. (كىشەن - كويزىلارنى يىراققا تاشلايدۇ)

[شاپۇر ئالدىراش كىرىدۇ]

شاپۇر: سالام، قەدىرلىك سۇلتانىم پەرھات!

[پەرھات شاپۇرنىڭ ئۇچىسىدىكى جەڭ كىيىملىرىنى كۆرۈپ ھەيران قالىدۇ ۋە قۇچاقلىشىپ كۆرۈشىدۇ]

شاپۇر: قانچە كۈن بولدى جەڭ بىلەن كېلەلمىدىم.

پەرھات: مەرھابا دوستۇم.

شاپۇر: ئەرمەن ئېلى خىسراۋ قىلىچى بىلەن بولدى خاراپ، شەھەر ئىچى دۈشمەندىن تارتماقتا ئازاپ. ئاخىرى ئۇرۇش ئۈستىدە شىرىن مېنى چاقىردى، ئۆز مەقسىدىنى ماڭا بىلدۈردى. خەت يازدى كۆز يېشىنى قىلىپ سىيا، كىرپىگىنى قەلەم، راھەت دەيدۇ سەن ئۈچۈن تارتسام ئەلەم. (يېنىدىن خەتنى چىقىرىپ پەرھاتقا سۇنىدۇ. پەرھات تاقەتسىزلىك بىلەن خەتنى ئوقۇيدۇ)

پەرھات: ئەسسالام سىزگە جانۇ - جانىم! ۋەسلىم سىزگە مۈلكى خاقانىم، ئەي كۆزۈمنىڭ بىباھا گەۋھىرى، يۈرەك باغرىمنىڭ تارىسى ھەم رىشتىسى، مېنى دەپ جاپا تېغىدا نىملەرنى كۆرگەنسەن؟ ئېغىر ئازاپ بىلەن قانداقمۇ ھايات كەچۈرگەنسەن؟ بىلمەمەن مەرتلەرنىڭ ئارسلانى ئىدىڭ، ھەمدە ئاجىز تېنىمنىڭ مادارى ئىدىڭ. كاشكى تاغ ئىچىدە بىرگە بولسام ئىدىم، ئاھلىرىڭغا مەنمۇ قوشۇلسام ئىدىم. تەشنا بولغان چېغىڭدا لەۋلىرىدىنى جام قىلسام، ئىشقى ئەھلىگە لايىق ۋاقتىڭنى خىرام قىلسام. ئەپسۇسكى سېنى مەندىن ئايرىدى بۇ چەرغى كاجەرەپتار. ئىشقى ئەھلىنىڭ قاتىلى خىسراۋ بەرگىردار. ئىككىمىزنىڭ ۋەدىسى چولگە سۇ كەلتۈرۈش ئىدى، بۇلبۇل ئاشىققا گۈل مەشۇقىنى يەتكۈزۈش ئىدى. ھىلىگەر خىسراۋ چۈشتى ئارىغا، قىلىچ بىلەن يەتمەكچى ئۇ مىرادىغا. مەن ئۇنىڭ تەقدىرىگە قارشى چىقماقچى، سەن بىلەن چىن ئېلى خوتەنگە كەتمەكچى. يەنە سېنىڭ ئارزۇيىڭ بويىچە ئىش قىلىمەن، سەن بىلەن چىن زېمىنىنى ماكان قىلىمەن. خۇش سائەتتە خېتىمنى قوبۇل قىلدىڭ، قورشاۋ ئىچىدە قالغان ۋاپادارىڭىز شىرىن.

پەرھات: (روھلۇق ۋە جاسارەت بىلەن) ئاپىرىن قەھرىمان شىرىنگە. لايىقتۇر ئاپىرىن ۋە تەھسىنگە. (شاپۇرغا ئېسىلىپ) مەن ئۈچۈن جاپانى كەسىپ قىلغان ئۇلۇق ئالىم، بەختسىز پەرھات ئۈچۈن كۆپ جاپا چەكتىڭ. دەھشەت — چوللەرنى مەن ئۈچۈن ماكان ئەتتىڭ. ۋاپادارلىقىنىڭ قائىدىسى شۇنداق بولىدۇ. مەردۇ - سادىقتىن شۇنداق ۋاپا كېلىدۇ. كەلتۈرگەيسىز ماڭا قەغەز - قەلەم، خەت يازاي ئۇل زىباغا، چەكمىسۇن ئەلەم.

شاپۇر: تەييار، مەندە سىيا ۋە قەلەم. (يېنىدىن چىقىرىپ بېرىدۇ)

پەرھات: ئەي بالالارنىڭ تۇتقۇنى پەرھات! مەشۇقىڭ يوقلىمىشتۇر بولغىن سەن شات، مەرھەمەت ئەيلىمىشتۇر ساڭا دىلدار. لەۋھە ئىشقىغا قىل بۇ خەتنى تۇمار (خەتنى كۆكسىگە باسىدۇ)

پەرھات: (ناخشا)

نامە كەلدى يارىمدىن بارماق خىيال ئىستەر ئىدىم.
بۇ سۆيۈنچە كۆڭلىگە يەتمەك ئېھتىمال ئەيلەر ئىدىم.
شۈكرى كىم يەتتىم تىلەككە ھەر ۋىسال ئەيلەر ئىدىم.
بۇ خەۋەرلەر چارىسىز دەردىمگە دەرمان ئەيلىدى.
ھەم بۇزۇلغان بۇ كۆڭۈلنى گويا گۈلۈستان ئەيلىدى.
گەرچە باغرىمنى مۇرۇۋۋەتسىز پەلەك قان ئەيلىدى.
ماڭا بۈگۈن ئول نىگارىم لۇتپى ئېھسان ئەيلىدى.
توغرا كەلدى بەختىم ھەر نەرسە پال ئەيلەر ئىدىم.

قاراۋۇل ئا: بىزدىن ئايرىلىپ خەيرلىك بولسۇن يولۇڭلار! كورۇشەلمىسەك ھەر جايدا ئامان بولۇڭلار!

قاراۋۇل ب: بىز بۈگۈندىن باشلاپ بۇ جايدىن كېتىمىز، بېرىپ تاغ - دەشتلەرنى ماكان قىلىمىز!

پەرھات: خەير، مەن ئۈچۈن كوپ چەكتىڭلار جاپا، ھەممە قىلدىڭلار ۋەدەڭلەرگە ۋاپا.
[قاراۋۇللار كوز يېشى قىلىشىپ پەرھات، شاپۇرلار بىلەن قۇچاقلىشىپ خوشلىشىدۇ]

شاپۇر: (پەرھاتنىڭ خېتىنى قوينىغا سېلىپ) خېتىڭنى يەتكۈزۈپ بېرىمەن شىرىنغا. ئېلىپ كېلىپ شىرىننى يولغا سالىمەن دىيارىڭغا! (پەرھات بىلەن خوشلىشىپ چىقىپ كېتىدۇ. پەرھات شاپۇرنىڭ ئارقىسىدىن زوق بىلەن قارايدۇ. شۇ ۋاقىتتا قارشى تەرەپتىن ئايالىنىڭ يىغلىغان مۇڭلۇق ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ)

ياسمەن: (سىرتتىن) ھەي مەلىكەزاھان شىرىن، قىلدىڭ ئەپسۇس تەركى جاھان شىرىن. كەتتىڭ ئالەمدىن ئي گۈزەل شىرىن، ساڭا رەھىم قىلمىدى ئەجەل شىرىن، شىرىن - شىرىن، گۈزەل مەلەك شىرىن! شىرىن - شىرىن! جېنىمغا كومەك شىرىن! (موماي قىياپىتىدە ياسانغان ياسمەن قولىدا ھاسا، ئۇچىسىدە تۇلۇم، كىيىملىرى جۇل - جۇل بىر ۋەيرانە قىياپىتىدە يىراقتىن پەيدا بولىدۇ. پەرھاتنى كورۈپ رومىلى بىلەن يۈزىنى يېپىپ ياندap ئۆتمەكچى بولىدۇ)

پەرھات: ئەي جاپا چولىدە ئاۋارە! دەرت بىلەن باغرى داغلانغان بىچارە! ئېيتقىن بۇ نىمە ئىش، نىمە ھال؟ يىغان قىلىشىڭ سەۋەبىنى قىل ئىزھار.

ياسمەن: سىز ماڭا نامەرەم يىراق تۇرۇڭ، ئۆلەر ۋاقتىمدا ئۆز يولۇمغا قويۇڭ.

پەرھات: شەھەر ئىچىدە نىمە خەۋەر، ئېيتقىنا؟

ياسمەن: ئەي ئىشقى ئەھلىنىڭ پادىشاھى، سەن مېنى قويما ئۆز يولۇمدىن، خىسراۋ قوشۇنى قۇتۇلالمىغان سىنىڭ قولۇڭدىن. ئاۋال تەڭرىنىڭ خاھىشى كىيىن ئايلانغۇچى پەلەك! تۇتقۇن بولدى خىسراۋغا مەشۇقىڭ مەلەك. ياۋ باستۇرۇپ كىردى شىرىن ئوردىسىغا، گۇمۇرۇلۇپ چۈشتى ئوردا ھەم بىنالار، شەھەرنى قاپلاپ كەتتى قىيا - چىيالار. ئوردا ئىچىدە بىر كېچە - كۈندۈز قىرغىن باشلاندى. بانۇ ۋەزىرلىرى بىلەن كۆل قىلىپ تاشلاندى. شىرىن ئولتۇرۇلدى خىسراۋ قولىدا. مەن باياۋاننى ماكان قىلماق-

چى ئۈنىڭ يولىدا. جان ئۈزەر ۋاقتىدا. تىلغا ئالدى نامىڭنى، «پەرھات، پەرھات» دەپ ئىسمى زاتىڭنى. سەن خەۋەرسىز بۇ جايدا يۈرۈيسەن، بەلكى باشقا مەشۇق ئىزدەشنىڭ كويىدا سەن. مەشۇق ئۈچۈن ئاشىقنىڭ يولى شۇمىدى؟ ئەرلەر تائىپەسىنىڭ كوڭلى شۇمىدى؟ خەير، ئىشرەت قىل تاغ ۋادىسىدا يولۇڭ بولسۇن!سېنى دىگەن ھور قىز بىلەن تويۇڭ بولسۇن!

پەرھات: نىمە؟! شىرىن ئۆلدى؟ شىرىن! ئاھ شىرىن! (ئاستا - ئاستا تاشقا يۆلىنىپ قالىدۇ. جۈرئەت قىلىپ ئالدىغا ئىككى قەدەم مېڭىپ ياسمەننى تونۇپ قالىدۇ. ئۇنىڭغا غەزەپ بىلەن ئېتىلىپ مېڭىشىغا ياسمەن تاش بىلەن پەرھاتنىڭ بېشىغا ئۇرىدۇ. پەرھاتنىڭ باش - كوزى يېرىلىپ قان ئاقىدۇ. ھۇشسىزلىنىپ يىقىلىدۇ)

ياسمەن: (پەرھاتنىڭ بېشىغا كېلىپ) سەنىڭدەك خىسراۋ بىلەن ئۇرۇش قىلغان؟ مېنىڭ مىكىرىمگە كىم چىدار بۇ زاماندا؟ ھىلە - مىكرىمدىن پانا تىلەر شەيتان. ھا! ھا! ھا!...

پەرھات: (غەزەپ بىلەن ئورنىدىن تۇرماقچى بولىدۇ. لېكىن تۇرالمايدۇ. ياسمەنگە قول سۇنۇپ) ھەي رەھىمسىز مەلئۇن! مەن ئىدىم ئوز ئىشىم بىلەن بىچارە. ھىلە بىلەن باغرىمنى قىلدىڭ پارە - پارە، تىلىگىڭ شۇمىدى ئىچ قېنىمنى توي! لېكىن باشقىلارغا ھىلە - مىكرىڭنى قوي! (ئورنىدىن تۇرماقچى بولۇپ قولىنى سوزىدۇ) شىرىن! شىرىن! ئاھ شىرىن!

[پەرھات يىقىلىشىغا ياسمەن يەنە بىر يوغان تاشنى ئېلىپ پەرھاتنىڭ بېشىغا ئۇرىدۇ. پەرھات جان ئۈزىدۇ. ھاۋا گۈلدۈرلەپ چاقماق چاقىدۇ. ياسمەن ئوز - ئوزىدىن قورقۇپ تىت تەرەپكە تەلمۈرۈپ قاراپ ئالدىراشلىق بىلەن كەلگەن تەرەپكە قاچىدۇ. ئىككىنچى تەرەپتىن شاپۇر شىرىننىڭ ھەربى ئەسلىھە كىيگەن ئىككى كىنىزىگى بىلەن روھلۇق ھالدا چىقىپ كېلىدۇ]

شاپۇر: (ئەتراپقا قاراپ) پەرھات! پەرھات! (يۈگرۈپ بېرىپ پەرھاتنىڭ جەسىدىگە ئوزىنى ئاتىدۇ)

ئىككى كېنىزەك: ئاھا... ۋاي دات!... (قاتتىق ۋاقىراپ شىرىن تەرەپكە يۈگرۈپ چىقىپ كېتىدۇ)

شاپۇر: دوستۇم كىم سېنى بۇ ھالغا دۇچار قىلدى؟ (تىت ئەتراپقا قاراپ يىراقتا تاغ ئۈستىدە كېتىۋاتقان ياسمەننى كورۇپ) توختا!... ھەي دەللە توختا! (قىلىچىنى چىقىرىپ قوغلاپ چىقىپ كېتىدۇ)

[شىرىن دەرھال قىزلارنىڭ ھىمايىسىدا پەرھاتنىڭ ئۈستىگە كېلىپ ئوزىنى پەرھاتنىڭ ئۈستىگە ئاتىدۇ]

شىرىن: پەرھات! پەرھات!... (يىقىلىپ ھۇشسىزلىنىدۇ)

[قىزلار شىرىننىڭ كوكسىگە سۇ سېپىپ ھۇشىغا كەلتۈرۈپ يولەيدۇ. شىرىننىڭ يۈز- كوزلىرى قانغا بويالغان ھالدا پەرھاتقا يەنە ئوزىنى ئاتىدۇ]

شىرىن: ئەي تىرىكلىگىمنىڭ يولەنچۈكى پەرھات! جاھاندا يالغۇز بولغان جۈپتۇم ئىدىڭ، مەن ئۈچۈن تەگرىم ئېۋەتكەن شاتلىغىم ئىدىڭ. كوڭلۇم سەن بىلەن ئوزۈۋۈلمىتتى، قانداق قىلىپ دۇنيادىن تاق كەتكىڭ كەلدى؟ قاتىللىق ئەجەل شارابىنى كىم بەردى؟ سېـ

AltunOq

نىڭ جۇدالىغىنىڭ بىلەن مەندە جان بارمۇ بىلمەيمەن، جۇدالىق قايغۇسىدا گويا سۇ-
سىز بېلىقمەن. سۇدىن ئايرىلغان بېلىقنىڭ ھالى قانداق بولىدۇ؟ ئەلۋەتتە سۇسىزلىق-
تا تەلپۈنۈپ ئۆلىدۇ. مېنىڭ ئىستىگىم جۇدالىق يولىدا قان يىغلىماقتۇر، تەلپۈنۈش،
يەنە تەلپۈنۈش، ئۆلۈش دىمەكتۇر. يوقلۇق دۇنياسىغا سەن بۇرۇن كېتىپ قالدىڭ،
تەلمۈرۈپ سېنىڭ يولۇڭغا مەن كېيىن قالدىم. ئاھ پەرھات! كېچىكىپ قالدىم قانداق
قىلاي؟ تۇت قولۇمنى، يېنىڭدىن ئورۇن ئالاي!
[ياسىمەن قېچىپ سەھنىگە كىرىدۇ. ئارقىسىدىن قوغلاپ كىرىۋاتقان ئىككى قىزنى كو-
رۇپ دەرھال كىيىملىرىنى سېلىپ، گىرىم - پەدەزلىرىنى سۈرتۈپ ئەسلى قىياپىتىگە
كېلىپ ھاسىنى ئىككى پارچە قىلىپ ئىچىدىن قىلىچ چىقىرىپ كېنىزەكلەر بىلەن
ئۇرۇشىدۇ]

شىرىن: (بۇنىڭ ياسىمەنلىگىنى بىلگەندىن كېيىن) توختا، ئەبلەخ! ھە! سەنمىدىڭ پەرھاتنىڭ
جېنىغا زامىن بولغان؟ سەنمىدىڭ ئەرمەن ئېلىگە خائىن بولغان؟ (قىزلارغا) ماڭا
قويۇپ بېرىڭلار بۇ كاساپەتنى، كورسۇن قاتىللىقتىن كەلگەن ھالاۋەتنى. (شىرىن يا-
سىمەنگە نەيزە ئۇرىدۇ. ياسىمەن چاققانلىق بىلەن ئۆتكۈزىۋېتىپ شىرىنگە قىلىچ ئۇر-
دۇ. شىرىنمۇ قىلىچ ئۇرىدۇ. ياسىمەن يارىدار بولۇپ ۋاقىراپ قاچىدۇ. شىرىن قوغلاپ
بېرىپ چېچىدىن سۆرەپ پەرھاتنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كېلىپ يەرگە ئاتىدۇ. يا-
سىمەن ئومۇلەپ قاچىدۇ. دولىنىڭ ئۈستىگە چىقىشى بىلەن شىرىن ئوقيا بىلەن ئاتىدۇ.
ياسىمەن تولغۇنۇپ "يا ئۇزرا يا ئۇزرا" دەپ ۋاقىراپ ئوزىنى شىرىنغا ئاتىدۇ. شىرىن
غەزەپ بىلەن قىلىچ تارتىپ ئۇنىڭ بېشىغا ئۇرىدۇ. ياسىمەن تاغ - تاشلارغا ئۇرۇلۇپ
ۋاقىراپ ئۆلىدۇ. شىرىن پەرھاتنىڭ جەسىدىگە ئوزىنى ئېتىپ يىغلايدۇ)

شىرىن: (ناخشا)

ئاھ كىم قىلدى جۇدا، بۇ چەرخى ناشادنى كورۇڭ.
كەھرىۋادەك ساغىرىبان نازىنىنلارنى كورۇڭ.
يۇرتى ۋەيران ھورقىزلار دەشتى - سەھرا ئىچىدە،
ساھىپى ھورلەر ماكانى بانۇ ئوردىسىنى كورۇڭ!
مەشۇقى ۋەسلىنى دەپ تاغدەك جاپالارنى چېكىپ،
جادىگەر مەككار قولىدا شاھى پەرھاتنى كورۇڭ؟
ۋادەرىخا كەتتى بىزدىن مەرت يىگىتلەر ساھىبى،
ھىلىگەر جاللات قولىدا دەۋرى خاقاننى كورۇڭ!
ئەلۋىدا شاھزادە خاقان، كەتتىڭىز مەندىن بۇرۇن،
ناتىۋان شىرىن يولىدا باغرى قانلارنى كورۇڭ.
شۇم رەقىپ پەرۋىز قولىدا ئېلىمىز بولدى خاراپ،
بىگۇنا مەسۇم ئوغۇل - قىز نالە ئەپغاننى كورۇڭ!

(قىزلارغا) ئەلۋىدا، ئى گۇل غۇنچىسىدەك پاك قىزلار! ئەلۋىدا، ئى سەۋرى گۇلىدەك گۇناسىز-

لار! (تاغ تەرەپكە قولىنى سوزۇپ) ئەلۋىدائى ۋاپادارىم شاپۇر! ئەلۋىدا، ئى پاك يۈرەك قەيسەر باتۇر! ھەيھات، ئەي پەلەك ھەيھات! مەھكەم تۇت قولۇمنى ئاشىقىم پەرھات! (ئۆزىگە خەنجەر ئۇرىدۇ. قانغا بويالغان شىرىن پەرھاتنىڭ كوكسىگە يىقىلىدۇ. ھاۋا گۈلدۈرلەيدۇ، چاقماق چاقىدۇ.) [شاپۇر تاغ ئارىسىدىن ياسىمەننى كۆزىتىپ كەلگەن خىسراۋ چېرىكلىرىنى سۇرۇپ قوغلاپ سەھنىگە كىرىدۇ. چېرىكلەر بىلەن شاپۇر، كېنىزەكلەر ئېلىشىدۇ. چېرىكلەر تاغ ئارىسىغا قاچىدۇ، شاپۇر قوغلاپ يەنە سەھنىگە ئېلىپ كىرىپ جەڭ قىلىشىدۇ. چېرىكلەر ئۆلتۈرۈلىدۇ. شاپۇر قىزلارنىڭ ياردىمى بىلەن شىرىن چۈشۈپ كەلگەن تاختىراۋاننى ئېلىپ كېلىپ پەرھات بىلەن شىرىننىڭ جەسىدىنى سالىدۇ. زىننەتلىك يوپۇقلار يېپىلغان تاختىراۋان ماتەم ۋە قايغۇ ئىچىدە ئاستا كوتىرىلىدۇ]

— پەردە

ئالتىنچى پەردە

[يېرىم كېچە. ئاسماندا يۇلتۇزلار پاقىراپ تۇرىدۇ. چېدىردا دۇت ـ ئىشرىقلار سىلىقلىق. چېدىرلارنىڭ چىراقلىرى خىرە كورۇنۇپ تۇرىدۇ. 4 ـ 5 كۆزەتچى دۇمباق بىلەن مېڭىپ گۈزەت قىلىۋاتقاندا پەردە ئېچىلىدۇ]

خىسراۋ: (تەخت ئۈستىدە يولۋاس تېرىسىگە ئورالغان ھالدا ئولتۇرۇپ) خەۋەر بېرىڭلار پەرھاتنىڭ ئولتۇرۇلگەنلىگى ئېنىقمۇ؟

بۈزرۈك ئۈمۈت: ئىشەنچلىك خەۋەر شاھىم، ئەمما سالاسىل قورغىنىدا يەنە جەڭ قىزىماقتا.

خىسراۋ: قوشۇنغا ئۇقتۇرۇڭلار، .پەرھاتنىڭ ئولۇمىدىن خەۋەر تاپسۇن! تاڭ بىلەن تەڭ ئەرمەن ئوردىسىغا ئاتلانسۇن. غەلىبە ئۈچۈن سپاھلارغا زەر چاچىمەن. شىرىن ۋىسالىدىن ئەمدى مەي ئىچىمەن. ھا، ھا، ھا!... (كۈلىدۇ)

[شىرۋىيا ئەترايقا قاراپ قالىدۇ]

خىسراۋ: ئوغلۇم شىرۋىيا!

شىرۋىيا: لەببەي شاھىم!

خىسراۋ چارچىدىم، ئوردىغا بېرىپ ئارام ئالىمەن، مېنىڭ ئورنۇمغا قوشۇنغا سەردار بولىسەن. ھازىردىن باشلاپ قەلئەنى ئېلىشقا تەييار بول! (ئورنىدىن تۇرىدۇ)

ھۆددەيچى: ئۇلۇق ھوكۇمدارىمىز شاھىن ـ شاھىمىزغا نەۋبە... (ئەتراپتىن «ياشاڭ! ياشاڭ! مىڭ ياشاڭ!» دېگەن ئاۋازلار ئاڭلىنىدۇ. تەۋلىباز ئۇرۇلىدۇ. تاغدىن ئەكس سادا ئاڭلىنىدۇ. خىسراۋ چىقىپ كېتىدۇ. ئىككى نەپەر ياساۋۇل بىلەن شىرۋىيا قالىدۇ)

شىرۋىيا: تەئەججۇپ قىلىمەنكى ئاتام ياكى قانغا تويمايدۇ ياكى خانغا. ئوردىدا تۇرۇۋېتىپ شۇنچە تەننازلار، يەنە گۈزەل ئىزلەيدۇ نۇرغۇن چاۋەندازلار. (يېنىدىن شىرىننىڭ سۈرىتىنى چىقىرىپ) شىرىندەك ھور قىزلار ئەلۋەتتە بىزگە لايىق. گۈزەل شىرىن مەھبۇپ بولغۇ-

سىدۇر شىرۋىياغا. (سۇرەتكە قاراپ) ئەي فىردەۋسنىڭ هورلىرىدىن ئارتۇق بولغان مەلىكە، سەن پەقەت مەن ئۈچۈن، مەنمۇ سەن ئۈچۈن يارىتىلغان. سېنىڭ گۈزەل هۆسنىڭ، ئەۋرىشىمدەك بويلىرىڭ قېرى ئاتامغا زايا. ئۇ قېرى مۇهەببەتنى نىمە بىلسۇن؟ ئاشىق - مەشۇقلىقنىڭ يوسۇننى بىزدەك ئىشقى ئەهلى بىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىشقى - مۇهەببەت يولىدا ئاتامنىمۇ ئۆلتۈرۈش قولۇمىدىن كېلىدۇ. (سۇرەتنى كوكسىگە بېسىپ) شىرىن خاتىرجەم بول، مەن سېنى خىسراۋ ئازاۋىدىن قۇتۇلدۇرىمەن. سەن ماڭا ئاتىلىققا ئەمەس مەهبۇبىلىققا لايىق. ئۇ ۋاقتىدا پۈتۈن ئىران كەسرىسى، پۈتۈن ئىران يېرى مېنىڭ بولىدۇ. يازەردوش! ماڭا مەددەت قىل! (كويىۋاتقان ئوتقا چوقۇنىدۇ. سىپاهىلارغا قاراپ) شىرىننىڭ ئىشقى ئوتىدىن دىلىمغا يالقۇن چۈشتى. شىرىننىڭ قولغا كېلىشى ئاتامنىڭ ئۆلۈمىگە باغلىق. ئەگەر ئاتامنى ئۆلتۈرسەم ئالەمنى بېزىگەن قۇياش مېنىڭ بولىدۇ. مۇددىئايىم پادىشالىقنىڭ ئۆزى ئەمەس، گۈزەلنىڭ ۋىسالىغا يېتىش.

سىپاهى ئا: شاهزادە، چېرىكلەر ئۇرۇشتىن بولدى بىزار، يېزىلار ۋەيران، شەهەرلەر خارابۇ - زار.

شىرۋىيا: شۇنداق. ئاتام بەكمۇ هەددىدىن ئاشتى، مادايىن ئېلىدە قىيانىڭ سىلى تاشتى. ئۇرۇش توختىدى دەپ جارچىغا خەۋەر قىلىڭ، چېرىكلەرنى بالا - چاقىلىرى بىلەن كورۇشتۇرۇڭ!

سىپاهى ئا: ئەمرىڭىزگە تەييارمەن. (چىقىپ كېتىدۇ)

شىرۋىيا: شاپۇردىن خەۋەر بارمۇ؟

سىپاهى ب: شاپۇرنى ئىزلەپ تاغ ئارا تېپىپ، بەردىم سىزنىڭ مۇبارەك خېتىڭىزنى، ئېيتتىم ئۇنىڭغا ئارىدىكى سىرىڭىزنى. دەرهال يوشۇرۇندى چىدىر ئىچىگە، ئەمىر كۈتۈپ تۇرۇپتۇ نىقاپ تارتىپ يۈزىگە.

شىرۋىيا: تەهسىن ساڭا!

هۆدەيچى: (ئالدىغا كىرىپ) شاھ كەلدى.

[شىرۋىيا قىياپىتىنى ئۆزگەرتىپ چىقىپ كېتىدۇ]

هۆدەيچى: (سىرتقا قاراپ) ئۇلۇق شاهىمىزغا نەۋبە!

سىرتتىن: ياشاڭ! ياشاڭ! مىڭ ياشاڭ!

[خىسراۋ ئالاهىدە كىيىنگەن، مەس هالدا كىرىپ تەختكە چىقىدۇ]

خىسراۋ: جاكا قىلىڭلار چېرىكلەرگە ئاتلانسۇن، ماهىن بانۇ ئوردىسى ئوت يېقىپ كويدۇرۇلسۇن. ئاۋال هىلە بىلەن شىرىننى قولغا چۈشۈرۈڭلار، ئاندىن ئەرمەن قوشۇننى جاهاندىن سۈپۈرۈڭلار. ئوغلۇم شىرۋىيا!

شىرۋىيا: لەببەي شاهىم! (كىرىپ تازىم قىلىدۇ)

خىسراۋ: (مەس هالدا) ... بېرى كەل ئوغلۇم، (باشقىلارنى چىقىپ كېتىشكە ئىشارەت قىلىدۇ) ئوغل...ۇ...م سەن مېنىڭ باهادىرىم. باتۇر يىگىتسەن. ئەمما...سە...ن پەر...هات...نى قولغا چۈشۈرەلمىدىڭ، مېنىڭ هىلەم بىلەن هەييارىم ياسىمەن قولغا چۈشۈردى، ياسىمەن ...

(ئــاستا ئــۇخــلاپ قــالىدۇ. شىرۋىيا يۈزىنى يېپىپ قويۇپ ئاستا چىقىپ كېتىدۇ. سەھنە قاراڭغۇلىشىدۇ. دەھشەتلىك گۈلدۈرماما بىلەن چاقماق چاقىدۇ-دە، قورقۇنۇچلۇق ئاۋاز بىلەن خىسراۋ چوچۇپ ئويغۇنۇپ تۇرۇشىغا پەرھاتنىڭ سايىسى كورىنىدۇ. ئۇنىڭ قولىدا ئاي پالتا، ھەربىچە كىيىنگەن)

پەرھات: خىسراۋ، پەلەك زۇلۇم قىلغاندا ئەپچىل بولغاندەك، ئۇنىڭ مۇكاپاتىنى بېرىشمۇ ئەپچىل-دۇر. ئوچ ئېلىشتا ئايلانغۇچى دۇنيالا ئەمەس بەلكى توققۇز ئاسمانمۇ ئوخشاشتۇر. (پەرھاتنىڭ سوزى ھاۋادا ئەكس سادا بېرىدۇ. پەرھات پالتىسىنى خىسراۋنىڭ بېشىدىن ئايلاندۇرىدۇ)

خىسراۋ: ۋاي دات... (تەختتىن دومىلاپ چۈشىدۇ. بېشىدىكى تاجى يەرگە چۈشۈپ كېتىدۇ، قولىنى كوتىرىپ چەكچەيگەن ھالدا تىترەيدۇ. پەرھاتنىڭ كولەڭگۈسى غايىپ بولۇپ سەھنە يورۇيدۇ. ئەتراپتىن غايىپ ئاۋازلار ئاڭلىنىدۇ)

ئاۋازلار: ئەي خىسراۋ! ... سەن كىشىگە زۇلۇمنىڭ ئوتكۇر قىلىچىنى ئۇرغان ئىدىڭ، قان توككۇچى پەلەكمۇ ساڭا زۇلۇم قىلىچىنى ئۇردى. مانا پەرھاتنىڭ قىلىچى، مانا شىرىننىڭ خەنجىرى!

[خىسراۋ ئەسەبىلەرچە پىقىراپ كېتىدۇ]

خىسراۋ: يازەردۇش...يا... يازەردۇش (چوقۇنىدۇ) مېنى سەن بۇزرۇك ئۇمىت! ھەي ئوغلۇم شىرۋىيا!... (بىر ئاز ئېسىگە كېلىپ ئەتراپىغا قاراپ) مېنى...مېنى قارا باستى، ياق، مېنى قان، قان باستى)

[شاپۇر نىقاپ بىلەن كىرىدۇ، ئىككى سىپاھى بىلەن شىرۋىيامۇ كىرىدۇ]

شىرۋىيا: ئاتا! ئويغۇنۇڭ نىمە بولدى؟

خىسراۋ: پەرھات مېنى ئولتۇرمەكچى. (ئەسەبىلەرچە) جاللات!... جاللات!

[شاپۇر نىقاپ بىلەن ئالدىغا چىقىدۇ]

خىسراۋ: لەشكەر گاھقا خەۋەر قىل! ئەرمەن ئوردىسى كۈل قىلىپ تاشلانسۇن!

شىرۋىيا: (ئالدىغا كېلىپ) سىزنىڭ ئەمرىڭىز بىلەن لەشكەر گاھىنىڭ ھوكۇمدارى مەن. ھەر قانداق ھوكۇم قىلىش مېنىڭ ئىلكىمدە، (شاپۇرغا قاراپ) بۇيرۇق ئىجرا قىلىنسۇن!

[شاپۇر يۈزىدىن نىقابىنى ئېلىپ قىلىچ تەڭلەپ خىسراۋنىڭ ئالدىغا كېلىشىگە خىسراۋ چوچۇپ كېتىدۇ]

خىسراۋ: ھە!... ھە؟... شاپۇر؟... شاپۇر؟ (ئارقىسىغا داجىيىدۇ) جاللات!... جاللات! (ئەتراپقا قارايدۇ)

شاپۇر: ئەي خىسراۋ! زۇلۇمنىڭ ئاقىۋىتى شۇنداق بولىدىغان بولسا، زۇلۇم قىلىشتىن ساقلانىش، ۋاپا - ئادالەت ئۇرۇقىنى چېچىش كېرەك.

خىسراۋ: دات!... (قاتتىق ۋاقىرايدۇ)

شىرۋىيا: (شاپۇرغا قاراپ) ھوكۇم ئىجرا قىلىنسۇن.

[شاپۇر خىسراۋغا قىلىچىنى تەڭلەپ قىستاپ كېلىدۇ. خىسراۋ ئارقىسىغا چېكىنىپ تەختـ

كە يولۇنۇپ قالىدۇ. تىترەپ كېتىدۇ]

شاپۇر: سەن زىمىنغا ئىمىننىڭ ئۇرۇغىنى چاچقان بولساڭ شۇنىڭ ھوسۇلىنى ئالىسەن، مانا سا- ڭا جاۋاپ. (خىسراۋنىڭ كاللىسىنى ئالىدۇ. شىرۋىيا ئارقىسىنى قىلىپ قاراپ تۇرىدۇ. شاپۇر خىسراۋنىڭ كاللىسىنى لىگەنگە سېلىپ شىرۋىياغا كورسىتىدۇ)

شىرۋىيا: بۇئىشىم دۇنيا پۇتكىچە داستان بولۇپ قالسۇن. (سىپاھلارغا قاراپ) پۇتۇن ئەلگە جاكا قىلىنسۇن. نوشىرۋان ئەۋلادى خىسراۋ پىرۋىن، سەيخۇن - جەيخۇن دەرياسىنى قانغا بويىغان جىنايىتى ئۇچۇن يوقلۇق دۇنياسىغا كەتتى. مېنىڭ نامىمدىن تىۋىلباز ئۇرۇلسۇن!

ھۇدەيچى: (ئالدىراپ كىرىپ) شاھ! شاھ!

شىرۋىيا: سوزلە، نىمە ھال؟!

ھۇدەيچى: بىستۇن ئەتراپىغا سانسىز لەشكەر چۈشۈپتۇ، لەشكەر ئەمەس سانسىز يۇلتۇز چۈشۈپتۇ. لەشكەر ئىستىقبالىغا ئەرمەن ئېلى چىقىپتۇ. پەرھات - شىرىننىڭ ئولتۇرۇلگەنلىگىنى سوزلەپ بېرىپتۇ.

شىرۋىيا: (چوچۇپ) شىرىننىڭ ئولگەنلىگىنى؟...

ھودەيچى: شۇنداق. پەرھات ئۇچۇن شىرىن ئولگەن.

شىرۋىيا: (قاتتىق چوچۇپ) ھە؟!... نىمە دېدىڭ؟... شىرىن ئولگەن؟!

ھودەيچى: شۇنداق.

شىرۋىيا: يازەردۇش! يازەردۇش!... (ئەسەبىلەرچە) قېنى مېنىڭ شىرىنىم، (قولىنى سوزۇپ!) شىرىن؟!...

شاپۇر: ئاگاھ بولۇڭكى شاھزادە، پەرھات شىرىن بىلەن قول تۇتۇشۇپ ئۇپۇق يېرىپ نېرىقى دۇنياغا كەتتى.

شىرۋىيا: بۇ... بۇ قوشۇن كىمنىڭ ھە؟!...

شاپۇر: بۇ قوشۇن دىجلى پىرات دەرياسىنى قانغا بويىغان خىسراۋدىن پەرھاتنىڭ قىساسىنى ئالغىلى كەلگەن ئۇلۇق خاقان قوشۇنى. بۇلارنىڭ بوۋىلىرى رۇستەمى زال بىلەن ئۇرۇش قىلغان ئۇلۇق ئاپراسىياپنىڭ ئەۋلادىدۇر. قوشۇن سەردارى شاھزادە بەھرەم پەرھاتنىڭ ئىملداش تۇققىنىدۇر.

شىرۋىيا: ئۇنىڭ بۇ يەرگە كېلىشى مەن ئۇچۇن دىشۋارچىلىق!... (ئېچىنىش بىلەن خىسراۋنىڭ كاللىسىغا قاراپ) ئېھ ئاتا، مەن زەردۇش نامىدىن قەسەم قىلىمەنكى، مەن خاتا قىلدىم، مېنى كەچۇر! مېنى ئەپۇ قىل. (خىسراۋنىڭ كاللىسىنى ئالقىنىغا ئېلىپ سويۇپ تاۋاپ قىلىدۇ) قېنى مېنىڭ ئاتام؟ قېنى مېنىڭ شانۇ - شەۋكىتىم؟ قېنى مې- نىڭ شىرىنىم؟ ساسانىلار ھوكۇمرانلىقىغا خاتىمە بېرىلدىمۇ؟ كەسرى ئوردا ۋەيران- چىلىققا يۈز تۇتتىمۇ؟! (شاپۇرغا قاراپ) بەھرامغا، ياق، ياق، تۇران زىمىنىنىڭ سەركەردىسى شاھزادە بەھرامغا مېنىڭ گۇناسىزلىقىمنى ئېيت! ئاتامنى گۇناھى ئۇچۇن ئولتۇرگەنلىگىمنى ئېيت! مەن گۇناسىز، مەن ئاتامنىڭ قاتىلى ئەمەس، ئۇنىڭ قاتىلى

AltunOq

ئىشقى ـ مۇھەببەت!

[يىراقتىن داپ ـ دۇمباق، ناغرا ـ كاناي ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ. شىرۋىيا ۋە سىپاھلارنى قورقۇنچ باسىدۇ. جەڭ ساداسى سەھنىنى بىر ئالىدۇ]

— پەردە

خاتىمە

چول يىراق مۇزىكىسىغا تەڭكەش قىلىنغان ھالدا سەھنە سىرتىدىن بىر كىشى سوزلەيدۇ.

ئەسىرلەرنىڭ ئوتىشى بىلەن دۇنيا مىليونلىغان پەرھات ـ شىرىنلارنى ئىنسانىيەتكە بەخش قىلدى. ئۇلار تەبىئەت دۇنياسىنى، سۇسىز قاغجىراپ ياتقان چوللەرنى ئەمگەك بىلەن ئوزگەرتىپ، بىستوندەك ئىگىز تاغلارنىڭ كوكسىنى يېرىپ قانال ئېچىپ، سۇ كەلتۇرۇپ باغ ـ بوستانغا ئايلاندۇردى. ئاشىقلارنىڭ مۇقەددەس ئارزۇسى ئىشقا ئاشتى.

[سەھنە ئېچىلىشى بىلەن ئېدىر بويلاپ سوزۇلغان توۋەندىكى مەنزىرىلەر كورىنىدۇ: تاغدىن مەرۋايىتتەك سۇلار شاقىراپ چۇشمەكتە. تاغ باغرى گۇل ـ گۇلىستان چىمەنزارلىققا ئايلانغان. گۇللەر ئارا بۇلبۇللار سايرىماقتا. تاغ ئارقىسىدىن ئەمدىلا كوتۇرۇلگەن قۇياش قىزغۇچ نۇرىنى چىمەنلىككە سەپمەكتە. تاغ باغرىدىكى بۇلۇت ئاستا ـ ئاستا ھاۋاغا كوتۇرۇلمەكتە. ئالاھىدە يېقىملىق كىينىگەن بىر توپ تەنناز قىزلار لەرزان ئېيتىلىۋاتقان ئىراق خورىغا ئەگىشىپ بۇلۇت ئارىسىدىن ئۇچۇپ سەھنىگە چۇشىدۇ. ئۇلار ناز ۋە تەبەسسۇم بىلەن گۇللەر ئارا سەيلە قىلىشقا باشلايدۇ. ئارىدىن ئۇزۇن ئوتمەي شاھانە كىينگەن پەرھات بىلەن ھورى سۇپەت شىرىن ئۇچۇپ چۇشىدۇ. پەرھات بىلەن شىرىن بىر ـ بىرگە تەبەسسۇم بىلەن بېقىشىپ گۇل تاماشاسى قىلىشىدۇ. پەرھات شىرىننىڭ چېكىسىگە گۇل قىسىپ قويماقچى بولغاندا، شىرىن بىر دەستە گۇلنىڭ ئارىسىدىن جام بىلەن شاراپ ئېلىپ پەرھاتقا تۇتىدۇ. قىزلارنىڭ گۇل ئارا ئوينىۋاتقان نەپىس ئۇسۇللىرى ئەۋج ئالىدۇ. پەرھات بىلەن شىرىن ھورمەت ۋە مۇھەببەت ھىسسى ئىچىدە ئاستا ـ ئاستا يېقىنلىشىپ بىر ـ بىرىنىڭ ئوتلۇق كوزلىرىگە تويماي قارىشىدۇ.]

— پەردە

ئاپتوردىن

«پەرھات ـ شىرىن» ھەققىدىكى بۇ ھىكايە ئەسىرلەر بويى شەرق ئەللىرى ئارىسىدا ئېغىزدىن ـ ئېغىزغا كوچۇپ كەلگەن چىن ۋە ھەقىقىي مۇھەببەتنى تەسۋىرلەيدىغان گۈزەل داستاندۇر.

بۇ داستان ئەسلىدە تارىخىي پاكىتلار ئاساسىدا مەيدانغا كەلگەن بولۇپ تۈنجى قېتىم خىسراۋ ـ شىرىن نامى بىلەن شوھرەت تاپقان. تارىخىي پاكىتلاردا ئېيتىلىشىچە خىسراۋ VII ئەسىردە ئۆتكەن ئىران شاھى نوشىرۋاننىڭ نەۋرىسى ئىكەن. بۇ پاكىتقا قارىغاندا خەلق ئاغزىدىكى بۇ رىۋايەت VII ئەسىردىمۇ بار بولۇپ، شۇنىڭغا ئاساسەن رىسالە، داستان يېزىلغان بولۇشى مۇمكىن.

بۇ داستاننى ئەڭ ئاۋال يازغان كىشى X ئەسىردە ياشىغان ئىرانلىق ئوبۇلقاسىم پىردەۋسى بولۇپ، ئۇنىڭ بۇ ئەسىرىدە پەرھات ھەققىدە گەپ يوق. پىردەۋسىدىن ئىككى ئەسىر كېيىن يەنى XII ئەسىردە نىزامى گەنجەۋى «خىسراۋ ـ شىرىن» ھەققىدە ھىكايە يازدى. ئۇنىڭ بۇ داستانىدا پەرھات دېگەن بۇ ئوبراز بار بولسىمۇ، لېكىن ئۇ داستاندا ئىككىنچى شەخس سۈپىتىدە يېزىلغان ئىدى. نىزامىدىن كېيىن يەنى XIV ئەسىردە بۇ ھەقتە داستان يازغان كىشى خىسراۋ دېھلەۋى بولۇپ ئۇ داستاننى پارس تىلىدا يازغان ئىدى. شۇنىڭ بىلەن خىسراۋ ـ شىرىن، پەرھات ھەققىدىكى بۇ ھىكايە شەرقتىكى نۇرغۇن ئەدىبىي ئىجادىيەت كۈچلىرىنى ئويغاتتى. بۇ گۈزەل مەزمۇنغا جان كىرگۈزۈپ، پىردەۋسىدىن بەش ئەسىر، نىزامىدىن ئۈچ ئەسىر خىسراۋ دېھلەۋىدىن بىر ئەسىر كېيىن ئۇلۇغ شائىر، مۇتەپەككۇر ئەلشىر ناۋايى پەرھات ـ شىرىن نامى بىلەن پۈتۈنلەي يېڭىچە بىر ئەسەر يېزىپ قالدۇردى.

بۇنىڭدىن كېيىن باشقا ئۇيغۇر كىلاسسىكلىرىدىن ئابدىرېھىم نىزارى قاتارلىق مۇنەۋۋەر شائىرلار ناۋايىنىڭ ئىزىدىن مېڭىپ «پەرھات ـ شىرىن» داستانىنى يېزىپ بۇ گۈزەل داستاننى خەلق ئىچىگە چوڭقۇر يىلتىز تارتقۇزدى. شۇڭا بۇ داستان خەلقنىڭ ھەر خىل ئاممىۋى سورۇنلىرىدا مەسىلەن: نورۇز بايرىمى، تۈنەك، ئايەم كېچىلىرىدە داۋاملىق ئېيتىلىپ كەلدى. بۇ گۈزەل داستانغا چوڭقۇر مۇھەببەت باغلىغان نۇرغۇن كىشىلەر ئۆز پەرزەنتلىرىنىڭ نامىنى ئىپتىخارلىق بىلەن «پەرھات ـ شىرىن» قويۇپ، مىڭلىغان ـ يۈز مىڭلىغان «پەرھات ـ شىرىن» لەر مەيدانغا كەلدى. كېيىنكى چاغلاردا «پەرھات ـ شىرىن» نامى بىلەن نۇرغۇنلىغان داستانلار يېزىلغان بولسىمۇ، بۇنىڭ ئىچىدە بىزگە بىر قەدەر تونۇش بولغىنى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ سۆيۈملۈك پېشقەدەم شائىرى مەرھۇم نىم شېھىتنىڭ 1947 ـ يىلى يازغان «پەرھات ـ شىرىن» داستانىدۇر. يىللارنىڭ ئۆتىشى بىلەن جەمئىيەت تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ بۇ داستانغا يېڭى مەزمۇن، يېڭى كۈچ كىرگۈزۈپ بۇ داستان ھەققىدە ئاجايىپ سەھنە ئەسەرلىرى ـ دىراما، تىراگېدىيە، ئوپېرا، جىڭجۈيلەرمۇ مەيدانغا كەلدى، مەن بىر سەھنە ھەۋەسكارى بولۇش سۈپىتىم بىلەن ئاتاغلىق دىراماتورگ خۇرشىد شىرىپنىڭ «پەرھات ـ شىرىن» ناملىق كىتاۋىنى ئاساس قىلىپ 60 — 61 ـ يىللىرى «پەرھات ـ شىرىن» ناملىق بىر مۇزىكىلىق دىراما يېزىپ چىققان ئىدىم. لېكىن بۇ دىرامامنىڭ دەسلەپكى نۇسخىسى لىن بياۋ "توت كىشىلىك گۇرۇھ" نىڭ بۇزغۇنچىلىقى بىلەن مۇسادىر قىلىنىپ كۆيدۈرۈپ تاشلاندى. ھازىر ئېلىمىزنىڭ تۆتنى زامانىۋىلاشتۇرۇش كۈرىشىنىڭ تەلىۋى ۋە پارتىيىمىزنىڭ "ئېپچىللىش، سايراش" يۆنىلىشىگە ئەگىشىپ بۇ ئەسەرنى قايتا رەتلەپ يېزىپ چىقتىم. سەۋىيەم چەكلىك، قەلىمىم ئاجىز بولغانلىقتىن، بىر مۇنچە كەمچىلىك ۋە يېتەرسىزلىكلەرنىڭ بولۇشى تەبىي. قەلەمكەش يولداشلارنىڭ يېقىندىن ياردەم بېرىشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

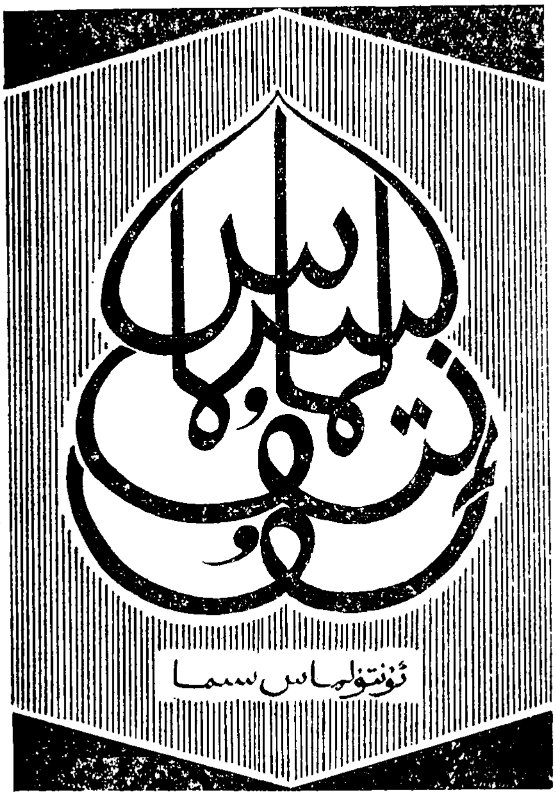

شائىر ل. مۇتەللىپ تۇغۇلغانلىقىنىڭ 60 يىللىقىغا بېغىشلايمەن

ئەيسا يۈسۈپ

سوۋېتلىك شائىر ل. مۇتەللىپ تۇغۇلغانلىقىنىڭ 60 يىللىقىدىن ئىبارەت مۇبارەك كۈنلەر يېتىپ كەلدى. ئۇ 1922 - يىلى نويابىر ئېيىدا دۇنياغا كەلگەن ئىدى. ل. مۇتەللىپ ھازىرغىچە ياشاپ كېلەلمىدى. لېكىن، جەڭگىۋار قەلەمكەش ئۆزىنىڭ قىسقا ئۆمرىدە ئۇزۇن ئۆمۈرگە تەڭ كېلىدىغان، ئۇزاق يىللار كىشىلەر قەلبىدە ساقلىنىپ قالىدىغان قىممەتلىك ئەدەبىي مىراسلارنى قالدۇرۇپ كەتتى، ئۇ كۆپ يىللار ياشاپ، نۇرغۇن ئەسەرلەرنى بېرىشكە مۇناسىپ كىشى ئىدى. ئىنقىلاپ دۈشمەنلىرى كەچۈرگۈسىز جىنايەتكە قول سېلىپ، شائىرنى ئەمدىلەتىن پورەكلەۋاتقان گۈلگە ئوخشاش نەۋقىران ۋاقتىدا غازاڭ قىلىپ تاشلىدى. خەلق بۇ سوۋېتلىك پەرزەنتىدىن، ئۇ 23 ياشقا قەدەم قويۇۋاتقان چېغىدا بىمەزگىل ئايرىلىپ قالدى.

مەن، ل. مۇتەللىپ بىلەن 1939 - يىلى ئۈرۈمچىدىكى ئولكىلىك دارىلمۇئەللىمىن مەكتىۋىدە ئوقۇۋاتقان چېغىمدا تونۇشتۇم. بۇ ۋاقىتتا مېنىڭ بۇ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقىنىمنىڭ 2 - يىلى بولۇپ، يەنە بىر ئوقۇش يىلىدىن كېيىن بۇ يەردىن خوشلىشىشىم كېرەك ئىدى. بەختكە يارىشا ئوقۇش تۈگەتكىنىمدىن كېيىن يەنە شۇ مەكتەپتە خىزمەتتە قالدۇرۇلغانلىقىم يېڭى ساۋاقدىشىم ل. مۇتەللىپ بىلەن ئۇزاقراق ۋاقىت بىر ئورۇندا بولۇشۇمغا ئىمكان بەردى.

ئۇنىڭ پۈتۈن تۇرقىدا چېچەنلىك، سەزگۈرلۈك، ئىنتىلىشچانلىق ۋە يىراق كەلگۈسىگە نەزەر تاشلاشنىڭ روشەن بەلگىلىرى ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. شائىر ئاق يۈزلۈك ئەمەس، ئوتتۇرا بوي، ئەمما سېمىزرەك بولغانلىقى بىلەن دوغلاغراق قىياپەتكە مايىل ياش سۈپىتىدە كىشىگە ئىنتايىن يېقىملىق كۆرۈنەتتى. يەنە كېلىپ، ئۇنىڭ كىشىلەر بىلەن چىقىشىپ ئۆتۈشنى بىلەلىگەنلىكى، خۇش پېئىللىكلىكى سەمىمىيلىكى بەلكى ھەممىدىن مۇھىمراقى، شېئىرىيەتتىكى ئاجايىپ تالانتى بىلەن بۇ سىما ئۇنىڭدا تېخىمۇ تولۇقلىنىپ تۇراتتى.

ل. مۇتەللىپنىڭ گەۋدىلىك خۇسۇسىيەتلىرىدىن بىرى، كۆپ ۋاقىتنى ئوقۇش - ئۆگىنىش ياكى ئىجادىيەت مەشغۇلاتلىرىغا بېرىپ، كەمدىن - كەم دەم ئېلىشقا ئادەتلەنگەنلىكىدە ئىپادىلىنەتتى. ئۇ

نىڭ بىھۇدە ۋە مەنىسىز ئۆتكۈزگەن ۋاقتى بولمايتتى. ئۇنىڭ ئەل ياتقۇ مەزگىلىنى تالىمۇۋاپ، تېنىچ، ۋاڭ - چۇڭسىز كېچىلەردە، سىنىپنىڭ بىر بۇلۇڭىدا ئولتۇرۇپ دەرس تەكرارلاۋاتقان، تاپشۇرۇق ئىشلەۋاتقان ياكى ئىجادىيەت بىلەن مەشغۇل بولۇۋاتقانلىقىنى ئۇچرىتاتتۇق.

ل. مۇتەللىپ ئوقۇۋاتقان مەزگىل دارىلمۇئەللىمىن ئوقۇغۇچىلىرىنى جۇشقۇنلۇق ئىگەللىگەن، ھازىرقىغىلا ئەمەس، يىراق كەلگۈسىگىمۇ نەزەر تاشلاش روھى - كەيپىياتى قاپلىغان. شېرىيەت ھەۋەسكارلىرى كۆپەيگەن. ھازىرقى بىزگە تونۇش بولغان ئەلقەم ئەختەم، تۇرغۇن ئالماس، قۇربان ئىمىن قاتارلىق يولداشلار ئوسۇپ يېتىلىۋاتقان مەزگىل ئىدى.

ل. مۇتەللىپ ئەلاچى ئوقۇغۇچى، يېتىلگەن شائىر بولۇپلا قالماي، ئەينى ۋاقىتتا يەنە ئۇستا رەسسام ئىدى. ئۇ مەكتەپ تام گېزىتىگە ئاجايىپ قىزىقارلىق رەسىملەرنى سىزىش بىلەنمۇ داڭ چىقارغان ئىدى. ئۇ ئۆلگىلىك ئوقۇغۇچىلارنى بىر قاراش بىلەنلا ئۆزىگە ئوخشىتىپ سىزىپ، ئۇنىڭ پائالىيىتىنى تام گېزىتىدە تونۇشتۇراتتى. ئۇ بۇ گېزىتلەرنى مەنىلىك سىزمىلار بىلەن بېزەپ كۆركەم ھالەتكە كەلتۈرەتتى.

شائىرنىڭ ئۇرۇمچى دارىلمۇئەللىمىنگە ئوقۇشقا كىرىپ، بۇ يەردىن ئايرىلىپ كەتكىچە بولغان ئارىلىقتا قوللىنىپ كەلگەن نامى لۇتپۇللا ئەزىم ئىدى. ئۇنىڭ ئۆز ئىسمى لۇتپۇللا، ئاتىسى ھېزىم ئاكا بولغانلىقى ئۈچۈن مۇشۇ ئىسىم فامىلە بىلەن ئاتىلاتتى. مەتبۇئاتلاردا باستۇرغان دەسلەپكى شېئىرلىرىدا ئەنە شۇ نامنى ئىشلەتكەن ئىدى. كېيىن ئۇ ئۆز ئەسەرلىرىنى «ل. مۇتەللىپ» دىگەن نام بىلەن ئېلان قىلدى. بۇ نام ئىسمىنىڭ قىسقارتىلىشى ۋە بوۋىسىنىڭ ئىسمىنى فامىلە قىلىشىدىن كېلىپ چىققان. ئۇنىڭ يەنە لۇتۇن دىگەن ئەكىلەتمە ئىسمى بولۇپ، ئائىلىسىدىكىلەر كەلگۈسىنىڭ شائىرىنى بالا ۋاقتىدا ئامراقلىق قىلىپ شۇ نام بىلەن ئاتاشقان ئىدى. ل. مۇتەللىپ كېيىنكى كۈنلەردە «قاينام ئۇركىشى» دىگەن تەخەللۇسنى ئىشلەتتى.

شائىر ئىنتايىن ياش چېغىدىلا ئۆزىنىڭ ئاجايىپ ئۆتكۈر ۋە جەلپكار شېئىرلىرى بىلەن جامائەتچىلىكنىڭ كەڭ قاتلىمىغا تونۇش بولۇپ كەتتى. ل. مۇتەللىپ قەيەردە ياشىسۇن ۋە قايسى ئورۇندا ئىشلىسۇن، ئۇنىڭ ھەممە جايغا تارقاپ كەتكەن ساۋاقداشلىرى شائىرنىڭ پات - پات ئېلان قىلىنىپ تۇرىدىغان شېئىرلىرىدىن ئۇنى چوڭقۇر ئەسلەپ تۇراتتى.

ل. مۇتەللىپ دارىلمۇئەللىمىندىكى ئوقۇشنى ئاخىرغىچە داۋاملاشتۇرالمىدى. ئۇ غۇلجىدىكى ۋاقتىدا رۇس گىمنازىيىسىدە ئوقۇغان ۋە رۇس تىلىنى پىششىق بىلگەنلىكى ئۈچۈن 1941 - يىلى سوۋېت مۇتەخەسسىسلىرىدىن تەركىپ تاپقان جەنۇبىي شىنجاڭ ئېكىسپىدىتسىيە ئۆمىكىگە تەرجىمان بولۇپ كېتىپ قالدى، ئۇ يەردىن قايتقاندىن كېيىن شىنجاڭ گېزىتىنىڭ ئەدەبىيات بېتىدە مەسئۇل مۇھەررىر بولۇپ ئىشلىدى.

ل. مۇتەللىپ كۆپ تىللارنى بىلەتتى. ئۇ، رۇس شائىرلىرى پۇشكىن، لېرمونتوۋ، ماياكوۋسكىيلارنىڭ شېئىرلىرى بىلەن باشقا تىللاردىكى تەرجىمىلىرى ئارقىلىقلا ئەمەس، بەلكى رۇس تىلىدىكى تېكىستلىرىنى بىۋاستە ئوقۇش بىلەنمۇ تونۇشتى. ئۇ ئابدۇللا توقاينىڭ شېئىرلىرىنى بىۋاستە تاتار تىلىدا ئوقۇپ مۇپەسسەل چۈشىنەلەيتتى، ھادى تاقتاشنىڭ شېئىرلىرىنى باشقىرد تىلىدا ئوقۇشىمۇ ئۇنىڭغا ھېچقانداق قىيىنچىلىق كەلتۈرمەيتتى. شائىر ئۆزىنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيەت بوسۇغىسىدىن قەدەم قويۇپ ئۆتۈشىگە تاتار خەلقىنىڭ ئاتاقلىق شائىرى ئابدۇللا توقاي، باشقىرد خەلقىنىڭ سۆيۈملۈك شائىرى

ھادى تاقتاشلارنىڭ ئۆلمەس ئىجادىي ئەمگەكلىرىنىڭ ئىلھامبەخش كۈچ بەرگەنلىكىنى بىر قانچە قېتىم تىلغا ئالغان ئىدى. ل. مۇتەللىپ ئۆز زامانىسىدا غۇلجىدا ياشاپ، غۇلجىدا قەلەم ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللانغان ئەنۋەر ناسىرىنى ئۆزىنىڭ ئۇستازى سۈپىتىدە ھۆرمەت قىلاتتى ۋە "مېنىڭ شېئىرلىرىم ئۇنىڭ شېئىرلىرىغا باغلانغان قويۇق مۇھەببەت ئارقىسىدا مەيدانغا كەلگەن" دەيتتى. شۇ مەزگىللەردە، ل. مۇتەللىپ سوۋېت ئۆزبېك ئەدەبىياتى، قازاق ئەدەبىياتى ۋە ئۇيغۇر ئەدەبىياتى بىلەن تونۇشۇپلا قالماي، ئۇنىڭ قەلبىدە خەنزۇ كلاسسىكلىرىنىڭ ئەسەرلىرىگە بولغان قىزىقىشىمۇ ئىنتايىن كۈچەيدى. ئۇ لۇشۈن ئەسەرلىرىنى بېرىلىپ ئۆگىنىش ئارقىسىدا خەنزۇچە بىلىشكىمۇ كىرىشىپ كەتكەن ئىدى.

ل. مۇتەللىپ شىنجاڭ گېزىتىگە خىزمەتكە بارغاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ ئىجادىي پائالىيىتىدە يەنە بىر پەللە يۇقىرى ئورلەپلا قالماستىن، ياش ئەدەبىيات ھەۋەسكارلىرى ئۈچۈنمۇ يېڭى زېمىن ياراتتى. ئۇ شىنجاڭ گېزىتىدە مەخسۇس ئەدەبىيات بېتى — «ئەدەبىيات گۈلزارى» نى تەشكىل قىلدى. بۇنىڭ بىلەن گېزىتتە قەلەمكەشلەرنىڭ ئىجادىيەتلىرىنى بۇرۇنقىدىن كۆپرەك ۋە سۈپەتلىكرەك چىقىرىپ تۇرۇشنىڭ ئىمكانىيىتى يارىتىلدى. شائىر ئەدەبىي تەھلىل ۋە يېزىقچىلىققا دائىر ماقالىلىرىنى ئېلان قىلىپ، تېز ئارىدىلا ياش قەلەمكەشلەرنىڭ يېقىن مەسلىھەتچىسى بولۇپ قالدى. ئۇ گېزىتتە ئىشلەشكە باشلىغاندىن كېيىن يەنىمۇ كۈچلۈكرەك روھ بىلەن يېزىشقا باشلاپ، «ئەدەبىيات گۈلزارى» بېتى ئارقىلىق كەڭ مۇشتەرىلارغا نۇرغۇن شېئىر ۋە بىر قانچە فېليەتونلارنى تەقدىم قىلدى، «لېنىن شۇنداق ئۆگەنگەن»، «ماي — كۆرەشچان ئاي»، «باتۇر يىللار»، «ئازاتلىق تويى»، «مەڭگۈلۈك ھەسەن-ھۈسەن» ناملىق نادىر ئەسەرلىرى ئۇنىڭ گېزىتتە ئىشلەۋاتقان چېغىدا ئېلان قىلىنغان شېئىرلىرى قاتارىغا كىرىدۇ. ئۇ ئۆز دائىرىسىدىن ھالقىپ ئوتتۇپ، خەلقارا تېمىغا ئائىت 2 پارچە فېليەتونىنىمۇ شۇ مەزگىللەردە يازغان ئىدى. ماھىر قەلەمكەشنىڭ «پادىشا سامۇرايلىرى ئېغىر ھالسىرايدۇ» ناملىق فېليەتونى ياپون باسقۇنچىلىرىنىڭ جۇڭگوغا تاجاۋۇز قىلغاندىن كېيىن 1942 - يىللاردا شەرقىي جەنۇبىي ئاسىيا دۆلەتلىرىگە كېڭەيمىچىلىك غەرىزى بىلەن ھەربىي يۈرۈش قىلىۋاتقانلىقىغا قارشى يېزىلغان بولۇپ، بۇنىڭدا ياپون ئەسكەرلىرىنى ئۈمىتسىزلىككە قاپلىغانلىقى بايان قىلىنىش ئارقىلىق، بىزگە ئۇرۇشقاق تاجاۋۇزچىلارنىڭ چوقۇم مەغلۇپ بولىدىغانلىقى چۈشەندۈرۈپ بېرىلگەن ئىدى. ئۇنىڭ شۇ يىلى ئېلان قىلىنغان «ئەجەل ھودۇقۇشىدا» دېگەن فېليەتونىمۇ ئۇنىڭ يۇقۇرقى فېليەتونىغا ئوخشاش ئوتكۇر تىل ۋاستىسى بىلەن قىسقا يېزىلغان، ئەمما چوڭقۇر مەنىگە ئىگە ئەسەرلەردىن ھېسابلىنىدۇ. بۇ فېليەتوندا گېتلېر گېرمانىيىسى، مۇسسولىنى ئىتالىيىسى، توجىيو ياپونىيىسىدىن ئىبارەت 3 ئوق مەركەزلەشكەن فاشىست دۆلەتلىرىنىڭ جايلارنى ۋەيران قىلىپ، 10 مىليونلىغان كىشىلەرنىڭ ياستۇغىنى قۇرۇتقۇچى 2 - دۇنيا ئۇرۇشىنى قوزغاپ، ئاخىرى ھالاكەت پاتقىقىغا پېتىپ، ئۆلۈم گىرداۋىغا بېرىپ قالغانلىقى يېزىلغان.

ل. مۇتەللىپ بۇ 2 پارچە فېليەتونى بىلەن پىشىپ يېتىلگەن شائىر بولۇپلا قالماستىن، بەلكى قابىل ئەدىپ ئىكەنلىكىنىمۇ ئەكس ئەتتۈردى.

بۇ ۋاقىتتا ئەمدىلەتىن 21 - يېشىنى ئۆزىتىۋاتقان ل. مۇتەللىپ ئۆزىنىڭ شۇ قەدەر ياشانغىنىغا قارىماي، پۈتۈن ئۇرۇمچىگە نام جەھەتتىلا ئەمەس، زاتەن سىماسى بىلەنمۇ تونۇلۇپ بولغان ئىدى. ل. مۇتەللىپ «شىنجاڭ گېزىتى» دىكى مۇھەررىرلىك خىزمىتىنىڭ سىرتىدا يەنە سابىق ئول-

Altun0q

كىلىك ئۇيغۇر مەدەنى ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ سانايى نەپىسە بۆلۈمىدە قوشۇمچە ئىشلەپ، سانايى نەپىسە ئۇچۇن سەھنە ئەسەرلىرى ۋە ناخشا تېكىستلىرى يېزىپ بېرەتتى. ئۇنىڭ دىراماتورگىيە ساھەسى بويىچە تىياتىر سەھنىسىگە تەقدىم قىلغان ئەدەبىي مىراسلىرىدىن «سىامساق ئاكىلاڭ قايىنايدۇ» كومېدىيەسى ئوينىلىپ نۇرغۇن تاماشىچىلارنىڭ ھۆرمەت ۋە ئالقىشىغا ئىگە بولدى. بۇنىڭغا ئۇلاپ ياش دىراماتورگ «چىمەنگۈل»، «كۆرەش قىزى» قاتارلىق سەھنە ئەسەرلىرىنىمۇ يېزىپ چىقتى.

ئۇنىڭدىن بىر ئاز ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن ل. مۇتەللىپ يېڭى پائالىيەتكە، ئۇنىڭ تونۇش-بىلىشلىرى شۆكەمگىچە ئويلاپ يەتمىگەن ئارتىستلىق ئىشىغا ئۆتتى. شائىر رول ئېلىشتىكى بۇ ئاجايىپ ئىقتىدارىنى ئاقسۇدا تۇرغان چېغىدا نامايەن قىلىشقا باشلىدى. ل. مۇتەللىپتەك ئۆلمەس شېئىرلار يازغان كىشى ئۈچۈن ئېيتقاندا، شائىرلىقنىڭ ئۆزى ئىشلىتىپ تۈگەتكىلى بولمايدىغان ئىقتىدار ئىدى. بۇنىڭغا قوشۇپ ئۇ پىروزىچىلىق بىلەن شۇغۇللاندى ۋە بۇ ئىشتا ئۆتكۈر سۆزلەر بىلەن ئىخچام يېزىلغان فېلىيەتونلىرى ئارقىلىق جامائەتچىلىك ئىچىدە يەنە يېڭى ئىززەت - ئابرۇيغا ئىگە بولدى، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇ تەھرىرلىك قىلدى،بۇ يول بىلەن ئاپتورلارغا ئۆز ئەسەرلىرىنى قانداق ئىشلەش توغرىسىدا ئەمەلىي دەرسلەرنى ئۆگەتتى.

ل. مۇتەللىپ 1943 - يىلىنىڭ ئاخىرلىرىدا ئۇرۇمچىدە ئىشلەپ كېلىۋاتقان خىزمەتلىرىدىن قالدۇرۇلۇپ، ئاقسۇ گېزىتىنىڭ مۇھەررىرلىك خىزمىتىگە ئەۋەتىلدى. بۇ ۋاقىتتا مەنمۇ ئاقسۇدا بولۇپ بۇ يەردىكى دارىلمۇئەللىمىن مەكتىۋىدە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىۋاتاتتىم. ئاتاقلىق شائىرنىڭ بۇ يەردە ئىشلەشكە كېلىشى ئۇنى بۇرۇندىن بىلىدىغان كىشىلەردە بايرام خۇشاللىقى پەيدا قىلدى. ل. مۇتەللىپنىڭ كېلىشى بىلەن ئاقسۇدا مەدەنى ھايات جانلىنىپ كەتتى.

شائىرنىڭ تەشەببۇسى بىلەن ئاقسۇ ئۇيغۇر ئۇيۇشما قارمىغىدىكى سانايى - نەپىسە (سەنئەت ئۆمىكى) ئەسلىگە كەلدى. چوڭ تىپتىكى ئوپېرا «غېرىپ - سەنەم» تۇنجى قېتىم ئاقسۇ ۋىلايىتىدە سەھنىدە ئوينالدى، بۇ چاغدا ل. مۇتەللىپ غېرىپ رولىنى ناھايىتى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇندىغاچقا، ئاقسۇ خەلقى بۇ تالانتلىق شائىرنىڭ ھەر تەرەپلىمە ئىقتىدارىغا قايىل بولغان ئىدى. ئاقسۇغا يۆتكىلىپ كېلىش شائىرغا ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى بىلەن تونۇشۇشنىڭ كەڭ ئىمكانىيىتىنى يارىتىپ بەردى. ئۇ مەشھۇر خەلق داستانى «تاھىر - زوھرا» ئاساسىدا ئۆزىنىڭ ئاتاقلىق ئوپېراسى «تاھىر - زوھرا» نى يېزىپ چىقتى. ئوپېرانىڭ كۆپلىگەن ناخشا - مۇزىكىلىرى شائىرنىڭ بىۋاستە قاتنىشىشى بىلەن 12 مۇقامدىن كەڭ تۈردە پايدىلىنىش ئارقىلىق ئىجات قىلىنغاچقا، بۇ ناخشىلار تېز كۈندە ئامما ئىچىدە ئومۇملاشتى. ل. مۇتەللىپ «تاھىر - زوھرا» ئوپېراسىدىمۇ باش قەھرىمان تاھىرنىڭ رولىنى ئېلىپ چىقتى. ئۇنىڭ مەردانە، ياڭراق، خۇش ئاۋازى تاماشىچىلارنىڭ يۈرەك تارىلىرىنى تىترەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن يەنە ل. مۇتەللىپ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى كۈرەشنىڭ تېز ئارىدا غەلىبە قىلىدىغانلىقىغا ئىشەنچ بىلدۈرۈلگەن «بوراندىن كېيىنكى ئاپتاپ» ناملىق سەھنە ئەسىرىنىمۇ ئاقسۇدا يازدى.

ل. مۇتەللىپنىڭ ئاقسۇدا ياشىغان دەۋرى ئۇنىڭ شېئىرى ئىجادىيىتىدە چوڭ قەدەملەر بىلەن ئىلگىرىلەپ، ئۆز ماھارىتىنى يەنىمۇ بىر بالداق يۇقۇرى كۆتەرگەن دەۋرى بولدى. ئۇنىڭ چوڭقۇر

مەزمۇن ۋە يۈكسەك لىرىكىلىق ھېسسىيات بىلەن تولغان «ياشلىق ئۈگەن»، «ياللارغا جاۋاپ»، «شائىر توغرىسىدا مۇۋەششەھ» ۋە «خىيالچان تىلەك» قاتارلىق مەشھۇر شېئىرلىرى ئاقسۇدا يېزىلغان ئىدى. ئۇ يەنە ئاقسۇدا بولغان مەزگىلدە «ئاقسۇ گېزىتى» سەھىپىسىدە «جەنۇپ شامىلى» ناملىق ئەدەبىيات بېتى تەشكىل قىلغاندىن تاشقىرى، ئۇنىڭ تەھرىرى ئاستىدا «جەنۇپ شامىلى» ناملىق مەجمۇئە (قەرەللىك ژورنال) نەشر قىلىنغان ئىدى. مەجمۇئەنىڭ تۇنجى سانى چىقىش بىلەن تەڭ گومىنداڭ ساقچى ئورگانلىرى ئالاقزادە بولۇپ كەتتى ۋە بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، ژورنالنى پېچەتلەپ تاشلىدى.

شائىرنىڭ «خىيالچان تىلەك» شېئىرى 1945 - يىل ئىيۇن ئايلىرىدا يېزىلىپ، ئاقسۇ مەتبۇئاتىدا ئېلان قىلىندى. بۇ ۋاقىت، پۈتۈن جۇڭگو دائىرىسىدە مىسلىسىز ئۇلۇق بۇرۇلۇشلار مەيدانغا كېلىۋاتقان، ياپون جاھانگىرلىكى تەسلىم بولۇش ئالدىدا تۇرغان، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى رەھبەرلىكىدىكى ئىنقىلاپ ئۇچقۇنى مەملىكەتنىڭ ھەر قايسى جايلىرىغا تارقىلىپ، ئىنقىلاپ بورىنى ئەۋج ئېلىۋاتقان ۋاقىت ئىدى. جۈملىدىن شىنجاڭدىكى ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي بولۇپ 3 ۋىلايەتتە پارتلىغان گومىنداڭ ئىستىبداتلىقىغا قارشى خەلق ئۇرۇشىنىڭ 2 - يىلى غەلىبىلىك داۋاملىشىۋاتقان ۋاقىت ئىدى. ئوزىنى بۇ كۈرەشلەرنىڭ ئىچىگە قويغان شائىر بۇ شېئىرىدا ئوتكۇر يۈرەك سوزلىرىنى مىسرالارغا ئۈزۈلمەس قىلىپ تىزىپ چىقتى. شائىر ئوزىنىڭ خەلق ئىنقىلاۋىغا بولغان تەلپۈنىشىنى مۇنداق مىسرالار بىلەن ئىپادىلىدى:

"لەززەتلىك خىيال ئارىسىدا بېقىپ ئاسمانلارغا،
تەپەككۇر كوزى بىلەن كورىمەن روشەن بۇجەكلەرنى.

جانان ناز ئۇيقىدا يېتىپ نېچۈك تولغانماس؟!
ئاشىغى كۈتۈپ تۇرسا ئېچىپ يورۇق روجەكلەرنى.

سۈيگۈ دېڭىزى چوڭقۇرلىقىدا مەن قاينام تۇرسام،
ئۇسسۇلۇغىم قانداق قانسۇن ئىچىپ كىچىك كولچەكلەرنى."

مۇنداق داغدۇغىلىق تەۋرەش ئالدىدا گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى تېخىمۇ غالجىرلاشتى. بولۇپمۇ شۇ ۋاقىتتا ئاقسۇ ۋىلايىتى گومىنداڭ جاللاتلىرىنىڭ جان تالىشىش ۋاقتىدىكى جەھەننەمگە ئايلىنىپ قالغان ئىدى. ئۇلار ئىنقىلاۋىي ھېسسىياتقا ئىگە دەپ ھىساپلىغان كىشىلەرنى، گۇمان ئاستىدىكى ئادەملەرنى ھەر خىل يوللار بىلەن تەقىپلەشكە ئۇرۇناتتى. خەلقنى گاس - گاچا ھالەتكە كەلتۈرۈپ، گومىنداڭغا قارشى ئۇرۇشلارنىڭ ھەقىقى خەۋەرلىرىنى جان - جەھلى بىلەن ئۇلارغا ئاڭلاتماسقا تىرىشاتتى. گېزىتلەرگە بولسا، قاش، كىرپىك ياسىلىپ، قۇراشتۇرۇپ چىقىرىلغان ساختا خەۋەرلەرلا بېسىلاتتى. لېكىن، شۇنىڭغا قارىماي، ل. مۇتەللىپ، مۇنىرىدىن خوجىغا ئوخشاش روشەن كۆرەش نىشانىغا ئىگە كىشىلەرنىڭ ۋاستىسى بىلەن بىر قىسىم ئاقسۇ ياشلىرى يەنىلا كوممۇنىستىك پارتىيە رەھبەرلىكىدىكى ئىچكى ئۇرۇش ۋە 3 ۋىلايەت قوراللىق كۆرۈشى توغرىسىدىكى خەۋەرلەر بىلەن تەمىنلىنىپ تۇرۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولۇپ كەلدى. بۇلار بۇ خە-

ۋەرلەرنى يوشۇرۇن ھالەتتە قولدىن - قولغا ئۆتۈپ، ئىنتايىن پەخەسلىك بىلەن ئوقۇلىدىغان غۇلجا گېزىتلىرىدىن بىلىپ تۇراتتى.

گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى غالجىرلاشقانسېرى خەلقنىڭ ئۇنىڭغا بولغان قارشىلىقىمۇ ئاشماقتا ئىدى. پۈتۈن مەملىكەت ۋەزىيىتىدىكى يېڭى يۈزلىنىش ۋە 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ تەسىرى ئاستىدا، ئاقسۇ ياشلىرى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى تىغمۇ - تىغ كۈرەش قىلىش زورۇرلىگىنى ۋە مۇشۇنداق پەيتنىڭ يېتىپ كەلگەنلىگىنى چۈشىنىپ يەتتى. قەلبى ۋەتەن ۋە خەلق قايغۇسى بىلەن ئوت بولۇپ يېنىۋاتقان ياش شائىر بۇنداق قىلىشنىڭ زورۇرلىگىنى تېخىمۇ چوڭقۇر تونۇپ يەتكەن ئىدى. 1945 - يىلىنىڭ ئەتىياز پەسىللىرى ئاقسۇ ياشلىرى شائىر ل. مۇتەللىپ، مۇنىرىدىن خوجا، شائىر بىلال ئەزىزىلەر باشچىلىقىدا گومىنداڭغا قارشى ئىنقىلاۋىي تەشكىلات «ئۇچقۇنلار ئىتتىپاقى» غا ئۇيۇشتى. ئۇلار ھەدەپ ياشلارنى تەشكىللەش، خەلقنى ئويغۇتۇش يولىدا جىددىي ئىشلەۋاتقان بىر پەيتتە، خائىنلارنىڭ ساتقىنلىقى تۈپەيلىدىن گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى ئىنقىلاۋىي تەشكىلات ئەزالىرىنى قولغا ئالدى. 1945 - يىلى 8 - ئايدا 3 ۋىلايەت مىللى ئارمىيىسى مۇزداۋان ئارقىلىق جەنۇبىي شىنجاڭغا يۈرۈش قىلىپ، باي، ئاقسۇ كونا شەھەرنى ئازات قىلدى، گومىنداڭچىلار ئاقسۇ يېڭى شەھەر سېپىلى ئىچىگە قامىلىپ قالدى. ئۆزىنىڭ ھالاكىتى يېقىنلىشىۋاتقانلىغىنى سەزگەن ۋەھشى دۈشمەن جان تالىشىش ئالدىدا تېخىمۇ غالجىرلاشتى. 3 ۋىلايەت قوشۇنى سېپىلنى بوسۇپ كىرىش جېڭىنى باشلىغان كۈنى گومىنداڭچىلار لۇتپۇللا مۇتەللىپ، مۇنىرىدىن خوجا، بىلال ئەزىزىلەرنى قەتلى قىلىپ ئۆلتۈردى. ئۇلار بىلەن بىللە يەنە ئاقسۇدىكى ياشلار ھەركىتىنىڭ باشلامچىلىرىدىن بولغان ئابدۇللا داۋۇتوپ، مەۋلانجان تۇردىيوپ، ئىبراھىم ئىدرىسوپ، ئوسمان مۇھەممەت، ئابدۇكېرىم ئارىپوپ، يۈسۈپجان نىياز، ئابدۇللا روزى، مۇساجان، تۇردى ھۇسەينوپ، قادىر ئېلى قاتارلىق ياشلارمۇ تۈرمە ئىچىدە ئۆلتۈرۈلدى.

شائىر لۇتپۇللا مۇتەللىپ ۋە ئۇنىڭ سەپداشلىرىنىڭ قېنى بىكارغا ئاقمىدى، ئۇلار كۈتكەن ۋە ئارزۇ قىلغان دەۋر ئاخىرى يېتىپ كەلدى. شائىر لۇتپۇللا مۇتەللىپ چىن قەلبىدىن سۆيگەن جانىجان خەلق مەڭگۈ ئازاتلىققا ئېرىشتى!

خەلقنىڭ ئازاتلىق ئارمىيىنى قارشى ئېلىش يىغىنى باشلانغان كۈنى خەلق تۈپى ئىچىدە ل. مۇتەللىپ قاتارلىق جەڭگىۋار ياشلار يوق ئىدى، لېكىن ئۇلارنىڭ خەلققە بەخت - سائادەت يەتكۈزۈش يولىدا باشلىغان جەڭگىۋار ئىشلىرى، ئۇلارنىڭ ھايات ۋاقتىدىكى مەردانە سىماسى خەلق قەلبىدە يالقۇنجاپ ياناتتى.

خەلق تۈپى گومىنداڭ تۈرمىسىگە باستۇرۇپ كىرگەن چېغىدا، تۈرمە تېمىدا شائىرنىڭ ئۆلۈم ئالدىدا قان بىلەن يېزىپ قالدۇرغان مۇنۇ ئىككى مىسرا شېئىرى قىپ - قىزىل چوغدەك يالتىراپ تۇراتتى:

بۇ كەڭ دۇنيا مەن ئۈچۈن بولدى دەۋزەخ،
ياش گۈلۈمنى غازان قىلدى قانخور ئەبلەخ.

توكۇلگەن قانلار ئىز - دېرەكسىز قۇرۇپ كەتمىدى. قىساس ئېلىش سوتلىرى باشلىنىپ كەتتى. لۇتپۇللا مۇتەللىپ باشلىق ياشلارغا زىيانكەشلىك قىلىشقا بىۋاستە قاتناشقان جاللاتلار ئام-

سامساق ئاكاڭ قاينايدۇ

كومېدىيىسى توغرىسىدا

ئېلى ئەزىز

خەلقىمىزنىڭ تالانتلىق پەرزەندى لۇتپۇللا مۇتەللىپ، يالغۇز كۆزگە كۆرۈنگەن شائىر بولۇپلا قالماستىن، شۇ ۋاقىتتىكى ئەڭ ياخشى دىراماتورگ ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ قىسقىغىنا ھاياتىدا سەھنە ئەسەرلىرى يېزىش بىلەنمۇ شۇغۇللىنىپ، خەلق ئىچىدە مەشھۇر بولغان «تاھىر – زۆھرە» داستانىنى ئوپېرالاشتۇردى. ئۇنىڭدىن باشقا «چىمەنگۈل»، «چىن مودەن»، «كۆرەش قىزى»، «سامساق ئاكاڭ قاينايدۇ»، «بوراندىن كېيىنكى ئاپتاپ» قاتارلىق بىر قانچە سەھنە ئەسەرلىرىنى يازدى. ئۇنىڭ بۇ سەھنە ئەسەرلىرى ئۆز ۋاقتىدا شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى سەھنىلەردە ئوينىلىپ، خەلقىمىزنىڭ مەدەنىيەتكە بولغان تەشنالىقىنى قاندۇرۇشتا، خەلقنىڭ قەلبىگە يېڭى – مەدەنىيەت ئۇرۇقىنى چېچىش، خەلقىمىزنى ياپون باسقۇنچىلىرىنىڭ تاجاۋۇزىغا قارشى ئاتلاندۇرۇش، زۇلۇمغا ۋە ئادالەتسىزلىككە قارشى قوزغىتىش جەھەتلەردە چوڭ رول ئوينىغان ئىدى.

لۇتپۇللا مۇتەللىپ تۇغۇلغانلىقىنىڭ 60 يىللىقى خاتىرىلىنىۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە، مەن ئۇنىڭ ئۇيغۇر دىراماتورگىيىسى ساھەسىدە كۆرسەتكەن خىزمىتىنى ئەسلىسەم، لۇتپۇللا مۇتەللىپكە بولغان ھۆرمىتىم شۇنچە ئاشىدۇ. ئەپسۇسكى، مەن ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنى كۆز قارچۇقىمدەك ئاسراپ، 30 نەچچە يىل ساقلاپ كەلگەن بولساممۇ، جاھاننى مالمان قىلغان "مەدەنىيەت ئىنقىلاۋى" بۇ ئەسەرلەرنى مەندىن تارتىۋېلىپ، كۆيدۈرۈپ تۈگەتتى. مەن بۇ ماقالامدا لۇتپۇللا مۇتەللىپنى ئەسلەش

مىنىڭ سوراق سەھنىسىگە سۆرەپ چىقىلدى. گومىنداڭ ئاقسۇ ۋىلايەتلىك جىڭساجۇيىنىڭ باشلىقى، ياشلارنى قەتلى قىلىشنى بىۋاستە ئورۇنلاشتۇرغۇچى باش جاللات ۋۇشۇيىمىڭ، «ئۇچقۇنلار ئىتتىپاقى» غا سوقۇنۇپ كىرىۋالغان گومىنداڭ ئىشپىيونى ھېكىم نۇرلارغا ئۆلۈم جازاسى بېرىلىپ، نەق مەيداندا ئىجرا قىلىندى.

ئەپسۇسكى، 1966 – يىلى باشلانغان "مەدەنىيەت ئىنقىلاۋى" دا "تۆت كىشىلىك گۇرۇھ" ۋە ئۇنىڭ شايكىلىرى ۋەتەن – خەلق يولىدا ئۆزىنىڭ ئەزىز جېنىنى پىدا قىلغان، گومىنداڭ جاللاتلىرىنىڭ قانلىق قىلىچى ئاستىدا ئۆلتۈرۈلگەن ئوت يۈرەك شائىر لۇتپۇللا مۇتەللىپنى "پانتۈركىست"، "گومىنداڭچى ئۇنسۇر"، "گېزەندە" قىلىۋەتمەكچى بولدى.

"تۆت كىشىلىك گۇرۇھ" تەرىپىدىن ئاستىن – ئۈستىن قىلىۋېتىلگەن تارىخ يېڭىۋاشتىن ئۆز ئورنىغا كېلىپ، بىزنىڭ سۆيۈملۈك شائىرىمىزنىڭ نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى ۋە ئۇنىڭ ئەسەرلىرى قايتا نەشر قىلىنماقتا. بۇ يىل ئۇنىڭ تۇغۇلغانلىقىنىڭ 60 يىللىقى مۇناسىۋىتى بىلەن داغدۇغىلىق خاتىرىلەش پائالىيىتى ئېلىپ بېرىلىۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە، بىز ئۇنى چوڭقۇر سېغىنىش بىلەن ئەسلەيمىز.

يۈزىسىدىن، ئۇنىڭ «سامساق ئاكاڭ قاينايدۇ» ناملىق كومېدىيىسىنى يولداشلارغا تونۇشتۇرۇپ ئۆتمەكچىمەن.

«سامساق ئاكاڭ قاينايدۇ» كومېدىيىسى ئۇچلۇك كومېدىيىلىك تۈسكە، قويۇق تۇرمۇش پۇرىقىغا، رىئال تەربىيىۋى ئەھمىيەتكە ئىگە بولۇشتەك ئالاھىدىلىكى بىلەن كۆزگە تاشلىنىپ تۇرىدۇ. بۇ ئەسەرنى ئاپتور 1942 ـ يىلى فېۋرالدا ــ شىنجاڭ گېزىتىدە تەھرىرلىك قىلىۋاتقان چاغلىرىدا يازغان. ئەينى ۋاقىتتا شىنجاڭدا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ۋە ئىلغار دېموكراتلارنىڭ باشلامچىلىقىدا مەدەنىي ئاقارتىش ئىشلىرى، دېموكراتىك ـ ۋەتەنپەرۋەرلىك ھەرىكەتلەر كەڭ قانات يايغان ئىدى. خەلق جاھالەتتىن، نادانلىقتىن قۇتۇلۇشقا ئىنتىزار ئىدى. ئەمدىلا بىخ ئۇرۇپ چېچەكلەشكە باشلىغان يېڭى مەدەنىيەت ھەرىكىتى، مەدەنىي ئاقارتىش، ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش ھەرىكەتلىرى ئۆز تەرەققىياتى يولىدا كونا ئىدىيە ۋە جاھىل كۈچلەرنىڭ توسقۇنلۇقىغا ئۇچراپ تۇراتتى. شۇڭا يېڭىلىق بىلەن كونىلىق ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەش كەسكىن تۈس ئالغان ئىدى.

لۇتپۇللا مۇتەللىپ ئۆزىنىڭ «سامساق ئاكاڭ قاينايدۇ» ناملىق كومېدىيىسىدە مۇشۇنداق بىر رىئاللىقنى ئارقا كۆرۈنۈش قىلىپ، سامساق ئاكا ئوبرازى ئارقىلىق خەلقنى ئويغۇتۇش ۋە تەربىيىلەشنى، خۇراپاتلىققا ئوت ئېچىپ، خەلقنى يېڭىلىققا باشلاشنى مەقسەت قىلغان ئىدى.

ئەسەرنىڭ ئومۇمىي ۋەقەلىكى ناھايىتى ئىخچام ۋە ئاددىي بولۇپ، ئۇنىڭ پۈتۈن كۆرۈنۈشلىرىگە يېڭىلىق بىلەن كونىلىق ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەش سىڭگەن. ئۆمرىنى ھۈنەرۋەنچىلىك بىلەن ئۆتكۈزگەن 50 نەچچە ياشلىق سامساق ئاكا سەممىمىي، ئاقكۆڭۈل، خۇشچاقچاق ئادەم بولۇپ، ئۆزى ساۋاتسىز ئىدى. كونا جەمئىيەتنىڭ ئازاپ ـ ئوقۇبەتلىك تۇرمۇش شارائىتى ئۇنىڭ سالامەتلىكىگە جىددىي تەسىر يەتكۈزۈپ، كۆزى تۇتۇلۇپ قالغان ئىدى، ئۇنىڭ 2 ـ ئوغلى مۇھەممەت ئاپرېل ئۆزگىرىشىدىن كېيىنكى دەۋردە يېڭى مەكتەپتە ئوقۇپ چىقىپ ئوقۇتقۇچىلىق قىلىۋاتقان ياشلارنىڭ بىرى ئىدى. ئۇنىڭ سۆيگىنى مەريەم يېڭى ئېچىلغان دوختۇرخانىدىكى بىر ۋىراچ بولۇپ، كۆز دوختۇرلۇقىنى ئۆگىنىۋاتاتتى. بۇلار توي قىلىش ئالدىدا سامساق ئاكىنىڭ كۆزىنى ئېچىشنى ئۆز ئالدىغا شەرت قىلىپ تۇرۇشقان ئىدى. لېكىن ئۇزۇن يىل ھوكۇم سۈرگەن خۇراپاتلىق سامساق ئاكىنىڭ قەلبىنى چىرمىۋالغاچقا ئۇ دوختۇر ئارقىلىق كۆزىنى داۋالاشنى خالىماي، خوتۇنى زورىخانىنى ھەر تەرەپكە چاپتۇرۇپ، رەدنامە ئوقۇتۇش، دۇئا قىلدۇرۇش، چاچراتقۇ سالدۇرۇش بىلەن ئاۋارە ئىدى.

سامساق ئاكىنىڭ ئىنىسى ئۆلۈپ كېتىپ، ئۇنىڭ ئوغلى مىجىت مۇشۇ ئائىلىدە ئۇسۇپ چوڭ بولىۋاتاتتى. ئۇ خوشنىسىنىڭ ئۇگەي قىزى روزىخاننى ياخشى كۆرۈپ قالغان ئىدى. بۇ ئىككى ياش ساۋاتسىزلىقتىن قۇتۇلۇشنى ئارزۇ قىلىسىمۇ، لېكىن يېشى چوڭىيىپ قالغاچقا مەكتەپكە بېرىپ ئوقۇشقا نومۇس قىلاتتى.

مۇھەممەت ۋە مەريەملەر سامساق ئاكىنى ئۆز خاھىشىغا قويىماي، قايتا ـ قايتا تەربىيە بېرىش ئارقىلىق ئۇنى دوختۇرخانىغا ئالدۇرغان بولسىمۇ، دەل ئوپېراتسىيە قىلىش ۋاقتىدا سامساق ئاكا دوختۇرخانىدىن قېچىپ چىقىدۇ. چۈنكى ئۇ "دوختۇرخانىدا كۆزنى ئوپېراتسىيە قىلماي ئويۇپ ئېلىۋېتىپ، ئىتنىڭ كۆزىنى سالىدىكەن" ــ دەپ ئاڭلىغان ئىدى. مۇھەممەت ۋە مەريەملەرنىڭ جىددىي تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى ئارقىسىدا، سامساق ئاكىنىڭ كۆزى ئوپېراتسىيە قىلىنىپ ئېچىلىدۇ، مىجىت ۋە زورىخانلار سا-

AltunOq

ۋاتىلىق بولۇپ يېتىشىدۇ، ئەڭ ئاخىرىدا مۇھەممەت، مەرىيەم ۋە مىجىت، زورىخانىدىن ئىبارەت 4 ياشنىڭ تويى بىر كۈندە ئۆتكۈزۈلىدۇ.

مانا مۇشۇ ۋەقەلىكنى ئاساس قىلغان «سامساق ئاكاڭ قايناپدۇ» كومېدىيىسىدە، ھەقىقەتەن كومېدىك خۇسۇسىيەتكە ئىگە بولغان، كىشىلەرنى چوڭقۇر ھاياجانغا سېلىپ، ئۈچەيلىرى ئۈزۈلگەنچە كۈلدۈرىدىغان بىر قانچە تەرەپلەر بار. پەردە ئېچىلىش بىلەن بىز سەھنىدە ئۆزىنىڭ ئۇلۇق غايە ۋە ئىستەكلىرى، ئۆز ئارا مۇھەببىتى توغرىسىدا سوزلىشىۋاتقان مۇھەممەت بىلەن مەرىيەمنى كورىمىز.

"خەلقىمىز جاھالەتلىك زامانىنىڭ نىمە ئىكەنلىگىنى، ئۆزلىرىنىڭ نادان قالغانلىغىنى چۈشىنىپ كەتكىنى يوق. شۇڭا ئۇلار يېڭىلىقنى تېزلا قوبۇل قىلىپ كېتەلمەيدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە دىنى خۇراپاتلىق خەلقىمىزنىڭ قەلبىگە تور باغلاپ كەتكەن. خەلقنى بۇ ھالەتتىن قۇتقۇزۇش ئۈچۈن، ئەلۋەتتە سىز بىلەن بىز ئاقارتىش ۋەزىپىسىنى ئۈستىمىزگە ئېلىشىمىز كېرەك!"

"دادامنىڭ كوزى ئېچىلىپلا كەتسە، خەلقى ئالەمگە پەننىڭ كۈچىنى يەنە بىر قېتىم نامايەن قىلغان بولاتتۇق."

يىگىت بىلەن قىزنىڭ سوھبىتىدىن ئېلىنغان بۇ دىئالوگلار بىزگە ئۇلارنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى، مەقسەت، ئارزۇلىرىنى ئېچىپ بېرىدۇ. ئۇلارنىڭ مۇھەببىتى قۇرۇق، مەنىسىز مۇھەببەت ئەمەس، خەلقىنىڭ تەقدىرى بىلەن باغلانغان، يۈكسەك ئارزۇ ۋە ھېسسىياتلار بىلەن تولغان مۇھەببەت!

مۇھەممەت بىلەن مەرىيەم سىرتقى كىيىملىرىنى ھويلىغا سېلىپ قويۇپ، سەگەش ئۈچۈن باققا كىرىپ كېتىدۇ. ئىچكىرىكى ئۆيدە پەنجىرىدىن مارىلاپ تۇرغان مىجىت ھويلىغا چىقىپ، "كاككۇك بىلەن زەينەپتەك" بۇ ئىككى ياشنىڭ مۇھەببىتىگە چوڭقۇر ھەسەتلىگى كېلىدۇ. دەل شۇ پەيتتە خىيالىمىزدا ئۇنىڭ مەشۇغى روزىخان كىرىپ كېلىدۇ. بۇ ئىككى ياش ئۆزلىرىنىڭ مەدەنىيەتلىك كىشىلەردىن بولۇش توغرىسىدىكى ئارزۇ - ئۈمىتلىرى ئۈستىدە سوزلىشىدۇ.

بىزمۇ ئاشۇنداق كىيىملەرنى كىيىپ، ماتروشكا (پاتروشكا دىمەكچى) ئويناپ، يانىمۇ - يان ماڭساق قانداق يارىشاتتى - ھە! — دەيدۇ مىجىت ۋە قىزنىڭ ئۇنىمىغانلىغىغا قارىماي، دوختۇر مەرىيەم باققا كىرىش ئالدىدا دەرەخكە ئېلىپ قويغان ئاق خالاتنى روزىخانغا كەيگۈزۈپ، ئۆزى ئاكىسى مۇھەممەتنىڭ كەپكىسىنى كىيىدۇ. مىجىت بۇنىڭغىمۇ قانائەتلەنمەي ئۆيگە كىرىپ ئاكىسىنىڭ پەلتۇسىنى كىيىپ چىقىدۇ، روزىخانغىمۇ بىر ئىگىز پاشنىلىق توپلەينى ئەپچىقىپ كەيگۈزىدۇ. شۇنداق قىلىپ ئۇلار بىرى "ئەپەندى" بىرى "دوختۇر" بولۇپ، پاتروشكىلىشىپ ھويلىنى ئايلىنىشقا باشلايدۇ. مۇشۇنداق بىر قىزىقچىلىق ئۈستىگە مۇھەممەت بىلەن مەرىيەم باغدىن قايتىپ چىقىدۇ...

— بۇ كىيىملەر بىزگىمۇ يارىشىدىكەن، بىزنىمۇ ئوزەڭلەردەك ئادەم قىلىپ قويساڭلار! — دەپ مۇراجەت قىلىدۇ خىجىللىق ئىچىدە مىجىت.

— ئەپەندى ياكى بىلىم ئىگىسى بولۇش كىيىم كىيىش بىلەن بولمايدۇ، ئىلىم بىلەن بولىدۇ! — دەيدۇ مۇھەممەت ئۇلارغا چۈشەندۈرۈپ.

شۇنداق قىلىپ مۇھەممەت مىجىتنى ساۋاتلىق قىلىشنى مەريەم روزىخاننى سېستىرا قىلىپ يېتىشتۈرۈشنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىشىدۇ.

كومىدىيىنىڭ بۇ بىر كورۇنۇشىدىن شۇنى كورەلەيمىزكى، ئاپتور كىشىلەرنىڭ ھەركىتى بىلەن ئىدىيىۋى ھالىتىنى زىچ بىرلەشتۈرگەن ۋە مۇشۇ ھالەتتىن پايدىلىنىپ، ئۇلارنى مەرىپەت يولىغا باشلىغان.

سەھنىگە رەدنامە سۆيى ئىزلەپ "يەتتە بۇلاق" قا بېرىپ كەلگەن زورىخان ئاچا كىرىدۇ. ئۇ ئاۋال ساماق ئاكا ئۇچۇن تاماق تەييارلاپ، ئاندىن كېيىن داخان ئىزلەپ مېڭىشنى كوڭلىگە پۇكۇپ، ئاش ئېتىش ئۇچۇن ئىچكىرى ئويگە كىرىدۇ. سەھنىگە ئوپېراتسىيە قىلىنىشتىن قورقۇپ دوختۇرخانىدىن قېچىپ كەلگەن ساماق ئاكا كىرىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىدە دوختۇرخانىدىن بېرىلگەن ئاق ئۇزۇن خالات، بېشىدا ئاق پوسما بار ئىدى. ھېرىپ ـ چارچىغان ساماق ئاكا ھويلىغا كىرگەندىن كېيىن، ئوزىنى سۇپىغا ئاتىدۇ. ساندۇقتىن ئۇن ئېلىش ئۇچۇن چىققان زورىخان ئاچام سۇپىدىكى ئاق خالات كەيگەن، ئىڭىگى تېڭىلغان ساماق ئاكىنى كورۇپ:

— دوختۇرلار ئوپېراتسىيە قىلىمەن دەپ جېنىڭنى ئالغان ئوخشىمامدۇ، كېپەن كىيدۈرۈپ ئويگە ئەكىلىپ تاشلىۋەتكىنى نىمىسى؟! — دەيدۇ دە، ھەۋگگۈرەك تارتىپ يىغلاشقا باشلايدۇ.

يىغا ئاۋازىدىن ئويغىنىپ كەتكەن ساماق ئاكا "خوتۇن، مەن ئولمۇدۇم، يىغلىما!" دەيدۇ. "ئولگەن ئادەم" نىڭ سوزلىشىنى بىرىنچى قېتىم كورگەن زورىخان ئاچا تېخىمۇ قورقۇپ "بۇ سوزلەۋاتقان باللانىڭ دادىسىنىڭ روھىمۇ؟!" دەپ ۋاقىرايدۇ يالۋۇرغان ھالدا. ئاخىرى ئۇ سوزلەۋاتقان ساماق ئاكىنىڭ روھى ئەمەس، ئوزى ئىكەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن يۈرىگى جايىغا چۈشىدۇ. ساماق ئاكا دوختۇرخانىدىن قانداق قېچىپ كەلگەنلىكىنى سوزلەپ بېرىدۇ. شۇ ئەسنادا سىرتتىن مىجىت كىرىپ دوختۇرخانىدىن بىر توپ ئادەملەرنىڭ ئىزلەپ كېلىۋاتقانلىغىنى خەۋەر قىلىدۇ، "يائالالا، خوتۇن، مېنى بىر پىنھان جايغا جايلاڭلار!" دەپ مۇراجەت قىلىدۇ، ساماق ئاكا. ئۇنىڭ كوزى كورمىگەچكە تام ياقىلاپ سىيپىلاپ يۈرۈپ قولى ساندۇققا تېگىدۇ. "خوتۇن، مېنى مۇنۇ ساندۇققا جايلاشتۇرۇڭلار" دەيدۇ ئۇ ۋە دەرھال ساندۇق ئىچىگە كىرىۋالىدۇ. ساماق ئاكىنى ئىزلەپ كىرگەن دوختۇرلار سەھنىگە كىرىدۇ. بۇنىڭ ئىچىدە ياش ۋىراچ مەريەم قىز ۋە ساماق ئاكىنىڭ ئوغلى مۇھەممەتمۇ بار ئىدى. لېكىن زورىخان ئاچام ئىللا ـ بىللا تېنىپ، ئېرىنىڭ ئويگە كەلگەنلىكىنى ئىقرار قىلمايدۇ. ئوز ئارا سوزلىشىش ئارقىلىق ساماق ئاكا ۋە زورىخان ئاچىلارنىڭ ئىدىيىسىدە "دوختۇرلار كوزنى ئوپېراتسىيە قىلسا، كوزنى ئويۇپ ئېلىۋېتىپ، ئىتنىڭ كوزىنى سالارمىش" دىگەن ئەنسىدىشىنىڭ بارلىغى ئاشكارىلىنىدۇ. "ياق، كوزنى ئويۇپ ئېلىۋېتىدىغان ئىش يوق، پەقەت كوزنىڭ ئاق پەردىسىنى دورا بىلەن سۈزۈپ ئالىمىز" دەپ چۈشەندۈرىدۇ دوختۇر مەريەم. مىجىت دوختۇرلارنىڭ ياخشى نىيىتىنى چۈشىنىدۇ. شۇڭا ئۇ ئاكىسى مۇھەممەتكە ئىشارەت قىلىپ

ساندۇقنى كورسىتىدۇ ... سامساق ئاكا ساندۇق ئىچىدىن ئېلىپ چىقىلغاندا، ئۇنىڭ ئۈستى - بېشى ئاپپاق ئۇنغا مىلىنىپ، خۇددى "پوستەكچىنىڭ ئوزى" بولۇپ قالغان ئىدى. سەھنە ئەسىرىدىكى مانا بۇ ئىككى خىل كورۇنۇش ھەقىقەتەن ناھايىتى كۈلكىلىك بولۇپ، قويۇق كومېدىك خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

سەھنە ئەسىرىنىڭ ئاخىرقى كورۇنۇشى توي بىلەن ئاياقلىشىدۇ. ئوقۇتقۇچى مۇھەممەت بىلەن دوختۇر مەريەم ئەزەلدىن يېڭىلىق تەرەپدارى بولغاچقا، ھىچقانداق تويلۇق شەرتى قويۇشمايدۇ. ئوقۇپ ساۋاتلىق بولۇپ قالغان مىجىت بىلەن زوردخانىمۇ ئاللىقاچان ئوز ئارا كېلىشىۋالغان ئىدى. دوختۇرلارنىڭ كوڭۇل قويۇپ داۋالىشى ئارقىلىق كوزى ئېچىلغان سامساق ئاكا: ئىلىم - پەننىڭ ئۇلۇق كۈچ - قۇدرىتىنى تونۇيدۇ. ئۇ ئوزىنىڭ خۇراپاتلىق بىلەن ئوتكەن كۇنلىرىگە ئېچىنىپ: "ھازىر كوزۇممۇ ئېچىلدى، دىلىممۇ ئېچىلدى" دەيدۇ. ئىككى جۈپ ياشنىڭ يېڭىچە ئوتكۈزۈلگەن توي مۇراسىمى ھەقىقەتەن ناھايىتى قىزغىن، داغدۇغىلىق ئوتىدۇ. ئۇيغۇرلارنىڭ توي مۇراسىمىنى ئەكس ئەتتۇرگەن ئاخىرقى كورۇنۇش ناخشا - ئۇسۇل ئىچىدە ئاياقلىشىدۇ.

دىمەك «سامساق ئاكاڭ قاينايدۇ» كومېدىيىسى يېڭىلىق بىلەن كونىلىق ئوتتۇرىسىدىكى كۇرەش تېمىسى بولۇپ، ئۇنىڭ مەزمۇنى ياخشى تاللىنىپ قالماستىن، ئىپادىلەش ئۇسۇلى جەھەتتە قويۇق كومېدىك خۇسۇسىيەتكە ئىگە بولالىغان. شۇڭا بۇ سەھنە ئەسىرىنى كورگەندە، تاماشىبىنلار ھەرگىزمۇ زېرىكىش ھىس قىلمايدۇ.

بىز لۇتپۇللا مۇتەللىپ تۇغۇلغانلىقىنىڭ 60 يىللىقىنى خاتىرىلىگىنىمىزدە ئۇنىڭ ئۇيغۇر دىراماتورگىيىسىنى يارىتىش ۋە بېيىتىش جەھەتتە سىڭدۇرگەن ئەمگەكلىرىنىمۇ مۇۋاپىق باھالىشىمىز، ئۇنىڭ سەھنە ئەسەرلىرى يېزىش جەھەتتىكى ئارتۇقچىلىقىنى ئوگىنىپ، ھازىرقى زامان سەھنە سەنئىتىنى تېخىمۇ يۇقۇرى بالداققا كوتىرىش يولىدا ئوزلۇكسىز تىرىشىشىمىز لازىم.

تۇرمۇشقا چوكۇش

گۇلنارنىڭ خىزمەتتە چېكىنىپ، يامان تەسىر بېرىۋاتقانلىقىنى كورگەن دوستلىرى ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىۋىدى، گۇلنار مەيدىسىنى كېرىپ تۇرۇپ:

— تېخى بىلمەيۋاتامسىلەر، مەن ئوزەمگە بولۇنگەن قالاق ئوبرازنىڭ تۇرمۇشىنى بېشىمدىن كەچۇرۇپ، رولغا ماسلىشىۋاتىمەن، — دەپ جاۋاپ بەردى.

ئارتىست بولىمەن

— غەيرەت ئۇكام، نىمىشكە ھەر كۇنى رېپېتىس زالىنىڭ ئىشىگىدىن مارايسەن. — دىدى بىر ئارتىست ئۇنىڭ بۇ قىلىقىنى كورۇپ ھەيران بولۇپ.

— ئاكا، بەزىلەر ئارتىستلىقنى مەكتەپتە ئوقىمايمۇ ئىشىك يوچۇقىدىن ئوگىنىۋالغىلى بولىدۇ، دەيدۇ. مەنمۇ شۇنداق ماراپ يۇرۇپ ئارتىستلىقنى ئوگەنمەكچىدىم. — دەپ جاۋاپ بەردى غەيرەت.

ئايشەم توختى

قازاق خەلقىنىڭ ئاقىنلار ئېيتىشىشى

ئەنۋەر ئابدۇرېھىم ماغاز سۇلايمان،

ئاتاقلىق قازاق ئاقىنى ئابايىنىڭ:

"ئاچقۇچىسى ئۆلەڭ① ھايات ئىشىگىنىڭ،

ئۆلەڭ بىلەن يەر قوينىغا كىرەر جىسمىڭ."

دېگەن مەشھۇر ئىككى مىسرا شېئىرى پەرزەنت دۇنياغا كەلگەن ئاخشىمى تاڭ ئاتقىچە ئۆلەڭ ئېيتىپ، پەرزەنتكە بولغان چەكسىز چوڭقۇر مېھرى - مۇھەببىتىنى ھەم خۇشاللىقىنى ئىزھار قىلىدىغان، ھاياتلىق دۇنياسىغا ئۆلەڭ ئېيتىپ قەدەم تاشلايدىغان، پۈتكۈل ھاياتىنى قايىنام - تاشقىنلىق ئۆلەڭ دېڭىزى ئىچىدە ئۆتكۈزىدىغان، ھەتتا دۇنيا بىلەن ۋىدالاشقان كىشىلەرنىمۇ يەر قوينىغا ئۆلەڭ ئېيتىپ ئۇزىتىدىغان، ئۆلەڭنى جېنىدىنمۇ ئەزىز كۆرىدىغان سەنئەتخۇمار قازاق خەلقىنىڭ ئەڭ ياخشى بەدىئى تەسۋىرى دېسەك قىلچىمۇ مۇبالىغە بولماس.

ھۆرمەتلىك كىتابخان، سىز قازاق خەلقىنىڭ توي - تۆكۈن ياكى باشقا ئاممىۋى كۆڭۈل ئېچىش سورۇنلىرىدا ئۆزىگە خاس قويۇق مىللىي ئالاھىدىلىكى چاقناپ تۇرىدىغان ئەنئەنىۋى سەنئەت پائالىيىتى — ئاقىنلار ئېيتىشىشىغا قاتنىشىپ باققانمىدىڭىز؟

ئېيتىشىش — قازاق خەلقىنىڭ تۇرمۇشىدا ناھايىتى ئۇزۇن دەۋرلەردىن بۇيان داۋاملىشىپ، ئۈزلۈكسىز تەرەققىي قىلىپ، بېيىپ، تولۇقلىنىپ ھەم يېڭىلىنىپ كېلىۋاتقان، قازاق خەلقىنىڭ ئارىسىغا ئەڭ كەڭ تارقىلىپ، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى بىلەن چەمبەر - چەس باغلىنىپ كەتكەن، قازاق خەلقى ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان قويۇق مىللىي ئۆزگىچىلىككە ۋە ئىجادىي خاراكتېرگە ئىگە ئالاھىدە بىر خىل ئەنئەنىۋى سەنئەت پائالىيىتى. ئېيتىشىش مەزگىلىدە ئىككى ياكى ئىككىدىن ئارتۇق ئاقىن دومبۇرا ياكى باشقا بىر چالغۇ ئەسۋابىنى مەلۇم بىر ئاھاڭغا چېلىپ، سورۇندا ئۆلەڭ ئېيتىپ، مۇسابىقىگە چۈشىدۇ، ئەگەر چالغۇ ئەسۋابى بولماي قالسا، ئۆزلىرى نەق مەيداندىلا ئىجات

①ئۆلەڭ — شېئىر، بېيت، غەزەل مەنىسىدە.

قىلغان ئۇلەڭنى ئىختىيارى ھالدا تاللىۋالغان بىر ئاھاڭغا سېلىپ ئېيتىپ، مۇسابىقىنى داۋاملاشتۇرۇۋېرىدۇ. دېمەك: ئېيتىشىشقا چۈشكەن ئاقىنلار ھەم ئىجات قىلغۇچى، ھەم ئورۇنلىغۇچى، شۇنداقلا مۇسابىقىگە چۈشكۈچى ماھىر سەنئەتكارلار بولۇپ، ئۇلار ئۆز ماھارىتىنى، كۆپىنچە توي - تۆكۈنلەردە ياكى باشقا ئاممىۋى كۆڭۈل ئېچىش سورۇنلىرىدا (مەسىلەن: قىز ئۇزاتقاندا، كېلىن چۈشۈرگەندە، پەرزەنت كۆرگەندە، قوي گۆزەتكەندە، خەتمە تويىدا، كوللېكتىپ گۈلەڭگۈچ ئوينىغان چاغلاردا) كۆرسىتىدۇ.

ئېيتىشىشقا سورۇندىكى ھەممىلا ئادەم قارا - قويۇق چۈشىۋەرمەيدۇ، بەلكى ئاۋۋالىنىڭ ئاممىۋى كۆڭۈل ئېچىش پائالىيىتىنى تەشكىللىگۈچى ئابرۇيلۇق يىگىتلەرنىڭ باشلامچىلىقىدا ئېيتىشىشقا چۈشەلەيدىغان كىشىلەر تاللىنىپ، توت كىشىدىن تەركىپ تاپقان گۇرۇپپىلارغا تەشكىللىنىدۇ. ھەر بىر گۇرۇپپىدىكى ئىككى كىشى ئاساسلىق ئېيتىشىشقا چۈشكۈچى قىلىپ بەلگىلىنىدۇ، قالغان ئىككى كىشى ئاھاڭغا قوشۇلۇپ، ئاساسلىق ئېيتىشىشقا چۈشكۈچىلەرنى رىغبەتلەندۈرۈپ، ئىلھاملاندۇرۇپ ئولتۇرىدۇ. ئېيتىشىشقا چۈشكەن ئىككى تەرەپنىڭ، كۆپىنچە بىر تەرىپى ئايال يەنە بىر تەرىپى ئەر بولىدۇ، ئىككىلا تەرىپى ئەر بولسىمۇ بولىۋېرىدۇ.

ئېيتىشىشقا چۈشكەن ئىككى تەرەپ خىيالىغا كەلگەن سوزلەرنى قاپىيىگە چۈشۈرۈپلا كەلسە - كەلمەس ئېيتىۋەرمەيدۇ. ئېيتىشىش ئۇلەڭلىرىدە شېئىرىي ئەسەرلەردە بولۇشقا تېگىشلىك ۋەزىن، مىسرالارنىڭ بوغۇم چېكى، قاپىيە قاتارلىق بەدىئى ئۆلچەملەر تولۇق ھازىرلىنىشتىن تاشقىرى، ئۇلەڭدە ئەكس ئەتتۈرۈلگەن شېئىرىي پىكىر باشتىن - ئاياق باغلىنىشلىق، مەنتىقىلىق بولۇشى، ئىزچىل، تەرتىپلىك ھەم سىستېمىلىق راۋاجلىنىشى، ھەمدە ئۇلەڭچىلەرنىڭ ھازىر جاۋاپ بولۇشى قاتتىق تەلەپ قىلىنىدۇ. مۇبادا بىر تەرەپ گەپتە ئۇتتۇلۇپ، قارشى تەرەپكە تاقابىل تۇرالماي قالسا، يېڭىلگەن ھىساپلىنىدۇ - دە، يەڭگەن تەرەپكە، كۆپىنچە قولياغلىق ياكى لوڭگە تەقدىم قىلىدۇ. قازاق خەلقىنىڭ "ياغلىق تون بولمايدۇ، يول بولىدۇ" دېگەن ماقالى ئەنە شۇنداق ئادەتنىڭ مەھسۇلى بولسا كېرەك. ئېيتىشىش ئەۋجىگە چىقىپ، سوز ماھىرلىرى قارشى تەرەپنى سوز بىلەن يىقىتقاندا، ئېيتىشىشنى پۈتۈن دىققىتى بىلەن ئاڭلاپ ئولتۇرغان سورۇندىكى كىشىلەر چەكسىز قايىل بولۇشۇپ قىزغىن تەنتەنە قىلىشىدۇ.

ئېيتىشىشنىڭ تۈرلىرى ئىنتايىن كوپ، قارا ئۇلەڭ ئېيتىشىش — ئېيتىشىشنىڭ ئەڭ قەدىمقى شەكلى بولۇپ، ئۇ، — ئېيتىشىش مەزگىلىدە ئېيتىشىشقا چۈشكۈچىلەرنىڭ ئاللىقاچان ئەل ئارىسىغا تارقاپ ئومۇملىشىپ كەتكەن، ئالدىن - ئالا يادلىۋېلىنغان ئۇلەڭلەرنى ئېيتىشىغا قارىتىلغان. ھەر قانداق ئاقىن ئەڭ دەسلەپكى مەشقىنى ئەنە شۇ قارا ئۇلەڭدىن باشلاپ، پەيدىن - پەي پىشىپ يېتىلىپ، بارا - بارا ئۆزى مۇستەقىل ھالدا نەق مەيداندىلا ئۇلەڭ توقۇپ، باشقىلار بىلەن مۇسابىقىگە چۈشەلەيدىغان ماھارەتنى يېتىلدۈرىدۇ. «ئاقىن» دېگەن نام ئەنە شۇ چاغدىلا بېرىلىدۇ. قىزلارنىڭ كوڭۈل ئېچىش پائالىيەتلىرىدە ئېيتىلىدىغان «تاغ ئۇلەڭ» ، «سۇ ئۇلەڭ»، «يەر ئۇلەڭ» ، «بېلىق ئۇلەڭ» دەپ ئاتىلىدىغان ئالدىنئالا يادلىۋېلىنىپ ئېيتىلىدىغان ئۇلەڭلەرمۇ ئېيتىشىشنىڭ بىر تۈرى. ئېيتىشىشنىڭ مۇنداق تۈرى ئۇرپ - ئادەت ئېيتىشىشى دەپمۇ ئاتىلىدۇ. ئۇرپ - ئادەت ئېيتىشىشىدا قىز بىلەن يىگىت قارا ئۇلەڭ ئارقىلىق بىر - بىرسىگە

AltunOq

هەزىل ـ چاقچاق قىلىشىپ بەسلىشىدۇ ياكى **بىر ـ بىرىگە** مۇھەببەت ئىزھار قىلىشىدۇ. ئېيتىشىشنىڭ ئەڭ كۆپ تارقىلغان ھەم ئەنئەنىگە ئايلىنىپ كەتكەن تۈرى، ئاقىنلار ئېيتىشىشى بولۇپ، ئۇمۇ ئېيتىشىش (ئېيتىشىشقا چۈشكۈچى ئىككى تەرەپ نۆۋەتلىشىپ، بىر كۇبلېت ـ بىر كۇبلېتتىن ئېيتىشىش) ھەم سۈرۈپ ئېيتىش (بىر تەرەپ ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ، كەڭ ـ كۇشادە پۇخادىن چىققىچە ئېيتىپ بولغاندىن كېيىن قارشى تەرەپكە نۆۋەت بېرىش) دەپ ئىككى خىلغا بۆلىنىدۇ. ئېيتىشىشنىڭ خەت، تېپىشماق، مەسەل قاتارلىق شەكىللىرىمۇ بار. قەدىمقى دەۋرلەردە ئەرەپلەرنىڭ ئېيتىشىشقا چۈشكەن شائىرلىرىنىڭ شېئىرلىرى قەغەزگە يوغان قىلىپ يېزىلىپ، يەرمەنكە كۈنلىرى كىشىلەرنىڭ كۆزى چۈشكىدەك مۇھىم ئورۇنلارغا قويۇلاتتى. قازاق ئاقىنلىرىنىڭ يېزىق ئارقىلىق داۋاملاشتۇرۇلىدىغان ئېيتىشىشى ئەنە شۇنىڭ بىر تۈرىدۇر. ئېيتىشىشنىڭ تېپىشماق شەكلى — ئاقىن ئۆلەڭ شەكلىدە بىر تېپىشماق ئېيتىپ، قارشى تەرەپنىڭ دەرھال جاۋاپ قايتۇرۇشىنى تەلەپ قىلىدۇ. قارشى تەرەپ تېپىشماققا ئۆلەڭ بىلەن جاۋاپ قايتۇرىدۇ كۆپىنچە، ئايال ئاقىن تېپىشماق ئېيتىپ، ئەر ئاقىن تېپىشماقنى يېشىدۇ. جاۋاپ بەرگۈچى تەرەپ تېپىشماقنى دەرھال يېشىپ بېرىشى ھەم تېپىشماقنىڭ مۇۋاپىق جاۋابىنى نەق مەيداندىلا ئۆلەڭ شەكلىدە مەلۇم بىر ئاھاڭغا سېلىپ ئېيتىپ بېرىشى لازىم بولغاچقا، تېپىشماقنى يەشكۈچى ئاقىننىڭ زىممىسىدىكى يۈك تولىمۇ ئېغىر بولىدۇ. ئېيتىشىشنىڭ مەسەل شەكلى — ئاقىنلار ئۆز پىكرىنى يالاڭاچلا ئوتتۇرىغا قويماستىن، شېئىرىي مەسەل ئېيتىپ، دارىتمىلاپ ئوتتۇرىغا قويىدۇ. ئېيتىشىشنىڭ بۇندىن باشقا يەنە كۆرۈشۈش ئۆلىڭى، شەرىئەت ئۆلىڭى، مەدھىيە ئۆلىڭى، سېغىنىش ئۆلىڭى، شىكايەت ئۆلىڭى، ئەرز ئۆلىڭى، خوشلىشىش ئۆلىڭى قاتارلىق نۇرغۇنلىغان تۈرلىرى بار.

قازاق خەلقىنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدە ئىجتىمائىي تۇرمۇش شارائىتىدا ئەزەلدىن ئېيتىشىشقا چۈشمەي ئاقىن، مەيدانغا چۈشمەي باتۇر چىققان ئەمەس. قازاق خەلقىنىڭ ئەسىرلەر بويى داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان ئالاھىدە سەنئەت شەكلى — ئاقىنلار ئېيتىشىشى ئۇزلىرىنىڭ ئاجايىپ كۈچلۈك ئېقىل ـ پاراسىتى ۋە يۈكسەك سەنئەت ماھارىتى بىلەن داڭ چىقارغان. شۈجە، سويۈنباي، جامبۇل، نارتاي، ئۇمبەتالى، بىرجان، ئەسەت قاتارلىق كۆپلىگەن مەشھۇر چېچەن ئاقىنلارنى تاۋلاپ يېتىشتۈردى. شۇنداقلا ئاقىنلار ئىچىدە ئالاھىدە شۆھرەت قازانغان سارا، مانات، ئىرىسجان، ئاقبالا، كۈنبالا، تۇغجان، تەبىيە، ئۇلبىكە، مايسا، نۇرىلا، ئايكۇمۇچ قاتارلىق نۇرغۇنلىغان مەشھۇر ئاقىن قىز ـ كېلىنچەكلەرنىمۇ تەربىيىلەپ يېتىشتۈردى.

ئاقىنلار ئېيتىشىشنىڭ قېدىمقى تەرەققىياتى ھەققىدىكى تارىخىي قولىيازمىلار ئوتمۇشتىكى خىلمۇ ـ خىل ئىجتىمائىي سەۋەپلەر تۈپەيلىدىن ئىز ـ دېرەكسىز يوقىلىپ كەتكەن بولۇپ، بۇ ھەقتە ھازىرغىچە پەقەت 19 ـ ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن باشلاپ يېزىپ قالدۇرۇلغان بەزىبىر تارىخىي قولىيازمىلارلا ساقلىنىپ قالغان.

يېقىنقى زامان تارىخىدىن ئېغىز ئاچقاندا، بىر چاغلاردا جىر چولپانلىرى دەپ نام ئالغان مەشھۇر ئېيتىشىش پىرلىرى بىرجان بىلەن سارانى ئالاھىدە تىلغا ئالماي ئوتەلمەيمىز.

بىر قېتىم سارانى سېغىنىپ يىراقتىن ئالاھىدە ئىزدەپ كەلگەن بىرجان سوز نۆۋىتى كېلىپ سارائاغا:

"مېڭىپ بارمايمەن قىزنىڭ ئالدىغا،
ناخشامدا كۈچلۈك بوران ئەۋجى بار،
يېقىن كەل، سارا، قىلماي چىشلىق①،
كەچكىچە بوزەك نايمان نەدە بار!؟"

دەپ چاقچاق قىلىشىغا، چېچەن سارا ئۇنىڭ سۆزىنى دەرھال يۇلۇۋېلىپ:

"ئەي، بىرجان، كىمگە دارا ئاتالغىنىڭ،
كېلىپلا مەلۇم بولدى يامانلىغىڭ.
ئەركەككە ئايال بۇرۇن بارامدىكەن،
روشەنغۇ شۇ سۆزۈڭدىن نادانلىغىڭ.
ئادەمنىڭ يارالغىنى تۇپىدىن ھەق،
بىلمىدى نادانلىغىڭ سۆزۈمگە باق.
ئادەم ئاتا ئىزلەپ بارغان ھاۋا ئانىنى،
يوقمىدى ئاڭلىغىنىڭ بۇنى ئاخماق."

دەپ ئۆلەڭنى گويا كى شىددەتلىك توپ ئوقىدەك ياغدۇرۇشقا باشلايدۇ. بىرجان ئۆزىنىڭ چاقچاقتا يېڭىلىپ قالغانلىغىنى ئىزاھلاپ:

"قاراڭلار ئاقىن قىزنىڭ گەپلىرىگە،
تەپتى چىلىڭ چاقچىغىمنىڭ نەق بېلىگە.
قوساقتا ئۇماچ ئازمۇ ئالدىراپلا،
خەت يازدى قىسقا گەپنىڭ دەپتىرىگە."

دەپ بىر تەرەپتىن سارانىڭ ئۆلەڭ ئېيتىش ماھارىتىگە چىن دىلىدىن قايىل بولغانلىغىنى ئىپادىلىسە، يەنە بىر تەرەپتىن سارا بىلەن داۋاملىق ئېلىشىش نىيىتى بارلىغىنى بىلدۈرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئېيتىشىش باشقا تېمىغا يۆتكىلىپ، ئىككى ئاقىننىڭ تەپەككۇر قۇشلىرى ئەركىن پەرۋاز قىلىشىپ، ئېيتىشىش بارغانسېرى ئەۋجىگە چىقىدۇ. بۇ يەردە شۇنى ئالاھىدە تىلغا ئېلىپ ئۆتۈش زۆرۈركى، ھەقىقى ئاقىنلار ئېيتىشىش جەريانىدا پەقەت بىرلا تېمىغا ياكى بىر تېمىنىڭ بىرلا تەرىپىگە ئېسىلىۋالمايدۇ. ئەكسىچە ئۇلار بىر مەزمۇن ئۈستىدىكى ئېلىشىشنى مەلۇم بىر پەللىگە يەتكۈزگەندىن كېيىن، تېمىنى دەرھال يېڭى مەزمۇنغا يۆتكەپ، يېڭى جەڭ مەيدانى ئېچىپ، ئېيتىشىشنى بارغانسېرى قىزىتىپ ھەم چوڭقۇرلاشتۇرۇپ، تىڭشىغۇچىلارنىڭ ھېسسىياتىنى ئۇرغىتىپ، تەشنالىغىنى قاندۇرۇشقا تىرىشىدۇ. قاتتىق تۇتىشىدىغان ئېيتىشىشلاردا مەيلى ئەر ياكى ئايال ئاقىن بولسۇن، قارشى تەرەپنىڭ ئۆلەڭ ئارقىلىق رەددىيە بېرىشىگە يول قويىدۇ. رەددىيە بېرەلىگۈچى تەرەپ تېرىكمەيدۇ. ئەكسىچە بېرەلىگەن رەددىيە مۇۋاپىق بولسىلا، ئۆزىنىڭ قايىل بولغانلىغىنى ياكى يېڭىلگەنلىگىنى ئۆلەڭ ئارقىلىق ئىزھار قىلىدۇ.

ئېيتىشىشقا چۈشكەن ئاقىن ھەدىگەندىلا قارشى تەرەپنىڭ ئۆلىمىگە مىقتەك قادىلىپ، قارشى تەرەپنى ھوشيارلىق بىلەن كۆزىتىپ ھەم تەتقىق قىلىپ، پۈتكۈل زېھنىنى مەركەزلەشتۈرۈپ، قەيەرلىك

چىشلىق ① — چىشى دىگەن سۆز ئەسلىدە مالغا قارىتا ئېيتىلىدۇ، بۇ يەردە ھەزىل تەرىقىسىدە ئېيتىلىۋاتىدۇ.

بىلەن ھوجۇمىغا ئۆتمىسە، قارشى تەرەپنى ئوڭايلىقچە يېڭەلمەيدۇ، تىڭشىغۇچىلارنى ھەيران قالدۇرغىدەك يالقۇنلۇق ئۆلەڭلەرنىمۇ يارىتالمايدۇ. شۇڭلاشقا ھەر قانداق ئاقىن ئالدى بىلەن قارشى تەرەپنىڭ ئاجىزلىقىنى تېپىپ، تەڭپۇڭلۇقنى بۇزۇپ تاشلاپ، ئۈستۈنلىكنى قولغا كەلتۈرۈشكە ياكى كەينىگە يېنىپ قارشى تەرەپنى مۇھاسىرىگە ئېلىشقا تىرىشىدۇ، لېكىن ھەرگىزمۇ قارشى تەرەپنى قەستەن يەرگە ئۇرۇشقا، قارشى تەرەپتىن ئۆچ ئېلىشقا ئۇرۇنمايدۇ. ئاداۋەت ساقلىمايدۇ. قىسقىسى، ئاقىنلار ئېيتىشىشىدا قازاق خەلقىنىڭ "سۆزگە سۆز توغرا كەلگەندە، ئېيتماسلىق ئاتاڭ ئۆلەر" دېگەن ھېكمەتلىك سۆزىگە قاتتىق رىئايە قىلىنىدۇ.

قازاق خەلقىنىڭ ئەڭ زور ئالاھىدىلىكلىرىدىن بىرسى — سۆزگە يېقىلىدىغانلىقى، "سۆز تاپقۇچىغا دەۋا يوق" دەيدىغانلىقى.

مەيلى قازاق خەلقىنىڭ كۆپنى كۆرگەن دانىشمەنلىرى بولسۇن، مەيلى سۆز ماھىرلىرى بولسۇن سۆز تاپقان ئادەمنى ئالاھىدە ھۆرمەتلەيدۇ، چىن كۆڭلىدىن قەدىرلەيدۇ. شۇڭلاشقا ھەر قانداق ئاقىن ئۆزىنىڭ قارشى تەرىپىنى سۆز بىلەن يېڭىشىنى ئېسىدىن بىر مىنۇتمۇ چىقارمايدۇ. مۇبادا ئېلىشىۋاتقان ئىككى تەرەپنىڭ بىر تەرىپى ئۆز سۆزىدە يىڭنىنىڭ تۆشۈكچىلىك بوشلۇق قالدۇرىدىكەن، يەنە بىر تەرەپ دەل ئاشۇ يەردىن تۇتىۋېلىپ، قارشى تەرەپنى يامپاشقا ئالىدۇ.

بىر قېتىم قىز ئۇزىتىپ كەلگەن بىر قۇداغى① قۇدىسىنىڭ ئاۋۇلىدا بىر نەچچە كۈنلۈك كۆڭۈللۈك توي مۇراسىمى جەريانىدا توختىماي ئۆلەڭ ئېيتىپ، مەيدانغا چۈشكەن ئاقىنلارنىڭ ھەممىسىنى يېڭىۋاپتۇ. ئۇ ھېچكىمنى ئۆزى بىلەن تەڭ كۆرمەي، كۆڭلى كۆتىرىلىپ، ئىلھامى جۇشقۇنلاپ تۇرغان كۈنلەرنىڭ بىرىدە مۇشۇ ئاۋۇلنىڭ ھۇشيار بىر ئاقىن يىگىتىگە يولۇقۇپ قاپتۇ. قۇداغى ئاقىن يىگىتنى كۆرۈپلا:

"قۇدەكەم، قارىقات كۆز شوخ قەلەم قاش،
قۇيۇلار ئەسكە چۈشسەڭ كۆزۈمدىن ياش.
ئۆتۈپتۇ تالاي چاغلار كۆرمەي سېنى،
ئامانمۇ ئاۋۇل - ئايماق، تاغ بىلەن تاش؟"

دەپ بىر كۇبلېت ئۆلەڭ ئېيتىپتۇ. گەپنى ئامانلىق سوراشتىن باشلىغان قۇداغى ئۆلەڭنىڭ ئاخىرقى مىسراسىنى ئەسلىدە "ئامانمۇ ئاۋۇل - ئايماق، مال بىلەن باش؟" دېگەن سۆزلەردىن تەشكىللىگەن بولسىمۇ، ئالدىراشچىلىقتا ئاغزىدىن "مال بىلەن باش" دېگەن سۆزلەر چۈشمەي، ئەكسىچە "تاغ بىلەن تاش" دېگەن سۆزلەر چۈشكەن ئىكەن. يانپاشقا ئېلىشنى بىلىدىغان ھۇشيار يىگىت دەرھال قۇداغىنىڭ ئۆلىڭىدىكى دەل ئەنە شۇ بوشلۇقنى چىڭ تۇتىۋېلىپ:

"قۇداغى كەلمىدىڭمۇ كۆپتىن بېرى،
سېغىندۇق ئاۋازىڭنى كۈندۈز - تۈنى.
ھەممىسى بۇندىن بۇرۇن ئامان ئىدى،
ئاخشام بىر يوغان تاغنى قاشقىر يېدى."

① قۇداغى — قازاقلار ئايال قۇدىنى قۇداغى دەپ ئاتايدۇ.

دەپ ئۇلەڭنىڭ ئەڭ ئاخىرقى مىسراسىنى قەستەن سوزۇپ ھەم ئالاھىدە يۇقىرى ئاۋۇش بىلەن ئېيتىپ توختىغاندا، ئېيتىشىشنى پۈتۈن دىققىتى بىلەن ئاڭلاپ تۇرغان خالايىق ئاپىرىن ئوقۇشۇپ، ئېيتىشىش ئاياقلاشقان دېيىشىدۇ.

يەنە بىر قېتىم مەلۇم بىر ئاقىن بايتال مىنىپ، ئىگىز تاقىغا چىقىپ كېتىۋاتسا، يوغان ئىككى تاشنىڭ كەينىدىن تۇيۇقسىزلا ئىككى ئوغرى چىقىپ قاپتۇ، ئۇلار ئاقىننى ئاتتىن يىقىتىۋېتىپ، ئۇنىڭ ئاستىدىكى بايتالنى تارتىۋېلىش ئۈچۈن، ئوقتەك ئېتىلىپتۇ. بۇنى سەزگەن ھۇشيار ئاقىن ئەلپازى بۇزۇق ئوغرىلارغا قاراپ:

"سەپەرگە چىققان ئىدۇق ئات ئىككىمىز،
بۇ بايتال ئىدى ئەسلى بوغاز، سېمىز.
تار يولدا يولۇقتىڭلار ئىككى ئوغرى،
ھەققىم يوق قاچالمىسا رەنجىشكە ھەرگىز."

دەپ بىر كۇپلېت ئۇلەڭ ئېيتىپ، ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈپتۇ - دە، بايتالنىڭ چۇلۋۇرىنى ئىككى ئوغرىغا ئۇزىتىپتۇ. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن ھېلىقى ھاماقەت ئوغرىلار نېمە قىلىشنى بىلمەي "بولدى، بولدى، بايتال ئۆزەڭنىڭلا بولسۇن" دېيىشىپ، باشلىرىنى ساڭگىلىتىشىپ، ئۆز يوللىرىغا كېتىشكەن ئىكەن.

ئوتمۇش جەمئىيەتتە فېئوداليزم ئاسارىتىدىكى كەڭ قازاق دالىلىرىدا مۇھەببەت ھەم نىكا ئەركىنلىكى بولمىغاچقا، كەڭ قازاق ياشلىرى ئاقىنلار ئېيتىشىشىدىن ئىبارەت قۇدرەتلىك قايىل قىلىش كۈچىگە ئىگە مۇشۇ ئەنئەنىۋى ئاممىۋى سەنئەت شەكلىنى ئۆز مۇرات - مەقسەتلىرىگە يېتىشنىڭ بىر خىل ۋاستىسىغا ئايلاندۇرغان ئىدى. مۇبادا قىز - يىگىت بىر - بىرسىنى چىن دىلىدىن ياخشى كۆرۈپ قېلىشسا، قىز "ئەگەر ئېيتىشىش جەريانىدا كىمدە - كىم مېنى يېڭىۋالسا، مەن ئاشۇ يىگىت بىلەن توي قىلىشقا رازىمەن" دېگەن شەرتنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئۆز سۆيگىنىنى بۇ ئىشتىن خەۋەردار قىلىپ، ئېيتىشىش جەريانىدا مەقسەتلىك ھالدا يىگىتكە يول قويۇپ، ئۆزى يېڭىلگەن قىياپەتكە كىرىۋالاتتى. نەتىجىدە ئاقىن قىزنىڭ ئاتا - ئانىسى ئۆز قىزىنى يېڭىۋالغۇچى ئاقىن يىگىتكە بېرىشكە رازى بولاتتى. تارىختا قازاقلارنىڭ بەزىبىر مەشھۇر ئاقىن قىزلىرى كىمدە - كىم ئېيتىشىش جەريانىدا مېنى يېڭىۋالىدىكەن، مەن شۇنىڭغا تېگىمەن، دېگەن شەرتنى ئوچۇق ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئېيتىشىش جەريانىدا تالاي يىگىتلەرنى يېڭىپ ھەم سىناپ، ئاخىرى ئۆزىنى يېڭىۋالغان يىگىتلەرنى ھەقىقەتەنمۇ ياخشى كۆرۈپ قالغان ھەم شۇنىڭ بىلەن توي قىلىپ، ئومۇرۋايەت ئىناق ئۆتكەن ئىشلارمۇ ئاز ئەمەس.

چاقچاق - ئاقىنلار ئېيتىشىشىنىڭ ئىنتايىن مۇھىم مەزمۇنلىرىدىن بىرى بولۇپ، بەدىئىي تىل ۋاستىسى بىلەن قىلىنىدىغان بۇ خىل سىپايە چاقچاق ئۇلەڭگە تەم كىرگۈزۈپ، ھەم ئۇلەڭنىڭ مەزمۇنىنى بېيىتىپ، تىڭشىغۇچىلارنىڭ كۆڭلىنى كۆتىرىپ، سورۇننى تېخىمۇ جانلاندۇرىۋېتىدۇ. شۇڭلاشقا ماھىر ئاقىنلار ئېيتىشىش جەريانىدا بەزىدە بىر - بىرسى بىلەن تىغدەك ئۆتكۈر سۆزلەر ئارقىلىق تۇتۇشسا، بەزىدە ئورۇنلۇق سىپايى چاقچاقلار ئارقىلىق تۇتىشىدۇ.

ناھايىتى ئۇزۇن دەۋرلەردىن بۇيان ۋەتىنىمىزنىڭ پايانسىز كەڭ تاغ - دالىلىرىدا جاپالىق ئەمگەك قىلىپ ياشاپ كەلگەن قەيسەر، ئەمگەكچان قازاق خەلقىنىڭ مەنىۋى تۇرمۇشىدا ئاقىنلار

ئېيتىشىشى ئالاھىدە مۇھىم ئورۇن تۇتۇپ كەلدى. ئۆتمۈشتە ئاقىنلار ئېيتىشىشى قازاق خەلقىنىڭ ئەڭ مۇھىم سەنئەت پائالىيىتى بولۇپ، ئۇ ھەم شېئرىيەت، ھەم مۇزىكا، ھەم ناخشا، ھەم دراما رولىنى ئوينايتتى. كەڭ قازاق ئەمگەكچىلىرى ئۆزلىرىنىڭ شاتلىق ۋە قايغۇسىنى، مۇھەببەت ۋە نەپرىتىنى، غايە ۋە ئارزۇ - تىلەكلىرىنى، بەختلىك ھايات، ئازاتلىق، تەڭلىك ھەم ئەركىنلىككە بولغان ئىنتىلىشلىرىنى، ئاساسەن، ئاقىنلار ئېيتىشىشىدىن ئىبارەت مۇشۇ سەنئەت شەكلى ئارقىلىق ئىپادىلەيتتى. قىسقىسى، ئۇلار سەنئەتتىن كۆپىنچە ئۆزلىرىنىڭ كۆچمەنلىك تۇرمۇشىغا ماس كېلىدىغان مۇشۇ قولايلىق ھەم ئەپچىل شەكىل ئارقىلىق بەھرىمەن بولاتتى.

ئاقىنلار ئېيتىشىشى قازاق خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىياتى جەريانىدا مۇھىم ئورۇن تۇتۇپ كەلدى. مەزمۇنغا باي قازاق خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنىڭ سان - ساناقسىز قىممەتلىك تارىخىي مىراسلىرى ئەسىرلەر بويى ئاقىنلار ئېيتىشىشى ئارقىلىق ئېغىزدىن - ئېغىزغا كۆچۈپ، ئەۋلادتىن - ئەۋلادقا داۋاملىشىپ، تا بۈگۈنكى كۈنگىچە ساقلىنىپ كەلمەكتە.

ئازاتلىقتىن كېيىن ئۇلۇغ سوتسىيالىستىك ۋەتىنىمىزدىكى ھەر قايسى قېرىنداش مىللەتلەر قاتارىدا قازاق خەلقىمۇ ئۈزۈل - كېسىل قەد كۆتەردى. پارتىيىمىز قازاق خەلقىنىڭ ئەنئەنىۋى سەنئەت پائالىيىتى — ئاقىنلار ئېيتىشىشىغا ئالاھىدە ئېتىبار بەردى. گۇڭشې، ناھىيە، ۋىلايەت، ئوبلاست دەرىجىلىك ئاقىنلار ئېيتىشىشى ئۈزۈلمەستىن كەينى - كەينىدىن بولۇپ تۇردى. دۆلىتىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىقى ھارپىسىدا ئالتاي ئاقىنلىرى ئاجايىپ كۆركەم قاناس كۆلى بويىدا، چۆچەكلىك ئاقىنلار ياپ - يېشىل مەخمەلگە پۈركەنگەن قوڭۇر ئوبا سازلىقىدا كۆڭۈللۈك ئۇچراشتى. پارتىيىمىز قۇرۇلغانلىقىغا 60 يىل تولغان قۇتلۇق كۈن — 1981 - يىلى 1 - ئىيۇلدا ئىلى، چۆچەك ھەم ئالتاينىڭ تاللانغان مۇنەۋۋەر ئاقىنلىرى سۈرەتتەك نەپىس كۈنەس يايلىقىنىڭ مەشھۇر ئاق ئۆزەن ۋادىسىدا ئۇچرىشىپ، ئېلىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تەنتەنىلىك بايرىمىغا ئۆلەڭدىن مول سوغا تەقدىم قىلىپ، قازاق ئەمگەكچىلىرىنىڭ ئۇلۇغ يولباشچىمىز كومپارتىيىگە، ئۇلۇغ سوتسىيالىستىك ئانا ۋەتىنىمىزگە بولغان چەكسىز چوڭقۇر ھەم ئاجايىپ يالقۇنلۇق مېھرى - مۇھەببىتىنى ئىپادىلىدى. شۇنداقلا ئېلىمىزنىڭ نۆۋەتتىكى كىشىنى شاتلاندۇرىدىغان چوڭ ياخشى ۋەزىيىتىنى، سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ ئالدىنقى سېپىدە غەلىبىلىك جەڭ قىلىۋاتقان ھەر مىللەت ئەمگەكچىلىرىنى ۋە ئېلىمىزدىكى ھەر قايسى قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقىنى قىزغىن مەدھىيىلىدى.

ئازاتلىقتىن كېيىن كىچىككىنە ئاۋۇلدىن ئاتلاپ چىقالماي، ھەدېسىلا ئۆز قەبىلىسىنىڭ باي - بەگلىرىنى ماختاپ كۆككە كۆتىرىپ، قەبىلىۋازلىق، ياللانمىلىق قىلىپ، يەر - كۆككە سىغماي كېتىدىغان قىسمەن ناچار ھادىسىلەرگە ئۈزۈل - كېسىل خاتىمە بېرىلىپ، ئاقىنلار ئېيتىشىشىنىڭ مەزمۇنى ساغلام ھەم كۈچلۈك، سوتسىيالىستىك دەۋر روھى بىلەن سۇغۇرۇلدى. سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى جەريانىدا ئاقىنلار ئېيتىشىشىنىڭ مەزمۇن ۋە شەكىللىرى تېخىمۇ بېيىپ ھەم يېڭىلىنىپ، سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت يارىتىش يولىدا ئۆزىنىڭ جەڭگىۋار رولىنى تېخىمۇ كۈچلۈك ھالدا جارى قىلدۇرماقتا.

يېقىنقى يىللاردىن بېرى قازاق ئاقىنلىرىنىڭ ئېيتىشىشى كەينى - كەينىدىن لېنتىغا ئېلىنىپ پايتەختىمىز بېيجىڭدىن پۈتۈن دۇنياغا تارقىتىلدى، شۇنداقلا توپلام قىلىنىپ، كەينى - كەينىدىن نەشر قىلىنىشقا باشلىدى. پارتىيىمىزنىڭ پارلاق مىللىي سىياسىتىنىڭ نۇرى ئاستىدا قازاق خەلقىنىڭ ئەنئەنىۋى سەنئەت پائالىيىتى ئاقىنلار ئېيتىشىشى ئۆزىنىڭ سوتسىيالىزم دەۋرىدىكى ئىجابىي رولىنى تېخىمۇ تولۇق جارى قىلدۇرغۇسى.

Altun0q

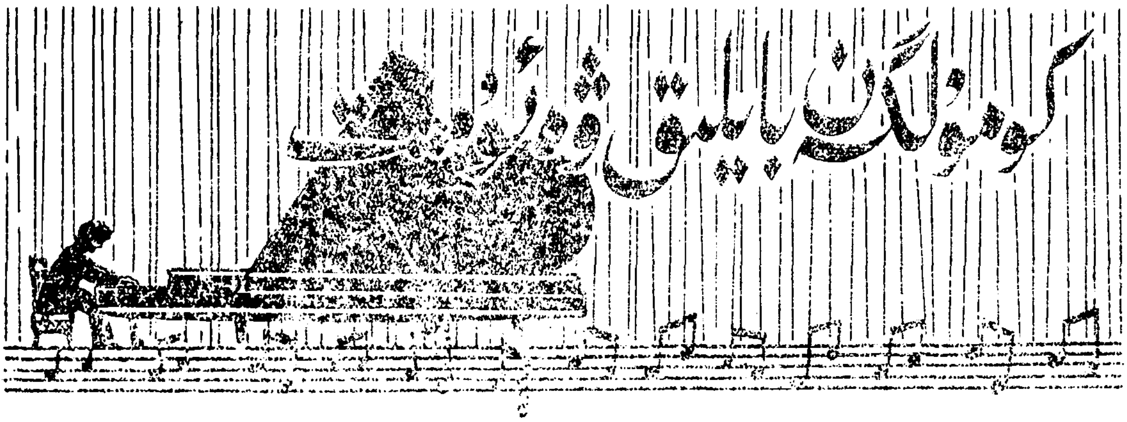

— ناخشا ئىجادىيەت پېشۋاسى شۇبېرت ھەققىدە ھىكايە

(مۇزىكىلىق رادىيو درامىسى)

تەن پىڭرۇ. ساۋلېي

قاتناشقۇچىلار

فرانىس شۇبېرت — ناخشا ئىجادىيەت پېشۋاسى.
فىگېل — ۋىنالىق مەشھۇر ئوتتۇرا ئاۋازلىق ئەر ناخشىچى.
سىبوۋىن — شۇبېرتنىڭ دوستى.
مايىخوۋ — شائىر.
ئىردىزا — شۇبېرتنىڭ ياش ۋاقتىدىكى قىز دوستى.
كارولىنا — كىنەز قىزى.
ئېيىز توخاچ — ۋېنگىرىيىلىك كىنەز.
بىتخوۋىن — ياۋروپانىڭ مەشھۇر مۇزىكا پېشۋاسى.
ئاممە: كوچىدىكى خانىملار، ئايال ناخشىچى، ياش بارىن، كىنەز خانىمى، ئارىستوكرات ئايال، ھارۋىكەش قاتارلىقلار.

(لانىېرنىڭ تانسا مۇزىكىسى بېرىلىدۇ)

[كوچا ئىنتايىن ئاۋات. بايرام تەنتەنىسىگە چومگەن كىشىلەرنىڭ شاۋقۇن — سۈرەن، كۈلكە - چاقچاقلىرى، ئاياللارنىڭ قاقاخلاپ كۈلگەن چىقىراق ئاۋازلىرى ۋە بايراملىق

ساليوتىنىڭ پاراس - پۇرۇس، پاك - پۇك قىلىپ ئېتىلغان ئاۋازلىرى ئارىلاش ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ. شۇنداقلا، تانسا مۇزىكىلىرىمۇ تۇرۇپ يىراقتىن، تۇرۇپ يېقىندىن ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ. بىر يېپىنىڭ پەيتۇننىڭ يىراقتىن يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقان ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ]

ھارۋىكەش: (ۋاقىراپ تۇرۇپ) پوش! پوش!

[كىشىلەرنىڭ چوچۇپ ۋاقىراشقان، قاقاخلاپ كۈلۈشكەن ئاۋازلىرى ئاڭلىنىدۇ]

كوچىدىكى بىر قىز: (چاخچاق قىلىپ) قېنى جانابلار، پەيتۇندىن چۈشۈپ بىر تانسا ئوينىۋەتمەمسىلەر! قاراڭلار، تەنتەنىلىك بايرىمىمىزغا ھوسۇن قوشۇپ تۇرغان ئاۋۇ رەڭگا - رەڭ ساليوتلار نىمە دىگەن گۈزەل - ھە!

ھارۋىكەش: ھاي - ھاي، پوش دەيمەن، پوش! ئۆلگۈڭ كەلدىمۇ؟ ئاتنىڭ تۇيىقىنى سويمەكچىمىدىڭ - يا!

[بىر پەس ئاياللارنىڭ قاقاخلىشىپ كۈلگەن چىقىراق ئاۋازلىرى ئاڭلىنىدۇ. پەيتۇن ئۇچقاندەك چېپىپ يۈرۈپ كېتىدۇ]

چۈشەندۈرۈش: مانا بۇ تەنتەنىلىك بايرام كېچىسىدە، بىر پەيتۇندا ۋېنالىق مەشھۇر ئوردا ناخشىچىسى فىكېل ۋە ئۇنىڭ ياش دوستى سىبوۋىن، كىشىلەر قىستىلىشىپ يۈرگەن پاسكىنا كوچىدا ھەر خىل ياسىنىشىپ يۈرگەن تانسىكەشلەر ئارىسىنى تەسلىكتە يېرىپ ئۆتۈپ، ئۇچقاندەك يۈرۈپ كەتتى.

فىكېل: سىبوۋىن، مەن زادىلا چۈشەنمەيۋاتىمەن، بۈگۈن كەچتە ۋېنادا ئاز دىگەندىمۇ 1500 ئورۇندا مۇزىكا كېچىلىگى ۋە تانسا ئۇيۇشتۇرۇلىدۇ. ئۇ يەردىكىلەر ھازىر مېنى ساقلىماقتا. لېكىن سەن بولساڭ ماڭا خۇددى كانىدەك چاپلىشىۋېلىپ، سۆرەپ ئېلىپ كېتىۋاتىسەن. دوستۇم، سىلەر زادى نىمە قىلماقچى؟ ياكى مەندەك 50 ياشقا كىرىپ قالغان قېرىنى ۋالىسقا پىقىراتماقچىمۇ؟

سىبوۋىن: ياقەي، ھۆرمەتلىك فىكېل ئەپەندىم، مەن سىزنىڭ قىممەتلىك ۋاقتىڭىزنى قانداقمۇ تانسا بىلەن زايا قىلىۋېتەلەيمەن! سىزنى پەقەت بىزنىڭ ئۆيدە ئۆتكۈزۈلىدىغان كىچىككىنە مۇزىكا كېچىلىگىگە تەكلىپ قىلماقچىمەن. ھازىر كۆپچىلىك سىزنىڭ قەدەم تەشرىپ قىلىشىڭىزنى ئىنتىزارلىق بىلەن كۈتمەكتە.

فىكېل: ھە، سىبوۋىن كېچىلىگى دەڭا!

سىبوۋىن: ياق، شۇبېرت كېچىلىگى.

فىكېل: شۇبېرت؟ شۇبېرت دىگەن كىم؟ ئۇ ئەندى نەدىن پەيدا بولدى؟

سىبوۋىن: ئۇنىڭ ئىسمى - فامىلىسى فرانىس شۇبېرت، 20 ياش، بۇ يەرگە كەلگىلى تېخى بىر يىل بولمىدى. بۇ يىگىت ھازىر بىزنىڭ گۇرۇپپىمىزدىكى ئاساسلىق كىشى بولۇپ قالدى.

فىكېل: پەقەت شۇلىمۇ؟

سىبوۋىن: ھەئە.

فىكېل: سىلەر بۇ "شۇبېرت كېچىلىگى" نى كوتىرىپ چىقىپ نىمە قىلماقچى؟ ياكى ئۇ بىرەر ئاقسۆڭەك ئەۋلادىدىنمۇ؟

سىبوۋىن: ياق، پۈتۈنلەي ئەكسىچە. ئۇنىڭ دادىسى كەمبەغەل بىر يېزا ئوقۇتقۇچىسى.

فىگېل: ئۇنداقتا، ئۇنى نېمە ئانچە ئەتىۋالاپ كېتىسىلەر؟ ياكى ئۇ ئوردا مۇزىكا ئومىگىنىڭ مۇزىكانتىمۇ - يە؟... مەن ئۇ يەردە بۇنداق ئىسىمنى زادىلا ئاڭلاپ باقمىغانىغۇ؟

سىبوۋىن: ئۇنداقمۇ ئەمەس، ئۇ پەقەت بىر "ئەركىن كومپوزىتور"، خالاس...

فىگېل: "ئەركىن كومپوزىتور"؟ پاھ، بۇ قالتىس يېڭى ئىسىمغۇ! ئۇنىڭ باشقا ھېچقانداق ۋەزىپىسى يوقمۇ؟

سىبوۋىن: يوق. ئۇ پەقەت ئەتىدىن كەچكىچە ئولتۇرۇپ مۇزىكا ئىجادىيىتى بىلەنلا شۇغۇللىنىدۇ... ھەي، سىز بارغاندا بىلىسىز، سىز ئۇنى چوقۇم چۈشىنەلەيسىز.

فىگېل: ھىم، "ئەركىن كومپوزىتور" دەپ قويۇڭ! بىلەمسىز، بىزنىڭ دەۋرىمىزدە "ئەركىنلىك" دېمەك — خام خىيالغا نامراتلىقنى قوشۇش دېمەكتۇر! ئەركىن كومپوزىتورمىش تېخى!

[بايرام سالىيوتلىرىنىڭ ۋىژىلداپ ئېتىلغان ئاۋازلىرى، قاقاخلاپ كۈلگەن ۋاڭ - چۇڭلۇق كۈلكە ۋە ھارۋىكەشنىڭ ۋاقىرىغان ئاۋازلىرى ئارىلاش ئاڭلىنىدۇ]

چۈشەندۈرۈش: پەيتۇن سىبوۋىننىڭ ئىشىكى ئالدىدا توختايدۇ.

سىبوۋىن: مانا يېتىپ كەلدۇق!

[پەيتۇندىن ئىككى كىشى چۈشىدۇ. مېھمانخانىدىن پىئانىنونىڭ تەكەكەش قىلىشى ئاستىدا يۇقۇرى ئاۋازلىق بىر ئايال ناخشىچى ئېيتىۋاتقان شۇبېرتنىڭ «بۇۋى مەريەمگە مەدھىيە» ناملىق ناخشىسى ئاڭلىنىدۇ]

سىبوۋىن: قېنى مەرھەمەت، ئۆيگە كىرىڭلار!

فىگېل: توختاڭ!

[ئۇلار ئىشىك ئالدىدا بىردەم توختاپ ناخشا ئاڭلايدۇ. ئىچكىرىدىن ناخشا ئىنتايىن يېقىملىق ئاڭلىنىدۇ]

فىگېل: (ناخشىغا دەخلى يەتكۈزۈپ قويۇشنى خالىمىغان ھالدا، پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ناخشىغا مەپتۇن بولۇپ) ئاڭلاڭا، بۇ قايسى ناخشا؟

سىبوۋىن: بۇ «بۇۋى مەريەمگە مەدھىيە» دېگەن ناخشىغۇ!

فىگېل: كىمنىڭ؟

سىبوۋىن: سىز كىمنى سوراۋاتىسىز؟ ناخشىچىنىمۇ، شائىرنىمۇ ياكى كومپوزىتورنىمۇ؟

فىگېل: ئەلۋەتتە كومپوزىتورنى - دە!

سىبوۋىن: بۇ بىزنىڭ "ئەركىن كومپوزىتور" ىمىز ئىشلىگەن ناخشا.

فىگېل: شۇبېرتنىڭمۇ؟

سىبوۋىن: توغرا! دېمىدىممۇ، سىز ئۇنى چۈشىنەلەيسىز.

فىگېل: (ئۆز - ئۆزىگە) ھە، مەن ئۇنى ئەمدى چۈشىنىشكە باشلىدىم.

سىبوۋىن: قېنى، مەرھەمەت، ئەمدى كىرەيلى!

[ناخشىنىڭ ئاخىرقى كوپلېتى ئۆي ئىچىدىن ئېنىق ئاڭلىنىدۇ]

سىبوۋىن: (ناخشا ئاۋازىغا ئارىلاشقان هالدا، ئاستاراق) مايىخوۋ، شۇبېرت قېنى؟
مايىخوۋ: بىلمەيمەن، ئۇنى كورمىدىم.
سىبوۋىن: سىلەر بىرگە كەلمىدىڭلارمۇ؟
مايىخوۋ: ياق، ئۇ چۈشتىن كېيىنلا چىقىپ كەتكەن.
[ناخشا تۈگىگەن هامان، بىر توپ ئادەمنىڭ قىزغىن چاۋاك ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ.]
فىگېل: (چاۋاك چالغان هالدا ئايال ناخشىچىنىڭ ئالدىغا كېلىپ) پاھ، نىمــە دىگەن ئېســل ناخشا بۇ! مانا بۇنى ناخشا دىسە بولىدۇ. ھەقىقى ئېسىل ناخشا دىگەن مانـا شۇنداق بولىدۇ! رەخمەت سىزگە، خانىم!
ئايال ناخشىچى: ئاھ، فىگېل جاناپلىرى، بۇنى شۇبېرت ئەپەندى ئىجات قىلغان. ئەگەر بۇ ناخشىنى ئوزلىرىمۇ ئېيتىپ بېقىشنى خالىسىلا...
فىگېل: ياق، ياق، ئالدى بىلەن چوڭقۇرراق چۈشىنىشىم كېرەك. ناخشىنىڭ نوتىسى بارمۇ؟
ئايال ناخشىچى: (بىرمۇنچە ناخشا نوتىسىنى سۇنۇپ تۇرۇپ) بار، مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى شۇبېرت ئەپەندى ئىجات قىلغان ناخشىلار.
فىگېل: (نوتىلارنى قولىغا ئېلىپ ۋاراقلاپ تۇرۇپ ماۋزۇسىنى ئوقۇيدۇ.) «مەلئۇن»، «سەرگەر- دان»، «گىرىسىن دەستىگاھ يېنىدا»، «باھاردىكى ئىشەنچ»، (ناخشىنىڭ كوڭلىگە ياققان يەرلىرىنى ئۇ يەر - بۇ يەردىن تاللاپ غىڭشىپ ئوقۇيدۇ،) پاھ، نىمە دىگەن ئېســل مىلۇدىيە بۇ! ھىسسىياتىمۇ شۇنچە ساپ ئىكەن. ھەقىقى تالانت دىگەن مانا! (ھەر بىر ناخشا نوتىسىنىڭ ئۇستىگە يېزىلغان ئىسمىنى ئوقۇيدۇ.) شۇبېرت... (ناخشا نوتىسىنــى قولىدا سىلىكىپ تۇرۇپ) ئەجابا، شۇنچە نۇرغۇن ئېسىل ناخشىلارنــى ئىجات قىلغــان ئادەم، شۇنچە ئەرزىمەس ئورۇندا بولسا... قەدىرلىك سىبوۋىن، قېنى ئۇ؟ ئـۇنـى سىز نەگە يوشۇرۇپ قويدىڭىز؟
سىبوۋىن: كەچۈرۈڭ، فىگېل ئەپەندى، سىزنىڭ ئالدىڭىزدا ھەقىقەتەن خىجالەتمەن، ئـۇ نىمىشقا هازىرغىچە كەلمەيدىكىنە! مايىخوۋ، ئۇ ساڭا نەگە بارىدىغانلىقىنىمۇ ئېيتمىدىمۇ؟
مايىخوۋ: ياق، ئېھتىمال، ئۇنىڭ ئېسىگە تۇيۇقسىز قانداقتۇر بىرەر مىلودىيە كېلىپ قالغان بول- سا، ئۇنى شۇ يەردىلا ئولتۇرۇپ يېزىۋاتامدىكىن - يا! ئۇ دائىم شۇنداق قىلىدىغان. يېزىشقا بىرلا ئولتۇرۋالدىمۇ، بولدى، ئۇنىڭغا بېرىلىپ كېتىپ ھەممىنى ئۇنتۇيدۇ.
سىبوۋىن: ئەگەر بۈگۈنمۇ شۇنداق قىلغان بولسا، بۇ تازىمۇ قاملاشمىغان ئىش بولىدۇ - دە.
فىگېل: بولدى، سىبوۋىن ئەپەندى، ئۇنىڭغا ئانچە كايىپ كەتمەيلى، ئەسلىدە بۇنداق تالانتلىق كىشىنى ئالدىغا بېرىپ ئېلىپ كېلىش كېرەك ئىدى.
مايىخوۋ: (كۈلۈپ تۇرۇپ) لېكىن سىز ئالدىغا بېرىپ ئېلىپ كەلمەكچى بولىۋاتقان بۇ تالانتلىق كىشى ئادەتتە ھەتتا ناشتىلىقىمۇ پۇل تاپالماي دائىم ئاچ ئولتۇرىدىغۇ!
سىبوۋىن: (تۇيۇقسىز ئېسىگە ئېلىپ) توغرا، ئۇنىڭ ئالدىغا پەيتۇن ئېۋەتىپ ئېلىپ كېلىش كېرەك. ئېھتىمال، ئۇ كىرا ھەققىنى تولەشكىمۇ پۇلى يوق كېلەلمەيۋاتقاندۇ. بۈگۈنكىدەك بۇنداق تەنتەنىلىك بايرام كۈنىدە ھېچكىممۇ پىيادە مېڭىشنى خالىمـايدۇ - دە! (ئىشىككە قا- راپ ماڭىدۇ)...

[ئىشىك ئېچىلىپ جىددى ماڭغان ئاياق تاۋۇشى ۋە ئۇز ئــارا سوزلەشكــەن ئاۋازلار ئاڭلىنىدۇ.]

شۇبېرت: (يۈگۈرگەندەك ئىشىك ئالدىغا كېلىپ ئىتتىك مېڭىپ كىرىپ) سىبوۋىن، ئـوھا! (ھاسىرايدۇ) مېنى كەچۈر. كېچىكىپ قالدىم!

سىبوۋىن: فـرانىس، سەن نەگە باردىڭ؟ مەن تېخى سېنى پەيتۇن بىلەن بېرىپ ئېلىــپ كېلەي دەپ ماڭغان ئىدىم.

شۇبېرت: مۇشۇ يەرگە كېلىۋاتاتتىم، قارىسام پۈتۈن كوچىلار بايرام تەنتەنىسىگە چومگەن كىشىلەر بىلەن تولۇپ كېتىپتۇ. بۇلارنى كورۇپ ئېسىمگە تۇيۇقسىز بىر ناخشا كېلىپ قالدى ـ دە، ئۇزەمنى تۇتىۋالالمىغان ھالدا ئۇنى ئېيتىپ تاشلاپتىمەن. شۇندىن كېيىن ... شۇندىن كېيىن ئۇلار مېنى ئۇ ئۇسۇلغا تارتتى... (كۈلۈپ تۇرۇپ) ئەگەر بىر نەچچە پايلاقچى ئارىلاشمىغان بولسا راسا بىر ئويناۋەتكەچى ئىدىم!

سىبوۋىن: (چېچىلغان ھالدا) كىشىلەر بىر ياقتا ئۇسۇل ئويناپ، پۇخادىن چىققىچە كوڭۇل ئاچسا، يەنە بىر تەرەپتىن پايلاقچىلار خۇددى چاشقاندەك تىمىسقىلاپ ئەتراپىڭدىن چوگىلەپ كېتەلمىسە، مانا بۇ خۇددى مېيتىنىڭ 1817 ـ يىلىدىكى بايرام مەنزىرىسى تەسۋىرلەنگەن مەشھۇر ئەسىرىدىكى ئەھۋالنىڭ ئۇزىغۇ!

شۇبېرت: لېكىن، بايىلا كوپچىلىك ئۇ پايلاقچىلارنى راسا ئاخماق قىلدى، (كۈلـۇپ تۇرۇپ) بۇ ھەقىقەتەن تازىمۇ قىزىق ئىش بولدى ـ دە!

فىگېل: (ئالدىغا كېلىپ) قەدىرلىك سىبوۋىن ئەپەندى، خاتالاشمىسام بۇ كىشى...

سىبوۋىن: ھە، راست، فرانىس، مەن تېخى ساڭا بىر مېھمان باشلاپ كەلگەنلىكىمنى ئېيتماپتىمەن. ھەتتا ئۇ بىزنىڭ مۇزىكا كېچىلىكىمىزگە قاتناشقىنىغا ناھايىتى خوشال.

شۇبېرت: (فىگېلنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئۇزىنى تونۇشتۇرىدۇ) فرانىس شۇبېرت. سىز بىلەن تونۇشقانلىقىم ئۇچۇن ناھايىتى خوشالمەن... خۇدايا تووا، ماۋۇ ئىشنى قاراڭ، سىز... مەن زادىلا ئويلىماپتىمەن. بۇنداق شــەرەپ ھەتتا ماڭا چۇشۇمدىمــۇ نېســپ بولمىغان بولاتتى.

فىگېل: (كۈلۈپ تۇرۇپ ئۇزىنى تونۇشتۇرىدۇ) يوھان فىگېل. مــەنمۇ سىز بىلەن تونۇشقىنىــم ئۇچۇن ناھايىتى خوشالمەن، شۇنداقلا سىزگە شۇنــى شەرەپ بىلەن ئېيتىمەنكى، مەن ناخشىچىمەن؛ ئىشقىلىپ، يامان ئەمەس، ئوتتۇرا ئاۋازلىق ناخشىچى ھىسابلىنىمەن، شۇڭلاشقا سىز ئىجات قىلغان ناخشىلارنى ئېيتىشنى ئىنتايىن ئارزۇ قىلىمەن.

شۇبېرت: (ناھايىتى ئوڭايسىزلىنىپ، تەمتىرەپ قالىدۇ.) بىلمىدىم... ناخشىلىرىم ئىنتايىــن... ھە... ھەي، سىبوۋىن، سەن ماڭا بالدۇرراق دەپ قويساڭ بولمامدۇ؟

سىبوۋىن: كېرەك يوق، ھازىر دىسەممۇ كېچىكمەيدۇ.

شۇبېرت: ئۇزىڭىزگە مەلۇمكى، فىگېل جاناپلىرى، سىز ناھايىتى مەشھۇر ناخشىچىسىز. كىچىــك ۋاقتىمدا دائىم تىياتىرخانىنىڭ دېرىزىسىنىڭ سىرتىدا تۇرۇپ ناخشىڭىزنى ئاڭلايتتىم...

فىگېل: ئۇنداقتا بۇ مەن ئۇچۇن تېخىمۇ شەرەپ ھىسابلىنىدۇ!

AltunOq

شۆبېرت: مېنىڭ بىلەن چېقىشىۋاتىسىزغۇ دەيمەن؟

فىگېل: راست دەيمەن، مانا بۇنىڭغا سىبوۋىن ئەپەندىمۇ گۇۋا!

سىبوۋىن: راست شۇنداق. لېكىن بۇ سوزنى ئاڭلىمىغان ئادەمنىڭ ھەقىقەتەن ئىشەنگىسى كەلمەيدۇ.

فىگېل: (قاقاخلاپ كۈلۈپ) بەلكىم، مۇشۇنداق ئويلايدىغان ئادەمنىڭ ئۆزىنىڭ نېرۋىسى تازا جايىدا بولمىسا كېرەك!

ئايال ناخشىچى: فىگېل جاناپلىرى، كوپچىلىك سىزنىڭ بىرەر ناخشىڭىزنى ئاڭلاشنى خالايدۇ.

فىگېل: قېنى، ماڭا شۆبېرتنىڭ بىرەر ناخشىسىنىڭ نوتىسىنى بېرىڭلارچۇ! بۈگۈن شۆبېرت مۇزىكا كېچىلىگىغۇ؟

شۆبېرت: (خىجىل بولغان ھالدا) سىز ھەقىقەتەن ئېيتىشنى خالامسىز؟ ئۇنداقتا مەن سىزنى "مەلئۇن" نى ئېيتىشقا تەكلىپ قىلىمەن. مەن بۇ ناخشىنى يازغان ۋاقتىمدا ئۇنى خۇددى سىزگە ئوخشاش بىرەر مەشھۇر ناخشىچىنىڭ ئېيتىشىنى تولىمۇ ئارزۇ قىلاتتىم. لېكىن بۇ ئارزۇيۇم تا ھازىرغىچە ئەمەلگە ئاشماي كەلگەن ئىدى. (ناخشا نوتىسىنى بېرىدۇ.)

فىگېل: (ئۇنى ئېلىپ تېكىستىنى ئاستا ئوقۇيدۇ) ... ھە، چۈشەندىم، سىز بۇ ناخشىدا مەندىن بىر - بىرىگە تۈپتىن ئوخشىمايدىغان 4 پېرسوناژنىڭ ئوبرازىنى ئىپادىلەپ بېرىشىمنى تەلەپ قىلىدىكەنسىز - دە!

شۆبېرت: شۇنداق، ئېھتىمال ... مەن سەل ھەددىدىن ئاشۇرىۋەتكەندىمەن.

فىگېل: ياق، بۇمۇ مەن ئۈچۈن چوڭ بىر سىناق. ئۇنىڭ ئۈستىگە مەنمۇ يېڭىلىق يارىتىشنى خالايمەن ۋە بۇ يولدا ھارماي - تالماي ئىزدىنىۋاتىمەن! (پىئانىنونىڭ تەڭكەش قىلىشى ئاستىدا «مەلئۇن» نى ئېيتىدۇ. ناخشا تۈگەپ قىسقىغىنە جىمجىتلىقتىن كېيىن ئالقىش ساداسى ياڭرايدۇ.)

شۆبېرت: (ئىنتايىن مەمنۇن بولغان ھالدا) مېنىڭ ناخشامنى بۇنچىلىك ياخشى ئېيتقانلىقىڭىزغا چىن قەلبىمدىن تەشەككۈر ئېيتىمەن! رەخمەت سىزگە، فىگېل ئەپەندى!

فىگېل: (سەمىمىلىك بىلەن) مەنمۇ سىزنىڭ مەندەك ئەرزىمەس بىر ناخشىچىغا مۇشۇنداق ئېسىل ناخشا يېزىپ بەرگىنىڭىزگە رەخمەت ئېيتىشىم كېرەك! بۇندىن كېيىن سىزنىڭ ھەممە ناخشىلىرىڭىزنى ئېيتىمەن، ھەممىسىنى...

سىبوۋىن: كېلىڭلار، تونۇشمىز بىرلىكتە بىر ناخشا ئېيتايلى.

[ئۇلار كۇۋارتېتلىق "ئۇسۇل ناخشىسى" نى ئېيتىدۇ.]
(«ئوستېر» نىڭ 4 - بابى ئاڭلىتىلىدۇ.)

چۈشەندۈرۈش: شۇنداق قىلىپ شۆبېرت بىلەن ناخشىچى فىگېل ئوتتۇرىسىدا ناھايىتى يېقىن دوستلۇق مۇناسىۋىتى ئورنىتىلدى. ئۇلارنىڭ يېشى بىر-بىرىدىن خېلى چوڭ پەرق قىلسىمۇ، لېكىن بۇ ئۇلارنىڭ بىر - بىرىنى چۈشىنىشىگە قىلچە دەخلى يەتكۈزەلمەيتتى. ئۇلار ئىككىسى ئاۋستىرىيىنىڭ شىمالى تەرەپلىرىنى بىللە زىيارەت قىلدى. فىگېل بارغانلا يېرىدە بۇ ياش كومپوزىتورنىڭ قويۇق رومانتىزىملىق تۈسكە ئىگە ناخشىلىرىنى ئېيتتى. شۇڭلاشقا ئۇنىڭ ناخشىلىرى خەلق ئارىسىغا ئىنتايىن كەڭ تارقىلىپ كەتتى. لېكىن شۆبېرتقا يېپىشىۋالغان ھالقى پىشكەل مۇھتاجلىق بۇ

يەردىمۇ ئۈنىڭدىن ئاجرىمىدى. ئۇ بۇ نامراتلىقنىڭ ئازاۋىدىن ھەر قانداق قىلىپمۇ قۇتۇلالمىدى. بىر كۈنى فىگېل شۇبېرتنى يوقلاپ كېلىپ ئۇنىڭ كونىراپ كەتكەن كىچىككىنە ئۆيىنىڭ ئىشىگىنى چەكتى.

شۇبېرت: كىرىڭ!

[فىگېل ئۆيگە كىرىپ ئىشىكنى ياپىدۇ]

شۇبېرت: (دىققىتى چېچىلغان ھالدا) ھە، سىزمىدىڭىز، مەرھەمەت، قېنى، ئولتۇرۇڭ.

(«رىگامېنت» نىڭ 2 ـ قىستۇرما كۈيىنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى بېرىلىدۇ.)

چۈشەندۈرۈش: شۇبېرت دوستىغا قاراپ قويۇشقىمۇ ۋاقىت چىقىرالمىغان ھالـدا كىچىككىنە يېزىق ئۈستىلى ئالدىدا ئولتۇرۇۋېلىپ داۋاملىق يېزىۋېرىدۇ. ئۇنىڭ مىجەزىنى ئىنتايىـن ياخشى چۈشىنىدىغان فىگېل ئاستا كېلىپ بىر كونا ئورۇندۇققا ئولتۇرىدۇ ـ دە، ئۇنىڭ بۇ كىچىككىنە ياتىقىغا سەپ سېلىشقا باشلايدۇ. بۇ ئۆي ئىنتايىن زەي ۋە قاراڭغۇ بولۇپ، قىش كۈنلىرى ھەتتا ئوت ياققىدەك بىرەر ئوچىقىمۇ يوق ئىدى. بۇ ياتاقتا ئۇنىڭ كەمبەغەل دوستلىرىدىن: شائىر مايىرخوۋ ۋە رەسسام سىۋىنىلارمۇ بىللە تۇراتتى. ئۇلار بۇ ياتاقتا خۇددى سىگانلاردەك تۇرمۇش كەچۈرەتتى. ئۇلار ھەتتا كىيىم ـ كېچەكلىرىدىن تارتىپ تاپقان پۇللىرىغىچە ئورتاق ئىشلىتەتتى. ھەرگىز سېنىڭ ـ مېنىڭ دېيىشمەيتتى. ئۇلار مۇشۇ كىچىككىنە ياتاقتا ئۆزلىرى ياخشى كۆرۈشىدىغان سەنئەتتىن ئورتاق ھوزۇرلىنىپ بىللە ياشايتتى. شۇبېرت ئەنە شۇنداق ناچار شارائىتتىمۇ قەلىمىنى بىر مىنۇت توختاتماي، ئارقا ـ ئارقىدىن ئاجايىپ نادىر ئەسەرلەرنى يارىتاتتى...

(پىئانىنونىڭ تەڭكەش قىلىشى ئاستىدا «پولومىشوس» ناخشىسى ئېيتىلىدۇ.)

شۇبېرت: (قەلەمنى قويۇپ، ئارقىغا بۇرۇلۇپ قارايدۇ.) ھە، سىز تېخى مەشەدىمىدىڭىز؟ فىگېل، مەن تېخى سىزنى كەتتىمىكىن دەپتىمەن.

فىگېل: ئەھۋالدىن قارىغاندا سىز ئەتىگەندىن بۇيان قىمىرلىماي ئولتـۇرۇپ ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان ئوخشايسىز، جۇمۇ!

شۇبېرت: بىلەمسىز، بۈگۈن مېنىڭ مـول ھـوسۇل ئالىدىغان كۈنۈم. مەن بۈگـۈن يەتتە ناخشا يازدىم. (كۈلۈپ كېتىدۇ) مانا بۇ مـول ھوسۇل بولماي نېمە؟

فىگېل: يەتتە ناخشا؟

شۇبېرت: ھەئە، يەتتە ناخشا. مەن گېيوتىنىڭ بۇ شېئىرلىرىنى ئىنتايىن ياخشى كۆرىمەن. (پىئانىنونىڭ تەڭكەش قىلىشى ئاستىدا «پولومىشوس» ناخشىسى بېرىلىدۇ) ئاڭلاپ تۇرۇڭ ـ ھە!

لەنەت ساڭا ئەي ئىلاھى پەلەك، خەستە كوڭلۇمگە ئاغرىتمىدىڭ ئىچ،
ياپسۇن يۈزۈڭنى بۇلۇت قاتمۇ ـ قات. قۇللۇقتىن مېنى قىلمىدىڭ ئازات.

فىگېل: (داۋامىنى ئوقۇيدۇ)

خارلانغانلارنىڭ يېشىدىن سۇرتمىدىڭ، نېچۈن مەن ساڭا بىلدۈرەي ھورمەت؟
ئاڭلا سوزۇمنى، قىلاي مەن ئىزھار. ھورمەتكە لايىق ئەمەسسەن زىنھار.

شۆبېرت: (يۇقۇرى ئاۋاز بىلەن ئاخىرىنى داۋاملاشتۇرۇپ ئوقۇيدۇ)

بەرپا قىلمەن ئۆزەمدەك ئىنسان، خۇددى مېنىڭدەك چۆمۈپ شاتلىققا،
ئۇ مەندەك يىغلاپ، چېكىدۇ زەخمەت. سېنى ئەبەدى قىلمايدۇ ھۆرمەت.

فىگېل: «پولومىشوس» مۇ؟

شۆبېرت: ھەئە، گېيوتىنىڭ «پولومىشوس» ى. بۇ شېئىر ماڭا خۇددى يۈرۈكىمنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدىن ئېتىلىپ چىققاندەك تۇيۇلدى. شۇڭلاشقا ئۆزەمنى بېسىۋالالماي، ئۇنى دەررۇ نوتىغا سېلىپ چىقتىم.

فىگېل: قېنى ئەمىسە، بىر ئېيتىپ كورەيلىمۇ؟

شۆبېرت: ئۇھ! (چوڭقۇر بىر ئۇھ تارتىۋېلىپ) بولدى ئەمدى. مەن ناھايىتى چارچاپ كەتتىم، قوسۇغۇممۇ ئېچىپ كەتتى. ھوي، قاراڭغۇ چۈشۈپ قالاي دەپتىغۇ. ئويلاپ باقسام بۈگۈن پەقەت بىر ئىستاكانلا سۈت ئىچىپتىمەن، جۇمۇ!

فىگېل: مەن سىزگە بىر ئاز كالباسا ۋە بولكا ئالغاچ كەلدىم.

شۆبېرت: ناھايىتى ياخشىغۇ! ئۇنداقتا مەن كافى قاينىتاي. مەندە يەنە بىر ئاز كافى ئۇرۇغى بار. ھە، مانا بۇ يەردە ئىكەن، بۇنى سوقۇشقا توغرا كېلىدۇ. (ئالدىراپ كونا ھاۋانچىنى ئېلىپ كېلىدۇ) قاراڭا بۇ ھاۋانچىغا، بۇ مېنىڭ ئەڭ قىممەتلىك مۈلكىم! (ئۇنىڭغا كافى ئۇرۇغىنى توكۇپ سوقۇشقا باشلايدۇ. ھاۋانچىنىڭ ئاۋازى رىتىملىق توكۇلداشقا باشلايدۇ. ئۇ تۇيۇقسىز «تۈگمەنچى قىز» ناخشىسىنىڭ بىرىنچى قىسمى «سەرگەردان» غا كەلتۇرۇپ دىمىغىدا غىڭشىشقا باشلايدۇ.) ئوھوي، ئەمدى ئېسىمگە كەلدى ... بۇ كونا ھاۋانچا ئاجايىپ ياخشى بىر رىتىمنى ئېسىمگە سېلىپ قويدىغۇ! ... (غىڭشىپ يەنە بىر ئېيتىدۇ) خۇدايا تۇۋا، نەچچە كۈندىن بېرى دەل مۇشۇنداق ئاددى - ساددە، يېقىملىق بىر رىتىمنى ئويلاپ كەلگەن ئەمەسمىدىم! ھە - ھەي ھاۋانچا، مېنىڭ قەدىردان دوستۇم! سەن ئەمدى بىردەم تۇرۇپ تۇرغىن. (ئۇ ھاۋانچىنى بىر تەرەپكە شۇنداق ئىتتىرىشىگە كافى ئۇرۇقلىرى پۈتۈنلەي چېچىلىپ كېتىدۇ. ئۇ بۇنىڭغا پەرۋا قىلماي «تۈگمەنچى قىز» نىڭ «سەرگەردان» دىگەن بىرىنچى ناخشىسىنى ئېيتىدۇ.)

فىگېل: تۇرۇپ تۇرۇڭ، مەن ئۇنى يېزىۋالاي. (ئۇ نوتا قەغىزىنى ئېلىپ تېكىستىنى ئېيتقاچ يېزىشقا باشلايدۇ) سەرسانلىق، ئېھ سەرسانلىق، مېنىڭ قىسمىتىم!

چۈشەندۈرۈش: شۆبېرت پىئانىنو چالىدۇ، فىگېل «سەرگەردان» ناخشىسىنى ئېيتىدۇ.

شۆبېرت: فىگېل، بۇ مېنىڭ بۈگۈن يازغان سەككىزىنچى ناخشام. بۈگۈن مەن ئۈچۈن ھەقىقەتەن شەرەپلىك كۈن بولدى. قاراڭ، رىتىم خۇددى قايناۋاتقان بۇلاق سۈيىدەك قەلبىمدىن ئارقا - ئارقىدىن ئېتىلىپ چىقماقتا!

فىگېل: سىزدە ھەقىقەتەن تالانت بار، فرانىس!

شۆبېرت: (بېشىنى ئېغىتىپ) تالانت ھەممە ئادەمدە بولىۋېرمەيدۇ، مانا پەقەت بىتخوۋىنىلا تالانتلىق دىسە بولىدۇ. ئەگەر مېنىڭدە ئۇنىڭدىكى تالانتنىڭ پەقەت يېرىمى بولغان بولسا نىمە دىگەن ياخشى بولاتتى - ھە!

فىگېل: سىز بېتخوۋېننى كۆرگەنمۇ؟

شۇبېرت: بەزىدە ئۇنىڭ كوچىدا ماڭا ئۇدۇل كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالىمەن. لېكىن مەن ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئۆزىگە قانچىلىك ئىخلاس قىلىدىغانلىقىمنى ئېيتىشقا پېتىنالمايمەن.

فىگېل: نېمىشقا؟

شۇبېرت: چۈنكى ئۇ ناھايىتى ئۇلۇغ زات-تە! ئۇنىڭ ئالدىدا مەن ھېچنېمىگە ئەرزىمەيمەنغۇ!

فىگېل: سىز مۇۋەپپەقىيەت قازىنالايسىز، فرانىس! بىلەمسىز، بېتخوۋېننىڭ سەرگۈزەشتىلىرى سىزنىڭكىدىنمۇ بەتتەر.

شۇبېرت: لېكىن ئۇنىڭدا تالانت بار-دە! مېنىڭ بولسا مۇشۇ بىر نەچچە ناخشامدىن باشقا نېمەم بار دەيسىز. بۇ ناخشىلار ھەتتا بىرەر بولكىغا تېگىشىپ يېيىشكىمۇ يارىمايدىغۇ! ئاپلا، چاتاق بولدى. كافى ئۇرۇقلىرى چېچىلىپ كېتىپتۇ! ئىسىت مېنىڭ كافى ئۇرۇقلىرىم! ئەمدى ئۇنى بىر-بىرلەپ تېرىۋېلىشقا توغرا كېلىدۇ. (كافى ئۇرۇقلىرىنى تېرىۋېتىپ) مەن سىزگە چوقۇم تازا قېنىق بىر ئىستاكان كافى دەملەپ بېرىمەن. ئەنە شۇ ۋاقىتتىلا سىز مېنى پەقەت كافى قاينىتىش جەھەتتە تالانتىڭىز باركەن دەپ ماختىسىڭىز بولىدۇ.

(«3 - سىمفونىيە» نىڭ بايان قىسمى بېرىلىدۇ)

چۈشەندۈرۈش: ئۇلار كافى ئۇرۇقلىرىنى يانچىغاچ كافى قاينىتىدۇ ۋە شېئىر، ناخشا، سەنئەت مەسىلىلىرى ئۈستىدە قىزغىن سۆزلىشىدۇ... يېشى 50 تىن ئاشقان فىگېل گەرچە "ئوردا ناخشىچىسى"، "ئاتاقلىق ناخشىچى" دېگەن شۆھرەتلىك ناملارغا ئېرىشكەن بولسىمۇ، لېكىن بۇلارنى بۇ تالانتلىق ياش بىلەن بىللە ئۆتكەن كۈنلەرنىڭ شاتلىقىغا زادىلا تەڭلەشتۈرۈپ بولمايتتى. شۇبېرتنىڭ ياتاقداش دوستى، شائىر مايىخوۋ قايتىپ كېلىدۇ.

[ئىشىك ئېچىلىپ ماڭغان ئاياق تاۋۇشى ئاڭلىنىدۇ]

شۇبېرت: ھە، مايىخوۋ، ئەمدى قايتىپ كەلدىڭمۇ؟ قېنى ئولتۇر. بىز بىلەن بىرگە **بىر** ئىستاكان كافى ئىچ. قارا، بىزدە تېخى كالباسا، بولكىلارمۇ بار.

مايىخوۋ: ياخشىمۇ سىز فىگېل ئەپەندى؟

فىگېل: ياخشىمۇ سىز؟

مايىخوۋ: ھە، فرانىس! ئۇ (بىر بولاق پوسۇلكىنى جوزا ئۈستىگە تاشلايدۇ.)

شۇبېرت نېمە بۇ، پوسۇلكىمۇ؟ (پوسۇلكىنى ئېچىپ قارايدۇ) بۇ مېنىڭ گىيوتىنىڭ شېئىرلىرىغا ئاساسەن ئىشلىگەن ناخشامنىڭ نوتىلىرىغۇ؟

مايىخوۋ: سىبوۋىن بۇ نوتىلارنى گىيوتىغا ئېۋەتىپ بەرگەن ئىكەن، لېكىن ئۇ بۇ پوسۇلكىلارنى قايتۇرىۋېتىپتۇ، ھەتتا ئاغزىنىمۇ ئېچىپ كورمەپتۇ.

شۇبېرت: (نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي) ھە!؟

مايىخوۋ: سىبوۋىن بۇ ئىشنى ساڭا ئېيتماي دېگەن ئىدى. لېكىن ئاقسۆڭەك تەبىقىسىگە مەنسۇپ بولغان گىيوتى بىر ئاددى سەنئەتكارنىڭ ئەسەرلىرىگە ئەنە شۇنداق كۆزگە ئىلماسلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىدۇ! بۇنى نېمىشقا ساڭا ئېيتقىلى بولمىغىدەك!

شۇبېرت: (ئاچچىق كۈلۈپ) مەن قانداق سەنئەتكار بولاي؟

مايىخوۋ: لېكىن نىمە بولۇشىدىن قەتئىينەزەر گېيوتىننىڭ مۇنداق قىلىشى...

شۆبىرت: ياق، بەلكىم ئۇ بۇنى تاپشۇرۇپ ئالمىغان بولۇشى مۇمكىن، ياكى ئۇ ناھايىتى ئالدىراش بولغانلىقى ئۈچۈن ئېچىپ كورۇشكە ۋاقىت چىقىرالمىغاندۇ ... نىمە بولسا بولسۇن، لېكىن ئۇنىڭ ئالانتى ماڭا ياردەم قىلدى. ئۇنىڭ شېئىرلىرى ماڭا ئىلھام بەردى. بۇنىڭ ئۈچۈن مەن ئۇنىڭغا مەڭگۈ تەشەككۇر ئېيتىشىم كېرەك.

مايىخوۋ: سەن ئەزەلدىن مۇشۇنداق ئاق كوڭۇل ئادەم. لېكىن سەن شۇنى چۈشەنگىنكى، كىشىگە ئازراقمۇ يامانلىق ئويلىمايدىغان ئاق كوڭۇل ئادەم بۇ جاھاندا زادى ياشىيالمايدۇ! ھە راست، مەن ھىلىقى نەشرىيات سودىگىرىنى ئۇچراتتىم، ماۋۇ ئۇنىڭ ساڭا ئەۋەتكەن قەلەم ھەققى. (ئۇ يېنىدىن ئازراق پۇل ئېلىپ جوزىغا قويىدۇ.)

شۆبىرت: بۇ قانداق گەپ؟ مەن ئۇنىڭغا 12 ناخشا بەرگەنغۇ!

مايىخوۋ: لېكىن ئۇ پەقەت مۇشۇنچىلىكلا پۇل بېرەلەيدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇ يەنە بۇندىن كېيىن سېنىڭ ناخشىلىرىڭنى نەشر قىلمايدىغانلىقىنى ئېيتتى. چۈنكى سېنىڭ ئاددى پۇقرالار ئۈچۈن يېزىلغان ناخشىلىرىڭ ئارىستوكراتلارنىڭ ھەۋىسىنى قوزغىيالمىغانمىش. كوردىڭمۇ ئۇلار ساڭا زىيان سېلىشتىن قىلچە ھەزەر ئەيلىمەيدۇ! (كەيپى ئۇچقان ھالدا تەنە قىلىپ) نىمىشقىمۇ سەن باي ياكى مەشھۇر ئادەم بولمىغان بولغىيتتىڭ؟ نىمىشقىمۇ سەن ئارىستوكراتلار ئائىلىسىدىن ياكى پادىشا جەمەتىدىن بولمىغان بولغىيتتىڭ؟!

شۆبىرت: كوردىڭمۇ بۇ ئىشنى، مەن ئەسلىدە بۇ پۇل بىلەن پىئانىنونىڭ ئىجارىسىنى تولىمەكچى ئىدىم! قارىغاندا ئەمدى (ئۇ پىئانىنودا «قىسقا كۈي» نىڭ 2 - بولىگىنىڭ ئاساسىي قىسمىنى چالىدۇ) بۇنىڭ بىلەن بىر نەچچە كۈن ئىچىدە خوشلىشىدىغان ئوخشايمىز.

فىگېل: فرانىس، ئەمدى بۇنداق كېتىۋېرىشكە بولمايدۇ. يەنە بىرەر ئامال تېپىش كېرەك.

شۆبىرت: قانداق قىلاي؟ ياكى بېرىپ 14 يىل ھەربى مەجبۇرىيەت ئوتەيمۇ؟ ياكى باشلانغۇچ مەكتەپكە قايتىپ بېرىپ يەنە ئوقۇتقۇچىلىق قىلايمۇ؟ ياق، ياق، بۇ ئىش مېنى ساراڭ قىلىۋېتىشى مۇمكىن! (پىئانىنونى چېلىشنى توختىتىدۇ) مېنىڭ دادام بىر ئومۇر ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان. ئىككى ئاكاممۇ ئوقۇتقۇچى بولدى. مەنمۇ ئۈچ يىل ئوقۇتقۇچىنىڭ ياردەمچىسى بولۇپ ئىشلىدىم... ئوقۇتقۇچىلىق ھەقىقەتەن شەرەپلىك خىزمەت. لېكىن ئۇ مېنىڭ نۇرغۇن قىممەتلىك ۋاقتىمنى، ھەتتا ھاياتىمنى ئىسراپ قىلىۋېتىدۇ. ئۇ مېنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدۇم بىلەن مۇزىكا بىلەن شۇغۇللىنىشىمغا توسالغۇلۇق قىلىدۇ. ئەگەر مەن مۇزىكا ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللانمايدىكەنمەن، مېنىڭ ياشىيالىشىم مۇمكىن ئەمەس! ھازىرنىڭ ئوزىدىلا مەن ھەر ھەپتىدە بىر نەچچە قېتىم پروفېسسورلارنىڭ پىئانىنو دەرسىگە قاتناشسام زادىلا تاقەت قىلىپ تۇرالمايمەن... ھەي! نىمىشقىمۇ مۇزىكا ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىش مەخسۇس كەسىپ بولالمايدىغاندۇ؟ كەلگۈسىدە مېنىڭ تۇرمۇشۇم دولەت تەرىپىدىن كاپالەتلەندۈرۈلىدىغان، ئاچ - يالىڭاچلىقنىڭ تەھدىدىگە ئۇچرىماي مۇزىكا ئىجادىيىتى بىلەن مۇستەقىل شۇغۇللىنالايدىغان كۈنلەرمۇ كېلەرمۇ؟ ئاھ، مانا بۇ مېنىڭ ئۈزۈندىن بۇيانقى ئارزۇيۇم - دە! (بىر پەس سۈكۈتكە چوكىدۇ).

AltunOq

مايىخوۋ: (بىردەم جىم تۇرغاندىن كېيىن) سەن داداڭغا بىر پارچە خەت ياز، ئۇ ساڭا ياردەم قىلىدۇ.

شۇبېرت: ئۇنىڭدىن مېنى ئەپۇ قىلىشنى ئۇنتۇنۇپ سورايمەنمۇ؟ مەن ئوقۇتقۇچىلىق قىلىشتىن قول ئۈزگەنلىكىم ئۈچۈنلا ئۇ مەن بىلەن ئادا - جۇدا بولۇپ كەتكەنغۇ! ئەگەر مەن يەنىلا ئۆزەم تاللىغان يولدا مېڭىشتا چىڭ تۇرىدىكەنمەن، ئۇ مېنى ھەرگىز كەچۈرمەيدۇ. مەن ئۇنىڭ كۆڭلىنى بەك ئاغرىتىپ قويدۇم، لېكىن مەن ئۇنداق قىلماسلىقىم كېرەك ئىدى. ئۇمۇ كاجلىق قىلىپ مېنىڭ ئىززەت نەپسىمگە تەگمەسلىكى كېرەك ئىدى.

فىگېل: قېنى، ئىچىڭ، كافىيىڭىز سوۋۇپ قالدى.

شۇبېرت: توغرا، كافى ئىچىش كېرەك! قارا سېنى مايىخوۋ، سېنىڭ بۇ شۇم خەۋىرىڭ كەيپىمنى پۈتۈنلەي ئۇچۇرىۋەتتى - دە! بۈگۈن مەن سەككىز ناخشا يازدىم، سەككىز. چۈشەندىڭمۇ؟ ئۇنى نەشرىيات سودىگىرى مەيلى ئالسۇن ياكى ئالمىسۇن بۇ ناخشىلار ئەلۋەتتە ماڭا تەئەللۇق! (ئولتۇرۇپ بىر يۇتۇم كافى ئىچىدۇ) مەن ئۇنى باشقىلارنىڭ كۆڭلىنى خوش قىلىش ئۈچۈن يازدىم، ئۇ ئاددى، تەبىئى بولۇپلا قالماي بەلكى ھەقىقى ناخشىلار. (ئىنتايىن تەمكىنلىك بىلەن) مېنىڭ ناخشىلىرىم ئۆزەمنىڭ ئازاپلىرىدىن تۇغۇلغان. لېكىن بۇ ناخشىلار كىشىلەرگە خوشاللىق بېغىشلايدۇ. (چوڭقۇر بىر تىنىۋېلىپ) چۈنكى مەن ئەركىن يايراپ يۈرگەن مۇساپىر بولغاچقا بۈگۈنكى كۈندە مۇھتاجلىق ئىلكىدە تۇرمۇش كەچۈرىۋاتقان بولساممۇ، ئەمما كەلگۈسىگە ھەر دائىم ئۈمىتۋارلىق بىلەن قاراپ كېلىۋاتىمەن (كۈلىدۇ).

مايىخوۋ: (كۈلۈپ تۇرۇپ) بىلەمسەن فرانىس، مەن تۈيۈقسىز بىر نەچچە كوپلېت شېئىر يازدىم. ئۇنى ساڭا تەقدىم قىلماقچىمەن.

شۇبېرت: (بىر يۇتۇم كافى ئىچىدۇ - دە تەقەززالىق بىلەن) ماڭا تەقدىم قىلماقچىمۇ - سەن؟ قېنى ئۇ؟

مايىخوۋ: مانا، ئاڭلا!:

ئېيتقىنا سەن، ئېسىل كۈيلەر كېلىدۇ نەدىن،
يېتەلەمدۇ ھور جەننەتكە چول كەبى ھايات.
كوكنى تۇمان باسسىمۇ، تۈن بولسىمۇ ئۇزۇن،
ساپ كۈيلىرىڭ باھارىدا كۈلدى كائىنات..

شۇبېرت: (مايىخوۋنى قۇچاقلاپ ئۇنى سويۇپ كېتىدۇ) ئوھوي مايىخوۋ...، جۇر، دوستۇم، جۇر!... يېزىدىكى ھالىقى قاۋاقخانىغا بارايلى، ئۇ يەرنىڭ شىرىن ھاراقلىرىدىن ئىچەيلى، بۇلبۇلنىڭ مۇھەببەت كۈيلىرىنى تىڭشايلى! جۇر، بېرىپ سىبوۋىن، سىۋېنت، بوۋېيفىرتلارنى تاپايلى. فىگېل، سىزمۇ جۈرۈڭ!

فىگېل: ياق، بارالمايمەن. كەچتە ئورۇنلايدىغان نومۇرىم بار.

شۇبېرت: ھەي ئىسىت! قاراڭ سىزنى، بۇ قەلەم ھەققى ھەممىڭلارنى راسا بىر مېھمان قىلىشقا كەڭ - كۇشادە يېتەتتى - دە!

(«ئاخىرلاشمىغان سىمفونىيە» نىڭ 1 - بابىنىڭ ئاساسي مۇزىكىسى بېرىلىدۇ)

چۈشەندۈرۈش: شۈبېرت دوستلىرىنىڭ نەسىھەتى بويىچە ئاخىرى جاھىل دادىسى بىلەن يارىشىپ ۋىنا شەھەر ئەتراپى رايونىدىكى ئائىلىسىگە قايتىپ كېلىدۇ. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن بالىلىق دەۋرىدىكى ئىشلار بىر - بىرلەپ ئۆتۈشكە باشلايدۇ: 6 ياش ۋاقتىدا ئاكىسىدىن پىئانىنو چېلىشنى ئۆگىنىدۇ؛ 8 ياش ۋاقتىدا تەلەپچان دادىسى ئۇنىڭغا ئىسكىرىپكا چېلىشنى ئۆگىتىدۇ؛ 11 ياشقا كىرگەندە ئاتا - ئانىسى ئۇنى كونۋىكت مەكتىۋىدە يېتىپ ئوقۇشقا خۇشاللىق بىلەن ئۇزىتىپ قويىدۇ. ئۇ 13 ياشقا كىرگەندە تۇنجى قېتىم 4 بارماقلىق پىئانىنو فانتاستىك مۇزىكىسىنى ئىجات قىلىدۇ... شۇ ۋاقىتتا ئۇنىڭ ئارزۇ - ھەۋەسلىرى قانچىلىك يۈكسەك ئىدى - ھە! لېكىن ئۇ جەمىيەتكە چىققاندىن كېيىنلا ئاندىن بۇ جاھاننىڭ قانچىلىك شەپقەتسىزلىكىنى چۈشەندى ۋە ئۇنىڭ رەھىمسىز پەنجىلىرى ئاستىدا تاۋلاندى. ئۇ مانا ھازىر 25 ياشلىق نەۋقىران يىگىتكە ئايلاندى. لېكىن ھەر خىل جىنايەت ۋە رەزىللىكلەر ئاۋۇپ كەتكەن بۇ چىرىك جەمىيەتتە ئۇ تېخى قاياققا مېڭىشنى بىلمەي قايمۇقۇپ يۈرەتتى... شۈبېرت ئۆزىگە خېلى بۇرۇندىنلا تونۇش بولغان باغچىدىكى يالغۇز ئاياق يولدا ئاستا ماڭغاچ ئۆزى يازغان شېئىرلارنى ئىچىدە يادلاپ كېلىۋاتاتتى.

شۈبېرت: (ئۆز - ئۆزىگە)

ئېيتىپ مۇڭلۇق ناخشامنى، ئىقبال تېخى قاراڭغۇ،
يۈردۈم سەرسان - پەرىشان. ھەقىقەتتىن يوق نىشان...

چۈشەندۈرۈش: چىتلاقنىڭ يېنىدىن بىر قىز تۇيۇقسىز لىپ قىلىپ ئۆتۈپ كەتتى، شۈبېرت ئۇنى تونۇغاندەك قىلىسىمۇ لېكىن نەدە كۆرگەنلىكىنى دەررۇ ئەسلىيەلمەي بىردەم تۇرۇپ قالدى - دە، ئاندىن ئۆزىنى تۇتۇۋالالمىغان ھالدا ھېلىقى قىزنى چاقىردى.

شۈبېرت: تېرېزا!

تېرېزا: ھە!

شۈبېرت: تېرېزا، مېنى تونۇمىدىڭمۇ؟

تېرېزا: ۋىيەي، سەنمىدىڭ... قايتىپ كەلدىڭمۇ؟

شۈبېرت: ھەئە، ئەھۋالىڭ قانداق؟ بىز كۆرۈشمىگىلى 5 يىلدىن ئاشتىغۇ دەيمەن؟

تېرېزا: ... ياخشىمۇ سەن؟

شۈبېرت: ساڭا نىمە دېسەم بولىدىكىن، تاڭ. ياخشى دېسەممۇ، ئانچە ياخشى ئەمەس دېسەممۇ بولىدۇ.

تېرېزا: يەنىلا ناخشا يېزىپ يۈرەمسەن؟

شۈبېرت: ناخشىمۇ يېزىۋاتىمەن، مۇزىكىمۇ ئىجات قىلىۋاتىمەن.

تېرېزا: ھەر كۈنى يازامسەن؟

شۈبېرت: ھەر كۈنى يازىمەن، ھەر كۈنى...

(«ئاخىرلاشمىغان سىمفونىيە» نىڭ 2 - بابىنىڭ ئاساسىي قىسمى بېرىلىدۇ)

چۈشەندۈرۈش: شۈبېرت تېرېزاغا تىكىلگىنىچە قاراپ قالىدۇ. ئۇنىڭ قۇلاق تۈۋىدە ئۇ بالىلىق دەۋرىدە ئىجات قىلغان «باھاردىكى ئىشەنچ» دىگەن ناخشا قايتا جاراڭلىغاندەك بولىدۇ. ئۇ ساپ مۇھەببەت بىلەن سۇغۇرۇلغان بۇ ناخشىنى ئۆز قەلبىدە تۇنجى قېتىم مۇھەببەت ئوتىنى

ياندۇرغان مۇشۇ قىزغا بېغىشلانغان ئىدى. مانا ھازىر ئۇلارنىڭ ئەينى ۋاقىتتا مۇشۇ باغدا ئۇچراشقان ۋاقتىدىكى ئاجايىپ مەنزىرە ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن قايتا ئۆتمەكتە ئىدى.

(ئۇنىڭ ئەسلىمىسى بېرىلىدۇ)

شۇبېرت: (ياش ۋاقتىدىكى شوخ ئاۋازى بىلەن) تىرىزا!

تىرىزا: (ئۇمۇ ياش ۋاقتىدىكى شوخ ئاۋازى بىلەن يۈگرۈپ كېلىپ) فرانس، سەن بۇ يەردىمۇ؟

شۇبېرت: قارا مەن پەقەت ساڭىلا بېغىشلاپ ئىنتايىن گۈزەل بىر شېئىر يازدىم.

تىرىزا: ماڭا بېغىشلاپ؟

شۇبېرت: بۇنى سەن ئېيتىپ باقە، مەن ئۇنى سېنىڭ ئېيتىشىڭنى ئىنتايىن خالايمەن.

تىرىزا: ھەي، ياخشى ئېيتالماسمەنمىكىن.

شۇبېرت: جۇر، ئۆيگە كىرەيلى، مەن ساڭا پىئانىنودا تەڭكەش قىلىپ بېرەي. (ئۇلار ئۆيگە كىرىدۇ. تىرىزا پىئانىنونىڭ تەڭكىشىدە «باھاردىكى ئىشەنچ» دىگەن ناخشىنى ئېيتىدۇ)

شۇبېرت: تىرىزا، ناھايىتى ياخشى ئېيتتىڭ، بۇندىن كېيىن مەن بىر ئەركىن كومپوزىتور بولۇپ ھەر كۈنى ئەڭ گۈزەل ناخشىلارنى يازسام دەيمەن!

تىرىزا: ھەر كۈنى يازامسەن؟

شۇبېرت: ھەر كۈنى يازىمەن! سۆيۈملۈكۈم تىرىزا، يازغان ھەر بىر ناخشامنى ساڭا بېغىشلىماقچىمەن.

تىرىزا: (ئەسلىمە تۈگەيدۇ. سەل ئىككىلىنىپ) ئۇنداقتا ... تۇرمۇشىڭنى قانداق قامدايسەن؟

چۈشەندۈرۈش: تىرىزانىڭ سوئالى شۇبېرتنى دەرھال ئۆز ئەسلىمىلىرىدىن ئويغىتىدۇ.

شۇبېرت: (چوچۇپ ھوشىغا كېلىپ) ھە! مېنى كەچۈر! مەن تەسادىپى ئۆتكەنكى ئىشلارنى ئەسلەپ كېتىپتىمەن. مەن ... (ئۆز - ئۆزىنى مەسخىرە قىلىپ كۈلۈپ) مەن بىزنىڭ ھېلىقى ۋاقىتتا بىللە ناخشا ئېيتقانلىرىمىزنى ئەسلەپ كېتىپتىمەن. سەن نىمە دىدىڭ؟ تۇرمۇشىڭنى قانداق قامدايسەن دىدىڭمۇ؟ ... ھە، ھەر ھالدا تىرىكچىلىك قىلىپ كېتىۋاتىمەن ... ئىشقىلىپ ماڭا كۆپ نەرسىلەر كەتمەيدۇ. (بىردەم سۈكۈتكە چۈشىدۇ) دىمەك، سەن تۇرمۇشقا چىقىپسەن - دە؟ تۇرمۇشىڭ ياخشى كېتىپ بارىدىغاندۇ؟

تىرىزا: (سەل ئىككىلىنىپ) يامان ئەمەس، يولدىشىم ... يولدىشىم قەن — گېزەك ساتىدۇ ...

شۇبېرت: چۈشىنىمەن، ئاياللار ئۈچۈن ئېيتقاندا بىر سودىگەر ئەلۋەتتە مېنىڭدەك نامرات كومپوزىتوردىن مىڭ ھەسسە ياخشى - دە! مۇزىكىدا قوساق تويمايدۇ، بولكا سېتىۋېلىش ئۈچۈنمۇ پۇل كېرەك - تە!

تىرىزا: مەن ...

شۇبېرت: بولدى سۆزلىمەيلا قوي، تۇرمۇشقا چىقىپ توغرا قىپسەن. مېنىڭ سېنى ئەيىپلەشكە ھەققىم يوق. خەير - خوش! سېنىڭ بىلەن كۆرۈشكىنىم ئۈچۈن ناھايىتى خۇشالمەن. ساڭا چىن قەلبىمدىن بەخت تىلەيمەن!

تىرىزا: (بوش ئاۋازدا) خەير - خوش! («ئاخىرلاشمىغان سىمفونىيە» نىڭ 1 - بابى بېرىلىدۇ)

چۈشەندۈرۈش: تىرىزا كېتىدۇ. شۇبېرتنىڭ ئىجادىي قىزغىنلىقى ئۇ-تمۇش تەسىراتى بىلەن

ئۇنىڭ قەلبىدىن خۇددى فونتاندەك ئېتىلىپ چىقىشقا باشلايدۇ. ئۇنىڭ تىرىزاغا بولغان ئىنتىلىشى، ئارزۇ - ئۈمىتلىرى، قايغۇ - ھەسرىتى چەككەن ئازاپ - ئوقۇبەتلىرى ۋە كۆرگەن چۈشلىرىدىن تارتىپ پۈتۈن ئوي - خىياللىرىنىڭ ھەممىسى لىرىك مۇزىكىغا ئايلىنىدۇ - دە، 20 پارچىدىن تەركىپ تاپقان «گۈزەل تۈگمەنچى قىز» ناملىق بىر يۈرۈش ناخشا ھەمدە «ئاخىرلاشمىغان سىمفونىيە» قاتارلىق بىر مۇنچە مۇزىكىمۇ ئىجات قىلىدۇ ... («ئاخىرلاشمىغان سىمفونىيە» نىڭ مۇزىكىسى بېرىلىدۇ)

شۇبېرت: (ئۆز - ئۆزىگە تەمكىنلىك بىلەن) مەن، مەن خەلقىمنى چەكسىز سۆيۈش ھېسسىياتىم بىلەن تۇرمۇشنىڭ ئەگرى - توقاي يوللىرىدا سالماق قەدەم بىلەن كېتىپ بارماقتىمەن. مەن يەنە يىراق - يىراقلارغا بېرىشىم كېرەك ... دەھشەتلىك ئازاپ - ئوقۇبەت ۋە چەكسىز چوڭقۇر مۇھەببەت مېنىڭ قەلبىمنى پارە - پارە قىلسىمۇ، مەن يەنىلا ئۆمۈر بويى ناخشا ئېيتىشىم لازىم. مەن ناخشىنى ياخشى كۆرۈپ قالغان چېغىمدا ئازاپ - ئوقۇبەتلىرىم يەنە مۇھەببەتكە ئايلاندى ... ئاھ، ھايات دېگەن شۇنداقمۇ مەنىسىز، شۇنداقمۇ نەتىجىسىز بولارمۇ! مانا بۇ دەل دەۋرىمىزنىڭ مۇھىم ئالامىتى! شۇنداقتىمۇ مەن يەنىلا سالماق قەدەم بىلەن ئالغا بېسىشىم لازىم. كېرەك يوق، مەن باشقىلار يامان كۆرىدىغان ئاشۇ تۇرمۇشنى قىزغىن سۆيۈپ، ناخشامنى مەردانىلىق بىلەن ياڭرىتىپ، يىراق جايلاردا مۇساپىر بولۇپ ياشاۋېرىمەن ...

چۈشەندۈرۈش: ئۇنىڭ دادىسى بىلەن بىللە ياشىشى، ئۇنى يەنىلا روھىي ئازاپ ۋە مىسكىنلىكتىن قۇتۇلدۇرۇپ قالالمىدى. شۇڭلاشقا ئۇ 1824 - يىلى يەنە ۋېناغا قايتىپ كەلدى. («مۇھەببەت كۈيلىرى» نىڭ مۇقەددىمىسى بېرىلىدۇ) بۇ ياز شۇبېرت ئۈچۈن ئۇنتۇلغۇسىز شاتلىق بېغىشلىدى. چۈنكى ئۇ ئېستوخاچ ئىسىملىك ۋېنگىرىيىلىك بىر كىنەزنىڭ ئائىلىسىگە مۇزىكا ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ خىزمەتكە كىرىپ، ئۇنىڭ قىزى كارولىنانى يوشۇرۇن ياخشى كۆرۈپ قالغان ئىدى. بىر كۈنى كارولىنا «مۇھەببەت كۈيى» نى ئېيتىۋاتقاندا شۇبېرت بۇ يەرگە كەلدى.

شۇبېرت: (كارولىنا ناخشىنى ئېيتىپ بولغىچە ئۇنىڭغا ھالاقىت بەرمەي ساقلاپ تۇرىدۇ - دە، ئاندىن مۇلايىملىق بىلەن چاقىرىدۇ) كارولىنا!

كارولىنا: ئاھ سۆيۈملۈكۈم، سىزنىڭ بۇ يەرگە مېنى ئىزدەپ كېلىدىغانلىقىڭىزنى ئاللىقاچان بىلەتتىم!

شۇبېرت كارولىنا! (ئۇ ئۆز مۇھەببىتىنى شېئىر بىلەن ئاستا ئىزھار قىلىدۇ)

ناخشام ساداسى سەلكىن شامالدەك
يېرىپ زۇلمەتنى. تەۋرىتەر سىزنى ...

(«مۇھەببەت كۈيى» نىڭ ئىسكىرىپكا كادانزاسى① بېرىلىدۇ)

كارولىنا: (نازاكەت بىلەن ئاخىرىنى داۋاملاشتۇرىدۇ)

①كادانزا — يەككە چالغۇ ئەسۋابى بىلەن ئورۇنلاش — ت.

ئەتراپ شۈنچە جىم،   تېز كەل ئامرىغىم،
ھەممە ئۇيقۇدا.   مېنى قۇچاقلا ...

شۇبېرت: قارىغىن ئايغا،   ھېچكىم مارىماس،
ئاھ، شۈنچە يورۇق!   تۇتقىن كوڭلۇڭ توق.

كارولېنا: ئاڭلىدىڭىزمۇ، باغدا بۇلبۇل سايراۋاتىدۇ.

شۇبېرت: سەزدىڭىزمۇ، ئۇ كۈمۈش قوڭغۇراقتەك ئاۋازى بىلەن سىزگە مېنىڭ مۇھەببىتىمنى ئىزھار قىلىۋاتىدۇ ...

كارولېنا: ئاھ، فرانىس!

(كارىدوردا ئاياق تاۋۇشى ئاڭلىنىدۇ)

كىنەزخانىمى: كارولېنا! كارولېنا! قېنى سەن؟

كارولېنا: ئانام چاقىرىۋاتىدۇ.

شۇبېرت: (ئەلەم بىلەن ئاچچىق كۈلۈپ) ئۇ دائىم دەل مۇشۇنداق ۋاقىتتا سىزنى چاقىرىدۇ.

كارولېنا: بەلكىم مېھمانلار كېلىپ بولغان ئوخشايدۇ.

شۇبېرت: ئېھتىمال، شۇنداقتۇر.

كارولېنا: ئۇنداقتا يۈرۈڭ، فرانىس! بىز مېھمانخانىغا چىقايلى، دادام بۈگۈن نۇرغۇن مېھمان چاقىردى. ئۇ سىزنى مېھمانلارغا پىئانىنو چېلىپ بېرىشكە تەكلىپ قىلغانىغۇ! (كۈلىدۇ)

شۇبېرت: مەن مېھمانلارغا بىر مۇزىكىنى ئورۇنلاپ بەرمەكچىمەن، مەن سىزنىڭ ...

كىنەزخانىمى: (ئاۋاز يېقىندىن ئاڭلىنىدۇ) كارولېنا!

كارولېنا: (ئاۋاز ئىشىكنىڭ سىرتىدىن ئاڭلىنىدۇ) مانا مەن ئاپا، بىز كېلىۋاتىمىز!

[مېھمانخانىغا قاراپ ماڭغان ئاياللارنىڭ ئۇششاق قەدەم تاۋۇشى بىلەن شۇبېرتنىڭ سالماق قەدەم تاۋۇشى ئاڭلىنىدۇ. ئاندىن كېيىن زىياپەت زالىدىكى مېھمانلارنىڭ قىزغىن كۈلكە - چاقچاقلىرى ۋە ھەر خىل ئاۋازلىرى ئاڭلىنىدۇ. لاننېرنىڭ «بال ۋالىسى» بېرىلىدۇ.]

چۈشەندۈرۈش: ئۇتقاشتەك قىپ - قىزىل گىلەم ۋە چاقناپ تۇرغان ھەر خىل لىيۇستېر چىراقلار بىلەن بېزەلگەن مېھمانخانىنىڭ تۆرىدە ئىنتايىن چىرايلىق بېزەلگەن پەيتۇنغا ئولتۇرۇپ كەلگەن ئارىستوكراتلار ئولتۇرىدۇ. زىياپەت زالى مېھمانلار بىلەن لىق تولغان. ئۇز ئارا قەدەھ سوقۇشتۇرۇشتىن تارتىپ مېھمانلارنىڭ بال ۋالىسىغا ئەگىشىپ لەرزان پىقىراشلىرىغىچە بولغان ئۇششاق - چۈششەك ئىشلارنىڭ ھەممىسى كىنەزنىڭ كوڭلىدىكىدەك ئورۇنلاشتۇرۇلغان ئىدى.

كىنەز ئېستوخاچ: (جاراڭلىق ئاۋازدا) جاناپلار ۋە خانىملار! مەن مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ھەر قايسىڭىزلارغا ئىنتايىن تالانتلىق ياش كومپوزىتور (مۇزىكا ۋە كىشىلەرنىڭ ۋاراڭ - چۇرۇڭى تىنچىيدۇ) فرانىس شۇبېرت ئەپەندىنى شەرەپ بىلەن تونۇشتۇرماقچىمەن. ھازىر بۇ كومپوزىتور ھەر قايسىڭىزلارنىڭ شەرىپىگە مەشھۇر مۇزىكىلاردىن بىر نەچچىنى ئورۇنلاپ بېرىدۇ.

[پەقەت ئەدەپ - قائىدە يۈزىسىدىنلا ئانچە قىزغىن بولمىغان چاۋاك چېلىنىدۇ ۋە ئۇز ئارا گۇدۇڭشىغان ئاۋازلار ئاڭلىنىدۇ]

گۇدۇڭشىغان ئاۋازلار: شۇبېرت دىگەن كىمدۇ؟

AltunOq

— ئېيتىشلارغا قارىغاندا ئۇ رومانتىسىمىش. پەقەت ئاددى ئەلنەغمە ئاھاڭلىرىنىلا يازارمىش.
— ئۇنداقمۇ ئەمەستۇ؟
— ھە توغرا، ئۇ كېنەز قىزىنىڭ ئائىلە مۇزىكا ئوقۇتقۇچىسى ئىكەن.
— ئۇنداقتا ئـۇ ئاقسۆڭەكلەر تـەبىقىسىدىن ئەمەسكـەن ـ دە؟
لېكىن كېنەز جاناپلىرى ئۇنى ئەتىۋارلايدىكەنغۇ!

ئېيستوخاچ : (پەس ئاۋازدا شۇبېرتقا) شۇبېرت ئەپەندى، قېنى، باشلاڭ!

شۇبېرت: بولىدۇ.

ئېيستوخاچ : ئۇ ئالدى بىلەن مۇزارتنىڭ «A چوڭ كۈيلۈك سوناتا» سىنى ئورۇنلاپ بېرىدۇ.

شۇبېرت: ياق، ياق، ياق! مەن...

ئېيستوخاچ : ھە، نىمە بولدى؟ بۇنى بىز ئۈنۈگۈن پۈتۈشۈپ قويغان ئەمەسمۇ؟

شۇبېرت: مەن باشقا بىر مۇزىكىنى ئورۇنلاپ بەرسەم دەيمەن ...

ئېيستوخاچ : جانابى ئەپەندىلەر، شۇبېرت ئەپەندىنىڭ سىلەرگە مۇزارتنىڭ باشقا بىر مەشھۇر مۇزىـ
كىسىنى ئورۇنلاپ بەرگىسى بار ئىكەن.

شۇبېرت: (ئۇ كېنەزنىڭ سوزىنى يەنە بولىۋەتمەكچى بـولىدۇ ـ يـۇ، لېكىن سـوزىنىڭ يېرىمىنى يۇتىۋالىدۇ.) ياق، كېنەز جاناپلىرى، رۇخسەت قىلسىلا!...

چـۈشەندۈرۈش: شۇبېرت سەل ئىككىلىنىدۇ. كېيىن دەررۇ ئولتۇرۇپ پىئانىنونىڭ پەدىلىرىنى بىرلا سىرىيدۇ ـ دە مۇزىكىنى ماھىرلىق بىلەن باشلىۋېتىدۇ.

(«f كىچىك كۈيلۈك قىسقا مۇزىكا» بېرىلىدۇ.)

ئېيستوخاچ: (بىر ئاز ھودۇققان ھالدا) كارولېنا!

كارولېنا: (مۇزىكىنى تىڭشىغاچ پەس ئاۋازدا) نىمە بولدى، دادا؟

ئېيستوخـاچ: (پەس ئاۋاز بىلەن) بۇ ... بۇ مۇزارتنىڭ ئەمەسقۇ؟

كارولېنا: بىلمىدىم دادا. لېكىن بۇ مۇزىكىمۇ خېلى ياخشىكەنغۇ!

[مۇزىكا تۈگىگەندىن كېيىن ئازراق چاۋاك چېلىنىدۇ ۋە ئـوز ئـارا گۇدۇڭلاشقان ئاۋازلار ئاڭلىنىدۇ.]

بىر ياش بارىن: (ھاكاۋۇرلۇق بىلەن كېرىلىپ تۇرۇپ) شۇبېرت ئەپەندى، بۇ قايسى مۇزىكا؟

شۇبېرت: بۇ «f كىچىك كۈيلۈك قىسقا مۇزىكا» دەپ ئاتىلىدۇ.

ياش بارىن: مۇزارتنىڭ ئەسىرىمۇ؟

شۇبېرت: ياق.

[يەنە كوپچىلىكنىڭ گۇدۇڭشىغان ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ.]

ياش بارىن: ئۇنداقتا، بۇ كىمنىڭ ئەسىرى؟

شۇبېرت: فرانس شوبېرتنىڭ.

ياش بارىن: ئۇ كىم؟

شۇبېرت: مەن.

[كوپچىلىك مەسخىرە ئاھاڭىدا كۈلۈشۈپ كېتىدۇ.]

ياش بارىن: (ئۇنى تېخىمۇ مـازاق قىلىپ) ئۇنداقتا سىزدىن يـەنە بىر قېتىم سـوراشقا رۇخسەت قىلىڭ، سىزنىڭ مېھمانلىق قىراكىمىزدىكى ماۋۇ كارتوچكا كىمنىڭ ئەسىرى؟

شۇبېرت: كارتوشكا، قايسى كارتوشكا؟

ياش بارىن: مەخسۇس ئەلنەغمە ئىجات قىلغۇچى ئەپەندىم، مېنىڭچە ياقىڭىزغا بىر قاراپ باقسىڭىز ئانچە يامان بولماس دەيمەن. بەلكىم بۇمۇ سىزنىڭ ئىلھامىڭىزنىڭ يېڭى سەمەرىسى بولسا كېرەك!

ئارىستوكرات خانىم: ھە، ئەسلىدە ئۇنىڭ بۇ مېھمانلىق فىراكى ئارىيەت ئېلىنغان ئىكەن - دە!

قېرى ئارىستوكرات: مانا شەرمەندىچىلىك دېگەن! مېھمانلىق فىراكنى ئارىيەتكە ئېلىپ كىيىپ كەلگەننى ئاز دەپ تېخى ئۇنىڭغا ئارىيەت كارتوشكىسىنىمۇ ئېسىۋالغىنىنى قاراڭلار! ھاھ، ھاھ، ھاھ، ھا!...

[پۈتۈن مېھمانخانىنى بىر پەس قاقاھلاپ كۈلگەن كۈلكە سادالىرى قاپلايدۇ.]

(«ئاخىرلاشمىغان سىمفونىيە» نىڭ 1 - بابى بېرىلىدۇ.)

چۈشەندۈرۈش: شۇبېرتنىڭ تۈزۈگرەك مېھمانلىق كىيىمى بولمىغانلىقتىن بۇ يەرگە بىر فىراكنى ئارىيەت ئېلىپ كىيىپ كەلگەن ئىدى. بىراق بىخەستەلىكتىن فىراكقا ئېلىپ قويۇلغان ئارىيەتكە بېرىلگەنلىك ھەققىدىكى كارتوشكىنى ئېلىۋېتىشنى ئۇنتۇپ قالىدۇ - دە، شۇندىن كېيىن ھەممە كىشى شۇبېرتنى ھەتتا مېھمانلىق تۈزۈگرەك كىيىممۇ يوق بىر نامرات تەنتەك ئىكەن، دەپ بىلىپ ئۇنى قاتتىق مەسخىرە قىلىدۇ. شۇبېرت ئىنتايىن ئوڭايسىز ئەھۋالغا چۈشۈپ قېلىپ نېمە قىلىشنى بىلمەي تەمتىرەپ قالىدۇ.

يەنە بىر بارىن: ھا، ھا، ھا! مانا قاراڭلار، بۇ قالتىس "ئەركىن كومپوزىتور" ئىكەن - دە! ئەپەندىم، بۇ سىزنىڭ ئەسەرلىرىڭىزنى بازارغا سالغاندا ئىشلىتىدىغان باھا كارتوشكىسى بولمىسۇن يەنە!

بىر خانىم: ئېھتىمال، ئۇ تېخى بۇ كارتوشكىسىنىمۇ ئېسىۋېلىپ بىز بىلەن ۋالىسقىمۇ پىقىرىغۇسى بار بولغىيتتى!

ياش بارىن: تېخى ئۇنىڭ ساختىپەزلىك قىلىپ بىزگە ئۆزىنىڭ ھېلىقى مۇزىكىسىنى مۇزارتنىڭ قىلىپ كورسەتمەكچى بولغانلىقىنى قاراڭلار!

يەنە بىر بارىن: ئەمدى بېرىپ ئۆزىڭىزنىڭ ھېلىقى ئەلنەغمىلىرىڭىزنى يېزىۋېرىسىڭىز بولارمىكىن، يىگىت! (قاقاھلىشىپ كۈلگەن مەسخىرە كۈلكىسى يەنە ئاڭلىنىدۇ.)

كارولىنا: (ئۇمۇ كۈلگىنىچە) ئاھ، فرانىس قاراڭا سىزنى، نېمىشقا بۇنداق مىداللىيون تاقىۋالدىڭىز؟ (ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي قاقاھلاپ كۈلۈپ كېتىدۇ) ۋاي خۇدايىمەي! ...

شۇبېرت: (غەزەپتىن لاغىلداپ تىترەپ كېتىدۇ) ئاھ، خۇدا!

چۈشەندۈرۈش: شۇبېرت چىرايى تاتارغان ھالدا، غەزەپتىن تىترەۋاتقان لەۋلىرىنى قاتتىق چىشلەپ تۇرۇپ ھېلىقى كارتوشكىنى بىرلا تارتىپ يۇلىۋالىدۇ - دە، مېھمانخانىدىن يۈگرىگىنىچە چىقىپ كېتىپتۇ.

[ئىشىكنىڭ تاراقلاپ ئېچىلىشى ۋە ئالدىراش ماڭغان ئاياق تاۋۇشى ئاڭلىنىدۇ. يىراقتىن كۈلكە ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ. ئارقىدىنلا يىراقتىن يېقىنلاپ كېلىۋاتقان ئايال كىشىنىڭ ئۇششاق دەسسەپ ماڭغان ئاياق تاۋۇشى ئاڭلىنىدۇ.]

كارولىنا: (ھودۇققان ھالدا) فرانىس، فرانىس! توختاڭ! (ئاياق تاۋۇشى توختايدۇ) نېمە بولدىڭىز؟ ئۇلار سىزنى قەستەن مەسخىرە قىلغىنى يوققۇ! پەقەت سىز بىلەن چاقچاقلىشىۋاتىدىغۇ!

شۇبېرت: شۇنداق، ئاتسۇڭەكلەر ئەزەلدىن كەمبەغەللەرنى ئاقلىق مەسخىرە قىلمايدۇ. بۇ ئۇلاردىكى تەبىئى خۇسۇسىيەت ... ئەلۋەتتە بۇ قېتىمقىسىمۇ ئۇنىڭدىن مۇستەسنا ئەمەس! لېكىن ھەممىدىن مۇشۇ نۇقتىنى ئېسىمدىن چىقىرىپ قويغىنىم يامان بولدى - دە!

كارولىنا: بايىقى ئەھۋال مېنىڭمۇ كۆڭلەمنى قىستىغاچقا مەنمۇ ئۆزەمنى تۇتىۋالالماي ... ھوي، كالپۇكىڭىزدىن قان چىقىۋاتىدۇ؟!

شۇبېرت: ھېچقىسى يوق، ئۆزەم چىشلىۋالدىم ...

كارولىنا: قاراڭا سىزنى، ئۇنىڭغىمۇ شۇنچىلىك قىلىپ كېتەمدىكەن!

شۇبېرت: (ئاچچىغى بىلەن) ھە، سىزنىڭچە باشقىلار مېنىڭ نامراتلىقىمنى ۋە ناخشىلىرىمنى خالىغانچە مەسخىرە قىلىشىمۇ چىداپ تۇرىۋېرىشىم، ھەتتا ئۇنى قىلچىمۇ كۆڭلۈمگە ئالماي قول قوشتۇرۇپ تۇرىۋېرىشىم كېرەك ئىكەن - دە! شۇنداقمۇ؟

[بىر پەس سۈكۈت ھۆكۈم سۈرىدۇ.]

كارولىنا: مېنى كەچۈرۈڭ ...

شۇبېرت: (ئۆزىنى تەستە بېسىۋېلىپ ئېغىر - بېسىقلىق بىلەن) كارولىنا، مېنىڭ بۈگۈن سىلەرگە مۇزىكا چېلىپ بېرىشىم ئاساسەن سىز ئۈچۈن ئىدى. مەن شۇنچە مېھمانلار ئىچىدە پەقەت بىرلا كىشى مېنىڭ مۇزىكامنى چۈشىنىدىغۇ، دەپ ئويلىغان ئىدىم، بۇ كىشى ئەلۋەتتە سىز ئىدىڭىز ... بۇ يازدا پەقەت سىزلا مېنىڭ كۆڭلۈمنى تەشۋىشتىن خالى قىلغان ئىدىڭىز. گويا بۇمۇ سانسىزلىغان يامان چۈش كورۈش جەريانىدا تەسادىپى كورۈپ قالغان شېرىن چۈشتەك بىر ئىش ئىدى. ئەپسۇسكى ئەمدى بۇ چۈشمۇ تۈگىدى ...

(كارولىنانى چاقىرغان ئاۋاز ئاڭلىنىدۇ.)

كېنەز خانىمى: كارولىنا! كارولىنا!

شۇبېرت: ئاخىرقى نۆۋەت قول ئېلىشىپ كورۈشىۋالايلى، مەرھەمەت قىلىپ قولىڭىزنى بېرىڭا!

كارولىنا: فرانىس!

شۇبېرت: دائىم شېرىن چۈش كورۈپلا ياشاۋېرىشكە بولمايدۇ. چۈش دىگەن بەربىر چۈش. ئۇ رېياللىققا ئايلانمايدۇ! مانا بايىقى ئەھۋاللار ھەقىقى رېياللىقتۇر! مەرھەمەت قىلىپ دادىڭىزغا ئېيتىپ قويارسىز، ئۇنىڭ ياخشى كوڭلىگە رەخمەت!

كېنەز خانىمى: (ئۇنىڭ ئاۋازى يېقىنلا يەردىن كەسكىن ئاڭلىنىدۇ) كارولىنا!

شۇبېرت: بېرىڭ، ئاپىڭىز سىزنى چاقىرىۋاتىدۇ. ئۇ دائىم ... دەل مۇشۇنداق ۋاقىتتا چاقىرىدۇ!

(«ئاخىرلاشمىغان سىمفونىيە» نىڭ 2 - بابىنىڭ ئەۋجى قىسمى بېرىلىدۇ.)

چۈشەندۈرۈش: شۇبېرت نامراتلىقى تۈپەيلىدىن تىرىدزادىن ئايرىلدى، ئۇلار بىر - بىرىگە ئوخشىمايدىغان پۈتۈنلەي ئىككى تەبىقىنىڭ كىشىلىرى بولغانلىقى ئۈچۈن يەنە كارولىنادىنمۇ ئايرىلدى! شېرىن خىياللار ئەمەلىيەتنىڭ زەربىسى تۈپەيلىدىن بىر - بىرلەپ بەربات بولدى. ئۇ كېنەزنىڭ مېھمانخانىسىدا دۈچ كەلگەن ئەھۋالنى ئويلاپ، گويا چۈشىدە ئالۋاستى ئۇنىڭ گېلىنى بوغۇپ ئازاپلاۋاتقاندەك چەكسىز روھىي ئازاپ ئىچىگە چۈشۈپ قالدى. («بۇۋى مەريەمگە مەدھىيە» ناملىق ئىسكىرىپكا كادانزاسى بېرىلىدۇ.) ھاۋا خېلىلا سوغۇق بىر كېچىسى سىرتتا ئويۇن قويۇپ قايتىپ كېلىۋاتقان فىگېل شۇبېرتنى بىر كىچىك قاۋاقخانىنىڭ بۇلۇڭىدىن تاپىدۇ.

[كوچىدىن ئارىلاپ ـ ئارىلاپ شارامانكىنىڭ① ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ.]

فىگېل: فرانىس! ... ۋاي ـ ۋۇي، نېمە ئانچە ئۇرۇقلاپ كەتتىڭىز؟ ئاغرىپ قالدىڭىزمۇ ـ يە؟

شۇبېرت: ھەئە، سەل مىجەزىم يوق، پۇت ـ قوللىرىم ھېچ قولاشماي تۇرىدىغۇ ... كېرەك يوق...

فىگېل: سىز ھازىر كىم بىلەن بىللە تۇرىۋاتىسىز؟

شۇبېرت: بىر ئاغىنەم بىلەن. سىز ئۇنى تونۇمايسىز.

فىگېل: ئاڭلىسام ئۇنى تازا ئالجوقا بىرنېمە دەيدىغۇ؟ سىز نېمىشقا بۇنداق بىرنېمىلەر بىلەن بىرگە تۇرىسىز؟

شۇبېرت: ئەمىسە كىم بىلەن بىرگە تۇرىمەن؟ كونا ئاغىنىلەرنىڭ ھەممىسى ئۆي ـ ئوچاقلىق بولۇپ، داڭلىق كىشىلەردىن بولۇپ كەتتى. ھەركىم ئۆز تۇرمۇشىنىڭ غېمى بىلەن ئاۋارە، ھازىر ئۇنداق ستۇدېنت ۋە ئەمەلدارلار بىلەن نېمە توغرۇلۇق سۆزلىشىش مۇمكىن دەيسىز؟ ئاھ خۇدا، ئادەم بۇ دۇنيادا بۇرۇختۇرما بولۇپ كەتتىمغۇ! (ھاراق ئىچىدۇ)

فىگېل: (ئېچىنغان ھالدا) سىز ھازىر مۇشۇنداق ئۆتكۈر ھاراق ئىچەمسىز، فرانىس! بۇ قاراپ تۇرۇپ ئۆزىنى نابۇت قىلىشقۇ!

شۇبېرت: مېنى مۇشۇنداق ئۆتكۈر ھاراقنى ياخشى كورىدۇ، دەپ ئويلامسىز؟ ئامال قانچە؟! لېكىن بۇ ھاراقنىڭمۇ ئۆزىگە چۇشلۇق ئارتۇقچىلىقى بار، بۇنىڭدىن بىر ئاز ئىچىۋالسا بىرىنچىدىن توڭلىمايدۇ، ئىككىنچىدىن بىر ئاز كەيىپ بولغاندىن كېيىن ئادەم ئۆز ئازاپلىرىنىمۇ ئۇنتۇلىدۇ! ...

فىگېل: ھەي، فرانىس، فرانىس! توگىشىپسىز. ھېلىقى ۋاقىتتا كوفى دەملىگەچ «سەرگەردان» نى ئېيتقان فرانىس قېنى؟ («سەرگەردان» ناخشىسىنىڭ خوشاللىقنى ئىپادىلەيدىغان بىر نەچچە مىسراسىنى ئېيتىدۇ.)

شۇبېرت: ھەي، بولدى. ئېيتمايلا قويۇڭ!

فىگېل: ماڭا قاراڭ فرانىس، سىز تېخى ياش، ھاياتقا يېڭىلا قەدەم قويدىڭىز. تېخى ئون گۇلىڭىزنىڭ بىرسىمۇ ئېچىلمىدىغۇ؟

(«خىيالى سايە» ناخشىسىنىڭ تەڭكەش قىسمى بېرىلىدۇ.)

شۇبېرت: (ئاچچىق كۈلۈپ) ھايات؟ ئەمدى ماڭا ھاياتنىڭ نېمە ئەھمىيىتى قالدى؟ ئىلگىرى ھەربىر شەيئى مېنىڭ ياشلىق ھەۋىسىمنى قوزغىتاتتى. ئۇ چاغلاردا مەن ھەقىقەتەن بەختلىك ئىدىم! ئەمدىچۇ، ئەمدى بۇ پاجىئەلىك رېئاللىقنى سوزسىز ئېتىراپ قىلماي مۇمكىن ئەمەستە! ... ئويلاپ بېقىڭا، دوستلۇق ـ مۇھەببەت دېگەنلەر پۈتۈنلەي يۈز ئورىگەن، سالامەتلىكىمدىنمۇ مەڭگۈ ئايرىلغان، ھەتتا پۈتۈن ئارزۇ ـ ئۈمىتلىرىمۇ بەربات بولغان مېنىڭدەك بىر ئادەمنىڭ ھاياتىدا نېمە مەنا بولسۇن!مەن ئەزەلدىن گۈزەل شەيئىلەرنىڭ ماڭا بېرىدىغان ئىلھامىنى ئىنتايىن قەدىرلەيتتىم ... چۈنكى ئاشۇ كىرىستالدەك ساپ ھېسسىيات ھېچ بولمىغاندا مېنىڭ ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىشىمغا تۈرتكە بولاتتى. مانا ئەمدى ئەشۇ ھېسسىياتىنىمۇ ھېچنەرسە قالمىدى.

فىگېل: ئاڭلىشىمچە، ئاغىنىلەر سىزنىڭ ئۇردا مۇزىكا ئۆمىكىنىڭ باشلىقلىقىغا ئورۇنلىشىشىڭىز ئۈچۈن

①شارامانكا ــ قول بىلەن ئايلاندۇرۇپ چالىدىغان قېدىمقى چالغۇ ئەسۋابى ــ ت.

ھەركەت قىلىۋېتىپتىمغۇ؟

شۇبېرت: ھەئە، ئاچ - يالىڭاچلىق ئاخىر مېنى بۇ نەپرەتلىك ۋەزىپىنى قوبۇل قىلىشقا مەجبۇر قىلىدىغان ئوخشايدۇ. لېكىن بۇنىڭغا نىسبەتەن مېنىڭدە ئىشەنچ يوق.

فىگېل: فرانىس، بولمىسا سىز ئۆيلىنىڭ ئائىلىۋى ھايات ھېچ بولمىغاندا سىزنىڭ پەردشان كوڭلىڭىزگە مەلھەم بولىدۇ.

شۇبېرت: (غەمكىن كۈلۈپ) ئۆيلىنىڭ؟ تېخى بىلمەمسىز، مەن ئالىلىقاچان ئۆيلەنگەن. قاراڭ، مېنىڭ مەھبۇبەم ئەنە ئاۋۇ يەردە!

فىگېل: نەدە؟

شۇبېرت: ماۋۇ دېرىزىدىن قارىڭا، ئەنە ئاۋۇ مېنىڭ ياتىغىمنىڭ يېنىدىكى شارامانكا چېلىۋاتقان ئادەم ئولتارغان يەرنى كوردىڭىزمۇ؟

فىگېل: (چۈشەنمىگەن ھالدا) ئۇ بىر بوش يەرغۇ؟

شۇبېرت: ھەببەللى، مېنىڭ مەھبۇبەم دەل ئاشۇ بوش يەر شۇ! مېنىڭ ھىلىقى «خىيالىي سايە» دېگەن ناخشام ئېسىڭىزدە بارمۇ؟ (ناخشا ئېيتىدۇ)

چىگىش خىيالىم، بەرداشلىق بەردىم؛
زەئىپ ھاياتىم، سانسىز كۈنلەرنى،
دەل شۇ ماكاندا، دەھشەت تۈنلەرنى
جەۋرۇ - جاپاغا، ئاشۇ يەر بىلەن
زور چىدام بىلەن بىللە ئۆتكەزدىم.

ھازىر بۇ ناخشىنى مەن كۈندە نەچچە رەت ئېيتىدىغان بولدۇم ... كۈندە كەچتە ئۇخلاش ئالدىدا خۇدادىن شۇ ئۇخلىغانچە مەڭگۈ ئويغانماسلىقنى تىلەيمەن. لېكىن ئەتىسى يەنە ئويغۇنىمەن - دە، تۈنۈگۈنكى قايغۇ - ھەسرەتنىڭ يەنىلا مېنى كۈتۈپ تۇرغانلىغىنى كورىمەن ... ياق، فىگېل ئەپەندى، مېنىڭ خاتىرجەم ۋاقىتلىرىم ئەندى مەڭگۈ قايتىپ كەلمەيدىغان ئوخشايدۇ. مېنىڭ قەلبىم ... تۇرمۇش مېنىڭ قەلبىمنى ئىنتايىن قاتتىق جاراھەتلەندۈردى. قەلبىمدىكى بۇ جاراھەت ئەمدى مەڭگۈ، مەڭگۈ ساقايمايدۇ! (يىغلايدۇ) [جىمجىتلىق ھوكۇم سۈرىدۇ. دېرىزىدىن شارامانكىنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ.]

فىگېل: يەنە ناخشا يېزىۋاتامسىز؟

شۇبېرت: (ئوزىنى بېسىۋېلىپ) يېزىۋاتىمەن، توختىماي يېزىۋاتىمەن، ئەگەر مۇزىكىدىن ئايرىلىدىكەنمەن، چوقۇم ئەقلىمدىن ئادىشىپ قالىمەن، شۇنىڭ بىلەن ھاياتىممۇ تۈگەيدۇ.

فىگېل: نىمە يېزىۋاتىسىز؟

شۇبېرت: يېقىندا «قىشتىكى سەپەر» ناملىق بىر يۈرۈش ناخشا يازدىم ... بايىلا بۇ يەردە ئۆزەم يالغۇز ئولتۇرۇپ بۇ بىر يۈرۈش ناخشىنىڭ ئاخىرقى قىسمىنى يېزىپ تۈگەتتىم. مانا قاراڭ!

AltunOq

فىگېل: (ماۋزۇسىنى ئوقۇيدۇ) «شارامانكىچى بوۋاي»
شۇبېرت: (ناخشا تېكىستىنى بىر - بىرلەپ ئوقۇيدۇ)

ئاپپاق چاچلىق بىر بوۋاي،
تۇرىدۇ يول بويىدا.
شارامانكا چالىدۇ،
مۇزلاپ قاتقان قولىدا.

تىمسىرلايدۇ بىچارە،
ئايمىغى يوق پۇتىدا.
قارىساڭ ھېچ كورۇنمەس،
بىرەر تىيىن قاچىدا.

فىگېل: ۋاي - ۋۇي، بۇ ناخشا بەك ئېچىنىشلىق ئىكەنغۇ! (سىرتتىن شارامانكىنىڭ ئاۋازى تېخىمۇ قاتتىق ئاڭلىنىدۇ.)
شۇبېرت: ھەئە، بۇ ناخشا ئاشۇنداق يۇرەكنى ئەزگىدەك دەرىجىدە ئېچىنىشلىق چىقتى. بۇنى پەقەت ئوزەم ئۇچۇنلا يازدىم ... (شارامانكىنىڭ ئاۋازىنى بىردەم زەڭ قويۇپ ئاڭلايدۇ. مۇزىكا ئىنتايىن مۇڭلۇق ئاڭلىنىدۇ) مەنمۇ بىر نامرات كومپوزىتور. بەلكىم قېرىغان چېغىمدىمۇ مۇشۇ بىچارە بوۋايغا ئوخشاش ئويمۇ - ئوي يۇرۇپ تىلەمچىلىك قىلىپ ياشاشقا مەجبۇر بولارمەن!
فىگېل: ماڭا قاراڭ، فرانىس! بۇ ناخشىڭىزنىڭ ۋە يېقىندا يازغان بارلىق ناخشىلىرىڭىزنىڭ نوتىلىرىنى ماڭا بېرىڭ!
شۇبېرت: (چۇشەنمىگەن ھالدا) نىمە قىلىسىز؟
فىگېل: بەر دىگەندىن كېيىن بېرىڭ! مەن بۇ ئەسەرلىرىڭىزنى بىرسىگە كورسەتمەكچىمەن. (بېتخوۋېننىڭ «9 - سىمفونىيە» سىنىڭ 3 - بابى ئاڭلىنىدۇ)

چۇشەندۇرۇش: فىگېل ئۇنىڭ ناخشا - مۇزىكىلىرىنىڭ نوتىلىرىنى مۇزىكا پېشۋاسى بېتخوۋېنغا كورسىتىشكە ئېلىپ بارىدىغانلىغىنى شۇبېرتقا ئېيتمايدۇ. پۇتۇن ئومرى ئازاپ - ئوقۇبەت بىلەن ئوتكەن ئۇلۇق كومپوزىتور بېتخوۋېن قېرىپ قالغان ئىدى. ئۇ كېسەل كارۋىتىدا يېتىپ تۇرۇپ شۇبېرتنىڭ ئەسەرلىرىنى كورىدۇ.

بېتخوۋېن: (نوتىلارنى ۋاراقلاپ تۇرۇپ) پاھ! (يەنە بىر ۋاراقنى ئورۇپ) نىمە دىگەن ئېسىل ئەسەرلەر بۇ! مانا بۇ مۇزىكىلاردا بىر خىل مۇقەددەس نۇر جىلۋىلىنىپ تۇرىدۇ. (ئاۋازىنى قاتتىق چىقىرىپ) بۇنى كىم ئىجات قىلغان؟ ئۇ ھازىر نەدە؟

چۇشەندۇرۇش: بۇ ۋاقىتتا شۇبېرت دەل بېتخوۋېننىڭ ياتىغىنىڭ سىرتىدا قانداقتۇر بىر خىل ھاياجان ئىلكىدە يۇرەكلىرى پوكۇلدىغىنىچە سەل گۇمانسىراپ تۇراتتى. بېتخوۋېن ئۇنى سورىغاندىن كېيىن بىرسى ئۇنى ئويگە باشلاپ كىردى. ئۇ ئويگە كىرىپلا كارۋاتتا ياتقان كىشىنىڭ ئوزى بىر ئومۇر چوقۇنۇپ كەلگەن ھامىقى زات ئىكەنلىگىنى تونىدى. ئۇ بېتخوۋېننىڭ شىردەك ھەيۋەتلىك بەستىگە، ئاغرىق ئازاۋىدا قىيىنالمۋاتقان بولسىمۇ لېكىن بىر خىل قەيسەرلىك ئۇچقۇنلىرى ئوتتەك چاقناپ تۇرغان كوزلىرىگە تىكىلىپ، قاتتىق ھاياجانلىنىپ، كەتكەنلىكتىن ئوزىنى تۇتۇۋالالمىغان ھالدا پۇت - قوللىرى لاغىلداپ تىترەپ كەتتى. ھەتتا بېتخوۋېننىڭ ئاللاقاچان ئاڭلاش

ئىقتىدارىنى يوقاتقان ئادەم ئىكەنلىكىنىمۇ ئۇنتىغان ئىدى.

شۇبېرت: سىز بىلەن كورۇشكەنلىگىم ئۈچۈن ئوزەمنى چەكسىز بەختلىك دەپ ھېساپلايمەن!

چۈشەندۈرۈش: بېتخوۋېن ئىنتىدىمەستىن ئۇنىڭغا قوللىرىنى سوزدى. شۇبېرت ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ قوش قوللاپ ئۇنىڭ قوللىرىنى چىڭ سىقتى.

بېتخوۋېن: (قاتتىق ئاۋازدا) مېنىڭ قەلبىم سىزگە مەنسۇپ!

شۇبېرت: (قاتتىق ھەسرەت چەككەن ھالدا) ھەي، نېمىشقىمۇ تەقدىر مېنى سىز بىلەن بىرەر يىل، بىرەر ئاي، ھېچبولمىغاندا بىرەر كۈن ئىلگىرىرەك تونۇشۇش بەختىگە مۇيەسسەر قىلمىغاندۇ؟

چۈشەندۈرۈش: شۇبېرت كارۋاتنىڭ ئالدىدا يۈكۈنۈپ ئولتاردى - دە، بېتخوۋېننىڭ قوللىرىنى يۈزىگە يېقىپ يىغلاشقا باشلىدى. مۇزىكا بېرىلىدۇ. بېتخوۋېن شۇنىڭدىن ئۈزۈن ئۆتمەي، ئوزى بىر ئومۇر كۈرەش قىلغان بۇ رەھىمسىز دۇنيا بىلەن مەڭگۈگە ۋىدالاشتى. لېكىن شۇبېرت ئۇنىڭ ئىزىنى بېسىپ، بۇ دۇنيا بىلەن تىركىشىپ يەنىلا كۈرەش قىلماقتا ئىدى. بېتخوۋېن ۋاپات بولغانلىقىغا بىر يىل توشقان كۈنى، شۇبېرتنىڭ دوستلىرى ئۇنىڭ ھاياتىدا تۇنجى قېتىم ئاشكارا ئۇيۇشتۇرۇلغان «شۇبېرت مۇزىكا كېچىلىكى» نى ئۆتكۈزۈپ، ئۇلۇغ كومپوزىتور بېتخوۋېننى خاتىرىلىدى.

(«پوتى دەرىخى» ناملىق ئومۇمخور بېرىلىدۇ. ناخشا تۈگىگەندىن كېيىن قىزغىن ئالقىش ۋە ھۇررا سادالىرى ياڭرايدۇ.)

مۇزىكا كېچىلىكى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئۆتكۈزۈلدى. ئارقا - ئارقىدىن كوتىرىلگەن گۈلدىراس ئالقىش سادالىرى سەھنىنىڭ ئارقىسىغا ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ يېقىن دوستلىرى بەس - بەس بىلەن كېلىپ ئۇنى تەبرىكلىشەتتى. ئۇلار بۇ قېتىمقى مۇزىكا كېچىلىكىنىڭ ئۆتكۈزۈلۈشىگە بارلىق كۈچ بىلەن تەييارلىق كورگەن ئىدى. شۇبېرت ناخشا ساداسى ئىچىدە سەھنىنىڭ ئارقا تەرىپىگە كىرىپ كەلدى.

مايىخوۋ: فرانىس، سېنى قانداق تەبرىكلىشىنى بىلمەيمەن! ...

شوبېرت: ئوھوي، مايىخوۋ ...

دوستلىرى: ئاغىنىلەر، قاراڭلار بۇ ئالقىش ساداسىغا! پۈتۈن تىياتىرخانا قايناپ - تاشقىنلىقىقا چۈمۈلۈپ كېتىپتىغۇ! فرانىس، مۇۋەپپەقىيىتىڭنى تەبرىكلەيمەن!

بىر دوستى: (ۋاقىراپ تۇرۇپ) شۇبېرتقا شان - شەرەپلەر بولسۇن! ياشىسۇن رومانتىزىم!

يەنە بىر دوستى: قاراڭلار، مەن سىلەرگە نېمە ئېلىپ كەلدىم؟ (ئۇ ھاراق بوتۇلكىسى بىلەن رۈمكىلارنى بىر - بىرىگە جىرىڭشىتىپ تۇرۇپ) بۈگۈن بىز تازا پۇخادىن چىققىچە بىر ئىچىۋېتەيلى - چۇ!

(«سەرگەردان» ناخشىسى بېرىلىدۇ)

شۇبېرت: تىڭشاڭلارچۇ، قىنگىل «سەرگەردان»نى نېمە دېگەن ياخشى ئېيتىۋاتىدۇ! بۇ ناخشىنى پەقەت قىنگىللا مۇشۇنداق ياخشى ئېيتالايدۇ ...

[تىياتىر زالىدىن رىتىملىق ھالدا «شۇبېرت!»، «شۇبېرت!» دەپ تووۋلىغان ئاۋازلار ئاڭلىنىدۇ]

مايىخوۋ: فرانىس، تېز سەھنىگە چىق. تاماشىبىنلار سېنى چاقىرىۋاتىدۇ!

چۈشەندۈرۈش: شوبېرت سەھنىگە چىقىپ فىگېل بىلەن قۇچاقلىشىدۇ ۋە كوپىچىلىك ئۈچۈن قەدەھ كوتىرىدۇ.

[يەنە بىر پەس ئالقىش سادالىرى كوتىرىلىپ پەسىيىدۇ]

شوبېرت: رەخمەت سىزگە، فىگېل ئەپەندى! (كوپچىلىككە قاراپ) سىلەرنىڭ دوستلىغىڭلارغىمۇ رەخمەت! بۈگۈن بىتخوۋىندىن ئايرىلغىنىمىزغا توپ ـ توغرا بىر يىل بولدى. بىز بۇنى ھەرگىز ئۇنۇتماسلىغىمىز كېرەك! بۈگۈنكى مۇزىكا كېچىلىگى پـۈتۈنلەي بىتخوۋىننى خاتىرىلەش يۈزىسىدىن ئوتكۈزۈلدى. قېنى ئاشۇ مەڭگۈ ئولمەس بىتخوۋىن ئۈچۈن قەدەھ كوتۈرەيلى! (ھاراق ئىچىلىدۇ) ئوھوي! هوررا !!!

چۈشەندۈرۈش: شۈبېرتنىڭ تۇيۇقسىزلا بېشى قايغاندەك بولىدۇ ـ دە، قولىدىكى رۈمكا يەرگە جاراڭلىدە چۈشۈپ پارچە ـ پارچە بولۇپ كېتىدۇ. جاراڭلاپ چېقىلغان رۈمكىنى كورگەن ئامما گۈررىدە ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ كېتىدۇ.

فىگېل: فرانىس، نىمە بولدىڭىز؟

شۈبېرت: ھىچنىمە ... كېرەك يوق ... ناخشىنى داۋاملاشتۇرىۋېرىڭ!

چـۈشەندۈرۈش: دوستلىرى ئـۇنى يـولەپ سـەھنىنىڭ ئـارقىسىغا ئـاپىرىپ ئولتۇرغۇزۇپ قويىدۇ.

سىبوۋىن: نىمە بولدۇڭ، فرانىس! ئولتۇر، تېزراق ئولتۇرىۋال!

مايىخوۋ: چىرايىڭ نىمانچە تاتىرىپ كەتتى؟

سىبوۋىن: بۈگۈنكى مۇۋەپپەقىيەت بېشىڭنى بىر ئاز ئايلاندۇرۇپ قويدىمۇ نىمە؟

شۈبېرت: (ئەلەم بىلەن) مۇۋەپپەقىيەت ھەئە. لېكىن بەك كېچىكتى، ھەممىسى تۈگەشتى ...

مايىخوۋ: بىردەم ئولتۇرۇپ ئارام ئال، گەپ قىلما!

[سەھنىدىن فىگېلنىڭ «شارامانكىچى بوۋاي» دىگەن ناخشىنى ئېيتىۋاتقانلىغى ئاڭلىنىدۇ.]

شۈبېرت: ئاڭلىدىڭمۇ، فىگېل ئەپەندى «شارامانكىچى بـوۋاي» دىگەن ناخشىنى ئېيتىۋاتىدۇ. مايىخوۋ، ئېسىڭدىمۇ بۇلتۇر بۈگۈنكى كۈندە قىلىشقان گېپىمىز؟

مايىخوۋ: قايسى گەپ؟

شۈبېرت: شۇ كۈنى بىز بىتخوۋىننىڭ دەپنە مـۇراسىمىغا قاتنىشىپ قـايتىپ كـەلگەندىن كېيىن، ھاراق ئىچىشىپ ئولتۇرغاندا سەن "قېنى ئىككىنچى بولۇپ ۋاپات بولىدىغان كىشى ئۈچۈن كوتىرەيلى!" دىمىگەنمىدىڭ؟ ... ئەمدى، قېنى مـەن ئۈچۈن كـوتىرەيلى! ئەمـدى ئاشۇ ئىككىنچى بولۇپ ۋاپات بولىدىغان ئادەم مەن بولۇپ قالدىم.

سىبوۋىن: ياق، ياق، فرانىس، بـۇنداق دىمە! نىمـىشقا بۇنداق دەيسەن؟ سېنىڭ مۇۋەپپەقىيىتىڭ تېخى ئەمدىلا باشلاندىغۇ!

شۈبېرت: توغرا، مەن ئۈچۈن ئېيتقاندا، بـۇ مـۇۋەپپەقىيەت ھـەم تۇنجى قېتىملىق ھەم ئاخىرقى قېتىملىق بولۇپ قالغۇسى! ... قېنى مەن ئۈچۈن كـوتىرىۋېتەيلى! بىتخوۋىنغا ئەگىشىپ ئولـۇش ــ بۇ بىر بەخت! مەن ھازىر پەقەت بىرلا نەرسىنى ئارزۇ قىلىمەن ...

مايىخوۋ: نېمىشقى؟...

شۇبېرت: مەن ئۆلگەندىن كېيىن ...

سىبوۋىن: ياق، ياق، بۇنداق دېمە!

شۇبېرت: (جاھىللىق بىلەن) مەن ئۆلگەندىن كېيىن مېنى بېتخوۋېننىڭ يېنىغا قويۇشقىلارنى ئۆتۈنۈپ سورايمەن!

[بىردەم جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرىدۇ]

شۇبېرت: نېمە، مەن بېتخوۋېننىڭ يېنىغا قويۇلۇشقا ئەرزىمەيمەنمۇ؟

مايىخوۋ: ئەلۋەتتە ئەرزىيسەن!

شۇبېرت: ئۇنداقتا، ھازىرلا ماڭا ۋەدە بېرىڭلار. ئەگەر شۇنداق قىلساڭلار، ئاندىن مەن قەۋرەمدە خاتىرجەم ياتالايمەن!

[سەھنىدىن فىگېلىنىڭ «باھاردىكى چۈش» دېگەن ناخشىنى ئېيتىۋاتقانلىقى ئاڭلىنىدۇ. ناخشا تۈگىگىچە ئاڭلىتىلىدۇ]

(«ئاخىرلاشمىغان سىمفونىيە») نىڭ 1 - بابى بېرىلمىدۇ)

چۈشەندۈرۈش: خۇددى شۇبېرت دېگەندەكلا بۇ مۇۋەپپەقىيەت ھەم تۇنجى قېتىملىق ھەم ئاخىرقى قېتىملىق بولۇپ قالدى. بىر نەچچە ئاي ئۆتمەيلا شۇبېرت ۋاپات بولدى! شۇنداق بىر گىگانت يۇلتۇز سەنئەت كوكىدە ئاجايىپ ئوچمەس ئىز قالدۇرۇپ پاللىدە بىر چاقنىدى - دە، قاراڭغۇ زۇلمەت ئىچىگە ۋاقىتسىز غەرق بولدى! شۇنداق، ئەمدىلا پورەك يېرىپ ئېچىلغان ئاجايىپ گۈزەل، خۇشپۇراق گۈل، خۇددى ئۇششۇك تەككەندەك ۋاقىتسىز نابۇت بولدى ... بىر تالانت ئىگىسى ئۆز ماھارىتىنى ئەمدىلا نامايىش قىلىشقا باشلىغاندا، ئۇزۇن يىل چەككەن جەۋرى - جاپا ئۇنى ھالىدىن كەتكۈزگەچكە ياش ھاياتى بىلەن ۋىدالاشتى ... ئۇ ھايات بىلەن ۋىدالاشقان ۋاقىتتا ئەمدىلا 32 ياشقا كىرگەن ئىدى!

كىشىلەر تا ھازىرغىچە ئۇنىڭ ناخشىلىرىنى ئېيتىپ يۈرگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار ئۇزۇنغىچە بۇ ناخشىلارنى زادى كىم ئىجاد قىلغانلىقىنى بىلمەي كەلدى. بۇ جەرياندا ئۇنىڭ بەزى ئەسەرلىرى يوقىلىپ كەتتى، ھەتتا كىشىلەر دۇنيادا ئاشۇنداق ئەسەر بولغانلىقىنىمۇ بىلمەي كەلدى. بەلكىم مەڭگۈ بىلمەي قېلىشىمۇ مۇمكىن!

ئۇنىڭ سادىق دوستلىرى كومپوزىتورنىڭ ئارزۇسى بويىچە ئۇنى مەڭگۈ خاتىرجەم ياتسۇن دەپ ئۇنىڭ جەسىدىنى ۋىيېنا قەۋرىستانلىقىدىكى ئۇ بىر ئۆمۈر ئېتىقات قىلىپ كەلگەن ئۇلۇق ئۇستازى بېتخوۋېننىڭ قەۋرىسى يېنىغا قويدى ۋە خاتىرە تېشىغا: "بۇ يەرگە ئىنتايىن قىممەتلىك بايلىق ۋە گۈزەل ئارزۇ - ئۈمىتلەر كۆمۈلگەن!" دەپ يېزىپ قويۇلدى.

شۇنداق، ئىنتايىن قىممەتلىك بايلىق ۋە گۈزەل ئارزۇ - ئۈمىتلەر ئىگىسى ئەنە شۇنداق دەپنە قىلىندى!

خەنزۇچىدىن: مۇھەممەت مىھرۇللا تەرجىمىسى

ئىزلىنىش

(ئوچېرك)

ئابلىز رەھىم

ئويۇنىمىز ئاياقلاشتى. مەن ئىشلىرىمنى تۈگىتىپ تۇرۇشىمغا كەسىپداشلىرىمدىن بىرى ماڭا "سىرتتا بىرسى سىز بىلەن كۆرۈشمەكچى ئىكەن" دەپ خەۋەر قىلدى. مەن تىياتىرخانىدىن چىقىشىمغا ئىگىز بويلۇق بىرسى" ئەسسالام! ياخشىمۇسەن، ئاداش؟" دەپ ماڭا قول ئۇزاتتى. مەن ئۇنىڭغا زەڭ سالدىم - دە، يۈرۈگىم خوشاللىقتىن ئۇرۇپ كەتتى. "هوي، سەن مىرادىل ئەمەسمۇ، سېنى قايسى خاسىيەتلىك شاماللار بۇ يەرگە ئېلىپ كەلدى؟" دىدىم ئۇنىڭ بىلەن قىزغىن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپ.

ئۇ مېنىڭ باشلانغۇچ مەكتەپتىن تارتىپ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگىچە بىللە ئوقۇغان قەدىناس ئاغىنەم ئىدى.

ئۇ مەدەنىيەت ئىنقىلاۋى جەريانىدا "قايتا تەربىيە ئېلىش" ئۈچۈن يىراق بىر يېزىغا بېرىپ ئولتۇراقلىشىپ قالغاندىن بېرى ئۇنى نەچچە يىلغىچە كۆرۈشمىگەن ئىدۇق. يېقىندا ئۇ شەھىرىمىزدە ئېچىلغان "ئۇزۇن سەپەر زەربىدارلىرىنىڭ ئۇچرۇشوش يىغىنى"غا قاتنىشىش ئۈچۈن كەپتۇ. بۈگۈن ئۇ ئاشۇ زەربىدارلار قاتارىدا ئويۇنىمىزنى كۆرگىلى كەلگەن ئىكەن.

مەن قەدىناس ساۋاقدىشىمنىڭ ئەھۋالىدىن قىسقىچە خەۋەردار بولغاندىن كېيىن تېخىمۇ خوشاللاندىم.

— سېنىڭدە ھەقىقەتەن ئۆزگىرىش چوڭ ئىكەن، — دىدىم مەن ئۇنىڭغا قاراپ زوقلانغان هالدا.

— نەدىكىنى؟ سىلەردىكى يېڭىلىقلار قالتىسكەن، — دىدى ئۇ ماڭا جاۋابەن.

— قانداق، كونسېرتىمىز يارىدىمۇ؟ — دىدىم مەن ئۇنىڭ بىلەن بىللە كېتىۋېتىپ.

— يارىمامدىغان. ئۇسۇللارنىڭ مەزمۇنىنىڭ باي، شەكلىنىڭ مىللى، ھەركىتىنىڭ گۈزەل، نەپىسلىكى، ناخشا - مۇزىكىلارنىڭ شوخ، يېقىملىقلىقى كىشى قەلبىگە ئاجايىپ شېرىن مەنىۋى ئوزۇق بەخش ئېتىدىكەن. بولۇپمۇ ئوركېستىر بىلەن ئورۇنلانغان «تاشۋاي» مۇزىكىسى خۇددى يەر تەكتىدىن قايناپ چىقىۋاتقان بۇلاق سۈيىدەك يېقىملىق سادابېرىپ، يۈرەك تارلىرىنى چېكىپ

AltunOq

كەتتى. بۇرۇن ئاڭلىغىنىمىزدا «تاشۋاي» مۇزىكىسى بۇنداق ئەمەس ئىدىغۇ؟... ھازىر قالتىس گۈزەل، ھەيۋەتلىك مۇزىكا بوپتۇ، — دېدى مىرادىل چىن كۆڭلىدىن قايىل بولۇپ.

— راست دېدىڭ. ھازىر «تاشۋاي» مۇزىكىسى نۇر مەھەممەت سايىت تەرىپىدىن مۇكەممەللەشتۈرۈلۈپ ئوركېستىرلاشتۇرۇلغاندىن كېيىن قالتىس ھەيۋەتلىك بولۇپ كەتتى.

— نۇر مەھەممەت سايىت؟...

— شۇنداق. «تاشۋاي» مۇزىكىسىغا دىرىژورلۇق قىلغان ئۇيغۇر يىگىتنى دەيمەن. ئۇ مەملىكىتىمىزدە يېتىشىپ چىققان تۇنجى ئۇيغۇر دىرىژور.

ئەمدى ئۇيغۇرلاردىنمۇ ھەقىقىي دىرىژورلار يېتىشىپ چىقىشقا باشلاپتۇ دېگىنە؟— مىرادىل كۆڭلىدىكى خۇشاللىقىنى يوشۇرالمىدى.

— شۇنداق ... ئۇيغۇر مۇزىكىلىرىنى ئوركېستىرلاشتۇرۇپ زامانىۋى سەۋىيىگە كۆتۈرۈشتە ئىجتىھات بىلەن ئىشلەيدىغان بىر تۈركۈم تالانتلىق كومپوزىتور، دىرىژور ۋە چالغۇچىلار كەم بولسا زادىلا بولمايدۇ.

نۇر مەھەممەت سايىت ئون نەچچە يىلدىن بۇيان چوڭ تىپتىكى ناخشا - ئۇسسۇل «خەلق گۈڭشېسى ياخشى»، چوڭ تىپتىكى ئۇسسۇللۇق ئوپېرا «قەھرىمان ياڭغا مەدھىيە»، ئۇسسۇللۇق ئوپېرا «جىڭگاڭ گۈللىرى ئېچىلدى»، شۇبېرتنىڭ 8 - سىمفونىيىسى ۋە ئۇندىن باشقا كۆپلىگەن مۇزىكىلارغا دىرىژورلۇق قىلىپلا قالماي، بىر مۇنچە ناخشا - مۇزىكىلارنى ئوركېستىرلاشتۇرۇپ، ئۇيغۇر ناخشا - مۇزىكىسىنىڭ زامانىۋى مۇزىكا سەۋىيىسىگە كۆتىرىلىشىگە تۆھپە قوشۇپ كېلىۋاتىدۇ.

— شۇنچە يۇقىرى سەۋىيىگە يېتىش ھەر ھالدا ئاسان بولمىسا كېرەك. — دېدى مىرادىل پۈتۈن دىققىتى بىلەن گېپىمنى ئاڭلاۋېتىپ.

— ئەلۋەتتە شۇنداق. قارىغاندا، سەن نۇر مەھەممەتنىڭ كەسپىي ھاياتىغا قىزىقىپ قالغاندەك تۇرىسەن. جۈر، ئاداش، ئۆيگە بارايلى. سەن بىلەن مۇڭداشقاچ ئۇ توغرۇلۇق ساڭا قىسقىچە سۆزلەپ بېرەي، — دېدىم مىرادىلنى ئۆيگە تەكلىپ قىلىپ.

— رەھمەت. بۇنداق كەچتە ئائىلەڭنى ئاۋارە قىلمايلى. ئەتە سەھەر بالىلىرىڭنى يەسلىگە ئېلىپ بارىسەن، ئائىلەڭمۇ خىزمەتكە بارىدۇ. ئاشپۇزۇلغا كىرىپلا مۇڭدىشايلى، ئۆيۈڭگە باشقا بىر كۈنى بارىمەن،— دېدى ئۇ قەتئىيلىك بىلەن .

ئاشپۇزۇلغا كىردۇق. تەلىيىمىزگە ئاشپۇزۇلنىڭ ئىچى ۋاراڭ - چۇرۇڭدىن خالى ئىكەن، ئالدىمىزغا مىزىلىك تائام كەلتۈرۈلدى. بىر-ئىككى رومكىدىن ئىچىشتۇق. مىرادىل بىلەن ئۆزىمىزنىڭ ئەركىن، شوخ ساۋاقداشلىق ۋاقىتلىرىمىزنى ئەسلىشىپ مۇڭداشتۇق. كېيىن ئۇ ماڭا دەسلەپكى سۆھبىتىمىزنى داۋاملاشتۇرۇشنى ئىلتىماس قىلدى. مەن سۆزۈمنى داۋاملاشتۇردۇم.

نۇر مەھەممەت 1943 - يىلى 11 - ئايلاردا خوتەندە كەمبەغەل دېھقان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ئۆسمۈرلۈك چېغىدىلا مۇزىكا ئاڭلاشقا بەكمۇ خۇشتار ئىدى. ھەمىشەم دېگۈدەكلا ئەلنەغمىچىلەرنىڭ كەينىگە كىرىۋېلىپ ئۇلارنىڭ نەغمىلىرىنى زوق

بىلەن ئاڭلايتتى. ئۇ ئەمدىلا 12 ياشقا كىرگەن چېغىدا خەلق سازەندىلىرىگە ئەگىشىپ داپ چېلىشنى ئۆگىنىۋالدى.

ئۇ بىر كۈنى ئوقۇتقۇچىسىنىڭ چېلىۋاتقان ئىسكىرىپكىسىغا قاراپ ھەيرانۇ - ھەس بولۇپ، ئىسكىرىپكىنى تۇتۇپ كۆرگۈسى ۋە ئۇنى چېلىپ باققۇسى كېلىدۇ. شۇ كۈنى كەچقۇرۇن ئوقۇتقۇچىسىنىڭ ياتقىدا يوقلىقىدىن پايدىلىنىپ ئىسكىرىپكىنى ئېلىپ چىقىپ مەھەللىدىكى چوڭ مەچىتكە كىرىپ، ئالاھىزەل خېلى بىر ھازاغىچە ھەممىنى ئۇنتۇتقان ھالدا پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن بېرىلىپ، ئۆزى بىلگىنىچە بىر ئاھاڭلارغا كەلتۈرۈپ ئىسكىرىپكا چالىدۇ. ئۇ قانچە چالغانسېرى مۇزىكىنىڭ شېرىن، سىرلىق تۇيغۇسىغا شۇنچىلىك مەھلىيا بولىدۇ.

كىم بىلسۇن، ئەندىلا تاھارەت ئېلىپ ئەزان توۋلاشقا تەرەددۇت قىلىۋاتقان مەزىن ئاخۇنۇم قاياقتىندۇ ئاڭلىنىۋاتقان مۇزىكا ئاۋازىدىن چوچۇپ كېتىدۇ. ئەرۋايى ئۇرلىگەن مەزىن ئاخۇنۇم مەچىت ئىچىنى ئارىلاپ ئاخىرى مۇزىكا ئاۋازى چىققان يەرگە كېلىپ، پۈتۈن ئىشقى بىلەن بېرىلىپ ئىسكىرىپكا چېلىۋاتقان نۇر مەھەممەتنى كۆرۈپ قەھرى - غەزەپكە كېلىدۇ - دە، نۇر مۇھەممەتنىڭ قۇلىقىدىن سوزۇپ: "ھەي شۇمتەك، نېمە قىلغىنىڭ بۇ! ئاللاتائالانىڭ ئۇلۇغ دەرگاھىدا شەيتاننىڭ ئاۋازىنى چىقىرىشىڭ چوڭ گۇناھ ئەمەسمۇ؟! چىق بۇ يەردىن!" دەپ ۋاقىرايدۇ.

بۇ چاغدا نۇر مەھەممەتنىڭ ئوقۇتقۇچىسىمۇ ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان ئىسكىرىپكىنىڭ يوقالغانلىقىنى بىلىپ يۈرىكى ئېچىشىپ ئولتۇرالماي، مەھەللە ئارىلاپ مەچىت ئالدىغا كېلىپ قالىدۇ. قارىسا مەزىن ئاخۇنۇم ھە دەپ بىر توپ كىشىنىڭ ئالدىدا نۇر مەھەممەتنى تىللاۋاتقان ئىكەن. بىچارە نۇر مەھەممەت ئوقۇتقۇچىسىنى كۆرۈپلا ئىسكىرىپكىنى كۆتەرگەن پېتى ئۆزىنى ئوقۇتقۇچىسىنىڭ قۇچىقىغا ئاتىدۇ - دە، مەزىن ئاخۇنۇمنىڭ تىل - ئاھانىتىگە چىدىمىغانلىقىدىنمۇ ياكى ئوقۇتقۇچىسىدىن بىسوراق ئىسكىرىپكىنى ئېلىپ چىققانلىقىغا خىجىل بولغانلىقىدىنمۇ، يىغلاپ تاشلايدۇ.

— بولدى، يىغلىما. بۇندىن كېيىن ساز چالغىڭ كەلسە مەندىن سوراپ مەكتەپتە چالغىن. مەن ساڭا ئىسكىرىپكا چېلىشنى ئۆگىتىپ قويىمەن، — دەيدۇ ئوقۇتقۇچىسى مۇلايىملىق بىلەن ئۇنىڭغا...

ئۇ ئىسكىرىپكا چېلىشنى ئۆگىنىۋېلىش بىلەنلا قانائەت ھاسىل قىلمىدى. ئۇ قانداق قىلغاندا ئاڭلىغان ھەر بىر يېڭى ئاھاڭلارنى تېز ئۆگىنىۋېلىش مۇمكىنلىكى توغرىسىدا كۆپ ئويلايتتى. بىر كۈنى ئۇ چەتئەلنىڭ مەلۇم بىر فىلىمىنى كۆرۈپ ئۇنىڭدىكى ناخشىلارنى ئۆگەنگۈسى كېلىدۇ - دە، ئوقۇتقۇچىسىدىن:

— مۇئەللىم، ئاشۇ كىنودىكى ناخشىلارنى ئۆگىنىۋېلىش، مۇمكىنمۇ؟ — دەپ سورايدۇ.

— ئەلۋەتتە مۇمكىن. سەن نوتا ئۆگەنسەڭ، ئۇنداق ناخشىلارنى ئۆگىنىۋېلىشلا ئەمەس، بەلكى ئاشۇنداق ناخشىلارنى ئىجاد قىلىش ئىقتىدارىڭمۇ ئىگە بولالايسەن. — دەيدۇ ئوقۇتقۇچىسى ئۇنىڭغا ئىلھام بېرىپ.

شۇندىن باشلاپ ئۇ ئۆزلىكىدىن ئاددىي نوتا ئۆگىنىشكە كىرىشىپ، ئولتۇرسا - تۇرسا ئۇدۇل كەلگەن نەرسىگە نوتا يېزىپ، ئاۋاز يادلاپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئاددىي نوتا بويىچە كىچىك ئىسكىرىپكا ۋە ئاكاردىيون چېلىش ئاساسىنى يارىتىۋالدى.

ئۇ مۇكەممەل مۇزىكانت بولۇش ئۈچۈن ھەر تەرەپلىمە بىلىم ئىگەللەشنىڭ كېرەكلىكىنى چۈشىنىپ، 1959 - يىلى شىنجاڭ ئىنىستىتۇتىغا ئوقۇشقا كىردى. ئەزەلدىن ئۇنىڭ يۈرىكىدە مۇزىكا ھىسسىياتلىرى قاينап تۇرغاچقا، مۇزىكا ئۆگىنىشنى ھەر قاچان قولدىن بەرمىدى.

1962 - يىلى ئۇ شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىگە مۇزىكانت بولۇپ يۆتكىلىپ كەلدى. بۇ ئىش ئۇنىڭغا تۈگىمەس خۇشاللىق بەخش ئەتتى. ئۇ غەجەك چېلىش كەسپى بىلەنلا شۇغۇللىنىپ قالماي، ئالىت، ئەرخۇ، قالۇن قاتارلىق چالغۇ ئەسۋاپلىرىنى چېلىشنىمۇ ئۆگەندى...

— ئۇزەڭ بىلىسەن ئاداش، — دىدىم مەن ئالدىمدىكى رومكىنى كۆتىرىۋېتىپ، — ئاشۇ بالايى ئاپەتلىك يىللار گۈزەل تۇرمۇش، يۈكسەك غايە ۋە ئەدەبىيات - سەنئەت گۈللىرىنى شۇ قەدەر ۋەيران قىلىۋەتمىدىمۇ؟ كىمكى كىلاسسىك ناخشا - مۇزىكىلارنى چالسا «ئەكسىلئىنقىلابچى» قىلىپ قويۇلمىدىمۇ؟ لېكىن نۇر مەھەممەت "سېرىق ناخشا" دەپ چورۇۋېتىلگەن ئۇيغۇر مۇزىكىسىنىڭ گۈلتاجى «12 مۇقام» نى كېچە - كېچىلەپ كىرىپىك قاقماي، بەزىدە يوشۇرۇن، بەزىدە ئاشكارە ئۆگەندى، شۇنداقلا ئۇ بېتخوۋېن، چايكوۋىسكى، شۇبېرت قاتارلىق مەشھۇر چەتئەل كومپوزىتورلىرىنىڭ نادىر مۇزىكا ئەسەرلىرىنى تىرىشىپ ئۆگىنىش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ ئىجادىيەت ئۇسلۇبىنى تەتقىق قىلدى.

— رەھبەرلىك ئۇنىڭ بۇنداق ئوتتەك قىزغىن تىرىشچانلىقىغا قاراپ ئىشەنچ بىلەن 1971 - يىلى ئوكتەبىردە ئۇنى شاڭخەي مۇزىكا ئۆمىكىگە مەخسۇس دىرىژورلۇق ۋە قوشۇمچە ئىجادىيەت كەسپىنى ئۆگىنىشكە ئەۋەتتى. ئۇ بۇ قىسقىغىنە ئىككى يىلنى ئۇيغۇر ھازىرقى زامان مۇزىكا سەۋىيىسىنى ئۇستۇرۇشكە ھەسسە قوشۇشقا ئاساس يارىتىشنىڭ ياخشى پۇرسىتى، دەپ چۈشىنىپ بېرىلىپ ئۆگەندى. ئۇ ئوقۇش پۈتتۈرۈش يۈزىسىدىن شاڭخەي مۇزىكا ئۆمىكى ئورۇنلىغان پىئانىنو تەڭكەش قىلىنغان مۇزىكىلىق داستان «خۇاڭخې» غا دىرىژورلۇق قىلىپ ياخشى باھاغا ئېرىشتى.

ئۇ شۇندىن ئېتىۋارەن دىرىژورلۇق قىلىپلا قالماي، ئۇيغۇر مۇزىكىسىنى تەرەققى قىلدۇرۇشتىكى مۇزىكا ئىلمىنىڭ كومپوزىتورلىرىمىز ئارىسىدا ئومۇملاشمىغانلىقىدىن ئىبارەت ئاجىزلىقنى تۈگىتىش يولىدا كۆپ تىرىشچانلىق كۆرسەتتى.

«12 مۇقام» ۋە خەلق ناخشا - مۇزىكىلىرىنىڭ سەۋىيىسىنى ئۇستۇرۇش ۋە ئۇنى دۇنياۋى مۇزىكا سەۋىيىسىگە كۆتىرىش يولىدا ئىزدىنىپ، گارمونىيە ئىلمىنى پىششىق ئىگەللەپ ناخشا - مۇزىكىلارنى ئوركېستىردا ئورۇنلاشقا تەييارلىدى.

— ناخشا - مۇزىكىلارنى ئوركېستىرلاشتۇرۇشنىڭ بەدىئى قىممىتىنى، ئەۋزەللىكىنى «تاشۋاي» مۇزىكىسىنى ئاڭلاپ چۈشەندىم. لېكىن ئوركېستىرلاشتۇرۇلغان بەزى ناخشا - مۇزىكىلار قۇلاققا ئانچە يېقىملىق ئاڭلانمايدىغۇ؟ — دىدى مىرادىل پىيالىگە چاي قۇيۇپ تۇرۇپ.

— شىنجاڭ مۇزىكىسىدا ھازىر ئومۇملىشىۋاتقان بىر ئۇسلۇپ، ياۋروپا ئوركېستىرى بىلەن مىللى چالغۇ ئەسۋاپلىرى بىرلەشكەن ئارىلاشما ئوركېستىر بولماقتا. بۇخىل ئوركېستىر مۇزىكا ئەسەرلىرىنىڭ بەدىئىلىكى، ئىبادىلەش كۈچىنىڭ مول بولۇشى ھەم مىللى پۇراقىنىڭ بۇزۇلماسلىقى جەھەتلەردىن ئۆزىنىڭ ھاياتىي كۈچىنى نامايەندە قىلماقتا. لېكىن سەن سورىغاندەك خىلمۇ - خىل زىددىيەتلەر تولۇپ - تاشقان. بۇ ئىككى خىل مۇزىكا ئوركېستىرىنى بىر - بىرىگە مۇۋاپىقلاشتۇرۇش، ھەرتە-

رەپلەردىن ماسلاشتۇرۇش ئەلۋەتتە ئاسان ئەمەس. چۈنكى ئادەتتە ياۋروپا ئوركېستىرىنىڭ ئىچىدە ھەرقايسى گۇرۇپپىلار ئارا بىر مۇنچە زىددىيەتلەر بولىدۇ. مەسىلەن: قىللىق مۇزىكىلار بىلەن باسماقلىق مۇزىكىلار ئوتتۇرىسىدا ھەم بۇ ئىككى خىل گۇرۇپپا بىلەن دۇخۇۋي مۇزىكىلار ئوتتۇرىسىدا سازلاش ئۈستىدىلا زىددىيەت بولۇپ. قىللىق مۇزىكىلار بەش گىرادۇسلۇق تەڭكەش بويىچە سازلىنىدۇ. باسماقلىق مۇزىكىلار بولسا 12 ئاۋاز رىتى قانۇنىيىتى بويىچە سازلىنىدۇ. كانايلار ھەرئىككىسىگە ئوخشىمىغان ئاساستا ئەكس ئاۋاز قائىدىسى بويىچە سازلىنىدۇ. سازلاشنىڭ ئوخشىماسلىقى نەتىجىسىدە ھەر قايسى گۇرۇپپىلاردىن چىققان ئوخشاش ئاۋازلار ئارىسىدىمۇ ئاز - تولا پەرق بولىدۇ. شۇڭا بۇخىل مۇزىكا ئوركېستىرىدا پەقەت ھەرقايسى گۇرۇپپىدىكى چالغۇچىلارنىڭ ئۆز ئارا ماسلىشىشى ۋە يول قويۇشى ئارقىلىق بۇ قىيىنچىلىقنى يېڭىشكە توغرا كېلىدۇ.

مىللىي مۇزىكا قۇراللىرىدا بولسا ئەھۋال تېخىمۇ مۇرەككەپ بولۇپ، ياۋروپا ئوركېستىرىدىن كۆپ پەرقلىنىدۇ. مىللىي چالغۇ ئەسۋاپلىرىنىڭ بەزىلىرى تېخى راۋرۇس ئىسلاھ قىلىنىپ مۇكەممەللەشمىگەن.ئۇنىڭ ئۈستىگە كوپىنچىسىنىڭ يۈزلىگە تېرە ئىشلىتىلىدۇ. تېرە سوغۇقنى كورسە بىرخىل ئوزگىرىپ تۇرىدىغان بولغاچقا، چالغۇ ئەسۋاپلىرىنىڭ ئاۋازىنىڭ تۇراقلىق بولۇشىغا كۆپ تەسىر يەتكۈزىدۇ. شۇنداقلا مىللىي چالغۇ ئەسۋاپلىرىنى چېلىشمۇ رەسمىي قېلىپلاشمىغان بولۇپ، ئورۇنلاش ئۇسۇلىدىكى پەدە بېسىش، كامانچە تارتىش، زەخمەك ئۇرۇش ھەم پۇراق چىقىرىش جەھەتلەردىمۇ كۆپ پەرقلەر مەۋجۇت.

مانا ئاشۇ ئوخشىمىغان پەرق ۋە زىددىيەتلەرنى ھەل قىلىش يولىدا دېرىژور نۇرمەھەممەت سايىت كۆپ باش قاتۇردى. ئۇ ياۋروپا ئوركېستىرى بىلەن مىللىي چالغۇ ئەسۋاپلىرىنى بىر-بىرىگە مۇۋاپىقلاشتۇرۇش، ماسلاشتۇرۇش ۋە ھەر قايسى چالغۇ ئەسۋاپلىرىنىڭ ئالاھىدىلىگىنى ئېتىۋارغا ئېلىش ئارقىلىق مىللىي مۇزىكا ئەسەرلىرىنىڭ بەدىئىلىگى، ئىپادىلەش كۈچىنىڭ مول بولۇش، مىللىي پۇرىقىنىڭ بۇزۇلماسلىقى جەھەتلەردە كۆپ ئەجىر سىڭدۇردى.

ئۇ «تاشۋاي»، «يارۇ»، «ھەي دادەي» قاتارلىق بىر مۇنچە خەلق ناخشا - مۇزىكىلىرى ۋە «بۇلاق بويىدا»، «يۈرەك شاتلىقى»، «تەنتەنە»، «مۇھاجىرلار ناخشىسى» قاتارلىق ئىجادىي ناخشا - ئۇسسۇل مۇزىكىلىرىنى ئوركېستىرلاشتۇرۇپ جامائەتچىلىكنىڭ دىققەت - ئېتىۋارىنى قوزغىدى.

نۇرمەھەممەت سايىت، مۇزىكا ئىجادىيىتىدىمۇ خېلى كوزگە كورۇنگەن كومپوزىتورلارنىڭ بىرسى. ئۇنىڭ 60 - يىللاردا ئىجات قىلغان تۇنجى نەسرى «نۇلۇغ بېيجىڭ» ناملىق ناخشىسى خەلق ئارىسىدا كەڭ تارقالدى. ۋە مەملىكىتىمىزنىڭ ئاتاغلىق ناخشىچىلىرى تەرىپىدىن ھەرخىل تىللاردا ئورۇنلىنىپ، مەملىكىتىمىزنىڭ ئىچى - سىرتىدا بەلگىلىك تەسىر قوزغىدى.

ئۇنىڭ ئەسەرلىرى ئىچىدە 1979 - يىلى جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىقىنى خاتىرىلەش مۇناسىۋىتى بىلەن ئۆتكۈزۈلگەن مەملىكەتلىك سەنئەت كۆرىكىدە بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكەن «بۇلاق بويىدا» ناملىق ئۇسۇل مۇزىكىسى، ئىككىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكەن «يۈرەك شاتلىقى» ناملىق ئۇسۇل مۇزىكىسى ۋە 1980 - يىلى مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر سەنئەت كۆرىكىدە ئالاھىدە ياخشى باھاغا ئېرىشكەن «قوغۇن تاتلىق، دىلداشاقلىق»، «گىلەم توقۇش»، 1981 - يىلى ياپونىيىدە ئۆتكۈزۈلگەن خەلقارا يىپەك يولى مۇزىكا يىغىنىدا ئالاھىدە ياخشى باھاغا ئېرىشكەن. «يىپەك يولىدىكى تاڭ شەپىقى» قاتارلىق ئۇسۇل مۇزىكىلىرى، «نېفىتلىكتىكى باھار»، «قاشتېشى ۋادىسىدىكى تەنتەنە» (سىمفونىك داستان)، «سېغىنىش كۈيى»، «مۇھاجىرلار ناخشىسى»، «قەھرىمانلىق مىدالى»، «شائىر قەلبى» قاتارلىق ناخشا - مۇزىكىلىرى جامائەتچىلىكنىڭ ئالاھىدە ئالقىشىغا سازاۋەر بولدى.

ئۇ يەنە «يول باشلىغۇچى»، «نەسىردىن ئەپەندى» قاتارلىق فىلىملارنىڭ مۇزىكىسىنى ئىشلەشكىمۇ ئىشتىراك قىلدى.

ئۇنىڭ ناخشا - مۇزىكىلىرىنىڭ مېلودىيىسى يېقىملىق ۋە گۈزەل بولۇپ، ساپ ئىدىيىۋى مەزمۇنغا، قويۇق مىللىي پۇراققا ئىگە.

نۇر مەھەممەت سايىت 1980 - يىلى جۇڭگو مۇزىكانتلار جەمئىيىتىگە ئەزا بولدى. ئۇ جۇڭگو مۇزىكانتلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ نەزەرىيە - ئىجادىيەت ھەيئىتى بولۇپ سايلاندى. ئۇ يەنە «مۇزىكا ھەققىدە» ناملىق كىتاۋىنى نەشرگە بەردى.

— ئۇ ھەققەتەن تالانتلىق مۇزىكانت ئىكەن، — دېدى مىرادىل ھاياجانلىنىپ، — بىز بۇنداق تالانت ئىگىلىرى بىلەن پەخىرلىنىشىمىز، ئۇلارنى قەدىرلىشىمىز كېرەك.

نۇر مەھەممەتنىڭ سەنئەت ساھەسىدە كۆرسەتكەن خىزمەتلىرىگە ئېتىۋار بېرىپ پارتىيە، ھۆكۈمەت ئۇنى چەتئەلگە زىيارەتكە ئەۋەتتى. 1976 - يىلى شىنجاڭ ناخشا - ئۇسۇل ئۆمىكى تەركىۋىدە پاكىستان، ئافغانىستان، شىمالىي يەمەن، جەنۇبىي يەمەن، سۈرىيە، كۇۋەيت، ئىراق قاتارلىق 7 مەملىكەتتە زىيارەتتە بولۇپ ئۇيۇن قويۇشقا قاتناشتى ۋە ئۇيغۇر چالغۇ ئەسۋابى قالۇننى دۇنياغا نامايەندە قىلدى. ئۇ بۇ قېتىم يەنە شىنجاڭ ناخشا - ئۇسۇل ئۆمىكى تەركىۋىدە غەربىي ياۋروپا، تۈركىيە، ماراكەش قاتارلىق دۆلەتلەردە زىيارەتتە بولۇپ، ئۇيۇن قويۇپ كەلدى.

ئۇ ھازىر دېرىژورلۇق كەسپى بىلەن شۇغۇللىنىپ ئۇيغۇر مۇزىكىلىرىنى ئوركېستىرلاشتۇرۇش ئۈستىدە تىرىشماقتا ۋە يېڭى ئىزدىنىشلەر ئۈستىدە پىكىر يۈرگۈزمەكتە ...

— قېنى ئاغىنە، سېنىڭ كەسپىدىشىڭ - دېرىژور نۇر مەھەممەتنىڭ كەلگۈسى مۇۋەپپەقىيەتلىرى ئۈچۈن كۆتىرەيلى! — دېدى مىرادىل رومكىنى قولىغا ئېلىپ.

— سېنىڭمۇ يېڭى ئۇزۇن سەپەردە ياراتقان شان - شەرىپىڭ ئۈچۈن كۆتىرەيلى!

AltunOq

«غۇنچەم» دىراممىسىدىكى بەزى ئاياللار ئوبرازى توغرىسىدا

قاۋسىلقان قامىجان

دىراما كىشىلەر ناھايىتى ياخشى كۆرىدىغان سەھنە سەنئىتىنىڭ مۇھىم بىر تۈرى. ئۇ، ھەرىكەت، دىئالوگ، مۇزىكا، ناخشا، كىيىم ـ كېچەك، گىرىم، سەھنە گۈزەل سەنئىتى قاتارلىقلار ئارقىلىق مۇكەممەل پېرسوناژلار ئوبرازىنى يارىتىدۇ. تۇرمۇش چىنلىقىنى تېپىكلەشتۈرۈپ، جانلىق، تەسىرلىك ئەكس ئەتتۈرىدۇ. جەمئىيەتتىكى، كىشىلەر مۇناسىۋىتىدىكى كەسكىن زىددىيەتلەرنىڭ تۈپ ماھىيىتىنى، خاراكتېرىنى ئېچىپ بېرىدۇ.

ھەر قايسى مىللەتنىڭ ئەدەبىيات ـ سەنئەت تارىخىدا سەھنە ئەسەرلىرى مۇھىم ئورۇننى ئىگىللەيدۇ. شۇڭلاشقا ئەدەبىيات ـ سەنئەتنىڭ ئومۇمى تەرەققىيات تارىخىدا ۋە خەلق ئاممىسىنىڭ مەنىۋى ھاياتىدا سەھنە ئەسەرلىرىنىڭ ئوينىغان رولىغا ھەرگىز سەل قاراشقا بولمايدۇ.

16 ـ 17 ـ ئەسىرلەردىكى ئەنگىلىيە ئەدەبىياتىنىڭ گۈللەنگەن مەزگىلىدە ياشىغان مەشھۇر دىراماتورگ ۋىليام شېكسپىر دىراممىلىرى ئەنگىلىيە ئەدەبىياتى، شۇنىڭدەك دۇنيا ئەدەبىياتى تەرەققىياتى ئۈچۈن چوڭ تەسىر كۆرسەتكەن ئىدى. ئۇ 4 يىلدا جەمئى 54 پارچە تىراگېدىيە يېزىپ قەلەم تەۋرىتىش ماھارىتى جەھەتتىكى ئاجايىپ تالانتىنى پۈتۈن دۇنيا جامائەتچىلىكىگە نامايەن قىلدى.

شېكسپىر دىراممىلىرىنىڭ تارىخىي ئەھمىيىتى ۋە رېئال ئەھمىيىتى ئۆزى ياشىغان دەۋردىكى جەمئىيەتنىڭ روشەن كارتىنىسىنى سىزغانلىقىغا، كىشىلەرنىڭ روھىي دۇنياسىنى، ئارزۇ ـ تىلەكلىرىنى يۈكسەك بەدىئىي ئوبرازلار ۋاستىسى بىلەن ئەتراپلىق، تولۇق، چوڭقۇر ئەكس ئەتتۈرگەنلىكى ۋە دىراما قەھرىمانلىرىنىڭ خاراكتېرىنى جانلىق، مۇكەممەل ئېچىپ بەرگەنلىكىدە. شۇڭلاشقا ماركس ۋىليام شېكسپىرنىڭ ئىجادىيىتىگە: "ئۇ، رېئالىزىم مېتودى ئارقىلىق شۇ دەۋردىكى بارلىق زىددىيەتلەرنى، ئىجتىمائىي غەلىدە ـ غەشلەرنى ئۆز دىراممىسىدا ئەكس ئەتتۈردى" دەپ يۇقىرى باھا بەرگەن ئىدى.

«ۋېنىتسىيە سودىگىرى»، «خاملېت» تىراگېدىيىسىگە ئوخشاش داڭدار سەھنە ئەسەرلىرىنى يېزىش ــ پەقەت شېكسپىرغا ئوخشاش يازغۇچى، شائىر، دىراماتورگلار بىلەنلا ئاخىرلىشىپ قالدىمۇ؟! ئەلۋەتتە ئۇنداق ئەمەس. بۇ خىل قاراش تارىخ تەرەققىياتىنىڭ دىئالېكتىكىسىغا پۈتۈنلەي زىت. مەسىلەن: پۇشكىننىڭ «بورىس گودونوۋ» ناملىق سەھنە ئەسىرى، شېكسپىر دىراممىلىرىدىن كېيىن جاھاندا داڭقى چىققان مەشھۇر ۋە ئۈلگىلىك ئەسەر بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. پۇشكىن ئەينى ۋاقىتتا مۇشۇ ئەسىرى بىلەن رۇس ئەدەبىياتى تەرەققىياتى ئۈچۈن چوڭ تەسىر كۆرسەتكەن ئىدى.

گوگولنىڭ «رېۋىزور» ناملىق كومېدىيىسىمۇ ئەنە شۇنداق قىممەتكە ئىگە ئەسەردۇر. بۇلاردىن باشقا مىساللار يەنە نۇرغۇن.

قايسى مىللەت بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئەشۇنداق مۇھىم دەۋر بولگۇچ ئەھمىيەتكە، يۈكسەك بەدىئىي قىممەتكە ئىگە نەمۇنىلىك، مۇنەۋۋەر ئەسەر بولىدىكەن، بىزنىڭ جەزمەن ئۆگىنىشىمىزگە ئەرزىيدۇ.

ئەمدى هازىرقى زامان ئۇيغۇر دىراماتۇرگىيىسىگە كەلسەك، بۇنىڭدىمۇ ئىلمىمىزنىڭ مەشھۇر ئۇيغۇر يازغۇچىسى ۋە دىراماتۇرگى زۇنۇن قادىرنىڭ «غۇنچەم» دىرامىسىغا ئوخشاش قويۇق مىللىي ئالاھىدىلىككە ئىگە، بىر قەدەر مۇكەممەل بەدىئىي تىپ يارىتىلغان ئۈلگىلىك سەھنە ئەسەرلىرىنى تاپقىلى بولىدۇ.

زۇنۇن قادىر «غۇنچەم» دىرامىسىنى 1939 - يىلى يازغان. ئىلمىمىز ئازات بولغاندىن كېيىن ئاپتور بۇ دىرامىسىغا قايتىدىن تۈزىتىش كىرگۈزۈپ، سوتسىيالىستىك بەختىيار دەۋرىمىز سەھنىلىرىدە كەڭ - كۆلەمدە ئوينىشىقا تەقدىم قىلغان.

«غۇنچەم» دىرامىسى هازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تارىخىدا، بولۇپمۇ ئۇيغۇر دىراماتۇرگىيىسىدە بىر قەدەر مۇۋەپپەقىيەتلىك ئەسەر بولۇپ، ئۇنىڭدا ئاپتور بۇنىڭدىن 50 يىل بۇرۇنقى ئىلى يېزىلىرىدىكى ئۇيغۇر ئەمگەكچى دېھقانلىرىنىڭ ئېچىنىشلىق ئېغىر تۇرمۇش سەرگۈزەشتىلىرىنى، شۇنداقلا ئۇلارنىڭ پەرزەنتلىرىنىڭ دەپسەندە قىلىنغان سۆيگۈ - مۇھەببىتىنى ئەكس ئەتتۈرۈشنى ۋە پومېشچىك، بايلارنىڭ زالىم بەگلەرنىڭ دەھشەتلىك ئېكسپلاتاتسىيىسىنى، چىرىك تۇرمۇش ئۇسلۇبىنى پاش قىلىشنى يىپ ئۇچى قىلغان.

دىراما زىچ، ئەپلىك ئورۇنلاشتۇرۇلغان سيۇژېت لىنىيىسى، سىستېمىلىق 3 پەردىدىن تەركىب تاپقان.

پەردە ئېچىلىشى بىلەن تەڭلا ئەسەردىكى ئاساسلىق قەھرىمانلار كەڭ تاماشىبىنلار بىلەن ئىنىق يۈز كۆرۈشتۈرۈلىدۇ.

دىرامىنىڭ بۇ بولىگىدە نۇقتىلىق هالدا پەزىلەتلىك گۈزەل قىز غۇنچەم بىلەن ئوت يۈرەك ۋىجدانلىق يىگىت نۇرۇمنىڭ بىر - بىرىگە بولغان ھەقىقىي، سەممىي سۆيگۈ ھېسسىياتى، ساپ كۆڭۈللۈكى، مەردانىلىقى ۋە بۇ ئىككى ياشقا بولغان مېھرىۋان ئانا زورىخاننىڭ خەيرخاھلىقى، ھېسداشلىقى تەسۋىرلىنىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا يەنە ئىنسان قېلىپىدىن چىققان نومۇسسىز زومىگەر ئۇمەر شاڭيۇنىڭ غۇنچەمنى ۋە ئۇنىڭ چىرايلىق مۈلۈكىنى قولغا چۈشۈرۈشنى پىلانلىغان قارا نىيىتى ئاشكارىلىنىدۇ.

دىرامىنىڭ سيۇژېت تەرەققىياتى ئىككىنچى پەردىگە ئۆتكەندە زىددىيەت توقۇنۇشى بارغانسېرى كەسكىنلىشىشكە قاراپ يۈزلىنىدۇ. ئۇمەر شاڭيۇ ۋە ئۇنىڭ خوتۇنى شەرۋانەمنىڭ رەزىل ئەپتى - بەشىرىسى تېخىمۇ چوڭقۇر پاش قىلىنىدۇ.

دىرامىنىڭ ئۈچىنچى پەردىسى دىراماتىك توقۇنۇشنىڭ ئەڭ يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈلگەن، كۈرەش يەنىمۇ جىددىيلەشكەن ۋەقە راۋاجىنىڭ كولمىناتسىيە نۇقتىسى بولۇپ، بۇ بۆلەكتە غۇنچەم، نۇرۇم ۋە ئۇلارنىڭ يېقىن تايانچىلىرى تۇرغان، ئامانتاي، ياقۇپ، پاتەمخانلار بىلەن ئۇمەر شاڭيۇ شەرۋان، باسىت، ھاشىمبايلار ئوتتۇرىسىدىكى ھايات - ماماتلىق كۈرەش تازا ئەۋج ئالىدۇ. شۇنىڭ بىلەن دوست - دۈشمەندىن ئىبارەت سىنىپىي چەك - چېگرا رەسمىي ئايرىلىدۇ. سەممىي،

خۇش پېئىل، ئاقكۆڭۈل، قەيسەر، نامرات دېخان قىزى غۇنچەم ئۆزىنىڭ سۆيگەن يىگىتى نۇرۇم ۋە باشقا سىنىپىي قېرىنداشلىرىنىڭ ياردەم بېرىپ، يار - يۆلەك بولۇشى ئارقىسىدا، زالىم باينىڭ ماڭقا ئوغلى سېيىتقا قولىنىڭ ئۇچىنىمۇ تەگكۈزماستىن، ئاخىرى چىدىغۇسىز ئازاپ - ئوقۇبەت ئىچىدە جان ئۈزىدۇ. بۇنىڭ بىلەن دراما ۋەقەلىكى ئىنتايىن ئېچىنىشلىق تىراگېدىيە بىلەن ئاخىرلىشىدۇ.

دراماتۇرگ زۇنۇن قادىر ئۆزىنىڭ پىشقان، ئۆتكۈر قەلەم كۈچى بىلەن «غۇنچەم» درامىسىدا زۇلمەتلىك كونا جەمئىيەتنىڭ قاراڭغۇ تۇتەك پەردىسىنى ئېچىپ تاشلاپ، فېئوداللىق چىرىك تۈزۈمنىڭ تومۇرىغا پالتا ئۇرىدۇ. باتۇر، پاراسەتلىك ئۇيغۇر ئەمگەكچىلىرىنىڭ زۇلۇمغا قارشى تۇرۇشتىكى ئىسيانكارلىق روھىنى، قەھرىمانلىق جاسارىتىنى، يورۇقلۇققا بولغان ئۈمىت - ئىشەنچىسىنى ئىپادىلەيدۇ.

مەلۇمكى: سەھنە ئەسىرىدە رېئال تۇرمۇش چىنلىقىغا ئاساسەن توقۇلغان تۈپ ماھىيەتلىك زىددىيەت، توقۇنۇشلارنىڭ ئوتتۇرىغا قويۇلۇشى، تەرەققى قىلىشى، ئاخىرقى يەكۈنىنىڭ چىقىرىلىشى بىلەن تاماملىنىپ بولغاندىن كېيىن ئاندىن بىرەر ئوبېكتىپ مەۋجۇدىيەتكە ئايلىنىدۇ. ئەسەردىكى مەركىزىي ئىدىيىمۇ ئايدىڭلاشتۇرۇلۇپ پېرسوناژلار خاراكتېرى ئېچىپ بېرىلىدۇ. مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى دراماتىك توقۇنۇشلارنىڭ ياردىمى بىلەن بارلىققا كېلىدۇ. دراماتىك توقۇنۇشلار سەھنە ئەسىرىنىڭ ئاساسلىق ئامىلى. دراماتىك توقۇنۇشلار مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلىنمايدىكەن، سەھنە ئەسىرىنى ياخشى يېزىش مۇمكىن ئەمەس. بۇ مەسىلىدىكى ئاپتورنىڭ تۈپ ئاساسلىق ۋەزىپىسى تىپىك پېرسوناژلار ئوبرازىنى يارىتىشقا مەركەزلىشىدۇ. ئۇنداق بولىدىكەن، ئەسەردىكى ئاساسلىق قەھرىمان جەزمەن تىپىك شارائىت ئىچىدە يۈز بەرگەن كەسكىن، مۇرەككەپ زىددىيەت ئىچىدە ياشىغان بولۇشى كېرەك. «غۇنچەم» درامىسىدا ئەمگەكچى ئۇيغۇر دېخانلىرىنىڭ ساپ دىل، ئۈمىتۋار ئوغۇل - قىزلىرىنىڭ ۋەكىلى بولغان غۇنچەم بىلەن نۇرۇم ئوبرازى ھەرگىز تاسادىپىي مەيدانغا كەلگەن ئەمەس. ئاپتور بۇ ئىككى تىپىك ئىجابىي ئوبرازنى جۇڭگو جەمئىيىتىدىكى چىرىك فېئودالىق تۈزۈمنىڭ ھالاكەتكە قاراپ يۈز تۇتقان، يېڭى بىر نۇرلۇق دۇنيانىڭ پات ئارىدا يېتىپ كېلىش ئېھتىماللىقى يېقىنلاشقان بىر مەزگىلدە، يەنى ئۇيغۇر يېزىلىرىدا ئېلىمىزنىڭ ھەممە يەرلىرىگە ئوخشاشلا ئېكسپىلاتاتسىيە قىلغۇچىلار بىلەن ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىنغۇچىلار ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت بارغانسېرى كەسكىنلىشىپ ھايات - ماماتلىق كۈرەش دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلىشكە يۈزلىنىۋاتقان تىپىك شارائىتتا ياراتقان.

«غۇنچەم» درامىسىنى كۆرگەن تاماشىبىنلار ئەركىن، ئازادە تۇرمۇش ئۆتكۈزۈشتىن پۈتۈنلەي مەھرۇم قىلىنغان غۇنچەم بىلەن نۇرۇمغا ئوخشاش ئۇيغۇر ئوغۇل - قىزلىرىغا ھېسداشلىق قىلسا، ئەمدى ئەشۇ ئادەمخور كونا جەمئىيەتتە مېھنەتكەشلەرنىڭ قەلبىنى زەردىگوش قىلغان ياۋۇز چىلبۆرىلەرنىڭ تىپىك ۋەكىلى بولغان ئۆمەر شاڭيۇ، شەۋانلارغا بولغان غەزەپ - نەپرىتى ھەسسىلەپ ئۆرلەيدۇ.

گەرچە «غۇنچەم» درامىسىدا غۇنچەم ۋە نۇرۇمدىن ئىبارەت ئىككى ياشنىڭ، ئۆزلىرىنىڭ مۇھەببەت ئەركىنلىكى يولىدىكى كۈرەشلىرى، بېشىدىن كەچۈرگەن سەرگۈزەشتىلىرى تەسۋىرلەنگەن

新疆艺术 ★ 苏

بولسىمۇ، ئۇنىڭغا يەنىلا بىر - بىرىگە تۈپتىن قارىمۇ - قارشى بولغان ئىككى سىنىپ ۋەكىللىرى ئوتتۇرىسىدا پارتلىغان كەسكىن سىنىپىي كۈرەش سىڭدۈرۈلگەن.

ئاپتور ئەسەردە مۇھەببەت ئەركىنلىكى ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلغان كۈرەشنى سىنىپىي كۈرەش دەرىجىسىگە كۆتىرىپ سىنىپىنىڭ تەقدىرى ھەل بولغاندىلا ئاندىن مۇھەببەت تەقدىرىنى ھەل قىلا- غىلى بولىدۇ — دىگەن ئۇقتىئىنەزەرنى ناھايىتى كۈچلۈك ئىلگىرى سۈرگەن.

بىز دىرامىنىڭ ئىككىنچى پەردىسىدىكى غۇنچەم بىلەن نۇرۇمنىڭ ئۇزلىرىنىڭ ئەشەددى سىنىپىي دۈشمەنلىرى ئۇمەر شاكىيۇ، شەرۋانىلار بىلەن يۈزمۇ - يۈز تۇرۇپ ئېلىشقان مەيداندىكى قورقماس باتۇرانە ھەركىتى، مەردانە سوزلىرىگە قاراپ باقايلى:

شاكىيۇ: باغلاڭلار بۇ قارا نىيەتنى! (باسمت، يايى بىلەن باغلاشقا تۇتۇنغاندا نۇرۇم يايىنى ئىتتىرىپ، باسمتنى بىر مۇش بىلەن يىقىتىۋېتىدۇ.)

نۇرۇم: نىمە گۇنايىم ئۈچۈن باغلايسەن؟ مېنىڭ يازىچە ئىشلەپ بەرگىنىم ئۈچۈنمۇ؟ ئاغچىنىڭ (شەرۋانىنىڭ) شەرمەندىلىگىنى ئاشكارە قىلغانلىغىم ئۈچۈنمۇ؟ ياكى غۇنچەمگە قۇرغان تۇزاقلىرىڭنى يوشۇرۇش ئۈچۈنمۇ؟ ھەي شاكىيۇ، كىم قارا نىيەت ئىسكەنلىگى ھەقىقەت ئالدىدا، پۈتۈن خەلقى ئالەم ئالدىدا ئاشكارە بولىدۇ.

شاكىيۇ: قورقۇنچاقلار، نىمە قارىشىپ تۇرىسەن؟ باغلا! (نۇرۇمغا يىقىن كېلىپ قامچا سالىدۇ)

يايى: (قىلىچىنى سۇغۇرۇپ) ھەي ئوغرى، قارشىلىق قىلساڭ قىلىچ بىلەن سالىمەن!

نۇرۇم: كەل! قولۇڭدىن كەلگىنىنى قىلىش!

[ھەممىسى نۇرۇمنى تۇتۇپ باغلايدۇ]

شاكىيۇ: ئاپارغىن، قارىياچقا باغلا!

[نۇرۇمنى قارىياغاچقا تاڭىدۇ]

نۇرۇم: قولۇڭدىن كەلسە ئاسماننى ئورۇۋەت! ھەقىقەت ئېگىلىدۇ، سۇنمايدۇ.

شاكىيۇ: ئۇر مۇناپىقنى!

[يايى نۇرۇمنى قامچىلايدۇ، ئويىدىن غۇنچەم يۈگرەپ چىقىدۇ]

غۇنچەم: نۇرۇم (يايىنىڭ قولىغا ئېسىلىۋېلىپ) ھەي جاللات، ئۇرۇپ ئۆلتىرىۋېتەمسەن بىچارىنى؟! نىمە قىلدى سىلەرگە شۇنچە؟

شاكىيۇ: (مەشرەپكە) ھوي - ھوي، ما قىزنى ئويىگە تارت.

[مەشرەپ "يىۈرۈك" دەپ قولىدىن تارتقاندا غۇنچەم سىلكىۋېتىدۇ]

غۇنچەم: شاكىيۇ ئاكا! نۇرۇمنى قويىۋېتىڭ. (يىغلايدۇ)

نۇرۇم: يالۋۇرۇش ئۆلۈمدىن يامان، غۇنچەم. بىزمۇ ئەنتىمىزنى ئالىدىغان بىر پەيت كېلىدۇ.

يۇقۇرىدىكى دىئالوگلاردا غۇنچەم بىلەن نۇرۇمنىڭ زۇلۇم ئالدىدا تىز پۈكمەيدىغان، قورقماس، قەيسەر، ئۈمىتۋار، كۈرەشچان روھىنى ئاپتور ناھايىتى ماھىرلىق بىلەن ئىپادىلىگەن.

دىمەك «غۇنچەم» دىرامىسىدا يالغۇز ئۇيغۇر قىز - يىگىتلىرىنىڭ بىر - بىرىگە بولغان چوڭقۇر مۇھەببىتى ۋە ئارزۇ - ئارمانلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش جەريانىدىكى كۈرەشلىرى ئەكس ئەتتۈرۈلۈپلا قالماستىن، كەلگۈسى كۈنلەرنىڭ بىردە قارا بۇلۇتلارنى سۈرۈپ تاشلاپ، قاتمۇ-قات

زۇلۇمنىڭ بويۇنتۇرۇقىدىن قۇتۇلۇپ، ئۆزلىرىگە زۇلۇم سالغان جاللاتلاردىن ئۇزۇل - كېسىل ئىنتىقام ئالىدىغان پەيتلەرنىڭمۇ يېتىپ كېلىدىغانلىقى توغرىسىدىكى ئۈمىتۋارلىق روھمۇ جانلىق ئىپادىلەنگەن. بۇ ئارقىلىق ئەسەرنىڭ جەڭگىۋارلىقى تېخىمۇ ئاشۇرۇلغان.

ئاپتور «غۇنچەم» دىرامىسى ئارقىلىق سەلبىي كۈچلەر، فېئوداللىق كونا جەمئىيەتتە ئۈستۈنلۈكنى ئىگەللەپ ھوكۇم سۈرۈپ كەلگەن بولسىمۇ، ئۇلار ھامان تارىخ تەرەققىياتىغا ۋەكىللىك قىلالمايدىغانلىقىدىن بىشارەت بېرىدۇ. شۇنىڭدەك ئەسەردە ئۇلارنىڭ ئەكسىيەتچىلىك ماھىيىتىنى ئېچىپ تاشلاپ، ئىنسان قېلىپىدىن چىققان چىرىك تۇرمۇش ئىستىلىنى مەسخىرە قىلىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئاپتور ئەمگەكچى خەلق ئاممىسىنىڭ ئەكسىيەتچى كۈچلەرگە قارىتا غەزەپ ئوتىنى تۇتاشتۇرۇشقا كەڭرى زېمىن ھازىرلايدۇ.

دېمەك ئەسەردە مەسىلىنىڭ مۇشۇنداق ئوتتۇرىغا قويۇلىشىنى يازغۇچىنىڭ ئەينى ۋاقىتتىكى ئىلغار دېموكراتىك ئىدىيىسىنىڭ يېتەكچىلىكىدىن ئايرىپ قاراشقا بولمايدۇ. ئۇ يازغۇچىنىڭ مۇقەررەر توغرا دۇنيا قارىشىنىڭ مەھسۇلى. شۇڭا دىراماتۇرگ زۇنۇن قادىر ئوتكۈر دىراماتىك توقۇنۇشلار ئارقىلىق ئۆمەر شاكىيۇ بىلەن شەرۋانىدىن ئىبارەت ئېكسپىلاتاتور سىنىپ ۋەكىللىرىنىڭ پەسكەش تىپىك ئوبرازىنى خېلى مۇكەممەل ياراتقان.

شەرۋان: ياق - ياق، بولدى. تولا ئاغزىمنى ئاچماي ئولتارسۇن.

شاكىيۇ: ھە، نېمە ئانچە چىچاڭشىپ كەتتىڭ؟

شەرۋان: ھەي، يەنە قايسى ئېغىزلىرى بىلەن شۇ گەپنى قىلدىلا؟

شاكىيۇ: بىر ئەرگە توت خوتۇن راۋا، ھازىر مەندە بولسا ئاران ئىككى خوتۇنغۇ؟

شەرۋان: بايتوقايدىكىنى نەگە يوشۇرىدىلا؟ مېنى ھېچنېمە بىلمەيدۇ دەيدىكەنلا - دە، يەرنىڭ تېگىدە ئىلان كوشىگەننى بىلىمەن مەن.

شاكىيۇ: كىم دىدى ساڭا، يوق گەپ.

شەرۋان: يوق گەپمىش، ئەمىسە نىمىشكە ئالتە كۈندە بىر قېتىم رايىلا ئۇياققا؟

شاكىيۇ: ئەگەر شۇنداق بولغاندىمۇ توتكە يەتمىدىغۇ.

شەرۋان: ئون ئىككىگە يەتتىغۇ! توققۇز قىز ئېلىپ قويۇپ بېرىپىلا، ھازىر ئەمىرلىرىدە ئۈچ خوتۇن بار. ئەمدى ئىنساپ قىلىش كېرەك. ساقالغا ئاق كىرگەندىمۇ ھەۋەس قىلىۋېرەمدۇ كىشى.

شاكىيۇ: ساقالىمنىڭ ئاقارغىنىغا قارىما سەن، (كوكسىگە بارماقلىرى بىلەن نوقۇپ) كوڭۇلگە قارا! بىزنىڭ كوڭلىمىز تېخى ياش يىگىتنىڭ كوڭلىدەك چاپچىپ تۇرۇپتۇ. مەسىلەن، ھويلىدا يۈرگەن خورازغا قاراپ باق. شۇ جېنىدا مۇشتەك تۇرۇپ ئون نەچچە مېكيانىنى ئارقىسىدىن ئەگەشتۇرۇپ يۈرۈپتۇ. مانا شۇنداق ئاق خوراز دىسەڭ بولىدۇ بىزنى.

شەرۋان: ئۇ دىگەن توخۇ، سىلى دىگەن ئادەم.

شاكىيۇ: مانا قارا، مەن تاغدەك ئادەم تۇرۇپ توخۇچىلىك بولالمايمەنمۇ. توققۇز قىز ئېلىپ قويىۋەتكەن بولسام ئون بولۇپ كەتسۇن، ئەمىرىمدە ئۈچ خوتۇن بولغان بولسا توت بولۇپ كەتسۇن، ھىساپمۇ توپ - توغرا بولىدىكەن.

Altun0q

بۇ دىئالوگلاردا ئاپتور يۇمۇرلۇق ئىبارىلەرنى ئۇستىلىق بىلەن قوللىنىپ، سەلبىي پېرسوناژلارنىڭ خاراكتېرىنى ماھىرلىق بىلەن ئېچىپ بەرگەن.

پرولېتارىياتنىڭ ئۇلۇغ يازغۇچىسى ماكسىم گوركى ئەينى زاماندا يازغان «تىۋۋەنلىكتە» ناملىق ئەسىرىدە روسىيە ئۇششاق بۇرژۇئازىيىسىنىڭ ئەخلاق، ئىستىلىدىكى ۋە مەنىۋىيىتىدىكى ئاچكۆزلۈكنى، ساختىپەزلىكنى، ۋەھشىلىكنى، شەخسىيەتچى ـ ھەسەتخورلۇقنى، ھىلىگەر، رەھىمسىزلىكنى، پىخسىق، ھارامزادىلىكنى، يالغانچى، تۆھمەتخورلۇقنى، پاھىشىۋاز، رەزىللىكنى، ئالدامچى، زوراۋانلىقلارنى قانداق پاش قىلىپ، قامچىلىغان بولسا پىشقەدەم ئۇيغۇر دىراماتۇرگى زۇنۇن قادىرمۇ «غۇنچەم» دىرامىسىدا كونا فېئوداللىق جەمئىيەتتىكى ئۇيغۇر يېزىلىرىدا ھۆكۈم سۈرۈپ، ئەمگەكچى خەلقنىڭ بېشىدا قانلىق قامچىسىنى ئوينىتقان قانخور زالىم بەگلەرنىڭ، پومېشچىك، بايلارنىڭ ئەخلاق، ئىستىلىدىكى يىرگىنچلىك قىلمىقلارنى شۇ يوسۇندا پاش قىلىپ ئۇلارنىڭ چاۋىسىنى چىقتا يايغان.

«غۇنچەم» دىرامىسىدا يەنە كونكرېت سيۇژېت ۋە پېرسوناژلارنىڭ ھەركىتى، دىئالوگلىرىنى ئۇلارنىڭ ئىندىۋىدۇئاللىق خۇسۇسىيەتلىرىگە، ئىنسانىي ماھىيىتىگە ماس ھالدا بېرىپ، ئاپتور ئىنسانلىق مەيدانى، كۆزقارىشى، پوزىتسىيىسى، غەزەپ ـ نەپرىتى ۋە سۆيگۈ ـ مۇھەببىتىنى، ھېسداشلىقىنى كۈچلۈك ئىزھار قىلىش بىلەن بىر ۋاقىتتا دىراما سيۇژېتى ئىچىگە تراگېدىيىلىك ۋە كومېدىيىلىك ئامىللارنىمۇ خېلى جايىدا كىرگۈزگەن. بۇ مەسىلە كۆپىنچە غۇنچەم ۋەسىيىتىدىن ئىبارەت بىر ـ بىرىگە پۈتۈنلەي قارىمۇ ـ قارشى ئىككى پېرسوناژغا مەركەزلىشىدۇ. تاماشىبىنلار سەھنىدە ئاچچىق ھەجۋىلىك، ئۆتكۈر يۇمۇرلۇق تىل ۋاستىسى بىلەن رەسۋاسى چىقىرىلغان سېيىتنىڭ ئەخمىقانە تەلۋە ھەركەتلىرىنى كۆرگەندە، بىر ـ بىرىگە قوللاشمىغان قالايمىقان سۆزلىرىنى ئاڭلىغاندا ئۆچەيلىرى ئۈزۈلگىدەك كۈلىدۇ. دىرامىدا سېيىت ئوبرازىغا يىغىنچاقلانغان ساتىرىك دېتاللارنىڭ بېرىلىشىمۇ يەنىلا ئاشۇ قاراڭغۇ زۇلمەتلىك كونا جەمئىيەتتىكى ئادالەتسىزلىكنى، تەڭسىزلىكنى ئېچىپ تاشلاشتا بەلگىلىك رول ئوينىغان.

بۇنىڭ ئەكسىچە گۈزەل، ئېسىل پەزىلەتلىك، چېچەن قىز غۇنچەم تاماشىبىنلارنىڭ كۆزىگە خۇددى بىپايان يېزىدا ئېچىلغان بىر تال خۇشپۇراق قىزىل گۈلدەك كۆرۈنىدۇ. ئەمدى ئۇنىڭ جاھالەتلىك زۇلۇم دۇنياسىدا تارتقان ئېغىر ئازاپ ـ ئوقۇبەتلىك كۈنلىرى، مۇھەببەت سەرگۈزەشتىلىرى، پاجىئەلىك ئۆلۈمى تاماشىبىنلارنىڭ يۈرىكىنى ئېزىپ چوڭقۇر قايغۇ ـ ھەسرەتكە چۆمدۈرىدۇ.

دېمەك «غۇنچەم» دىرامىسىنى ئېلىمىز ياشلىرىنىڭ ئۆتمۈشتىكى ئازاپلىق كۈنلەرنى ئەسلەپ، بۈگۈنكى بەختىيار دەۋرنىڭ قەدىر ـ قىممىتىگە يېتىشتىكى بىر ياخشى دەرسلىك دېيىشكە بولىدۇ.

«غۇنچەم» دىرامىسىدا ئاپتور ئەمگەكچان قېرىنداش مىللەت خەلقلىرىنىڭ قان بىلەن يۇغۇرۇلغان قويۇق دوستلۇقى، ئۇلارنىڭ ئۆز ئارا تەقدىرداش ھاياتى، ھەمنەپەس ياشاشتەك ئېسىل خىسلىتىنى ئەكس ئەتتۇرۇش مەسىلىسىگىمۇ مەلۇم دەرىجىدە ئەھمىيەت بەرگەن.

شۇنى بىلىشىمىز لازىمكى: كونا جەمئىيەتتە ھۆكۈمرانلىق ئورنىغا چىقىۋالغان ئۇمەر شاكىيۇغا ئوخشاش ئېكسپىلاتاتور سىنىپ ۋەكىللىرى، پەقەت بىر مىللەت ئەمگەكچى خەلقلىرىنىڭلا ئەشەددىي

دۈشمىنى بولۇپ قالماستىن، شۇ زېمىندا بىللە ياشاۋاتقان ھەر مىللەت ئەمگەكچى خەلقلىرىنىڭمۇ ئورتاق دۈشمىنى.

بىزگە مەلۇم، ئىلى رايونى ھەر مىللەت خەلقى ئەزەلدىن بىللە ئولتۇراقلىشىپ، ئۆز ئارا قويۇق دوستلۇق مۇناسىۋەت ئورنىتىپ كەلگەن بىر جاي. شۇڭلاشقا قايسى مىللەت بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئومەر شاكىيۇغا ئوخشاش فېئودال - پومېشچىكلارنىڭ قېرىنداش ھەر مىللەت ئەمگەكچى خەلقىنى ئېزىشى، ئېكسپلاتاتسىيە قىلىشى قىلچە ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز «غۇنچەم» دىرامىسىدا غۇنچەم، نۇرۇم قاتارلىق ساپ دىل ئەمگەكچى ئۇيغۇر، قىز - يىگىتلىرىنىڭ تارتقان ھېساپسىز دەرت - ئەلەملىرى ۋە پاجىئەلىك ھاياتىنى كۆرۈش بىلەن بىرگە ئامانتايغا ئوخشاش ئەمگەكچى قازاق مالچىلىرىنىڭمۇ ئاشۇ ئېچىنىشلىق ئومۇر ئازاۋىنى ئورتاق تارتقانلىقىنى ناھايىتى ئېنىق كۆرۈۋالالايمىز.

دىرامىدا ئەكس ئەتتۈرۈلگەندەك، قازاق يىگىتى ئامانتاينىڭ تۇرغان، ياقۇپ، پاتەمخانلارغا زىچ ماسلىشىپ، جىددى ھايات - ماماتلىق كۈرەشلەردە باشتىن - ئاخىر بىللە بولۇپ، غۇنچەم، نۇرۇملارغا ئوخشاش سىنىپىي قېرىنداشلىرىغا قىزغىن ياردەم بېرىشى؛ چىن قەلبىدىن ھېسداشلىق قىلىپ، مۇرىنى - مۇرىگە تىرەپ زۇلۇمغا، ئادالەتسىزلىككە قارشى كۈرەش قىلىشى — ئۇيغۇر، قازاق مىللەتلىرىنىڭ چوڭقۇر مېھرى - مۇھەببەت بىلەن تولغان دوستلۇقىنى ئىپادىلەپ بېرىدۇ.

«غۇنچەم» دىرامىسىنىڭ رېئال ئاساسىنىڭ مۇستەھكەم، مەزمۇنى باي، تەربىيىۋى ئەھمىيىتى زور، بەدىئى قىممىتىگە ئىگە ئەسەر بولۇپ چىقىشى، ئاپتورنىڭ جاپالىق ئىزدىنىپ، كۆپ تەرەپلىمىلىك ئەجىر سىڭدۈرۈشىنىڭ نەتىجىسى.

ئېپىك ئەسەرلەردە جۇملىدىن سەھنە ئەسەرلىرىدە كىشىلەرنىڭ ئىجتىمائى مۇناسىۋىتى، پائالىيىتى مەركەزلىك ھالدا تەسۋىرلىنىدۇ. بۇ ھالقا سەھنە ئەسەرلىرىدە پېرسوناژلارنىڭ ھەركىتى ۋە تىلى ئارقىلىق گەۋدىلىنىدۇ. شۇڭا ئاپتور «غۇنچەم» دىرامىسىدا پېرسوناژلار خاراكتېرىدىكى ماھىيەتلىك ئالامەتلەرنى ئۆزىگە خاس قانۇنىيىتى بويىچە يورۇتۇپ بەرگەن.

ئەسەردىكى ئىجابى ۋە سەلبى پېرسوناژلارنىڭ ئىندىۋىدۇئاللىقى — ئۇلارنىڭ ھەركىتى، سالاھىيىتى، مىجەز - خۇلقى، ئىدىيىۋى ھېسسىياتى، گەپ - سۆزلىرى، تۈرقى ئارقىلىق روشەن ھالدا ئىزچىللىققا ئىگە بولغان. ئاپتور بارلىق پېرسوناژلارنىڭ ھەركىتى بىلەن سۆزىنى بىر قېلىپقا سالمىغان. ھەر قايسى پېرسوناژلار ئۆزلىرىگە خاس ھەركىتى، تىلى بىلەن بىر - بىرىدىن روشەن پەرقلىنىپ تۇرىدۇ. مەسىلەن: دىرامىدا ئومەر شاكىيۇ، شەرۋان قاتارلىق سەلبى پېرسوناژلاردىن تاماشىبىنلار يىرگىنىدۇ، غەزەپلىنىدۇ. بۇنىڭ سەۋەبى ئۇلارنىڭ چىرىك روھىي دۇنياسى ئاشكارىلانغان. ئۇلارنىڭ ئەشۇ رەزىل ۋە چىرىك خاراكتېرىنى ئۇلارنىڭ ماھىيىتى بەلگىلىگەن.

ئەمدى غۇنچەم، نۇرۇملارغا كەلسەك، تاماشىبىنلار ئۇلارنىڭ ھەركەتلىرىنى كۆرۈپ، يېقىملىق، ئوتلۇق سۆزلىرىنى ئاڭلاپ مەپتۇن بولىدۇ، ھوزۇرلىنىدۇ. ئۇلارغا نىسبەتەن كۈچلۈك ھېسداشلىقى قوزغىلىدۇ.

ئەدىبىي ئەسەرنىڭ ئىجتىمائى تۇرمۇشتىكى تەربىيىۋى ئەھمىيىتى ۋە ئېستېتىك رولى مۇشۇ مەسىلىلەردە روشەن خاراكتېرلىنىدۇ.

ئىنسان روھىنىڭ ئىنژېنېرى بولۇشقا مۇناسىپ ھالدا ئوتتۇرىغا چىققان، ئاتاغلىق يازغۇچىلارنىڭ ھەممىسى تىل - سەنئىتىنىڭ ئۇستازلىرى. ئۇلار رېئال تۇرمۇشنى ئوبراز ئارقىلىق ئەكس ئەتتۈرۈپ، بىر پۈتۈن جەمئىيەتنىڭ تولۇق كارتىنىسىنى سىزىپ بېرىدۇ.

«غۇنچەم» دراممىسىنىڭ تىلى ھەقىقەتەن كەڭ كىتابخانلارنى، جامائەتچىلىكنى ۋە قەلەم ئىگىلىرىنى قايىل قىلىدۇ. ئاپتور ئۆز ئەسىرىدە ئۆتكۈر، يۇمۇرلۇق ھەجۋى تىل ئىشلىتىپ چىرىك، ئەكسىيەتچى كۈچلەرنىڭ پەسكەش روھىي دۇنياسىنى پاش قىلسا؛ گۈزەل، ئوبرازلىق، راۋان، جانلىق، ھېسسىياتلىق تىلىدىن پايدىلىنىپ ئىجابىي ئوبرازلارنىڭ پاك قەلبىنى، ساپ دىلىنى، گۈزەل ئىچكى دۇنياسىنى، قەيسەر ئىرادىسىنى، ئۈمىت - ئىشەنچىسىنى ئىپادىلەيدۇ. ئاپتورنىڭ مانا بۇ يېزىقچىلىق ماھارىتى ۋە ئۇسلۇبى بىزنىڭ ئۆگىنىشىمىزگە، ئۈلگە ئېلىشىمىزغا ئەرزىيدۇ.

مەلۇمكى، سەھنە ئەسىرىنى ئاپتور ئويۇن قويۇش تەلىۋىگە، سەھنە ئەمەلىيىتىگە ماسلاشتۇرۇپ يازغانلىقى تۈپەيلىدىن ئۇ، رومان، پوۋېست، ھېكايە ياكى ئېپىك، يىرىك شېئىرىي ئەسەرلەرگە، باشقا نەسرىي ئەسەرلەرگە ئوخشاش ۋەقەلىكنى، زىددىيەت توقۇنۇشلىرىنىڭ جەريانىنى ئەركىن بايان قىلىپ بېرىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولالمايدۇ. بۇنىڭ سەۋەبى، سەھنە ئەسىرى مۇقەررەر يوسۇندا بوشلۇقنىڭ، ۋاقىتنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرايدۇ. سەھنە ئەسىرى تاللانغان ۋەقەلىكنى، رېئال تۇرمۇشتا يۈز بەرگەن زىددىيەت كۈرەشلىرىنى سەھنە ئىچىدىلا كۆرسىتىپ، تاماشىبىنلارنى ئۆزىگە جەلپ قىلىش بىلەن چەكلىنىدۇ.

«غۇنچەم» دراممىسىنىڭ تېمىسى، مەزمۇن دائىرىسى كەڭ بولۇپ، ئۇنىڭدا رېئال تۇرمۇشنىڭ بىر پۈتۈن كارتىنىسى رەڭدار، قىزىقارلىق، تەسىرلىك سىزىلغان. تۇرمۇش ھادىسىلىرى زىچ، مەركەزلىك تىپىكلەشتۈرۈلۈپ ئورۇنلاشتۇرۇلغان. گەرچە جاھالەتلىك فېئوداللىق تۈزۈمنىڭ قۇربانى بولغان غۇنچەم شۇ دەۋر، شۇ شارائىتتا ياشىغان بىر شەخس بولسىمۇ، ئۇ، تا بۈگۈنگە قەدەر قەلبىمىزدىن چوڭقۇر ئورۇن ئېلىپ ئۆلمەس ئوبراز بولۇپ ياشاپ كەلمەكتە.

ھازىرقى ئەھۋالغا نەزەر سالساق، "4 كىشىلىك گۇرۇھ" يوقىتىلغاندىن بۇيانقى بىر نەچچە يىل ئىچىدە «غۇنچەم» دراممىسى تىيانشاننىڭ جەنۇبىي ۋە شىمالىدىكى ھەر قايسى ۋىلايەت، ناھىيىلەردە كەڭ تۈردە ئوينىلىپ، «شىنجاڭ خەلق رادىيو ئىستانسىسى» تەرىپىدىن داۋاملىق ئاڭلىتىلىۋاتىدۇ.

كۆپ قېتىم تەكرار قويۇلۇپ، كۆپ قېتىم تەكرار ئاڭلىتىلسىمۇ تاماشىبىنلاردا قىلچىلىك زېرىكىشلىك ھالەتنىڭ يۈز بەرگەنلىكىنى كۆرگىلى بولمايدۇ. دېمەك بۇ، «غۇنچەم» دراممىسىنىڭ خەلقنىڭ كۆڭلىگە ياققانلىقىنىڭ ئالامىتىدۇر.

خەلقنىڭ ئۇنتۇلماس سەنئەتكارى ھاشىم ھاجى

ساتتار توختى

ئاتاقلىق خەلق سەنئەتكارى ۋە تەرەققىيپەرۋەر، دېموكرات ھاشىم ھاجىنى تونۇشتۇرۇشتىن ئاۋال، ئۇنى تەربىيىلەپ يېتىشتۇرگەن كۇچار خەلقى ئۈستىدە قىسقىچە توختىلىپ ئۆتىمىز.

ھەر قانداق كىشى ”شىنجاڭ ناخشا ـ ئۇسسۇل ماكانى“ دېگەن سوزنى ئاڭلىغان ياكى ئەسلىگەن چېغىدا دەرھال «كەپلەش»، قۇمتۇر «مىڭ ئۆي» تاغ ئېغىزىدىن ئېقىپ چىققان «ئۆگەن دەرياسى»نىڭ شەرقىي ــ جەنۇپ تەرىپىگە جايلاشقان، ھاۋا كىلىماتى ئەڭ ياخشى، تۇپرىغى مۇنبەت، باغ ـ باراقسان جاي ـ كۇچارنى كوز ئالدىغا كەلتۈرىدۇ.

ئۇيغۇر سەنئىتىنىڭ قەدىمىي مەنبەلىرىدىن بىرى بولغان ھەر خىل ئولتۇرۇش ۋە سورۇنلۇق مەشرەپلىرىنى چورىدىگەن ھالدا ئۆتكۈزۈلىدىغان سەيلىلەر (كارىز سەيلىسى، نورۇز سەيلىسى، چېلىش سەيلىسى، كەكلىك سەيلىسى، ئوغلاق سەيلىسى، گۇل سەيلىسى، ئۆرۈك سەيلىسى، باغ سەيلىسى، يەرمەنكە، چىغرىق سەيلىسى) قاتارىدا مەشھۇر ئەنئەنىۋى ماھارەت سەنئىتى ــ دارۋازلىق ئويۇنىمۇ بار. 1910 ـ يىلدىن باشلاپ كۇچار زېمىنىدىن پۈتۈن شىنجاڭغا ئوزىنىڭ دارۋازلىق سەنئىتى بىلەن تونۇلغان ھاشىم ھاجى كىلاسسىك مۇزىكا «ئون ئىككى مۇقام»نىمۇ پىششىق ئىگەللىگەن. ئۇ، مامۇت ئاخۇن، بىلال ئاخۇن، بايىز ئاخۇن سىپتە، ئىبراھىم تەنبۇر، ئەلنەغمىچى زەيتۇنخان، دىلەيسخان، ھېزىم ئاخۇن، ھېلىم سېلىم قاتارلىق كوپلىگەن ئىز باسارلارنى تەربىيىلەپ، بىر قىسىم ئۇيغۇر مۇزىكىلىرىنى كېيىنكى ئەۋلاتلارغا قالدۇرغان داڭلىق سەنئەتكاردۇر.

ھاشىم ھاجىنىڭ سەنئەتكە بولغان چوڭقۇر ھەۋىسى، كۇچار خەلقىنىڭ سەنئەتنى ياخشى كورۇشى ئۇنىڭ خوتەندىن كۇچارغا كېلىپ تۇرۇشىدىكى مۇھىم ئامىلدۇر.

مەن ھەر بىر قېتىم رادىيودىن شىنجاڭ سەنئەت مەكتىۋىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى، كومپوزىتور شىر ئەلىنىڭ مۇزىكىسىنى ئاڭلىغىنىمدا ۋە شىنجاڭ ناخشا ـ ئۇسسۇل ئومىگىنىڭ تالانتلىق ياش ئۇسسۇلچىسى خەلچەم سىدىقنىڭ سەھنىدە ياكى تېلېۋىزوردا ئورۇنلىغان ئۇسسۇللىرىنى كورگىنىمدە 5 ئەۋلات داۋاملىشىپ كەلگەن سەنئەتچىلەر ئائىلىسىنىڭ غۇرۇرى پىشقەدەم خەلق سەنئەتچىسى ھاشىم ھاجى ئاكىنى ئەسلىمەي تۇرالمايمەن.

دارۋاز ھاشىم ھاجى 1868 ـ يىلى خوتەننىڭ قارىقاش ناھىيىسىدە ئاددى ئەمگەكچى، مەشھۇر خەلق سەنئەتكارى ھەمدۇللا ئاخۇن ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ، زۇلمەتلىك كونا جەمئىيەتتە كىچىگىدىن تارتىپلا دادىسىغا ئەگىشىپ، يۇرت ئارىلاپ، كەڭ مېھنەتكەش خەلقنىڭ جاپالىق، دەرت ـ ئەلەملىك تۇرمۇشىنى، ھوكۇمرانلار سىنىپىنىڭ ۋەھشى ـ ياۋۇزلىقىنى كورگەن. ئوتمۇش جەمئىيەتتىكي بۇ تەڭسىزلىك ۋە ئادالەتسىزلىك ئۇنىڭ ياش قەلبىدە ئوچمەس تەسىراتلارنى قالدۇرغان.

ھاشىم ھاجى بالىلىق دەۋرىدىلا دارۋازلىق ۋە مۇزىكا سەنئىتىگە ئاجايىپ قىزغىن ئىشتىياق باغلىغان ۋە تىرىشىپ ئۆگىنىپ، 15 يېشىدىلا كىشىلەرنىڭ يۈرەك - باغرىنى تىترىتىدىغان بالا دارۋاز ھەم سازەندە بولۇپ يېتىشىپ چىققان. ئۇ دىنىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چېغىدا بەزىبىر دىنىي مۇتەئەسسىپلەر ئۇنىڭ سەنئەتكارلىق كەسپىنى چەكلىگەن بولسىمۇ، ئۇ باشقا ئىمكانىيەتلەردىن پايدىلىنىپ ئۆگىنىشنى ۋە مەشىق قىلىشنى زادىلا توختاتمىغان. شۇ چاغلاردا قېرىنداش ئىچكى ئۆلكىلەردىن شىنجاڭغا ئويۇن كورسىتىش ئۈچۈن كەلگەن خەنزۇ سىركچىلەردىن ھەر تۈرلۈك سېھرىگەرلىك، ئاتەشۋازلىق ئويۇنلىرىنى كوڭۇل قويۇپ ئۆگەنگەن، ھەتتا سۇنەيىنى يەل ئۈزمەي چېلىش ماھارىتىنىمۇ ئىگەللىۋالغان. دەل شۇ پەيتتە بەختكە قارشى ھاشىم ھاجىنىڭ ئاتا - ئانىسى ئارقا - ئارقىدىن ئولۇپ كېتىپ، باش پاناسىز قالغان بولسىمۇ پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ئاتا كەسپىنى مۇكەممەللەشتۈرۈش يولىدا ھارماي - تالماي تىرىشقان. ئاردىن كوپ ئوتمەي ئافغانىستان، ھىندىستان، ئەرەپ ئەللىرى ۋە ئوتتۇرا ئاسىيادىكى بىر قانچە دولەتلەرگە بېرىپ، ئۆزىنىڭ دارۋازلىق ۋە سازەندىلىك ماھارىتى بىلەن داڭ چىقارغان.

ھاشىم ھاجى ئۇزۇنلىغى 80 مېتىر، ئېگىزلىگى 30 مېتىر كېلىدىغان ئارقاننىڭ ئۈستىدە پۇتىغا تەخسە تېڭىپ، كوزىنى قارا لاتا بىلەن باغلاپ، ئالدى - ئارقىسىغا ماڭاتتى، ئاغامچا ئۈستىدە موللاق ئاتاتتى، ئۇنىڭدىن كېيىن ئەڭ چوققىدىكى تاختىپەرگە چىقىپ، چىغرىق ئويناتتى، ھەر خىل موللاقچىلىق، قىلىچۋازلىق قىلىش، مەيدىسىگە يوغان قورام تاشنى قويۇپ، ئۈستىگە كۈچ بىلەن بىر قانچىنى ئۇرۇپ، ھەر ئىككى تاشنى پارچە - پارچە قىلىۋېتىش قاتارلىق ئويۇنلارنى خەلققە كورسىتىپ كەلگەن، خەلق بۇ ئويۇنلارنى كورگەندە، ئالقىش سادالىرى ياڭراپ كېتەتتى.

ھاشىم ھاجى ئاتاقلىق خەلق سەنئەتچىسى بولۇش بىلەن بىرگە تەرەققىپەرۋەر، خەلقچىل زات ئىدى، ئۇ، دارۋازلىق، سازەندىچىلىك كەسپىدىن تاپقان پۇللارنى سەرگەردان بولۇپ، ئاچ - يالىڭاچ يۈرگەن كەمبەغەل، ئەمگەكچىلەرگە تەقسىم قىلىپ بېرەتتى.

1930 - يىللىرى شىنجاڭغا ماركسىزىملىق ئەدەبىيات - سەنئەت ئېقىمى كىرىشكە باشلىغاندىن كېيىن خەلقتە ئويغىنىش پەيدا بولغان ئىدى، شۇ يىللاردا ئاقسۇ ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسى ئابدۇللا داموللا (تەرەققىپەرۋەر زات) شىنجاڭدا تىياتىر سەنئىتىنى يولغا قويۇپ، خەلقنى مەدەنىيەت، ئىلىم - مەرىپەت يولىغا باشلاپ، خەلقنى ئويغىتىش توغرىسىدا مۇراجەتنامە چىقارغان ئىدى. ھاشىم ھاجى بۇ مۇراجەتنامىنى كورگەندىن كېيىن، دەرھال ھەر - كەتكە كېلىپ تەرەققىپەرۋەر، ئىلغار سەنئەتكارلارنى يىغىپ، ئۇلارنىڭ يول راسخودى ۋە تەمىناتىنى ئوز يېنىدىن چىقىرىپ، ئاقسۇغا بېرىپ ئابدۇللا داموللا بىلەن ئۇچراشقان ۋە ھەر خىل كونسېرت نومۇرلارنى، كىچىك تىپتىكى دىراممىلارنى يېزىپ سەھنىلەشتۈرۈپ، ئاممىغا كورسەتكەن، شۇ ئارقىلىق خەلقنى ئويغىتىشقا ھەسسە قوشقان.

1934 - يىلى ئاقسۇنىڭ كەلپىن ناھىيىسىگە دار ئويۇنى ئوينىغىلى بارغاندا ئوتتۇق سوزلەپ، جۇڭگو تارىخىدىكى «تەيپىڭ تيەنگو» ئىنقىلاۋىنى ماختىغانلىغى ئۈچۈن نەق مەيداندا قولغا ئېلىنىپ، بىر يىل تۈرمىدە ياتقان. مۇشۇنداق بانا - سەۋەپلەر بىلەن 2 قېتىم تۈرمىگە ئېلىنغان. ئەكسىيەتچىلەرنىڭ تۈرمىگە ئېلىشى ۋە ھەر خىل توسقۇنلۇقلىرى ئۇنىڭ ئۇرغۇپ تۇرغان جەڭگىۋار روھىنى قىلچە بوشاشتۇرالمىغان. بۇنىڭ ئەكسىچە ئۇ، تېخىمۇ تاۋلىنىپ، قەتئىي ئىرادە تىكلەپ، خەلقنى ئاقارتىش يولىدىكى پائالىيەتلىرىنى توختاتمىغان.

يولداش لىن جىلۇ كۇچار ناھىيىسىگە شەنجاڭ بولۇپ بارغاندا، ھاشىم ھاجى ئۇنىڭ بىلەن بىر

نەچچە قېتىم سوھبەتلەشكەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ، سەنئەت تەشۋىقاتىنى تېخىمۇ جانلاندۇرۇپ، ئىنتايىن زور تەسىر قوزغىغان.

كۇچارنىڭ سۇبېشى دەريا ئېقىمى كوپ قېتىم يار ئېلىپ كېتىپ، خەلق زادىلا خاتىرجەم بولالمايتتى. يولداش لىن جىلۇ بۇ ئەھۋالنى بىلگەندىن كېيىن، كۇچار خەلقىنى تەشكىللەپ، 1941 - يىلى ياز پەسلىدە سۇبېشى توغىنىنى توسقىلى چىققاندا هاشىم هاجىمۇ سۇ بېشىغا چىقىپ سەنئەت پائالىيەتلىرىنى ئېلىپ بېرىشقا تەكلىپ قىلىنغان. هاشىم هاجى قىزغىنلىق بىلەن ئوز بالىلىرىنى ۋە سەپداشلىرىنى سۇ بېشىغا ئېلىپ چىقىپ، هەر خىل مەدەنىي پائالىيەتلەرنى ئېلىپ بارغان، بۇنىڭ بىلەن ئاممىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ۋە يولداش لىن جىلۇنىڭ ماختىشىغا سازاۋەر بولغان. يولداش لىن جىلۇ سۇ بېشى توغىنىنى ئېتىپ بولۇپ، قايتىپ كېلىپلا كۇچارنىڭ ئاسما ساي كوۋرۇكىنى ياسىتىپ، كۇچار خەلقىنى سۇ ئاپىتىدىن ۋە قاتناش قىيىنچىلىقىدىن خاتىرجەملەندۇرگەن. هاشىم هاجى بۇ پائالىيەتلەرگىمۇ قاتنىشىپ، ساي بويىدا دار باغلاپ ئويۇن كورسەتكەن ئىدى.

هاشىم هاجى يولداش لىن جىلۇنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن، تۇققان يوقلاش بانىسى بىلەن خوتەنگە بېرىش سەپىرىدە باي، ئاقسۇ، ئۇچتۇرپان، ئاۋات، مارالۋېشى، مەكىت، يەكەن، قاغىلىق، گۇما ۋە قارىقاش قاتارلىق جايلاردا دارۋازلىق ھەم سازەندىلىك قىلىش بىلەن، شۇ جايلاردىكى ۋەتەنپەرۋەر ئىلغار كىشىلەر بىلەن يېقىندىن ماسلىشىپ، تەشۋىقات ئىشلىرىنى ئېلىپ بارغان ئىدى. جۇڭگو پارتىزانلىرىنىڭ قەھرىمانلىق ئىش ئىزلىرىنى مەدھىيىلەيدىغان «قانلىق يولۋاس»قا ئوخشاش دىرامىلارنى ئوينىغان. بۇ دەل گومىنداڭ ئەكسىيەتچى ھاكىمىيىتىنىڭ تازا غالجىرلاشقان پەيتى بولۇپ، ئۇلار هاشىم هاجىدىن گۇمانلىنىپ، ئۇنى بالىلىرى بىلەن مۇھاسىرىگە ئېلىپ قويغان. نەتىجىدە خوتەندە تەشۋىقات ئېلىپ بېرىشقا ئامالسىز قېلىپ كۇچارغا قايتىپ كەلگەن. ھەممە يەردە "قازاننىڭ قۇلىقى توت" دىگەندەك، كۇچاردىمۇ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى دار ئويۇنىنى چەكلىگەندىن كېيىن، مۇزىكا ۋە تىياتىر كەسپى بىلەن تەشۋىق قىلىشنى توختاتمىغان. مەسىلەن: 1942 - يىلى مەرھۇم ئىنقىلاۋىي شائىر لۇتپۇللا مۇتەللىپ ئۇرۇمچىدىن كۇچارغا كەلگەندە هاشىم هاجى ئۇنى دەرھال ئىزدەپ تېپىپ، ئۇنىڭ بىلەن كوپ قېتىم سوھبەتلەشكەن ۋە مۇتەللىپ ئېلان قىلىشقا تېخى پېتىنالمىغان «بوراندىن كېيىنكى ئاپتاپ» ناملىق جۇڭگو - ياپون ئۇرۇشى مەزگىلىدىكى جۇڭگو پارتىزانلىرىنىڭ قەھرىمانلىق ئىش ئىزلىرىنى مەدھىيىلەيدىغان دىرامىسىنىڭ مۇزىكىلىرىنى رەتلەپ، ئوزلىرى چېلىپ كۇچاردا ئوينىغان. 1944 - يىلىدىن كېيىن، ل. مۇتەللىپ يازغان «غېرىپ - سەنەم» دىرامىسىنى تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئالدىرۇپ كېلىپ، سەھنىلەشتۇرۇشتە زور كۇچ چىقارغان. 1945 - يىلى توقسۇ ناھىيىسىدە «ئارشىن - مال ئالان» كومېدىيىسىنى ئوينىماقچى بولۇپ، هاشىم هاجى ۋە بالىلىرىنى كۇچاردىن توقسۇ ناھىيىسىگە تەكلىپ بىلەن ئەكىلىپ قاتناشتۇرغان. 1944 يىلى پارتلىغان 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ غەلىبە خوشخەۋىرى تېزلىكتە كۇچار ناھىيىسىگە يېتىپ كەلگەندە، بۇنى ئاڭلىغان هاشىم هاجى چوڭ - كىچىك سورۇنلاردا گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى قوزغالغان 3 ۋىلايەتنىڭ ئىنقىلاۋىي پائالىيەتلىرىنى تەشۋىق قىلىپ، ئاممىنى ئىستىقبالغا ئۇمىتلەندۇردى. هاشىم هاجىنىڭ ئاممىۋى سورۇنلاردىكى پائالىيەتلىرى گومىنداڭ ئەمەلدارلىرىنىڭ قۇلىقىغا يەتتى. ئۇلار هاشىم هاجىنىڭ دار ئويۇنى ھەم سازەندىلىك پائالىيەتلىرىنى چەكلىدى. 1949 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا ۋەزىيەت تازىمۇ كەسكىنلىشىپ،

گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى كوچار ناھىيىسىگە ئوت قويۇش، ئۇرۇش - چېقىش، ئولتۇرۇش، بۇلاڭ - تالاڭ قىلىش ئارقىلىق ۋەيران قىلغان چاغدا، ھاشىم ھاجىمۇ بۇنىڭ سىرتىدا قالمىدى. ئاللىقاچان كوز تىكىپ تۇرغان ئەكسىيەتچىلەر ھاشىم ھاجىنى بىر كېچىدە تۇتۇۋېلىپ، ئۇنى لىن جىلۇننىڭ چومىقچىسى دەپ قاتتىق ئۇرۇپ، ھۇشسىزلاندۇرۇپ، ئولدى دەپ تاشلىۋەتكەن.

كوچاردا ئازاتلىق تېڭى ئاتتى. قۇياش نۇرى قاراڭغۇ زىنداننىڭ چىرىگەن تاملىرىنى غۇلاتتى. زەنجىر - كىشەنلەر چېقىلدى. خەلق بەختىيار ھاياتقا ئېرىشتى. ئازاتلىقتىن ئوز بەختىنى تاپقان ھاشىم ھاجى: "ئەمدى مېنىڭ كوڭلۇمدىكى زامان يېتىپ كەلدى، ئۇممىدىم ئەمەلگە ئاشىدىغان بولدى" دەپ چەكسىز خوشاللاندى.

ئېغىر تاياق ئازاۋىدىن زەيىپلەشكەن ھاشىم ھاجى كوڭلىدىكى ئارزۇلىرىنى بالىلىرى ۋە شاگىرتلىرىغا قالدۇرۇپ 1952 - يىلى ۋاپات بولدى. ئوغلى سىدىق ئاخۇن، ئۇراخۇن دادىسىنىڭ ئارزۇ - ئۇمىتلىرىنى يەردە قويماي، 1954 - يىلىغىچە پارتىيە مىللى سىياسىتىنىڭ پارلاق نۇرى ئاستىدا پايتەختتىمىز بېيجىڭ، شىئەن، لەنجۇ قاتارلىق قېرىنداش ئولكە - شەھەرلەرگە بېرىپ، ھەر مىللەت خەلقىگە دارۋازلىق سەنئىتىنى كورسىتىپ، ئاممىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى.

1966 - يىلى، پۈتۈن مەملىكەت خەلقىگە بالايى ئاپەت ئېلىپ كەلگەن ئاتالمىش "مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى" باشلىنىشى بىلەن تەڭلا ھاشىم ھاجى تەربىيىلەپ يېتىشتۇرگەن ئوغلى شىرئەلى، سىدىق ئاخۇن، تۇرسۇن ئەلى قاتارلىقلار "ئەكسىيەتچى"، "شىۋجېڭجۇيىچى"، "چەتئەلنىڭ ئىشپىيونى"، "جىن - شەيتان"، "سېرىق ناخشا - مۇزىكىلار بىلەن ياشلارنى زەھەرلىگەن" دىگەن توھمەتلەر بىلەن قاتتىق رىجىمغا ئېلىنىپ، روھىي ۋە جىسمانى جەھەتتىن ئازابلاندى. 1970 - يىلى، ھاشىم ھاجىنىڭ ئەڭ كىچىك ئوغلى ھەيدەر ئەلى "كىچىك جىن - شەيتان" دىگەن بەتنام بىلەن قەشقەردە ئىشلەۋاتقان ئورنىدىن ئەڭ يىراق ئاقساق مارالغا ھەيدىلىپ ئائىلىسى خانىۋەيران بولغان.

"4 كىشىلىك گورۇھ" ئاغدۇرۇلدى. 5 - ئەۋلات سەنئەتچىلەرنىڭ سەنئەت باھارى قايتا ياشناپ گۇللىدى. ھاشىم ھاجىنىڭ زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان بالىلىرىنىڭ نامى ئەسلىگە كەلتۇرۇلدى.

ھاشىم ھاجىنىڭ دارۋازلىق كەسپىنى ئىگەللىگەن ئوغلى سىدىق ھاشىم ئاپتونوم رايونلۇق سىياسى كېڭەشنىڭ ئەزاسى. ھازىر ئاپتونوم رايونلۇق سېرىك ئومىكىدە ئوقۇتقۇچىلىق قىلماقتا. نۇر ھاشىم غۇلجىدا دارۋازلىق كەسپىنى داۋاملاشتۇرماقتا. نەۋرىسى نىگار بېيجىڭ سېرىك ئومىكىدە ئىشلەيدۇ. ئۇنىڭ مۇزىكاشۇناسلىق كەسپىنى ئىگەللىگەن ئىككىنچى ئوغلى شىرئەلى سەنئەت مەكتىۋىدە مۇزىكا ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ ئىشلەيدۇ. ئۇ، غىجەكتىن ئىبارەت بۇ مىللى مۇزىكا ئەسۋاۋنى ئومۇملاشتۇرۇپ، مەخسۇس غىجەك كەسپىدە ئوتتۇزدىن ئارتۇق كەسپ ئەھلىنى تەربىيىلەپ چىقتى. ئۇ تېخىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا ئىجادىي يوسۇندا خۇشتارنى مەيدانغا چىقىرىپ ئۇنى ئومۇملاشتۇرماقتا.

نەۋرىسى تۇرسۇن ئەلى ئاپتونوم رايونلۇق ئوپېرا ئومىكىنىڭ مۇزىكانتى، نەۋرىسى خەلچەم سىدىق ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا - ئۇسسۇل ئومىكىدە ئاتاقلىق ئۇسسۇلچى. ئۇ ئەنئەنىۋى مىللى ئۇسسۇلنى ناھايىتى يېنىك، نەپىس ئويناپ، ئاممىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشمەكتە. ئۇنى كىشىلەر "ئۇيغۇر مىللى ئۇسسۇلچىلىقىنىڭ غۇرۇرى" دەپ ماختاشماقتا. ھازىر ئۇلار تىرىشىپ، يۇقۇرى ئورلەپ، ئوز كەسپىي قابىلىيىتىنى ئوستۇرۇپ، ئىجادىيەت ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، پۈتۈن جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت يارىتىش ئىشىغا زور توھپە قوشۇشقا تىرىشماقتا.

تارىخىي دراما ئىجادىيىتىدىكى بىرقانچە مەسىلە

—«رابىيە — سەيدىن» دىرامىلىرىغا باھا

مەھەممەت زۇنۇن

يېقىندىن بۇيان ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا بەس - بەس بىلەن تارىخىي دىرامىلار (ئوپېرالار) ئوينالدى. ھەر خىل تېمىدىكى تارىخىي دىرامىلار يېزىلىۋاتىدۇ. بۇ قەدىرلەشكە ئەرزىيدىغان بىر ئىش. سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات - سەنئەتنى راۋاجلاندۇرۇشنىڭ ئېھتىياجى. لېكىن تارىخىي تىياتىرلار ئىجادىيىتىدە مۇھاكىمە قىلىپ ھەل قىلىشقا تېگىشلىك ئايرىم مەسىلىلەرمۇ ساقلانماقتا. مەن «رابىيە — سەيدىن» ئوپېراسىنى نۇقتا قىلغان ھالدا، تارىخىي دىرامىلار ئىجادىيىتىدە ساقلىنىۋاتقان بەزى مەسىلىلەر ئۈستىدە ئۆز كۆزقارىشىمنى ئوتتۇرىغا قويماقچىمەن.

«رابىيە — سەيدىن» ناملىق ئەسەر، بىزنىڭ ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تارىخىمىزدا تۇنجى قېتىم داستان شەكلىدە، تالانتلىق تەنقىدىي رىيالىست شائىر ئابدۇرېھىم نىزارىنىڭ نامى بىلەن ئورۇن ئالغان. شائىر بۇ داستاننى 1835 - يىلى يازغان بولۇپ، بۇ داستان شائىرنىڭ 12 چوڭ - كىچىك داستاننى ئۆز ئىچىگە ئالغان 40000 بېيىتلىك «مۇھەببەت داستانلىرى» ئىچىدە رىيالىزىم ئاساسىنىڭ كۈچلۈكلىكى، دەۋر روھىنىڭ يارقىنلىقى، مىللى پۇراقنىڭ قويۇقلىقى بىلەن ئالاھىدە پەرقلىنىپ تۇرىدۇ. داستاندىكى ۋەقەلىك ۋە پېرسوناژلار خىيالى ئەمەس. ئەسەردە تەسۋىرلەنگەن ئىككى ياشنىڭ مۇھەببەت پاجىئەسى، ئەرەبىستان چۆللىرىدە، باغدات ۋادىلىرىدا، ئەرمەنىستان تاغلىرىدا ئەمەس، بەلكى ئۇيغۇرلارنىڭ قەدىمقى ماكانى بولغان قەشقەر ۋىلايىتىگە قاراشلىق پەيزىۋات ناھىيىسىدىكى باي توقاي يېزىسىنىڭ جىگدە، سۆگەتلىرى ئارىسىدا، يامانيار ئۆستىڭىنىڭ بويلىرىدا يۈز بەرگەن. شائىر بۇ داستاننى يېزىشتىن بۇرۇن، رابىيە — سەيدىن پاجىئەسىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن كىشىلەر بىلەن سىردىشىپ، ۋەقەنىڭ پۈتۈن جەريانىنى بىۋاستە ئىگىلىگەن.

شائىر مۇھەببەت پاجىئەسىدىن ئىبارەت بۇ رىيال ۋەقەنى رابىيە — سەيدىن ئوبرازىدا تېخىمۇ تىپىكلەشتۈرۈپ، شۇ تارىخىي دەۋردىكى ئىجتىمائى زىددىيەتلەرنىڭ تۈپ ماھىيىتىنى، ئەينى قىياپىتىنى چىنلىق بىلەن ئەكس ئەتتۈرۈپ، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ رىيالىزىملىق ئەنئەنىسىنى يېڭى تەرەققىيات باسقۇچىغا كۆتەردى. بۇ داستاننى ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىدىكى تەنقىدىي

رېئالىزمىنىڭ شانلىق نەمۇنىسى دېيىشكە بولىدۇ.

شائىر نىزارىنىڭ بۇ ئەسەرنى يازغان ۋاقتى (شائىر 1774 - يىلى قەشقەر كونا شەھەر «بۇلاق بېشى» مەھەللىسىدە تۇغۇلۇپ 1848 - يىلى ۋاپات بولغان) مەنچىڭ هوكۇمىتىنىڭ قەشقەردە تۇرۇشلۇق يەرلىك ئەمەلدارى زوهۇرىدىن بەگ زامانىغا توغرا كېلىدۇ. بۇ چاغدا ئۇيغۇر خەلقى، مەنچىڭ ئەمەلدارلىرى ۋە يەرلىك بەگ - هاكىملارنىڭ قاتمۇ - قات زۇلمى ئاستىدا ئېغىر كۈلپەت ئىچىدە ياشايتتى. ھەر تۈرلۈك ئالۋاڭ - ياساقلار، هاشالار كوپەيگەن بولۇپ، قەشقەر شەھىرىنىڭ تاشقى سېپىلىمۇ ئەشۇ چاغدا سوقۇلغان ئىدى.

سىنىپىي جەمئىيەتتە، هوكۇمران سىنىپ ئىدىيىسى هامان هوكۇمران ئورۇندا تۇرىدۇ. مەنچىڭ ئەمەلدارلىرى، يەرلىك بەگ ۋە هاكىملار فېئوداللىق تۈزۈمىنى قوغداش ۋە مۇستەھكەملەش ئۈچۈن فېئوداللىق ئىدىيە ۋە خىلمۇ - خىل قائىدە - يوسۇنلار بىلەن خەلق ئاممىسىنى زەھەرلەپ، ئادالەتنى، ھەققانىيەتنى بوققان ئىدى.

شائىر «رابىيە — سەيدىن» ناملىق داستانىدا، فېئوداللىق زۇلۇم ۋە فېئوداللىق ئەسارەتنى پاش قىلىش ئۈچۈن، ئەينى ۋاقىتتىكى ئىجتىمائى زىددىيەتنى ئىككى ئەمگەكچى ئائىلىسىگە مەركەزلەشتۈرىدۇ. ئىككى ياشنىڭ تەقدىرى ئارقىلىق بىر پۈتۈن جەمئىيەتنى پاش قىلىدۇ. شائىر رابىيە — سەيدىننىڭ مۇھەببەت پاجىئەسىدىن ئىبارەت تىپىك ۋەقە ئارقىلىق ئۇيغۇر خەلقىنىڭ فېئوداللىق جەمئىيەتتىكى پاجىئەلىك تەقدىرىنى، فېئوداللىق جەمئىيەتكە بولغان غەزەپ - نەپرىتىنى كەلگۈسىگە بولغان ئارزۇ - ئۈمىدىنى ئەكس ئەتتۈردى. مانا بۇ داستاننىڭ تۈپ ئىدىيىسى.

شائىر رابىيەدىن ئىبارەت بۇ ئىجابى قەھرىماننىڭ، ئەركىن مۇھەببەت يولىدا بايلىققا بېرىلمەيدىغان، جاھالەت ئالدىدا تىز پۈكمەيدىغان، مۇھەببەتكە سادىق ئالىيجاناب پەزىلىتىنى مەدھىيىلەپ، ئۇنىڭ خاراكتېرىنى شۇ دەۋر شارائىتىدا مۇمكىن بولىدىغان دەرىجىدە يۈكسەكلىككە كۆتۈرۈپ، فېئوداللىق جەمئىيەتتىكى ئەركىنپەرۋەر ئۇيغۇر ئايال قەھرىمانىنىڭ تىپىك ئوبرازىنى ياراتتى. رابىيە ئوبرازىنىڭ ئۇتۇقلۇق يارىتىلىشى كېيىنكى ۋاقىتلاردا نوزۇگۇم قاتارلىق رېئال قەھرىمانلار ئوبرازىنىڭ يارىتىلىشىغا ياخشى ئاساس سالدى.

«رابىيە — سەيدىن» داستانى مەيدانغا چىقىپ 110 يىل ئۆتكەندىن كېيىن (1942 - يىلى) شائىر ئەخمەت زىيائى، ئابدۇرېھىم نىزارىنىڭ «رابىيە - سەيدىن» داستانىنىڭ تۈپ ئىدىيىسىگە ئەسەردىكى ئاساسىي قەھرىمانلار ۋە ئاساسىي سيۇژېت لېنىيىسىگە سادىق بولۇپ، ئەينى تارىخىي دەۋرنىڭ ماھىيىتىنى، ئىجتىمائى مۇناسىۋەتلەر قانۇنىيىتىنى چوڭقۇر ئۈگىنىپ، ئۆزىنىڭ تۇرمۇش تەجرىبىسى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ، بۇ داستاننى تۇنجى قېتىم ئوپېرالاشتۇرۇپ، ئۇيغۇر تىياتىر سەھنىسىگە ئېلىپ چىقتى.

شائىر ئەخمەت زىيائى «رابىيە — سەيدىن» داستانىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك سەھنىلەشتۈرگەن. شائىر داستان تەمىن ئەتكەن تارىخىي ۋەقەلەر ۋە تارىخىي شەخسلەرنىڭ چىنلىقىغا هورمەت قىلغان. تارىخنىڭ ئەينى قىياپىتىنى، تارىخىي زىددىيەتلەرنىڭ ماھىيىتىنى دەل، توغرا ئەكس ئەتتۈرگەن.

دراماتىك توقۇنۇش — رابىيە ۋە ئۇنىڭ دادىسى، سەيدىن ۋە ئۇنىڭ دوستلىرى

ھەمدەمبېك ۋە ئۇنىڭ قول - چوماقلىرى ئوتتۇرىسىدىكى مۇرەككەپ زىددىيەتكە مەركەزلىشىدۇ. رابىيە بىلەن سەيدىننىڭ ساپ مۇھەببىتى، ئالدى بىلەن ھەمدەمبېكنىڭ فېئوداللىق تۈزۈمىنىڭ ھىمايىسى ئاستىدا رابىيەنى 3 - خوتۇنلۇققا ئېلىشقا قەستلىشى بىلەن ئېغىر زەربىگە ئۇچرايدۇ. رابىيەنىڭ ئاتىسى مال - مۈلۈك، ئابرۇيغا بېرىلىپ، ئۆز قىزىنى ھەمدەمبېككە 3 - كۈندەشلىككە بېرىشكە رازى بولىدۇ. رابىيە ۋە سەيدىن ھەمدە ئۇلارنىڭ دوستلىرى ھەسەن، زوھرەلەر بايلارنىڭ زوراۋانلىقىغا، رابىيەنىڭ دادىسىنىڭ ئاچكۆزلۈكىگە قارشى كۈرەش ئېلىپ بارىدۇ. رابىيەنىڭ دادىسىنىڭ ئاچكۆزلۈكى ۋە ۋاپاسىزلىقى، بىر جۈپ ياشنىڭ مۇھەببەت پاجىئەسىگە بىۋاستە سەۋەبچى بولىدۇ. مانا بۇ ئەينى ۋاقىتتىكى تىپىك شارائىت ۋە ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلەرنىڭ ئەينى قىياپىتى.

رابىيە - سەيدىن، ئارزۇ - ئارمانلىرىغا يېتىش يولىدا، تۈرلۈك ئامال - چارىلارنى ئىزدەيدۇ. سەيدىن رەقىبى ھەمدەمبېك بىلەن يۈزمۇ - يۈز زوكۇنلىشىدۇ، ئېلىشىدۇ. رابىيە بولسا دادىسىنىڭ نادانلىقى، رەھىمسىزلىكى بىلەن كۈرەش قىلىدۇ. ئاخىرى توي كۈنى دوستلىرى ھەسەن ۋە زوھرەلەرنىڭ ياردىمى بىلەن قاچىدۇ. بۇ فېئوداللىق نىكاھ تۈزۈمىگە بولغان قارشىلىق. لېكىن بۇ قارشىلىق شۇ تارىخىي شارائىتتا يۈز بېرىش مۇمكىن بولغان ئازاتلىق يولىدىكى شەخسىي قارشىلىقتىن ئىبارەت. ھەممە يەردە فېئوداللىق تۈزۈم ھۆكۈم سۈرىۋاتقان، فېئوداللىق ئىدىيە كىشىلەرگە روھىي كىشەن بولىۋاتقان تارىخىي شارائىتتا "جانىدىن كەچمىگىچە جانانىغا يەتمەس" دېگەن ئىرادىگە كەلگەن بۇ ئىككى قەھرىمان ياشنىڭ شەخسىي قارشىلىقى، ئەركىن مۇھەببىتىنىڭ ئىستىقبالى قانداق بولىدۇ؟ سەيدىن، چىن مۇھەببەت دەردىدە مازارلاردا سەرسان بولۇپ، نالە - پەرياد قىلىپ ئاخىرى ۋاپات بولىدۇ. رابىيەچۇ؟ سەيدىننىڭ جەسىدىنى كۆرۈپ، لەنەتى زامانغا شىكايەت ئوقۇپ ئۆزىنى يامانيار دەرياسىغا تاشلاپ ئۆلىدۇ. رابىيە بىلەن سەيدىننىڭ دوست - يارلىرى، ئاتا - ئانىلىرى قارىلىق تۇتۇپ يىغلاپ قالىدۇ. ئەسەر تىراگېدىيە بىلەن تۈگەيدۇ. كىشىلەرنىڭ قەلبىدە جاھالەتلىك زامانغا نىسبەتەن چوڭقۇر ئۆچمەنلىك پەيدا بولىدۇ.

شائىر ئەينى تارىخىي شارائىتتىكى ھەر خىل شەخسلەرنىڭ ئوبرازىنى يارىتىقاندا، داستان تېمىسى ئەتكەن مەنىۋى ئارقىلىق، تارىخىي دەۋرنىڭ خۇسۇسىيىتىنى ۋە پېرسوناژلارنىڭ خاراكتېرىنى گەۋدىلەندۈرۈپ بېرىدىغان تىپىك، تەسىرلىك مەنبەلەرنى تاللاپ ئالغان.

ئوپېراغا كىرگۈزۈلگەن ناخشىلارمۇ (شائىرنىڭ لىرىكىسى) قەھرىمانلارنىڭ مۇئەييەن تارىخىي شارائىتتىكى ئىدىيىۋىي ھالىتىگە، قەھرىمان دۇچ كەلگەن كونكرېت زىددىيەتكە تولىمۇ ماس كېلىدۇ. روشەنكى، شائىر داستان تېمىسى ئەتكەن تارىخىي ماتېرىيال ئاساسىدا، ئەينى ۋاقىتتىكى تارىخىي شارائىتنىڭ تىپىك خۇسۇسىيىتىنى، پېرسوناژلارنىڭ ئەينى تارىخىي شارائىتتىكى ئىدىيىۋىي ھېسسىياتىنى، خاراكتېرىنى توغرا ئىگەللىگەن. بەدىئىي قۇراشتۇرۇش ئارقىلىق ئوپېراغا كىرگۈزۈلگەن ۋەقەلەر، لىرىك ھېسسىياتلار، ئاساسىي قەھرىمانلارنىڭ خاراكتېرىنىڭ تەرەققىيات مەنتىقىسىگە ئۇيغۇن كەلگەن. يېڭىدىن قېتىلغان پېرسوناژلار، ۋەقەلىكلەرمۇ ئەينى تارىخىي شارائىتقا ماسلاشقان بولۇپ، تارىخنىڭ ئەينى قىياپىتىنى، پېرسوناژلارنىڭ تىپىك شارائىتى ۋە خاراكتېرىنى

AltunOq

تولۇق گەۋدىلەندۇرۇپ بەرگەن. دېمەك، تارىخىي ماتېرىياللار بىلەن سەنئەتتىكى ئومۇملاشتۇرۇش ئۇرگانىك ھالدا بىرلەشتۇرۇلگەن. شۇڭا ئەسەردىكى ۋەقەلىكلەر تەبىئىي، پېرسوناژلار چىن ۋە تەسىرلىك.

يولداش ماۋزېدۇڭ «بىرلەشمە ھوكۇمەت ھەققىدە» دېگەن ئەسىرىدە: "گومىنداڭ پۈتۈنلەي چىڭ سۇلالىسى ھوكۇمىتى ۋە بېيياڭ جۇنفالار ھوكۇمىتىنىڭ ئەكسىيەتچىل سىياسەتلىرىگە ۋارىسلىق قىلىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنى ئېزىش، ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىشتا قىلمىغىنى قالمىدى" دېگەن ئىدى. گومىنداڭ ئەكسىيەتچىل ھوكۇمىتى ئەينى ۋاقىتتا شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرگە قارىتا قوراللىق باستۇرۇش سىياسىتى يۈرگۈزۈشتىن باشقا، قەستەن مىللىي ماجىرا تۇغدۇرۇش، ئاممىنى بىر ـ بىرىگە دۈشمەنلەشتۇرۇش، ئىشپىيونلۇق تورلىرىنى كوپەيتىش قاتارلىق ئۇسۇللارنى قوللىنىپ، كىشىلەرنىڭ ئەخلاقى پەزىلىتىنىمۇ ئېغىر دەرىجىدە بۇزغان ئىدى. جەمىيەتتە چېقىمچىلىق، كويدۇرگۇلۇك، ۋىجدانسىزلىق، ۋاپاسىزلىق ئەۋج ئالغان ئىدى. مانا مۇشۇنداق ئەھۋال ئاستىدا رابىيە ـ سەيدىن ئوبرازى ئارقىلىق، ئىجتىمائىي ئەخلاق مەسىلىسىنىڭ ئوتتۇرىغا قويۇلىشى، كىشىلەرنىڭ چوڭقۇر ھېسداشلىقىنى قوزغاپ، جەمىيەتتە كۈچلۈك تەسىر پەيدا قىلغان ئىدى. شۇڭا، ئەخمەت زىيائىي ئوپېرالاشتۇرغان بۇ ئەسەرنى كىشىلەر 40 يىلدىن بۇيان چوڭقۇر سېغىنىش بىلەن ئەسلىمەكتە.

«رابىيە ـ سەيدىن» ئوپېراسى مەيدانغا چىقىپ، 30 نەچچە يىل ئوتۇپ ئېلىمىز سوتسىيالىزىم شارائىتىدا توتنى زامانىۋىلاشتۇرۇشقا قەدەم قويغان بۈگۈنكى ئۇلۇق تارىخىي دەۋردە يولداش مەمتىلى زۇنۇن بىلەن يولداش سەمەت دۇگايلى «رابىيە ـ سەيدىن» نى قايتا ئوپېرالاشتۇرۇپ سەھنىگە ئېلىپ چىقتى. ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا قەشقەر ۋە ئۈرۈمچى سەھنىلىرىدە ئوينالغاندىن تاشقىرى، ژورناللاردا ئېلان قىلىندى.

ئەجداتلىرىمىزنىڭ بىزگە قالدۇرغان مىراسلىرىغا "يېڭى زۇمرەت قېتىش"، "يېڭى جان ئاتا قىلىش"، بەدىئىي ئىجادىيەتتە تېما دائىرىسىنى كېڭەيتىشنىڭ بىر خىل ئۇسۇلى. بۇ جەھەتتە ئىككى ئاپتور پايدىلىق ئىزدىنىش ئېلىپ باردى. بۇ ئىككى ئەسەرنىڭ ئالاھىدىلىگى شۇكى، ھەر ئىككى ئاپتور ئەسەردىكى قەھرىمانلارنى تېخىمۇ كەڭ تارىخىي ئارقا كورۇنۇشكە قويۇپ، قەھرىمانلارنى ئىككى سىنىپ ئوتتۇرىسىدىكى جىددىي كۇرەش ئىچىدە گەۋدىلەندۇرۇشكە، رابىيە ۋە سەيدىن ئوبرازلىرىنى تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۇرۇشكە، خەلق كۇچىنى ئالاھىدە كورسۇتۇشكە تىرىشتى. مەمتىلى زۇنۇن، سەيدىننى مەنچىلىك ئەمەلدارى زوڭ دارىن، يەرلىك بايلار ۋە ئۇنىڭ قولچوماقلىرى بىلەن بولغان كۇرەشتە قۇربان بولغان قىلىپ كورسەتسە، سەمەت دۇگايلى سەيدىننى، ھاشا جەريانىدا زۇلۇمغا قارشى قوزغالغان غەليان (ئىسيان) دا زەخمىلىنىپ قۇربان بولغان قىلىپ كورسىتىدۇ.

مەمتىلى زۇنۇن رابىيە ـ سەيدىننىڭ روھىي دۇنياسىنى ئېچىشقا دىققەت قىلىپ، ئۇلارنى ئۇلۇقلاردىن تەلىم ئالغان، بارلىق ئېسىل پەزىلەتنىڭ ئىگىسى ھۇنەر ـ كەسىپنىڭ ماھىرى قىلىپ كورسىتىشكە تىرىشسا، سەمەت دۇگايلى قەھرىمانلارنى توغرىدىن ـ توغرا دىرامىتىك توقۇنۇشلار ئىچىدە گەۋدىلەندۇرۇشكە دىققەت قىلىپ، ئۇلارنى مۇھەببەتتىكى ئەركىنلىكنى قوغداش يولىدا،

فېئوداللىق تۈزۈمگە قارشى تۇرغان غايىۋى قەھرىمان قىلىشقا تىرىشىدۇ. درامىنىڭ قۇرۇلمىسىنىڭ ئىخچاملىقى، تىلىنىڭ ئاممىباپلىقى ۋە ناخشا تېكىستلىرىنىڭ ئوبرازلىقلىقى قاتارلىق بەدىئىي ماھارەت جەھەتتە ئىككى ئاپتوردا روشەن پەرقلەرمۇ بار ئەلۋەتتە. لېكىن بۇ ئىككى ئەسەرگە نىسبەتەن كەڭ كىتابخانلار "ئەسەردىكى پېرسوناژ، ۋەقەلەر سۇنئىي"، "ئەسەر تېخى خام"، "بەدىئىي تەسىرچانلىقى ئاجىز" دەپ باھا بەرمەكتە. بۇ ھەقىقەتەن توغرا بېرىلگەن باھا. بۇ ئىككى ئەسەردىكى ئاجىزلىق، ئىككى مەسىلىدە گەۋدىلىك ئىپادىلىنىدۇ.

بىرى — ھەر ئىككى ئاپتور ئابدۇرېھىم نىزارىنىڭ «رابىيە — سەيدىن» داستانى ۋە ئەخمەت زىيائىنىڭ «رابىيە — سەيدىن» ئوپېراسىدا گەۋدىلەندۈرۈلگەن تارىخىي چىنلىققا ھۆرمەت قىلىنمىغان. تارىخىي ۋەقە بىلەن پېرسوناژلار خاراكتېرى بىر — بىرىگە ماس كەلمەيدۇ. ئەسەرگە كىرگۈزۈلگەن ۋەقەدە پېرسوناژلار (بەدىئىي قۇرۇلما) تارىخىي چىنلىققا، پېرسوناژ خاراكتېرىنىڭ تەرەققىيات مەنتىقىسىگە ئۇيغۇن ئەمەس.

سەيدىن، 19 — ئەسىرنىڭ باشلىرىدا ياشىغان ئاددىي ئەمگەكچىنىڭ پەرزەنتى. ئۇ ئەركىن مۇھەببەت يولىدا، جاھالەت كۈچلىرى بىلەن كۈرەش قىلىدۇ. توي كۈنى رابىيەنى ئېلىپ قاچىدۇ. لېكىن شۇ ۋاقىتتىكى تارىخىي شارائىتتا، ئۇنىڭ خاراكتېرى ئىسيان كۆتۈرۈش دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلۈشى، مەنچىڭ ئەمەلدارلىرى ۋە يەرلىك ئەمەلدارلار بىلەن رەسمىي ئېلىشىش دەرىجىسىگە يېتىپ بېرىش مۇمكىن ئەمەس.

سەمەت دۇگايلى ئوپېراسىدا، سەيدىن دوستى ھەسەن بىلەن ھاشادىن قېچىپ كېلىپ، ئۇۋسىزلىقتىن بىر ئوچۇم قارنى ئاغزىغا سېلىپلا ئۆلىدۇ. مەمتىلى زۇنۇن ئوپېراسىدا سەيدىن تۈرمىدىن قېچىپ چىقىپ ھەمدەمبېك ۋە ئۇلارنىڭ قول چوماقلىرى بىلەن بولغان "گىرەلەشمە جەڭ"دە قۇربان بولىدۇ. ۋەقە خىيالى بولغانلىقى ئۈچۈن، ئىككى ئاپتور قەھرىمانىنىڭ مۇشۇ جىددىي ۋەقەدىكى خاراكتېرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتا ئامالسىز قالىدۇ. كىتابخانلارمۇ تەسادىپىلىق، سۇنئىيلىك ھېس قىلىدۇ.

رابىيەنىڭ دادىسى ياقۇپباي ئەسلىدە ئەمگەكچى، لېكىن بايلىقىغا بېرىلگەنلىكى ئۈچۈن، رابىيەنى سەيدىنگە بېرىشكە قوشۇلمايدۇ. رابىيە دادىسى بىلەن قەتئىي كۈرەش قىلىدۇ. بۇ، تارىخنىڭ ئەسلى قىياپىتىنى، پېرسوناژنىڭ تىپىك شارائىتىنى گەۋدىلەندۈرۈدىغان تىپىك سىۋۇژېت ئىدى. لېكىن ھەر ئىككى ئاپتور بۇ سىۋۇژېتقا سەل قارايدۇ. ئەينى تارىخىي شارائىتتىكى مۇرەككەپ زىددىيەتنى ئاددىيلاشتۇرۇپ، ئۇنى پەقەت ئىككى سىنىپ ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتكە ئۆزگەرتىدۇ. بۇنىڭ بىلەن رابىيە تىپىك شارائىتتىن ئايرىلىپ قالىدۇ. قەھرىمانغا ماھارەت كۆرسىتىدىغان سەھنە بولمىغانلىقتىن رابىيەنىڭ ئوبرازى جانسىز، تۇتۇق نەرسىگە ئايلىنىپ قالىدۇ.

ھەر ئىككىلا ئاپتورنىڭ ئەسىرىدە، قەھرىمانلارنىڭ ئىدىيىۋى ھېسسىياتى ئەينى تارىخىي شارائىتتىن ھالقىپ كەتكەن. مەمتىلى زۇنۇننىڭ ئەسىرىدە رابىيە ئالەمدىن ۋىدالىشىدىغان چاغدا:

"قۇرۇپ كەت ئەي جاھالەتلىك قارا ئالەم — قارا ئالەم،
قۇرۇپ كەت ئەي قارا ئالەم!
قۇرۇپ كەت، ئەرك — ئادالەتسىز بىنامۇس — بىھايا ئالەم،
قۇرۇپ كەت بىھايا ئالەم!

مۇھەببەت، ئەركنى سويگەنگە، قەپەزسەن، خۇددى زىندانسەن،
سىنىڭ قوينۇڭدا دەرت، ماتەم.
تۈمەن مىليونلىغان ئاپەت ـ بالا ئالەم، ۋابا ئالەم،
يوقال ئاپەت ۋابا ئالەم.“

دەپ ناخشا ئېيتسا، سەمەت دۇگايلىنىڭ ئەسىرىدە:

«زامان ماڭا خوشاللىقنى رەقىپ ئەتتى،
ئەي ئۇلۇق سۇ مېنى بىللە ئېلىپ كەتكىن.
بەگنىڭ زۇلمى ئارام بەرمەي تەقىپ ئەتتى،
ئەي ئۇلۇق سۇ مېنى بىللە ئېلىپ كەتكىن.
ئېلىپ كەتكىن زالىم بەگلەر سۇزەلمىسۇن!
ئېلىپ كەتكىن ئۇلار چۇشۇپ ئۇزەلمىسۇن!
ئېلىپ كەتكىن جەسەدىمنى ئىزدەلمىسۇن!
ئەي ئۇلۇق سۇ مېنى بىللە ئېلىپ كەتكىن!»

روشەنكى، ھەر ئىككى ئەسەردە تارىخي چىنلىق بىلەن بەدىئى چىنلىقنىڭ مۇناسىۋىتى توغرا بىر تەرەپ قىلىنىمىغان.

تارىخي ئوپېرا — تارىخ ئەمەس بەلكى بەدىئى ئەسەر، تىياتىر تۇرلىرىنىڭ بىرى. بارلىق ئەدەبىيات ـ سەنئەت ئەسەرلىرىدە بولىدىغان تۇپ خۇسۇسىيەتلەرگە ئىگە. ئۇ جەزمەن تارىخي چىنلىق ۋە بەدىئى چىنلىق ئاساسىدا ۋۇجۇتقا كېلىشى كېرەك. تارىخي چىنلىق — تارىخنىڭ ئەينى قىياپىتىنى، تارىخي ھادىسىلەرنىڭ ماھىيىتىنى كورسىتىپ بېرىش دىگەنلىك بولۇپ، تارىخي دىراما يېزىشنىڭ ئالدىنقى شەرتى ۋە ئاساسى. بەدىئى چىنلىق — تەسەۋۋۇر، مۇبالىغە قاتارلىق بەدىئى ۋاستىلار، تىپىك ئوبرازلار ئارقىلىق تارىخي چىنلىقنى قايتا نامايەن قىلىشتىن ئىبارەت. تارىخي دىراما بولىدىكەن، ھامان تارىخي چىنلىقنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرايدۇ. ئالدى بىلەن تارىخي چىنلىققا ھورمەت قىلىش لازىم. تارىخي چىنلىق ئاساسىدا بەدىئى قۇرۇلما قىلىنغاندا، قەدىمقىلارنىڭ تۇرمۇشىنى چوڭقۇر ئۇگىنىپ، شۇ تارىخي دەۋردە پەيدا بولۇشى مۇمكىن بولغان ۋەقە ۋە پېرسوناژلارنى تىپىكلەشتۇرۇش لازىم. ئەسەردە يېزىلغان ۋەقە ۋە پېرسوناژلار بۇگۇنكى رىياللىقنىڭ ئەمەس، بەلكى مۇئەييەن، كونكرىت تارىخي دەۋرنىڭ مەھسۇلى بولۇشى، قۇراشتۇرۇلغان ۋەقەلەر، يازغۇچىنىڭ ئىدىيىۋىي ھىسسىياتى (لىرىكىسى) ئەسەردىكى پېرسوناژلار خاراكتېرىگە ئۇيغۇن بولۇشى، مەجبۇرى تېڭىلماسلىقى، زامانىۋىلاشتۇرۇلماسلىقى كېرەك. تارىخي ئەسەرلەردە، ئوخشىمىغان تارىخي دەۋردە پەيدا بولغان ئىشنى يىغىنچاقلاپ، بىرەر تارىخي شەخسنىڭ ئۇستىگە جەملەپ قويۇشقا، مۇئەييەن تارىخي شارائىتتا پەيدا بولۇشى مۇمكىن بولمىغان ئاساسسىز ۋەقە ۋە پېرسوناژلارنى زورمۇ - زور ئويدۇرۇپ چىقىشقا بولمايدۇ. تارىخي ماتېرىيالىزىم كوز قارىشىدا تۇرۇپ، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزلەپ، تارىخي چىنلىق بىلەن بەدىئى چىنلىقنىڭ بىردەكلىكىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش لازىم. ئېنگېلس ئوتتۇرىغا قويغان ”تىپىك شارائىتتىكى تىپىك خاراكتېرنى يارىتىش“ تارىخي دىرامىلارغىمۇ ئۇيغۇن.

بۇ ئىككى ئاپتورنىڭ ئوپېراسىدىكى يەنە بىر ئاجىزلىق — بۇ تارىخي تېمىدىكى ئەسەرنى قانداق قىلىپ بۇگۇنكى دەۋر ئۇچۇن خىزمەت قىلدۇرۇش مەسىلىسىنى چوڭقۇر تەتقىق قىلمىغانلىقتىن ئىبارەت. تارىخي دىرامىلارنىڭمۇ ھازىرقى دەۋردىكى ئىجتىمائى ئۇنۇمىنى ئويلىماي بولمايدۇ. تارىخي دىرامىلارنى يېزىشتىمۇ ”قەدىمقىنى بۇگۇنكى ئۇچۇن خىزمەت قىلدۇرۇش“ پىرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇش لازىم.

ئابدۇرېھىم ئىزارى 19 - ئەسىرنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا ئۆتكەن يازغۇچىسى بولغانلىقتىن، تارىخىي چەكلىمە تۈپەيلىدىن ئىككى ياشنىڭ مۇھەببەت پاجىئەسىنىڭ سىنىپىي مەنبەسىنى ئېچىپ بېرەلمىگەن بولسىمۇ، لېكىن مەرىپەتپەرۋەرلىك مەيدانىدا تۇرۇپ، كىشىلەردە فېئوداللىق تۈزۈمگە نىسبەتەن گۇمان پەيدا قىلغان ئىدى.

20 - ئەسىرنىڭ 40 - يىللىرىدا ئەخمەت زىيائى دېموكراتىك مەيداندا تۇرۇپ، رابىيە - سەيدىن پاجىئەسى ئارقىلىق گومىنداڭنىڭ قانلىق زۇلمىغا كۈچلۈك زەربە بەردى. ھەر بىر گىراۋدانغا ئۆز دەۋرىنى چوڭقۇر تەتقىق قىلىپ، رابىيە - سەيدىن ۋە ئۇنىڭ دوستلىرىدەك ئىنتىپاقلىشىپ زوراۋانلىققا قارشى تۇرۇشنى ئوتتۇرىغا قويىدى.

بۈگۈنكى كۈندە رابىيە - سەيدىن تىراگېدىيىسىنى قانداق قىلىپ بۈگۈنكى دەۋر ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش كېرەك؟ مېنىڭچە، رابىيە - سەيدىن تىراگېدىيىسى ئارقىلىق خەلق ئاممىسىغا تارىختىكى سىنىپىي كۈرەشنى ئەينەك قىلىپ، فېئوداللىق نىكا تۈزۈمىنىڭ قالدۇقلىرىغا داۋاملىق قارشى تۇرۇش تەربىيىسى بەرگىلى، بولۇپمۇ رابىيە - سەيدىننىڭ ئوبرازىدىكى چىنلىق، گۈزەللىك ئارقىلىق بۈگۈنكى خەلق ئاممىسىنىڭ مەنىۋىيىتىگە تەسىر كۆرسەتكىلى بولاتتى. گەرچە بۇ ئىككى ئەسەر خەلق ئاممىسىغا نىسبەتەن ئۆتمۈشنى قىسمەن تونۇتۇش، ئەسلىتىش رولىنى ئوينىغان بولسىمۇ، لېكىن مەنىۋى جەھەتتىن كىشىلەردە ئورتاق ھېسسىيات قوزغىتالمىدى.

تارىخىي درامىلارنى بۈگۈنكى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش مەسىلىسىدە ئاتاقلىق يازغۇچى ماۋدۇن مۇنداق دېگەن ئىدى: «تارىخىي زىددىيەتنىڭ ماھىيىتىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ، تارىخنىڭ ئەسلى قىياپىتىنى چىنلىق بىلەن نامايەن قىلىشنىڭ ئۆزى — قەدىمقىنى بۈگۈنكى ئۈچۈن ئەڭ ياخشى خىزمەت قىلدۇرغانلىق.»

بۈگۈنكى كۈندە يېزىلغان ئىككى ياش يازغۇچىنىڭ ئوپېرالىرىدا ئەينى دەۋردىكى تارىخىي زىددىيەتلەرنىڭ ماھىيەتلىك تەرىپى، تارىخىي تۇرمۇشنىڭ ئەسلى قىياپىتى تولۇق گەۋدىلەنمىگەنلىكى، رابىيە - سەيدىندىن ئىبارەت تارىخىي شەخسنىڭ جاھالەت ئالدىدا تىز پۈكمەيدىغان، بايلىق ۋە نام - شۆھرەتكە بېرىلمەيدىغان، بىر - بىرىگە سادىق قەھرىمانلىق پەزىلىتى، گۈزەل روھىي دۇنياسى تولۇق ئېچىلمىغانلىقى ئۈچۈن، بۇ ئىككى ئەسەر "قەدىمقىنى بۈگۈنكى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش" رولىنى تازا جارى قىلالمىدى. بۇ جەھەتتىكى تەجرىبە - ساۋاقلارنى ئەستايىدىل يەكۈنلەشكە توغرا كېلىدۇ.

تارىخىي دراما سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات - سەنئەتنىڭ تەشكىلىي قىسمى. تارىخىي تېما، يازغۇچىلار قانچە يازسا تۈگىمەيدىغان پايانسىز دېڭىز. يولداش خۇياۋباڭ «سەھنە ئەسەرلىرى ئىجادىيىتى سۆھبەت يىغىنىدا سۆزلەنگەن نۇتۇق» تا مۇنداق دېگەن ئىدى: "بىزنىڭ نەچچە مىڭ يىللىق قەدىمىي تارىخىمىز بار، ئەمگەكچى خەلقنىڭ كۈرەشلىرىگە ئائىت قانچىلىغان ھېكايە، رىۋايەتلەر بار، قانچىلىغان زور تارىخىي ئۆزگىرىشلەر، زور ئىسلاھاتلار، قانچىلىغان قەھرىمان شەخسلەر، قانچىلىغان مۇتەپەككۇرلار، سىياسىئونلار، ھەربىي شۇناسلار، تارىخ شۇناسلار، ئالىملار، سەنئەتكارلار ئۆتكەن - ھە! ئەنە شۇ ئەربابلار مۇئەييەن تارىخىي رول ئوينىغان. بىز ئۇلارغا مۇئەييەن تارىخىي باھا بېرىپ، شۇ ئارقىلىق ئىدىيىمىزگە ئىلھام بېرىپ، تارىخىي تەجرىبىلەرنى بېيىتىشىمىز لازىم."

بىزنىڭ ئۇيغۇر يېڭى دەۋر ئەدەبىياتىمىزدا تارىخىي تېمىلارنى يېزىش ئەمدى باشلاندى. تارىخىي دراما ئىجادىيىتىنى ساغلام راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن، تارىخىي چىنلىق بىلەن سەنئەت چىنلىقىنىڭ مۇناسىۋىتىنى، تارىخىي درامىلارنى قانداق قىلىپ بۈگۈنكى دەۋر ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش قاتارلىق مەسىلىلەرنى نەزەرىيە ۋە ئىجادىيەت ئەمەلىيىتى جەھەتتىن چوڭقۇر تەتقىق قىلىش ئىنتايىن مۇھىم.

تۆھپىكار ئۇستازنى ئەسلەيمىز

شېرىپ خۇشتار

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مۇنەۋۋەر پەرزەنتى قاسىمجان قەمبىرى ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ رەھبەرلىرىدىن بىرى، ئىنقىلابىي شائىر، دراماتورگ، ئۇستا چالغۇچى، ئاتاقلىق ئارتىست ۋە ئۇيغۇر سەھنە سەنئىتىنىڭ سەھنىلەشتۈرۈشتىكى تۇنجى يېتەكچىلەردىن بىرى ئىدى. قاسىمجان قەمبىرى 1910 - يىلى ئاتۇشنىڭ بويامەت يېزىسىدا كەمبەغەل دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇنىڭ بالىلىق چاغلىرى نامرات ئائىلىدە ئۆتكەن. كېيىن ئۇ ئاتىسى بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىغا بېرىپ، ئوقۇغۇچىلىق يىللىرىنى سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئۆتكۈزگەن.

ئوكتەبىر ئىنقىلابىنىڭ غەلىبىسى بىلەن رۇسىيىدە شەكىللەنگەن يېڭى تۇرمۇش قاسىمجان قەمبىرىنى يېڭىلىق ئۆگىنىشكە روھلاندۇردى. جۈملىدىن ئۇ، ئوقۇش دەۋرىدىن باشلاپلا ئەدەبىيات - سەنئەتكە بېرىلىپ، ساز چېلىش، ناخشا ئېيتىش ۋە مەكتەپ سەھنىلىرىدە رول ئېلىش قاتارلىق پائالىيەتلەر بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. بولۇپمۇ ئۆزبېكىستاندىكى ئوقۇش يىللىرىدا ئۇنىڭ سەنئەت قابىلىيىتى خېلى يېتىلگەن ئىدى.

1932 - يىلى قاسىمجان قەمبىرى ۋەتەنگە قايتىپ كەلگەن. ئۇ، مۇدھىش يىللار، جاھالەت ۋە ئىستىبداتلىقنىڭ قارا تۇمانلىرى شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئۈستىدە ھۆكۈم سۈرۈۋاتقان، خەلق ئادالەت ۋە مەرىپەتكە تەشنا بولۇپ تۇرغان ۋاقىت ئىدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە، بۇ چاغلاردا شىنجاڭدا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ۋەكىللىرى پائالىيەت ئېلىپ بېرىۋاتقان، ئوكتەبىر ئىنقىلابىنىڭ تەسىرى بىلەن دېموكراتىك كۈچلەر ئۇيغىنىپ ئۆز تەسىرىنى كۆرسىتىشكە باشلىغان مەزگىل ئىدى.

قاسىمجان قەمبىرى شىنجاڭ زېمىنىدە بولۇۋاتقان فېئودالىزمغا ۋە جاھالەتكە قارشى ئۇيغىنىشلارنى كۆرۈپ بۇنىڭدىن ئىلھام ۋە مەدەت ئالىدۇ. ھۆكۈمران سىنىپلارنىڭ خەلقنى مەڭگۈ جا-

AltunOq

ھالەتتە قالدۇرۇش قارا نىيەتسىگە قارشى كۆرەش قىلىشقا بەل باغلايدۇ. نەتىجىدە خەلقنىڭ مەدەنىي - مائارىپ ئىشلىرىغا قىزغىن ئىشتىراك ئېتىپ «ئىناق» تەخەللۇسى بىلەن كوپلىگەن شېئىر، ناخشا تېكىستلىرىنى يېزىپ ۋە ئاھاڭغا سېلىپ ئوقۇپ، ئۆگىنىشكە چاقىرىدۇ.

1934 - يىلىدىكى ئاپرېل ئۆزگىرىشىدە شېڭ شىسەي ئۆز ھوكۇمىتىنى تىكلەپ، ۋەزىيەتنىڭ تەقەززاسى بىلەن «6 بۈيۈك سىياسەت» نى جاكالايدۇ. بۇنىڭ بىلەن شىنجاڭنىڭ سىياسىي ئىقتىسادىي ۋەزىيىتى ۋە مەدەنىيەت ئىشلىرىدا بىر قەدەر يۈكسىلىشلەر بارلىققا كېلىدۇ. جۈملىدىن شىنجاڭدىكى ھەر قايسى مىللەتلەر ئارقا - ئارقىدىن ئۆزلىرىنىڭ «ئاقارتىش ئۇيۇشما» لىرىنى قۇرىدۇ. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن غۇلجىدا ۋە قەشقەردە قۇرۇلغان ئۇيغۇر ئۇيۇشمىلىرى بىرىنچى بولۇپ سانايى نەپىسە (سەنئەت ئۆمىكى) لىرىنى تەشكىللىگەن. بۇ، قاسىمجان قەمبىرى ئۆزىنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت پائالىيىتىنى باشلىۋەتكەن ۋە ئۇنى راۋاجلاندۇرۇش يولىدا پۈتۈن ئىجتىھاتى بىلەن تىرىشچانلىق كۆرسىتىۋاتقان ۋاقىت ئىدى. سانايى نەپىسەنىڭ قۇرۇلۇشى قاسىمجان قەمبىرىنىڭ سەنئەت پائالىيىتىنىڭ راۋاجلىنىشىغا يول ئېچىپ بەردى. تالانتلىق شائىر ۋە ئارتىست قاسىمجان قەمبىرى سانايى نەپىسىگە يېتەكچى بولدى. ئۇ يىللاردا شىنجاڭ شارائىتىدا ئويۇن قويىدىغان كۇلۇب يوق ئىدى. مەيلى قەشقەر ياكى غۇلجىدا بولسۇن، سانايى نەپىسە ئويۇن كۆرسەتمەكچى بولسا، باغچىلاردىن، ھەر قايسى سەيلە ئورۇنلىرىدىن، شەخسلەرنىڭ قورالىرى ۋە چايخانىلاردىن پايدىلىناتتى. (ئۇ چاغدىكى چايخانىلاردا ھەر خىل مىۋە - چىۋە، تاماقلار سېتىلىپ تاماشىچىلارنى ئۆزىگە جەلپ قىلاتتى، بۇ ياۋروپا بۇففېتلىرىنىڭ شىنجاڭدىكى مىللىيلەشتۈرۈلگەن بىر شەكلى ئىدى.) سەنئەت ھەۋەسكارلىرى بولسا سەھنە كىيىملىرىنى ئائىلىلەردىن ئارىيەت ئېلىپ كېلىپ، ئاددىيلا سەھنىلەرنى ياساپ ئويۇن كۆرسىتەتتى. ئۇلار قاسىمجان قەمبىرىنىڭ يېتەكچىلىكىدە ئۆزلىرىنىڭ قىزغىن ئىشتىياقى بىلەن تۈرلۈك قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، ئۆزلىرىنىڭ سەھنە سەنئىتىگە دائىر تالانت ۋە تەجرىبىلىرىنى تەدرىجى ئۆستۈرۈپ، ناخشا - ئۇسۇل ۋە ھەر خىل قىزىقچىلىقلارنى كۆرسىتىشتىن رەسمىي ئوپېرا ئويناشقا كۆچكەن.

1936 - يىلى قاسىمجان قەمبىرى بىر قانچە زىيالىلار بىلەن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ كلاسسىك داستانى «غېرىپ - سەنەم» ئاساسىدا «غېرىپ - سەنەم» ئوپېراسىنى يېزىپ سەھنىلەشتۈرگەن. بۇ يەردە شۇنى ئالاھىدە تىلغا ئېلىشقا توغرا كېلىدۇكى، بۇ قېتىمقى «غېرىپ - سەنەم» ئوپېراسىنى ئىشلەش جەريانىدا تالانتلىق شائىر قاسىمجان قەمبىرى ئاز كۈچ سەرپ قىلمىغان. مەلۇمكى، خەلق داستانى «غېرىپ - سەنەم» نىڭ ئەسلى نۇسخىسى بىلەن سەھنىلەشتۈرۈلگەندىن كېيىنكى نۇسخىسىنى سېلىشتۇرۇپ كۆرسەك، ئۇنىڭ شېئىرلىرىغا سىڭدۈرگەن ئەمگىكى نامايەن بولىدۇ.

«غېرىپ - سەنەم» ئوپېراسىنى سەھنىلەشتۈرۈشتە دەسلەپكى خىزمەت يەنىلا قاسىمجان قەمبىرىنىڭ زىممىسىگە يۈكلىنىدۇ. ئۇ دادىل ھالدا رېژىسورلۇق قىلىپلا قالماي، غېرىپنىڭ رولىنىمۇ ئالىدۇ. ئەمدىكى يەنە بىر قىيىن مەسىلە، «سەنەم» رولىنى ئورۇنلاشتۇرۇش ئىدى. ئۇ چاغدىكى ئىجتىمائىي مۇھىت فېئوداللىق ئاسارەت بىلەن بىكىتىلىپ كەتكەنلىكتىن ئاياللارنىڭ سەھنىگە چىقىشى رەت قىلىنغان ئىدى. ھېچقانداق بىر شەخس شۇ مۇھىتتا ئۆز ئەۋلادىدىن بىرەر ئايالنىڭ سەھنىگە چىقىشىغا يول قويمايتتى ... قاسىمجان قەمبىرى ناھايىتى دادىللىق بىلەن ھەرقانداق پىتنە - ئىغۋالارغا قارىماي ئۆز ئايالى رازىيە خانىمنى «سەنەم» رولىغا تەربىيىلەپ ئۇنى سەھنىگە ئېلىپ چىققان ئىدى. (شىنجاڭنىڭ سەھنە سەنئىتى تارىخىدا تۇنجى قېتىم سەھنىگە چىققان ئايال ئەنە شۇ رازىيە خانىم ئىدى.)

1936 - يىلىغا يەتكەندە سەنئەت ئىشلىرى خېلى راۋاجلانغان بولۇپ، غۇلجىدا «مىللەتلەر كۇلۇبى» ياسالغاندىن كېيىن چوڭ تىپتىكى سەھنە ئەسەرلىرىنى ئويناشقا باشلىغان. مەسىلەن: «قانلىق داغ»، «ئارشىن مال ئالان» دىرامىلىرى، «غېرىپ - سەنەم»، «نوزۇگۇم»، «پەرھات - شىرىن» ئوپېرالىرى خېلى مۇۋەپپەقىيەتلىك ھالدا ئوينالغان ئىدى.

ئەدەبىيات - سەنئەت ئىشلىرىنىڭ كۈندىن - كۈنگە راۋاجلىنىپ خەلقنىڭ روھىي جەھەتتىكى ئويغىنىشى، ساختا نىقاپقا ئورۇنىۋالغان شېڭ شىسەي ھۆكۈمىتىنى ئەندىشىگە سېلىپ قويغان ئىدى. شېڭ شىسەي 1937 - يىلىدىن باشلاپ ۋەتەنپەرۋەر، زىيالى كىشىلەرگە ھەر خىل باھانىلار بىلەن زادىيانكەشلىك قىلىشتەك ئاق تېررورلۇقنى يوشۇرۇن ئېلىپ بارغان ئىدى. قاسىمجان قەمبىرىمۇ تەخمىنەن 1939 - يىلىنىڭ ئاخىرلىرىدا ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىنىڭ بەزى رەھبەرلىرى بىلەن قولغا ئېلىنىپ، دەسلەپ غۇلجىدا، كېيىن ئۈرۈمچىدە شېڭ شىسەينىڭ 2 - تۈرمىسىدە ياتقان ئىدى. ئۇنىڭ بىر قانچە يىللىق تۈرمە ھاياتى، ھەر قانداق جاپا - مۇشەققەتلەر ئىچىدىمۇ، ئۇستۇن روھ، خۇشچاقچاق، ئىنقىلاۋىي كەيپىيات بىلەن ئۆتكەن ئىدى. ئۇ سوراق جەريانىدا كۆپ قېتىم ئۇرۇلغان، ئېسىلغان ۋە ھەر خىل ۋەھشى ئۇسۇللار بىلەن قىينالغان ئىدى. ماڭىدەك دەرمانى قالمىغان ھالدىمۇ قىلچە بىلىندۇرمەي كامىرغا كىرەتتى - دە، ناخشا ئوقۇش، ھەر خىل قىزىقچىلىق قىلىش بىلەن باشقىلارنىڭ دەرت - ئازاۋىنى يېنىكلىتەتتى، ئازاپلىق كۈنلەرنى ئۈمىتۋارلىق بىلەن ئۆتكۈزەتتى.

ئاخىرقى يىللاردا شېڭ شىسەي ھاكىمىيىتىنىڭ لىڭشىپ قېلىشى ھەم ۋەزىيەتنىڭ تەقەززاسى بىلەن بىر تۈركۈم كىشىلەر تۈرمىدىن بوشىتىلدى. بوشىتىلغان ئاتالمىش مەھبۇسلارنىڭ ئىسمىلىكى شىنجاڭ گېزىتىدە ئېلان قىلىنغان بولۇپ، مەرھۇم قاسىمجان قەمبىرىنىڭ ئىسمىنىڭ ئاخىرىغا ئارتىست دەپ ئالاھىدە يېزىپ قويۇلغان ئىدى.

قاسىمجان قەمبىرى شېڭ شىسەي تۈرمىسىدىن چىققاندىن كېيىن يەنىلا تەلتۆكۈس ئازات بولۇپ كېتەلمىدى. ئۇ چاغدا قويۇپ بېرىلىدىغانلارنى بورۇنغا بېرىش (كېپىل بولۇش) رەسمىيىتىنى ئۆتەيتتى. قاسىمجان قەمبىرگە ئەينى ۋاقىتتىكى ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسى (ئۇيۇشمىدىكى ئەكسىيەتچى ھۆكۈمەت گۇماشتىلىرى) كورۇنۇشتە ئۇنىڭغا كېپىل بولۇپ ئۇنى ئارتىست ۋە رېژىسسور قىلىپ تەيىنلىگەن بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە رىجىم ئاستىدا ئىدى. ئۇنىڭ باشقا يەرگە بېرىشى چەكلەنگەن، مائاشى بەكمۇ تۆۋەن ئىدى. گەرچە ئۇ سەنئەت پائالىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ يۈرگەن بولسىمۇ، ئازاتلىق ۋە دېمۇكراتىيە يولىدىكى كۈرەشنى توختاتمىدى، كۆپلىگەن شېئىر ۋە ناخشا تېكىستلىرىنى يېزىپ ئاھاڭغا سالدى. «شانلىق غەلىبە»، «زەينەپكە تۆھمەت» قاتارلىق سەھنە ئەسەرلىرىنى يازدى.

ئۈرۈمچى سەھنىسىدە «غېرىپ - سەنەم» ئوپېراسى ئوينالماقتا ئىدى. غېرىپ رولىنى قاسىمجان قەمبىرى، غېرىپنىڭ ئانىسىنىڭ رولىنى ئۇنىڭ رەپىقىسى، ئاتاقلىق ئۇسۇلچى قەمبەرخانىم ئالغان ئىدى. ئوپېرادا ئەكس ئېتىلىشىچە، غېرىپ باغداتتىن سەنەمنى ئىزدەپ مېڭىش ئالدىدا ئانىسىغا "خوش ئانا" دىگەن، ئانىسى غېرىپقا "خوش بالام" دىگەن. بۇ، ئوپېرادىكى دىئالوگلار بولۇپ، ئۇلارنىڭ شەخسى تۇرمۇش بىلەن قىلچە ئالاقىسى يوق گەپلەر ئىدى. لېكىن، ئەكسىيەتچىلەر بىر ئوچۇم فېئودال كۆچلەرنى كۈشكۈرتۈپ: "ئىككىلىك ئەر - خوتۇن تۇرۇپ "خوش ئانا، خوش بالام" دېيىشتىمۇ! بۇ، شەرىئەتكە خىلاپ ئىش. ئىككىلىك نىكادىن جۇدا بولدۇق" دەپ «شەرىئەت قائىدىسى» بويىچە 3 كۈنلۈك نىكادىن مەھرۇم قىلىپ ئەر - خوتۇننى ئايرىۋېتىدۇ ھەم

قاسىمجان قەمبىرىنى بىر قانچە ئون دەررە ئۇرغان ۋە تۇرمۇشىغا كوڭۇلسىزلىك، خىزمىتىگە پۇتلىكاشاڭلارنى پەيدا قىلغان .

قاسىمجان قەمبىرىنى بۇ خىل تەھدىتلەرمۇ ئۇز خىزمىتىدىن روھسىزلاندۇرالمايدۇ. ئۇ ياش سەنئەت ھەۋەسكارلىرىنى تەربىيىلەشكە كىرىشىدۇ. ھەتتا شىنجاڭدا ئۇيغۇرلار ئىچىدىن تۇنجى قېتىم نوتا ئۇگىنىشكە كىرىشكەن مەھەممەتجان ئىسمايىلغىمۇ ئالاھىدە ئىلھام بېرىپ، "ئۇكام، ياۋروپالىقلار نوتىسىز ناخشا، مۇزىكا ئورۇنلىيالمايدۇ، نوتا - مۇزىكا سەنئىتىمىزنىڭ ئېلىپبەسى. كەلگۇسىدە خەلقىمىز نوتىدىن ئىبارەت بۇ مۇزىكا يېزىغى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. بۇنى قىزغىنلىق بىلەن تىرىشىپ ئۇگىنىۋېلىڭ، ئاندىن سىزمۇ باشقىلارغا ئۇگىتىڭ ...» دىگەن ۋە داۋاملىق ياردەم بەرگەن ئىدى.

قاسىمجان قەمبىرىنى بويسۇندۇرۇش ئەكسىيەتچىلەرنىڭ ئالدىغا قويۇلغان مۇھىم مەسىلە بولۇپ قالىدۇ، ئۇلار ئاخىرى يەنە بىر غەيرى ئۇسۇل قوللىنىپ "جەرىمانە ئۇچۇن ئالغان قەرزنى تولىمىدىڭ ۋە خىيانەت قىلدىڭ» دىگەن بانا بىلەن قايتا تۇرمىگە قامىتىپ قويغان. ئۇنى تۇرمىگە ئېلىپ كېلىش بىلەن تەڭ ھاجەتخانا تازىلىتىشتەك مەينەت ئىشلارغا سېلىپ ئۇنىڭ ئابرويىنى توكمەكچى بولغان ... بۇنداق قىلمىشلار ئۇنىڭ شان - شوھرىتىگە قىلچىمۇ تەسىر يەتكۇزەلمىگەن، ئەكسىچە، خەلق ئامىسىنىڭ قاسىمجان قەمبىرىگە بولغان مۇھەببىتى چوڭقۇر بولغانلىقتىن ئۇنى تۇرمىدىن قۇتقۇلدۇرۇپ ئېلىپ چىقىدۇ.

1944 - يىلىنىڭ ئاخىرلىرى ئىدى. ئۇيغۇر ئۇيۇشما، سەنئەت ئومىگىنى كېڭەيتىپ قۇرۇشنى قارار قىلىدۇ - دە، غۇلجىدىن سازەندە ئېلىپ كېلىشنى لازىم تاپىدۇ. بۇ پەيت شىنجاڭدا گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ غالجىرلىغى چېكىگە يەتكەن، ۋەھشىيانە بۇلاڭ - تالاڭ، قىرغىنچىلىق قىلىۋاتقان ۋاقتى ئىدى. 3 ۋىلايەت خەلقىنىڭ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى قوزغىلىڭىنىڭ پارتلاش ئالدىدىكى كۇنلەر ئىدى. قاسىمجان قەمبىرى بۇنىڭدىن خەۋەردار بولغانلىغى ئۇچۇن، سازەندە ئېلىپ كېلىش ئۇچۇن غۇلجىغا بارىدۇ - دە، شۇ يول بىلەن گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلۇپ، مىللى ئارمىيە سېپىدە ۋە ھوكۇمەت ئورگانلىرىدا مەسئۇل خىزمەتلەرنى ئىشلىگەن.

1945 - يىلىنىڭ ئاخىرقى يېرىمىدا قاسىمجان قەمبىرى 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ كېڭىيىشى بىلەن جەنۇبي شىنجاڭغا چۇشۇرۇلگەن بىر كىچىك پارتىزان ئەترىدىگە باشلامچىلىق قىلىپ جەنۇبي شىنجاڭغا ئاتلانغان. بۇ پارتىزان ئەترىدى مۇزلۇق تاغلارنى بېسىپ ئوتۇپ، ئوزىدىن نەچچە ھەسسە كوپ ۋە كۇچلۇك بولغان مۇنتىزىم گومىنداڭ ئارمىيىسى بىلەن ئېلىشىپ، باي ناھىيىسى ۋە ئاقسۇ كونىشەھەرنى گومىنداڭچىلاردىن ئازات قىلغان. گومىنداڭ بىلەن تۇزۇلگەن 11 بىتىمگە بىنائەن بۇ ئەترەت غۇلجىغا پۇتۇن پولك بولۇپ قايتىپ كەلگەن. بىتىم دەۋرىدە بولسا قەشقەر ۋىلايىتىدە ۋالى ئورۇنباسارى بولۇپ ئىشلىگەن. بۇ دەۋردە قاسىمجان قەمبىرى جەنۇبي شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئازادلىق ۋە دېموكراتىيە ئۇچۇن ئېلىپ بارغان كۇرەشلىرىگە يېتەكچىلىك قىلغۇچىلارنىڭ بىرى سۇپىتىدە گومىنداڭچىلارغا قارشى ئوتكۇر سىياسى كۇرەش ئېلىپ بارغان.

1947 - يىلى 7 - ئاينىڭ 21 - كۇنى گومىنداڭ ئەكسىيەتچى ھوكۇمىتى 11 بىتىمنى يىرتىپ تاشلاپ، قاسىمجان قەمبىرى، ئابلىز مۇھەممەدى قاتارلىق بىر تۇركۇم ئىنقىلاۋي زىيالىلارنى تۇتقۇن قىلغان ئىدى. ئۇ تۇرمىدە ئىككى يىلغا يېقىن ئازاپ - ئوقۇبەت چەكتى. شىنجاڭ ئازات بولۇش ھارپىسىدا تۇرغان كۇنلەردە گومىنداڭ دائىرىلىرى قاسىمجان قەمبىرى باشلىق كى-

شىلەرنى تۇرمىدىن بوشىتىشقا مەجبۇر بولدى. ئۇ تۇرمىدىن بوشىتىلىپ ئۇرۇمچىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن بىر مەزگىل «ھەقىقەت» گېزىتىدە ئىشلىدى.

ئازاتلىقتىن كېيىن قاسىمجان قەمبىرى يەكەن ۋىلايىتىگە ۋالى بولۇپ 4 يىلغا يېقىن ئىشلىدى. ئۇ بۇ جەرياندا ۋالىلىق خىزمىتىنى ئۆتەپلا قالماستىن، يەكەن ئەدەبىيات ـ سەنئىتىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن زور كۈچ قوشتى. 12 مۇقامنى رەتلەش ۋە لېنتىغا ئېلىۋېلىش ئىشلىرىدىمۇ تۈرتكىلىك رول ئوينىغان ئىدى.

قاسىمجان قەمبىرى 1954 ـ يىلدىن باشلاپ جەنۇبىي شىنجاڭ مەمۇرى مەھكىمە مۇدىرىيىتىنىڭ ئورۇنباسارى بولۇپ ئىشلىدى، ئۇ بۇ جەرياندا سابىق شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ دېپۇتاتى، سابىق شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى جەنۇبىي شىنجاڭ رايونلۇق كومىتېتىنىڭ ئەزاسى بولغان ئىدى. شۇ يىللاردىمۇ بوش ۋاقىتلىرىنى جەنۇبىي شىنجاڭ، خۇسۇسەن قەشقەر ئەدەبىيات ـ سەنئىتىنىڭ گۈللەپ ـ ياشنىشى ئۈچۈن سەرپ قىلغان ۋە ئۇچمەس تۆھپە قوشقان ئىدى.

شىڭ سىسەي، گومىنداڭ تۈرمىلىرى، كوپ يىللىق ئازاپ ـ ئوقۇبەتلىك ھايات، ئۇنىڭ يېڭىلمەس روھىنى سۇندۇرالمىدى. ئەكسىيەتچى كۈچلەر، غالجىرلاشقان مۇتەئەسسىپ كۈچلەر، جاھىللىق بىلەن ئۆزىنى كۆرسىتىۋاتقان يىللاردا قاسىمجان قەمبىرى بىر ئىلغار مەرىپەتچىدىن، قەيسەر ئىنقىلابچى بولۇپ يېتىلدى. ئۇ، 3 ۋىلايەت كۈرىشىنىڭ ئوتلۇق جەڭلىرىدە بولدى.

قاسىمجان قەمبىرىنىڭ قايغۇسىمۇ، خوشاللىقىمۇ خەلقىنىڭ قايغۇسى ۋە خوشاللىقى بىلەن قوشۇلۇپ كەتكەن ئىدى، ئۇنىڭ قەلبىدە خەلق مۇھەببىتى ياناتتى. سويۇپ ئوقۇيدىغان «مەن دۇتار بىلەن» دىگەن شېئىرىدا بۇ غايە ئۆز ئىپادىسىنى تاپقان ئىدى:

مەن دۇتار بىرلە توغۇشقان بىر غېرىپ دىۋانىمەن،
ئول تۇغۇشقانىم بىلەن بىر ئوتتا دائىم يانىمەن.
مەن دۇتارنىڭ پەدىسىگە بېكىنىپ چالسام ئەگەر،
پەدىلەرنىڭ ھەر بىرى بەرگەي تۈمەن غەمدىن خەۋەر.
يوق ئىشىم ھاكىم، ئەمەلدار، شاھى، خاقانلار بىلەن،
بىرگەدۇرمەن دائىما غەم ـ دەردى بولغانلار بىلەن.

ئازاتلىقتىن كېيىن قاسىمجان قەمبىرى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە خەلقىمىزنىڭ پارلاق كۈنلەرگە ئېرىشكەنلىكىگە چوڭ خوشاللىق بىلەن زوقلانغان ئىدى. مۇشۇ خوشاللىقنىڭ ئىلھامى بىلەن ئىجتىمائى كۈرەشلەرگە ئاكتىپ قاتناشتى.

قاسىمجان قەمبىرى كوپ يىللىق تۇرمۇش ئازاپلىرى نەتىجىسىدە يۈرەك كېسىلىگە گىرىپتار بولغان ئىدى، شۇ كېسەل سەۋەبى بىلەن 1956 ـ يىلى 3 ـ مارت كۈنى قەشقەردە 46 يېشىدا ۋاپات بولدى. ئۇنىڭ جەسىدى قەشقەر قوغان رايون ھەزرەت يېزىسىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپ باغچىسىغا دەپنە قىلىندى.

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ سادىق پەرزەندى قاسىمجان قەمبىرى ئارزۇ ـ ئارمانلار بىلەن ۋاقىتسىز كەتتى، ئۇ بىزنىڭ قەلبىمىزدە مەڭگۈ ياشايدۇ. بىز ئۇنىڭ تىرىشچان، پىداكارانە، جۇشقۇن روھىدىن ئۆگىنىپ، چېچەك ئاچقان ئەدەبىيات ـ سەنئەت بېغىمىزدا تېخىمۇ يېڭى گۈللەرنى ئېچىلدۇرۇپ، دولىتىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك زامانىۋىلىشىش قۇرۇلۇشى ئۈچۈن مۇناسىپ ھەسسە قوشىشىمىز لازىم.

ئارتىستنىڭ قايناق ھېسسىياتى نەدىن كېلىدۇ؟

سۈن يەن

يولداش ×××

خېتىڭىزنى تاپشۇرۇپ ئېلىپ ئىنتايىن خۇرسەن بولدۇم. ئايرىلغىنىمىزغا ئەمدىلا بىر يىل بولغان بولسىمۇ ئاكتىيورلۇققا دائىر شۇنچە كۆپ مەسىلىلەرنى ئوتتۇرىغا قويغىنىڭىزغا قاراپ سىزدە زور ئىلگىرىلەشلەر بولغانلىقىنى ھېس قىلدىم.

سىز ئەمدى خىلمۇ - خىل مودىلىق كىيىملەرگىلا مەستانە بولۇپ، چاچ پوسونى ئۈچۈن نەچچە سائەتلەپ ۋاقتىنى ئەينەك ئالدىدا ئىسراپ قىلىدىغان ئادەتلىرىڭىزنى ئۆزگەرتىپ، ئارتىست بولۇش ئۈچۈن پەقەت سىرتقى جەھەتتىكى گۈزەل كۆرۈنۈشنىڭلا كۇپايە قىلمايدىغانلىقىنى چۈشىنىپسىز. سىز ھازىر قېتىلقىنىپ پىكىر يۈرگۈزىدىغان ۋە تىرىشىپ ئىزدىنىپ ئۆزىڭىزگە قاتتىق تەلەپ قويىدىغان بولۇپسىز. بۇ نىمە دېگەن قەدىرلەشكە ئەرزىگىدەك خوشاللىنارلىق ئۆزگىرىش - ھە ! مانا ئەمدى سىز سەنئەت ئىجادىيىتى كوكىدە ئەركىن پەرۋاز قىلالايسىز.

سىز ئوتتۇرىغا قويغان مەسىلىلەرنىڭ ھەممىسى ئىنتايىن مۇھىم. سىز بولۇپمۇ رول ئالغاندا ئۆزىڭىزدە قايناق ھېسسىيات ئۇرغۇتۇشتا قىيىنىلىۋاتقىنىڭىزنى يېزىپسىز. بۇ چوڭقۇر ئويلىنىپ ئىزدىنىشكە تېگىشلىك مەسىلە. بىز بۇقېتىم مەخسۇس رول ئېلىشتىكى قايناق ھېسسىيات مەسىلىسى ئۈستىدە پىكىرلىشىپ باقايلى.

شۇنداق، سەنئەت ئىجادىيىتى تولۇپ - تاشقان قايناق ھېسسىياتقا مۇھتاج. بولۇپمۇ ئاكتىيورلۇق (رول ئېلىش) سەنئىتىدە بۇنداق قايناق ھېسسىيات ئوبراز يارىتىشنىڭ دەسلەپتىن تارتىپ تاكى پۈتۈن ئىجادىيەت جەريانىدا داۋاملىشىشى لازىم.

بىز ئارتىستلار "ئىجات قىلغۇچى" ھەم شۇنداقلا "ئىجادىيەت ماتېرىيالى" بولغانلىقىمىز ئۈچۈن، ئەگەر بىزدە قايناق ھېسسىيات كەم بولىدىكەن ياكى زادىلا بولمايدىكەن، ئۇ ھالدا بىزنىڭ زورمۇ - زور ياراتقانلىرىمىز كىشىنى ئۈمىتسىزلەندۈرىدىغان بىراك مال، يەنى جانسىز، ھاياتىي كۈچى يوق "ئوبراز" لا بولۇپ قالىدۇ، خالاس.

ئەلۋەتتە، ئاكتىيورلۇق سەنئىتى ناھايىتى باي مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ھاياجانلىنىش ھەممىگە ۋەكىللىك قىلالمىسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ تۇتقان ئورنى ئىنتايىن مۇھىم دەپ تونۇيمەن.

مېنىڭچە، سىزنىڭ بەزى مەسىلىلەردە قىيىنلىق ھېس قىلىشىڭىز، ئىزدىنىشكە باشلىغانلىقىڭىزدۇر. سىز ئېيتقاندەك زورۇقۇپ ھاياجانلانغىلى بولمايدۇ. بۇرۇنقى روھىي ھالىتىڭىزدە سىزنىڭ قايناق ھېسسىيات ئۇرغۇتالىشىڭىز تەس گەپ ئىدى. بەزىدە تەسادىپىي ھالدا ئاز - تولا ھاياجانلانغاندەك قىلسىڭىزمۇ، ئۇخىل ھېسسىيات تولۇپ - تاشقان كۈچكە ئىگە بولمىغانلىقتىن، باشتىن - ئاخىر ئىزچىللاشتۇرۇش قىيىن بولاتتى. قانداق قىلىش كېرەك؟

AltunOq

1. ئۆز كەسپىنى قىزغىن سۆيۈش، مۇستەھكەم كەسپىي كۆز قاراش بولۇشى لازىم

بۇ مەسىلە ئۈستىدە توختالسام، بەلكىم سىز مېنى تېمىمدىن يىراقلاپ كەتتىڭىز، دېيىشىڭىز مۇمكىن. لېكىن مەن سىزنىڭ ئىجادىيەت قىزغىنلىقىڭىزغا توسالغۇ بولۇۋاتقان ئاساسىي مەسىلە دەل مۇشۇ دەپ قارايمەن.

بىلىشىمچە، بۇرۇن سىز ھامان ئۆزىڭىزنىڭ گۈزەللىكىڭىز ۋە ئاۋازىڭىز بىلەن مەغرۇرلىناتتىڭىز. ئەمما بىر - ئىككى ئوبراز يارىتىشتا مەغلۇپ بولۇشىڭىز بىلەنلا، ئارتىست بولۇش ئىشەنچىڭىزنى يوقۇتۇپ، كەسپىي جەھەتتە ئالغا ئىلگىرىلىيەلىشىڭىزدىن گۇمانلىناتتىڭىز. سىز كىشىلەردە ئۇنتۇلغۇسىز تەسىر قوزغىيالايدىغان ئوبرازلارنى يارىتىشنى ئارزۇ قىلىپسىز. لېكىن بىر - ئىككى ئېغىز ئۆتكۈر، سەممىي تەنقىدىي پىكىرنى ئاڭلاش بىلەنلا، ئەرۋايىڭىز قىرىق گەز ئۇرلەپ، ماڭا زەربە بېرىۋاتىدۇ، دەپ چۈشىنىپ، ئارتىستلىقنى ئاۋارىگەرچىلىكى تولا ئىكەن، دەپ ئۇنىڭدىن ۋاز كېچىشكە ئارانلا تۇرۇپسىز. بۇنىڭ بىلەن ئوبراز يارىتىشقا تۈرتكە بولىدىغان قۇدرەتلىك كۈچنى نەدىن تاپقىلى بولسۇن؟ ھالبۇكى، روھىي ھالىتىڭىز بىر قەدەر ياخشى چاغلاردىمۇ، ئەگەر سىز ئارتىستلىقنىڭ ئىنتايىن مۇشكۈل ۋە ئالىجاناپ كەسىپ ئىكەنلىكىنى تونۇپ يەتمەي تۇرۇپ، بەلكى تاماشىبىنلارغا چىرايلىق كۆرۈنىدىغان گۈزەل قىزلارنىڭلا رولىنى ئويناشنى خالىسىڭىز، بۇخىل روللارغا دۇچ كەلگەندە، قارىماققا سىزنىڭ ئىجادىيەت قىزغىنلىقىڭىز تولۇپ - تاشقاندەك كۆرۈنسىمۇ، ئەمەلىيەتتە بۇخىل ھاياجانلىنىش ياسالما بولىدۇ. بۇ دەل «قەلبىڭىزدىكى سەنئەتنى سۆيۈش» بولماي بەلكى «سەنئەت ئىچىدە ئۆزىڭىزنىلا سۆيۈش» بولۇپ قالىدۇ. بۇخىل نۇقتىئىنەزەردىن پەيدا بولغان سۇنئىي ھاياجانلىنىش، ئانچىكىلا زەربىلەرگىمۇ بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ. كېلىشمەسلىككە ئۇچراش بىلەنلا ئۆچۈپ قالىدۇ - دە، ئىجادىيەتتە ئۆز - ئۆزىگە مەستانە بولۇشتەك تۈيۈق يولغا كىرىپ قېلىپ، ئاخىر مۇۋەپپەقىيەتسىزلىككە ئۇچرايدۇ.

مۇبادا سىز مۇستەھكەم كەسپىي كۆزقاراشنى تىكلەپ، ئۆز ئەمگىكىڭىز ئارقىلىق كىشىلەر قەلبىگە تەسىر كۆرسىتىپ، ئىنسان روھىنىڭ ئىنژېنېرى بولۇشىڭىز لازىملىقىنى تونۇپ يېتەلەيدىكەنسىز، سىزدە ئۆز ئىجادىيىتىڭىزگە نىسبەتەن كۈچلۈك ئىجتىمائىي مەسئۇلىيەت تۇغۇلىدۇ. شۇنداق بولغاندىلا ئىجادىيەت قىزغىنلىقىڭىز مۇستەھكەم ئاساسقا ئىگە بولالايدۇ.

سىز مېنى قىزغىن ھېسسىياتلىق ئارتىستكا دەپسىز. مېنىڭمۇ ئۆزەمدە قايناق ھېسسىيات ئۇرغۇتالماي قىينالغان ۋاقىتلىرىم بار ھەمدە مەغلۇبىيەت ساۋاقلىرىممۇ بار. ئوتتۇز بىر يىللىق ئىجادىيەت ئەمەلىيىتىم جەريانىدا قۇرۇق، ھېچقانداق ھاياتىي كۈچ يوق ئوبرازلىرىممۇ ئاز بولمىدى. ئۇزۇن مۇددەتلىك ئويۇنلاردا مېنىڭ زورۇقۇپ رول ئوينىغان، قېلىپلاشقان بىلەن تەكرارلىغان ۋاقىتلىرىممۇ بولغان. ئەسلىدە كۈچلۈك ھاياتىي كۈچكە ئىگە ئوبرازلارمۇ، مېنىڭ شۇنداق ئوينىغانلىقىم كاساپىتىدىن قۇرۇق ئىسكىلىتكە ئايلىنىپ قالغان ئىدى. لېكىن مەن ئۆزەمنىڭ قايناق ھېسسىياتقا ئېتىۋار بېرىدىغان ئارتىستكا ئىكەنلىكىمنى ئېتىراپ قىلىمەن. ئۇنداقتا مەندىكى قايناق ھېسسىيات نەدىن پەيدا بولغان؟ مەن سىزگە قايناق ھېسسىياتىمنىڭ ئالدى بىلەن دراما ئىشلىرىغا بولغان ئىشتىياقىمدىن پەيدا بولغان، دەپ ئىككىلەنمەي جاۋاپ بېرەلەيمەن. مەن ئارتىستلىققا كىچىكىمدىن تارتىپلا قىزىققانتىم. ئۇچاغدا مەن رول ئېلىش، ئويۇن قويۇشنىڭ ئەھمىيىتىنى چۈشەنمەيتتىم،

ئەلۋەتتە. 18 يېشىمدا ئىشىم ئوڭدىن كېلىپ ئازاتلىق ئارمىيە سەنئەت ئۆمىكىگە ئارتىستكا بولۇپ كىردىم. تەشنالىق بىلەن ئۆگىنىش ۋە ئويۇن قويۇش ئەمەلىيىتى ئارقىلىق تىياتىر سەنئىتىنىڭ كۆچىنى پەيدىن - پەي تونۇپ، ئارتىستلىق كەسپىنىڭ ئۇلۇق ۋە مۇشەققەتلىك مەسئۇلىيىتىنى چوڭقۇر ھېس قىلدىم. ئادەتتىكى ھەۋەسكارلىقتىن ئۆتۈپ، ئۆمۈر بويى ئارتىست بولۇش ئىرادىسىنى تىكلىدىم. ئارتىستلىقنى ئۆزەمنىڭ ئۆمۈرلۈك كەسپىم دەپ بىلگەچكە، كېيىنكى كۈنلەردە ئوڭۇشسىزلىقلارغا ئۇچرىساممۇ، كەسپىي كۆز قارىشىم قىلچە تەۋرەنمىدى. ھەتتا ماڭا خاتا ھالدا ئۆكتىچى قالپىقى كىيگۈزۈلگەن چاغلاردىمۇ، مەندە ئوبراز يارىتىشتىكى قايناق ھېسسىيات يوقالغان ئەمەس. شۇچاغدىكى سەرگۈزەشتىلىرىمنى بىرقۇر سۆزلەپ بېرەي.

ئەينى ۋاقىتتا ماڭا بېرىلگەن زەربە، سىز ئۇچرىغان ھېلىقى ئاتالمىش «زەربە»دىن تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز دەرىجىدە ئېغىر ئىدى. مەن پارتىيىگە، سوتسىيالىزىمغا قارشى دۈشمەن بولۇپ قالارمەن دەپ ئۇخلاپ چۈشۈمدىمۇ ئويلىمىغان ئىدىم. مەن چەكسىز ئازاپلاندىم ۋە قايىل بولمىدۇم ھەمدە بۇ خاتا قارارنىڭ تۈزۈتىلىشىنى كۈتتۈم. مەن پەقەت مېنىڭ ئويۇن قويۇش ھوقۇقۇمنى تارتىۋالمىسىدى دەپلا قورقاتتىم. كېيىنكى كۈنلەردە گەرچە مېنىڭ رول ئېلىشىمغا يول قويۇشقان بولسىمۇ، مېنى قايسى شەكىلدە ئىشلىتىۋاتقىنى ماڭا چۈشىنىشلىك ئىدى. بۇخىل شارائىتتا قانداق قىلىپ ئوبراز يارىتىشقا كىرىشكىلى بولسۇن؟ قايناق ھېسسىيات نەدىنمۇ كەلسۇن؟ كەسكىن ئىدىيىۋى كۆرەشلەردىن كېيىن مەن، پارتىيە بىركۈنى مېنىڭ پارتىيىنى قىزغىن سۆيىدىغانلىقىمنى، سوتسىيالىزىمنى قىزغىن سۆيىدىغانلىقىمنى چۈشىنىدۇ، مەن ھاياتىمنى بوش ئۆتكۈزمەسلىكىم كېرەك، دەيدىغان قەتئىي ئىرادىگە كەلدىم. نەتىجىدە ھەربىر ئەمەلىي پۇرسەتنى بۇرۇنقىدەكلا، بەلكى بۇرۇنقىدىنمۇ بەك قەدىرلەيدىغان، ھەربىر ئىجادىيەت ۋەزىپىسىنى تېخىمۇ تىرىشىپ بېجىرىدىغان، مەيلى باش رول بولسۇن، كىچىك رول بولسۇن، ئىجابى رول بولسۇن، ياكى سەلبى رول بولسۇن، قېرى بولسۇن، ياكى ياش بولسۇن، ئۆزەم قىزىقىدىغان رول بولسۇن، ياكى قىزىقمايدىغان رول بولسۇن، ھەممىسىنى تىرىشىپ ئوينايدىغان بولدۇم. ئەينى ۋاقىتتا مەن 20 نەچچە ياش بولساممۇ، ئوينىغان روللىرىم ساپلا ئۆزەمگە نىسبەتەن ياش قۇرامى جەھەتتە پەرقى چوڭ بولغان — «يالقۇنتاغدا قىزىل بايراق لەپىلدىمەكتە» دىكى خەلپىتىغان، «ماۋجۇشىغا ئەگىشىپ» تىكى ئايىسخان، «ئايگۈل» دىرامىسىدىكى قاسىمنىڭ خوتۇنى، «مول ھوسۇلدىن كېيىن» دىكى لاۋ سىننىڭ خوتۇنى قاتارلىقلار ئىدى. ئارتىستلىق كەسپى مېنىڭدىن ھەرخىل سالاھىيەت، ھەرخىل خاراكتېرلىق ئوبرازلارنى يارىتىشنى تەلەپ قىلغاچقا، بۇ جەريان مېنىڭ ئۈچۈن ھەرخىل تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەپ، ئىجادىيەت يولۇمنى كېڭەيتىشنىڭ ياخشى پۇرسىتى بولدى. ھەرخىل ئۇسۇللار بىلەن ئۆزەم ياراتماقچى بولغان ئوبرازلىرىمغا يېقىنلىشىپ، «ئۇلار» نى چۈشىنىپ، «ئۇلار» غا نىسبەتەن ھېسسىيات تىكلىدىم. شۇنىڭ بىلەن ئاخىر مەندە توغرا ئىجادى پوزىتسىيە تۇرغۇزۇلغاندىن كېيىن ھاياجانلىق ھېسسىيات ئۇرغۇپ تۇرىدىغان بولدى.

2. ھەرخىل تەسىر قىلغۇچى شەيئىلەردىن پايدىلىنىپ قايناق ھېسسىيات قوزغىتىش كېرەك

بىز ئارتىستلار بىرەر رول ئالغاندا ھامان پاسسىپ ھالەتتە تۇرىمىز. ئەگەر بىزگە ئۆزىمىز ياقتۇرىدىغان روللار بولۇنۇپ قالسا، بىزدە ھېسسىيات مۇقەررەر ھالدا ئاسانلا قوزغىلىدۇ ھەم تولۇپ

تاشقان بولىدۇ. ستانىسلاۋسكى: «ئارتىستنىڭ مەھلىيا بولۇشى ئىجادىيەتنىڭ ھەركەتلەندۈرگۈچى كۈچىدۇر» دەپ ئېيتقان. «ئارتىستنىڭ خوشاللىقى ۋە مەھلىيالىقى سەۋەبىدىن قوزغالغان ھېسسىيات تۈيدۈرماستىن، پۈتۈن ئوبراز بويىلاپ، قەلبىنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىغا يېتىپ بارىدىغان ئىنتايىن راۋان، توغرا يولنى تېپىپ چىقىدۇ. قەلبىنىڭ بۇخىل چوڭقۇر قاتلىمىنى كۆز بىلەن كۆرگىلى، قۇلاق بىلەن ئاڭلىغىلى. ئىدراك بىلەن بايقىغىلى بولمايدۇ. پەقەتلا ئارتىستنىڭ كونترول قىلىشى ئىنتايىن قىيىن بولغان ھېسسىياتىلا بۇنى ئىختىيارسىز پەرەز قىلالايدۇ». «قان ياشلىق نورۇز گۈلى» دىرامىسىدىكى يىلىڭ جۇنىڭ ئوبرازىنى يارىتىشتا مېنىڭدە دەل شۇخىل خوشاللىق ۋە مەھلىيالىق قوزغاتقان ھاياجانلىق ھېسسىيات بولغان ئىدى. گەرچە مەن ھازىرغا قەدەر بۇ ئوبرازنىڭ يارىتىلىشىدا نۇرغۇن يېتەرسىز جايلار ۋە ھەتتا مۇۋەپپەقىيەتلىك چىقمىغان جايلىرىمۇ بار، دەپ تونۇساممۇ، لېكىن شۇنى ئېيتىشىم كېرەككى، پۈتكۈل ئىجادىيەت جەريانىدا مەندە قايناق ھېسسىيات بار ئىدى. «قان ياشلىق نورۇز گۈلى» يېڭى تېمىدىكى لىرىك دىراما بولۇپ، مېنى ئۆزىگە قاتتىق جەلپ قىلىۋالغان ئىدى. يىلىڭ جۇنىڭ رولىنى ئېلىش ۋەزىپىسى ماڭا تەقسىم قىلىنغاندا مەن چەكسىز ھاياجانغا ۋە شات - خۇراملىققا چۆمدۈم. مەن ياپونىيىلىك ئايالنىڭ مۇلايىم، تارتىنچاق خاراكتېرىگە مەستانە بولدۇم. يىلىڭ جۇنىڭ چىڭ تاۋۇغا بولغان ساپ مۇھەببىتى ۋە ئالىي پەزىلىتىگە قايىل بولغانلىقىمدىن ئۆز رولۇمنى بەكمۇ ياخشى كۆرۈپ قالدىم. مېنىڭ ئىجات قىلىش ئارزۇيۇم شۇنچە كۈچلۈك بولدىكى، ئازغىنە ۋاقىت ئىچىدە ئوبرازنىڭ ۋەزنىنى ئىگەللەپ، ئۇنىڭ گۈزەل قەلبىنى چۈشىنىپ، ئوبرازنىڭ خاس خاراكتېرىنى، يۈرۈش - تۇرۇش ۋە سىرتقى ھەركەت ئارقىلىق ئىپادىلەش شەكلىنى ئىگەللىۋالدىم. ھەر قېتىم رېپېتىتسىيىگە كىرىشكەندە ئۆز ھاياجىنىمنى باسالماي قالاتتىم. لېكىن بارلىق سەھنە ئەسەرلىرى ۋە ئوبرازلارنىڭ ھەممىسىلا مېنى ئۇ قەدەر ئۆزىگە جەلپ قىلغان ۋە مەھلىيا قىلغان ئەمەس ئىدى.

ئارتىستنىڭ ئۆمرىدە ئۆزى سۆيىدىغان رولالارنى ئويناش پۇرسىتى بەكمۇ ئاز بولىدۇ. بۇ ھالدا بىز ئۇچرىشىدىغان ئەھۋاللارغا ئاساسەن جاپاغا چىداپ تىرىشىش ئارقىلىق، قايناق ئىجادىي ھېسسىيات قوزغايدىغان پۇرسەتنى ئىزدىشىمىز كېرەك. «ئۇنى قۇتقۇزۇڭلار» دىگەن سەھنە ئەسىرىنى مەن ياخشى كۆرمەيتتىم. ئەسەردىكى فاڭ مۇئەللىمنى ئولتۇرسا - قوپسا ۋەز - نەسىھەت قىلىشنىلا بىلىدىغان، جانسىز، ئۆلۈك ئوبراز دەپ قارايتتىم. سەھنە ئەسىرىنى قايتا - قايتىلاپ ئوقۇش ۋە تەھلىل قىلىش ئارقىلىق ئاپتورنىڭ ئىجادىيەتتىكى قايناق ھېسسىياتىنى، ئۇنىڭ جەمئىيەتكە ۋە ئازغان ياشلارغا نىسبەتەن كۈچلۈك مەسئۇلىيەتچانلىقىنى، شۇنداقلا فاڭ مۇئەللىمنىڭ ئېغىزى ئارقىلىق "بالىلارنى قۇتقۇزۇڭلار" دەپ مۇراجىئەت قىلىشنىڭ چوڭقۇر مەنىسىنى تونۇپ يەتتىم. بۇ ئەسەرنىڭ تۈپ ئىدىيىسى، دەل فاڭ مۇئەللىمنىڭ ئىش - ھەركەتلىرى ئارقىلىق ئىپادىلىنەتتى. مەن جەمئىيىتىمىزنىڭ فاڭ مۇئەللىمگە ئوخشاش كىشىلەرگە نەقەدەر مۇھتاج ئىكەنلىكىنى ۋە فاڭ مۇئەللىم بىلەن ئىدىيە جەھەتتىكى پەرقىمنىڭ ناھايىتى زور ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىش بىلەن ئۆزەمنىڭ دەۋرىمىزدىكى ياشلارغا نىسبەتەن بىر تەرەپلىمىلىك قاراشتا بولغان خاتا پوزىتسىيەمنى كۆرۈۋالدىم. تەربىيە ئېلىش جەريانىدا ئۆز رولۇم — فاڭ مۇئەللىمنى قانداق ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقىمنى سەزمەي قالدىم. ئاپتوردىكى ۋە فاڭ مۇئەللىمدىكى كۈچلۈك ئىجتىمائىي مەسئۇلىيەت مېنىڭدىمۇ ئىجتىمائىي مەسئۇلىيەتچانلىقنى قوزغاپ، ئىجادىيىتىمدە قايناق ھېسسىيات پەيدا قىلدى. بولۇپمۇ ئويۇن قويۇلۇشقا باشلىغاندىن كېيىن، يولدىن ئازغان ياشلارنىڭ ئۆتمۈشىدىن نەپرەتلىنىپ ئۆكسۈپ يىغلىغانلىقىنى، يولدىن ئازغان بىر ياشنىڭ دادىسى، ئويۇننى كۆرگەندىن كېيىن كۆز ياشلىرىنى تۆككەن ھالدا: "سىلەرنىڭ مۇشۇنداق ياخشى ئويۇنلارنى قويغانلىقىڭ-

لارغا رەھمەت!" دېگەن يۈرەك سۆزلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، فاڭ مۇئەللىمدىن ئىبارەت بۇ ئوبرازنى تېخىمۇ ياخشى يارىتىشنىڭ ئىجتىمائى ئەھمىيىتىنى تېخىمۇ چوڭقۇر تونۇدۇم. سەھنە ئەسىرى ۋە ئوبرازنى بىر قەدەر چوڭقۇر چۈشىنىپ يەتكەندىن كېيىن، بۇ ئوبرازغا مەھلىيا بولۇپ، ئىجادىيەتكە تەلپۈنگەنلىكىمنى ھېس قىلدىم. رېپېتىتسىيە ۋە ئويۇن قويۇش جەريانىدا پەيدىن - پەي ئۆزەمدىكى سۈنئىي، زورمۇ - زور ئوينايدىغان يارىماس ئىللەتلەرنى تۈگىتىپ، ئوبرازنى جانلىق ھاياتىي كۈچكە ئىگە قىلدىم.

ھېس قىلغانلىكى نەرسىنى شۇ ھامان چۈشىنىپ يەتكىلى بولمايدۇ، پەقەت چۈشىنىپ يەتكەن نەرسىنىلا چوڭقۇر ھېس قىلغىلى بولىدۇ. ستانىسلاۋىسكى سىستېمىسىدا: "مەھلىيا بولغاندىن كېيىنلا ئۇنى چۈشەنگىلى بولىدۇ، چۈشەنگەندىن كېيىن تېخىمۇ كۈچلۈك مەھلىيالىق قوزغىلىدۇ، بۇلار ئۆز ئارا بىر - بىرىنى قوزغىتىدۇ ۋە ئۆز ئارا قوللايدۇ. چۈشىنىش ئۈچۈن مۇقەررەر ھالدا تەھلىل قىلىش لازىم. ئارتىستنىڭ مەھلىيالىقىنى قوزغىتىش ئۈچۈن چۈشىنىش لازىم..." دېيىلگەن.

سەھنە ئەسىرىنى ئوقۇش بىلەنلا ئوبرازغا مەھلىيا بولۇپ كېتىش ناتايىن. تۈرلۈك پەيتلەردە، ئوخشىمىغان شەيئىلەرنىڭ تەسىر كۆرسىتىشى بىلەن ئىجادىيەت قىزغىنلىقى قوزغىلىدۇ. جەمىيەتتە بولغان مەسئۇلىيەتچانلىق ياكى سەھنە ئەسىرىنىڭ شەكلىنىڭ يېڭى بولۇشى، ئوبرازنىڭ ئالىجاناپ پەزىلەتكە ئىگە بولۇشى ياكى ئەسەردە جانلىق سۈرەتلىنىشى قاتارلىقلارنىڭ ھەر قايسىسى قايناق ھېسسىياتنى قوزغاتقۇچى ئامىل بولىدۇ، بىز بۇلارنى كۆرۈۋېلىشقا ماھىر بولىشىمىز، ئۇلارنى تولۇقلىشىمىز، شۇ ئارقىلىق ئۆزىمىزدە ئوبرازغا نىسبەتەن زوقلىنىش ئوتىنى تۇتاشتۇرۇپ ئىجادىيەت قىزغىنلىقىمىزنى قوزغىتىشىمىز لازىم. مەدەنىيەت ئىنقىلاۋىدىن كېيىن كەسپىي پائالىيەت ئەسلىگە كېلىپ دەسلەپ تەييارلىغان ئويۇنىمىز «تىنىچسىز دېڭىز ساھىلى»دا ماڭا ئىشپىيون ئوۋياڭ شياۋخۇيىنىڭ رولى تەقسىم قىلىندى. بۇ مەزگىلدە مەن ئايرىلغىنىمىزغا ئۇزۇن يىل بولغان تىياتىر سەھنىسىگە قايتىشنى تەقەززالىق بىلەن كۈتىۋاتقان چاغلىرىم بولۇپ، ئىجادىيەت قىزغىنلىقىم ئىنتايىن كۈچلۈك ئىدى. قانداق سەھنە ئەسىرى ۋە قانداق رول تەقسىم قىلىنىشى مېنىڭ ئۈچۈن ئانچە مۇھىم ئەمەس ئىدى. ئەينى ۋاقىتتا مېنىڭ ئىجادىيەتتىكى قايناق ھېسسىياتىم دەل مۇشۇ يەردىن باشلانغان ئىدى.

ھەجۋى كومېدىيە «ئېرەن يوپۇرمىقى قىزارغاندا» دا مەسخىرە قىلىنىدىغىنى "توت كىشىلىك گۇرۇھ" ئىدى. ھەجۋى كومېدىيىدە مۇبالىغىلاشتۇرۇلغان رولنى تەبىئىي ئويناش ئۇسۇلىنى تەتقىق قىلىش ئارقىلىق جىياڭ چىڭدىن ئىبارەت بۇ ئوبرازنى چوڭقۇر پاش قىلىش ۋە قامچىلاش نىيىتىم بولغاچقا، چېن شىنىڭ رولىنى ئويناشتا مەندە قايناق ھېسسىيات ئۇرغۇپ تاشتى.

3. ئوبرازنىڭ روھىي دۇنياسىغا چوڭقۇر چۆكۈپ، پەيدىن - پەي ئۆز قەلبىنى ئوبراز قەلبىگە باغلاش كېرەك.

ئۆزىمىز ياخشى كۆرىدىغان ياكى ياخشى كۆرمەيدىغان رول تەقسىم قىلىنسۇن، ئوبرازنى چوڭقۇر چۈشىنىشىمىز، ئىجادىي ھاياجان قوزغىتىدىغان شەيئىنى تېپىپ ئوبراز يارىتىشىمىز، ئاندىن ئىجادىيەتكە كىرىشىشىمىز زۆرۈر. مېنىڭ ھېس قىلىشىمچە، سىزنىڭ بۇرۇنقى ئىجادىيەت پائالىيەتلىرىڭىز بەكمۇ قاتمال، سوغۇق، شۇنىڭدەك يۈزە ۋە ھېسسىياتسىز بولغانلىقى ئۈچۈن، مىخانىكىلىق ھالدا زورمۇ - زور رول ئوينىشىڭىز مۇقەررەر. شۇڭلاشقا ئوبرازنىڭ ئىچكى دۇنياسىغا چۆكەلىشىڭىز مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئوبرازنىڭ قەلبى بىلەن باغلىنىپ كېتىشتىن تېخىمۇ سۆز ئاچقىلى بولمايتتى. نەتىجىدە ئۆزىڭىزدە ئەسلىدە بار بولغان ئىجادىي ھاياجانىڭىزمۇ ناھايىتى سۇس بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇ "لاپ" قىلىپلا ئۆچۈپ قالاتتى.

سىز مېنىڭ خاتا ھالدا ئوڭچى قالپىقى كىيگۈزۈلگەن ئەھۋال ئاستىدىمۇ قانداق قىلىپ تو-

لۇپ - تاشقان ھاياجان بىلەن «ماۋجۇشىغا ئەگىشىپ» دىرامىسىدىكى ئايسىخاننىڭ ئوبرازىنى ياراتقانلىقىمنى سۆزلەپ بېرىشىمنى سورايسىز.

بۇ قېتىمقى ئادەتتىن تاشقىرى ئىجادىيەت ئەمەلىيىتى مېنى ئادەتتىن تاشقىرى ئىجادىيەت دۇنياسىغا باشلاپ كىردى.

ئۇ مەزگىلدە مەن ھەددىدىن زىيادە خورلۇق ۋە قايغۇ - ھەسرەتتە قالغان، زور ئىدىيىۋى بېسىمغا ئۇچرىغان ئىدىم. يىغلىسام: "قايىل بولمىدى، قارشىلاشتى" دەيتتى. كۈلسەم "ھەددىدىن ئاشتى، ئۆزىنى كۆرسەتتى" دەيتتى. مېنىڭ رېژىسسور ۋە ئارتىستلار بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىم، نازارەت قىلىش ۋە نازارەت قىلىنىش مۇناسىۋىتىگە ئايلانغان تۇرسا، مەن قانداقمۇ سەنئەت ئىجادىيىتىگە كىرىشەلەيمەن؟ ھاياجانلىق ھېسسىيات ماڭا نەدىنمۇ كەلسۇن؟

مەن بارلىق زېھنىمنى مەركەزلەشتۈرۈپ، ئوبرازنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى تەتقىق قىلىشقا ئۆزەمنى مەجبۇرلىدىم. بارا - بارا ئەسەردىكى ئايسىخاننىڭ پارتىيىگە، ماۋجۇشىغا بولغان چوڭقۇر مۇھەببىتى مېنىڭ ھېسسىياتىم بىلەن خېلىلا ئوخشىشىدىغانلىقىنى بايقىدىم. ۋاھالەنكى مەن بولسام ئويلىمىغان يەردىن پارتىيىگە، سوتسىيالىزمغا قارشى دۈشمەن بولۇپ قالغان ئىدىم. ئويلاپ مۇشۇ يەرگە يەتكەندە، مەندىكى ئىجادىي قايناق ھېسسىيات گويا يانار تاغدەك لاۋۇلدىدى. ئۆزەم ياراتقان ئوبراز — ساپ، ئاقكۆڭۈل، پارتىيىنى، سوتسىيالىزمنى، ماۋجۇشىنى چەكسىز سۆيىدىغان ئۇيغۇر موماينىڭ تىلى ئارقىلىق پۈتۈن ئالەمگە ئۆزەمنىڭ چوڭقۇر قەلبىمدىكى "ئېخ! پارتىيە، مەن سېنى قىزغىن سۆيىمەن!" دىگەن يۈرەك سۆزۈمنى جاكالىدىم. مۇشۇنىڭ بىلەن مەن ئوبراز بىلەن بىرجان - بىرتەن بولۇپ، ئۆزەمنىڭ ئەڭ سەممى، قىزغىن ھېسسىياتىمنى تامامەن ئوبراز قەلبىگە سىڭدۈرۈپ، ئوبراز ئارقىلىق سەھنىگە كۈچلۈك نامايەن قىلدىم.

شۇ خىل كۈچلۈك قايناق ئىجادىي قىزغىنلىق تۈپەيلىدىن ئەينى ۋاقىتتىكى سەرگۈزەشتىلىرىمنى ۋاقىتلىق ئۇنتۇپ، ئۆزلۈكسىز بېرىلىۋاتقان زەربىلەرگە، ئازاپلاشلارغا تاقابىل تۇرۇپ، ئوبرازنىڭ ئىچكى دۇنياسىغا تەلتۆكۈس چۆكەلىدىم، يايرىدىم، ئوينىدىم! كۈلدۈم! ئايسىخاننىڭ ئەڭ ساپ، ئەڭ تەبىئى ھېسسىياتىنى قانغىچە ئىپادىلىدىم! مانا مېنىڭ ئادەتتىن تاشقىرى ئىجادىيەت ئەمەلىيىتى جەريانىدا قولغا كەلتۈرگەن ئادەتتىن تاشقىرى مەھسۇلاتىم — ئۆز قەلبىمنى ئوبراز قەلبى بىلەن بىرجان - بىرتەن قىلىپ يۇغۇرۇشتىن ئىبارەت بولدى.

4. ئىجادىيەتتە مەڭگۈ قانائەتلەنمەسلىك، يېڭى مەسىلىلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇش، توختىماي تەتقىق قىلىش لازىم.

سىز قانداق قىلغاندا ئىجادىيەتتىكى قايناق ھېسسىياتنى باشتىن - ئاخىر ئىزچىللاشتۇرغىلى بولىدۇ، دىگەن مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويۇپسىز. ئىجادىيەتتىكى تولۇپ - تاشقان قايناق ھېسسىياتنى ساقلاپ قېلىش دىگەنلىك — بىز داۋاملىق ئېيتىدىغان — ئىجادىيەتتە يېڭىلىق تۇيغۇسىنى ساقلاپ قېلىش دىگەنلىكتۇر، دەپ چۈشىنىمەن، ستانىسلاۋسكى: "ئۇچىنچى قېتىملىق ئويۇندىن باشلاپلا بىر قېلىپقا چۈشۈپلىش — مانا بۇ كوللىكتىپ ئىشىغا نىسبەتەن جىنايەت، بۇ، ئويۇنغا قىلىنغان بۇزغۇنچىلىق" دىگەن ئىدى. ئوبرازنىڭ ھاياتىي كۈچى ۋە ئۇنىڭغا بولغان يېڭىلىق تۇيغۇسىنى قانداق قىلىپ ساقلاپ قېلىش ھەققىدە ستانىسلاۋسكى سىستېمىسىدا بىر قاتار قائىدە - قانۇنلار بار. مەسىلەن: ئوبرازنىڭ ئۆزگەرمەس بولۇپ شەكىللىنىپ قالغان پىلانىنى قايتا تەكرارلاۋېرىشتىن ساقلىنىپ، ھەر نۆۋەتلىك ئويۇندا شۇ كۈنكى يېڭى تۇرمۇشنى باشتىن ئۆتكۈزۈش لازىم. مۇقىملاشتۇرۇلغان ھالەتنى ئۆزلۈكسىز چوڭقۇرلاشتۇرۇشى لازىم. بىۋاستە ھېسسىياتقىلا بېرىلمەسلىك، بەلكى مۇقىملاشتۇرۇلغان ھالەتتە ھەركەتلىنىش لازىم، ۋاھاكازالار.

سىزگە نىسبەتەن ئېيتقاندا يەنە بىر مۇھىم مەسىلە — ئىجادىيەتتە قانائەتلىنىپ قالماسلىق

Altun0q

مەسىلىسى دەپ قارايمەن. سىز ئوبرازغا نىسبەتەن ئەقەللى، ناھايىتى يۈزەكى چۈشەنچە ھاسىل قىلىش بىلەنلا قانائەتلىنىپ قالىسىز. ئۇنىڭغا ئەگىشىپلا بىر قېلىپتا ياتلىۋالغان تېكىست ۋە جاراڭلىق، يېقىملىق ئاۋازىڭىز بىلەن چەكلىنىپ قالىسىز. ئۇندىن كېيىن مەيلى قانداقلىكى رول ئالسىڭىز ئۆزگەرمەيدىغان بىر خىل مېڭىش - تۇرۇش، قول ھەركەتلىرىڭىز ۋە رەڭدار، مودىلىق كىيىم - كېچەكلەر بىلەن قانائەتلىنىسىز - دە، ئىش تامام، ۋەسسالام دەپ ئويلايسىز. سىز ھازىر ئىجادىيەتتىكى بۇ خىل قانائەتلىنىپ قېلىشنىڭ نەقەدەر قورقۇنچلۇق ھادىسە ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىۋاتىسىزغۇ دەيمەن! ئىجادىيەتتىكى مۇنداق قانائەتلىنىش نېمە دېگەن قورقۇنچلۇق - ھە! بۇ، ئىجادىي قىزغىنلىقنى بوغىدىغان جاللاتتۇر!

بەزى ۋاقىتلاردا مەن ئويۇندىن كېيىن بىر خىل ئوڭايسىزلىق ھېس قىلىمەن. قايناق ھېسسىياتنىڭ يوقلىقى ۋە ئوبرازنىڭ ئىچكى دۇنياسىغا چوكەلمىگەنلىكىمنى سېزىمەن. بۇنىڭ سەۋەبىنى ئاختۇرۇپ كورىدىغان بولسام، بەزىبىر ماختاش سوزلىرى ۋە ياخشى باھالارنى ئاڭلاپلا، ئۆزەمنىڭ قولغا كەلتۈرگەن نەتىجەم بىلەن قانائەتلىنىپ، مەلۇم ھەركەت ۋە قىياپىتىمگە مەستانە بولۇپ، ئېزىتقۇ سارىيىغا كىرىپ قېلىپ، ھېسسىياتنى نوقۇللا تەكرارلاۋېرىشتەك تۈيۈق مۇساپىنى بېسىۋاتقانلىقىمنى بايقايمەن.

سەنئەت ئىجادىيىتىنىڭ چېكى يوق. قاچان قانائەتلىنىپ قالىدىكەنمىز، ئۇنىڭغا ئەگىشىپلا ئىجادىيەت قىزغىنلىقىمىز ئۆچىدۇ - دە، ئوبرازنىڭ ھاياتىمۇ توختاپ قالىدۇ. ئىزلەن، ئىزلەن، يەنە ئىزلەن. مەڭگۇ توختىماي ئىزلەن!

مەڭگۇ قانائەتلەنمەيدىغان ئىجادىي روھ بىلەن ئۈزلۈكسىز تۈردە يېڭى مەسىلەرنى ئوتتۇرىغا قويىشىمىز، قارىغۇلارچە تۈيۈق يولغا كىرىپ قالماسلىقىمىز لازىم.

رېپېتىتسىيە بىر باسقۇچقا يەتكەندىن كېيىن ياكى بىر باسقۇچلۇق ئويۇن تۈگىگەندىن كېيىن، مەن داۋاملىق "مېنىڭ رولۇمغا پىكىر بەرسىڭىز" دەپ رېژىسسورنىڭ كەينىگە كىرىۋالىمەن. ھامان رېژىسسورنىڭ ماڭا ئۈزلۈكسىز يېڭى ئىلھام بېرىشىنى ۋە يېڭى تەلەپلەرنى قويۇشىنى ئۈمىد قىلىمەن. «قان ياشلىق نورۇز گۈلى» دىرامىسى ئوينالغاندىن كېيىن، رېژىسسور مېنىڭ رولۇمنىڭ خاراكتېرىدىكى مۇلايىملىقنىڭ يېتەرسىز ئىكەنلىكىنى ئېيتتى. مەن مۇلايىم خاراكتېرلىق ئادەملەرنىڭ پىسخىك خاراكتېرىنى، قىياپىتى ۋە ھېسسىياتىنى ئىپادىلەش ئۇسۇلىنى ئىزلىشىپ تەتقىق قىلدىم. «ئۇنىسى قۇتقۇزۇڭلار» دىرامىسى قويۇلغاندىن كېيىن، ماڭا نىسبەتەن سەممىي پىكىر قىلالايدىغان بىر نەچچە يولداشتىن مەندىكى رول ئېلىش ماھارىتى جەھەتتىكى مەسىلەر ۋە ئوبراز يارىتىش جەھەتتىكى يېتەرسىزلىكلەرنى ئايىماي كورسىتىپ بېرىشىنى تەلەپ قىلدىم. رېژىسسورنىڭ تەلىۋى ۋە يولداشلارنىڭ ئوتكۈر تەنقىدى مېنى ئىزدىنىشكە ئۇندىدى ۋە ئىجادىيەت قىزغىنلىقىمنى ئۈزلۈكسىز ئاشۇردى. رېژىسسور ۋە يولداشلارنىڭ ياردىمىدىن سىرت ئۆزەمدىمۇ داۋاملىق ئوبراز باشتىن - ئاياق ئىزچىللاشتىمۇ - يوق، بىر پۈتۈن ئوبراز تىكلەندىمۇ - يوق، مول ھېسسىياتقا ئىگە بولدىمۇ - يوق، قانداق قىلسام خاراكتېر تېخىمۇ تەبىئىي ۋە تېخىمۇ يارقىن بولىدۇ؟ ۋاھاكازالار ئۈستىدە پىكىر يۈرگۈزدۈم.

يىغىنچاقلاپ ئېيتقاندا، ئۈزلۈكسىز تۈردە ئوبيېكتىپ ۋە سۇبيېكتىپ جەھەتتىكى يېڭى نەرسىلەرنى بايقىشىمىز، يېڭى ئىلھامغا ئىگە بولىشىمىز، قايتىدىن تونۇشىمىز، قايتىدىن ئۆگىنىشىمىز، قايتا ئەمەلىيەتتىن ئوتكۈزۈشىمىز لازىم. شۇ چاغدىلا بىزنىڭ ئىجادىيەتتىكى قايناق ھېسسىياتىمىز ئۈزلۈكسىز قوزغىلىپ، مەڭگۇ تولۇپ - تاشقان بولىدۇ.

خەنزۇچىدىن: ماھىرە زاكىر تەرجىمىسى

تېكىستسىز لىرىك ناخشا

— گرىگورسكونىڭ ماي بوياق رەسىمى «كۈتۈش»
توغرىسىدا قىسقىچە چۈشەنچە

ماكې

رەڭگا - رەڭ رەسىملەر ئىچىدىكى بەزى ئەسەرلەر كىشىلەرنى جانلىق ۋەقەلىكلىرى بىلەن ئۆزىگە جەلپ قىلسا، بەزى ئەسەرلەر تەسىرلىك يارىتىلغان ئوبرازلىرى ئارقىلىق چوڭقۇر ئويغا سالىدۇ. بەزى ئەسەرلەر بۇنىڭ ئەكسىچە مەنزىرە يېقىملىقى ۋە ھېسسى گۈزەللىكى بىلەن تاماشىبىنلارنى ئۆزىگە تارتىدۇ. رۇمىنىيىنىڭ 19 - ئەسىردىكى مەشھۇر رېئالىستىك رەسسامى گىرىگورسكونىڭ ئەسەرلىرى، بولۇپمۇ يېزا مەنزىرىسى ۋە دېھقانلار ئوبرازى تەسۋىرلەنگەن ماي بوياق رەسىملىرى ئۆزىدىكى شېئىرى تۈس ۋە قويۇق يەرلىك پۇراق بىلەن تاماشىبىنلارنىڭ يۈرەك تارىلىرىنى چېكىدۇ.

گىرىگورسكو ئۆز ئۆمرىدە يېزا ئاياللىرى تېمىسىدىكى نۇرغۇنلىغان ماي بوياق رەسىملەرنى سىزغان. «كۈتۈش» ئۇنىڭ ۋەكىللىك خاراكتېرگە ئىگە ئەسەرلىرىنىڭ بىرى. بىز بۇ رەسىمگە قاراپ، ۋەزنىلىك شېئىر ئوقۇۋاتقاندەك، تېكىستسىز ناخشا ئاڭلاۋاتقاندەك بولىمىز. رەسسام بۇ ئەسىرىدە سەممىي ھېسسىيات، ئويناقى ئۇسلۇب، رەڭدار بوياق ئارقىلىق رۇمىنىيىلىك دېھقان قىزىنىڭ تىپىك ئوبرازىنى ياراتقان. ئەنە قاراڭ، ئۇ چورىسىگە جىيەك تۇتۇلغان ئاددىي مىللىي كىيىمنى كىيگىنىچە بۈك - باراقسانلىقتا ئولتۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ قەددى - قامىتى كېلىشكەن، كەيپىياتىمۇ تەبىئىي. بولۇپمۇ ئۇنىڭ ئادەمنى مەپتۇن قىلىدىغان چىرايى قالتىس سۈرەتلەنگەن: يېيىلىپ تۇرغان چاچلىرى، قىيا بېقىشلىرى، بىلىنەر - بىلىنمەس ئېچىلىپ تۇرغان لەۋلىرى ئۇنىڭ جانلىق روھىي ھالىتىنى ۋە مەنىۋى دۇنياسىدىكى گۈزەللىكىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپتۇ. ئۇ توقۇش توقۇغاچ بىركىمنى كۈتۈۋېتىپتۇ. ئۇ كىمنى كۈتمەۋاتىدىغاندۇ؟ رەسسام بۇنى چۈشەندۈرمىگەن، بەلكى تاماشىبىنلارنىڭ تەسەۋۋۇر قىلىپ چۈشىنىشىگە قالدۇرغان. مۇشۇنداق بىرتەرەپ قىلىنغانلىقتىن، بۇ رەسىم يوشۇرۇن مەنىگە ۋە تۇرمۇش پەيزىگە باي ئەسەر بولۇپ چىققان.

گىرىگورسكونىڭ رۇمىنىيە يېزا قىزلىرىنىڭ خاراكتېرىنى شۇنچە چىنلىق بىلەن ئىپادىلەپ، يېزا تۇرمۇشىدىكى يېڭى ۋە ساغلام شېئىرىي پىكىرنى مۇۋەپپەقىيەتلىك يورۇتۇپ بېرەلىگەنلىكىنى، ئۇنىڭ تۇرمۇش كەچۈرمىشلىرىدىن ئايرىپ قارىغىلى بولمايدۇ. ئۇ 1838 - يىلى، رۇمىنىيىنىڭ بىر يېزىسىدىكى نامرات ئائىلىدە تۇغۇلغان. باشلانغۇچ مەكتەپتە ئىككى يىل ئوقۇپلا 10 يېشىدا تۇرمۇشنىڭ مەجبۇرلىشى بىلەن شۇ جايدىكى رەسسام ئانتونى خىراۋكودىن ئىلاھلار سۈرىتى سىزىشنى ئۆگىنىشكە باشلىغان. ئىككى يىلدىن كېيىن مۇئەللىمىدىن ئايرىلىپ جەمئىيەتكە يول ئالغان.

1861 - يىلى پارىژغا بېرىپ ئۆگەنگەن. ئۇيەردىكى مۇزېيدا سەنئەت پىشۋالىرىنىڭ ئەسەرلىرى بىلەن پىششىق تونۇشۇپ چىققاندىن سىرت، پارىژغا يېقىن يېزىلاردا كۆپرەك تۇرۇپ، تەبىئەت دۇنياسىدىن ئۆز رەسىملىرىگە تېما ئىزلىگەن. شۇچاغدا فونتېن بىلۇدا پائالىيەت ئېلىپ بېرىۋاتقان بابىزون ئېقىمىدىكى رەسساملار ئۇنىڭغا چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتكەن ھەمدە ئۇنىڭ بىلەن بىرگە رەسىم كۆرگەزمىسى ئاچقان. ئەمما ئۇنىڭ قەلبى ۋەتىنى بىلەن چەمبەرچەس باغلانغاچقا، 1864 - يىلىدىن باشلاپ پات - پات ۋەتىنىگە قايتىپ، ۋەتەن مەنزىرىسى ۋە ئەمگەكچى خەلقلەر ئەكس ئەتتۈرۈلگەن نۇرغۇن ئەسەرلەرنى ياراتقان. 1873 - يىلى بۇخارېستتا تۇنجى قېتىملىق رەسىم كۆرگەزمىسى ئېچىپ مۇۋەپپەقىيەت قازانغان. ئۇ ۋەتەننى ۋە خەلقنى قىزغىن سۆيىدىغان رەسسام، ئۇنىڭ سەنئىتى خەلق ئارىسىدا چوڭقۇر يىلتىز تارتقان. ئۇ ئۆز ئەسەرلىرىدە ئادەمنى مەپتۇن قىلىدىغان ھەرخىل دېخانلار ئوبرازىنى يارىتىپلا قالماستىن، بەلكى رومىنىيىنىڭ تەبىئى گۈزەللىكىنى ناھايىتى ئۇستىلىق بىلەن ئىپادىلەپ بەرگەن. ئۇنىڭ ئەسەرلىرى تاماشىبىنلارنىڭ ۋەتەنگە، خەلققە، زېمىنغا، قۇياش نۇرىغا بولغان چەكسىز مۇھەببىتىنى ئۇرغىتىدۇ. ئۇنىڭ بۇ ئەسەرلىرى تا ھازىرغىچە دۆلەتلىك مۇزېيدا كۆرگەزمە قىلىنماقتا. ئۇنىڭ نەشر قىلىنغان نۇرغۇن ئەسەرلىرى دىخانلار ئارىسىغا كەڭ تارقالغان. 1977 - يىلى ئېلىمىزدە ئۆتكۈزۈلگەن «رومىنىيىنىڭ 19 - ۋە 20 - ئەسىردىكى رەسىملىرى كۆرگەزمىسى» دىمۇ ئۇ سىزغان 9 پارچە رەسىمنىڭ ئەسلىنۇسخىسى كۆرگەزمىگە قويۇلۇپ، ئېلىمىز تاماشىبىنلىرىنىڭ يۇقىرى باھاسىغا ئېرىشكەن.

رومىنىيە يازغۇچىسى ئا.ۋىلائۇسنىڭ ماقالىسىدا ئېيتىشىچە، رومىنىيىدە مەلۇم ۋاقىت تۇرغان بىر فىرانسۇز ئۆز ئەتراپىدىكى كىشىلەرگە: «ھازىرقى رومىنىيىنى چۈشەنمەكچى بولساڭلار، گىرىگورسكونىڭ ئەسەرلىرىنى تەپسىلى مۇھاكىمە قىلىپ كۆرۈڭلار،» دىگەن. گىرىگورسكو مۇشۇ باھاغا مۇناسىپ. چۈنكى ئۇنىڭ سەنئىتى باشتىن - ئاخىرغىچە ئۆز ۋەتىنىدىكى خەلقنىڭ تۇرمۇشى بىلەن چەمبەرچەس باغلىنىپ كەلگەن. ئۇنىڭ رەسىملىرى مەڭگۈ رومىنىيە خەلقىنىڭ قىممەتلىك مەنىۋى بايلىقى بولۇپ قالىدۇ.

خەنزۇچىدىن: غوپۇر قادىر تەرجىمىسى

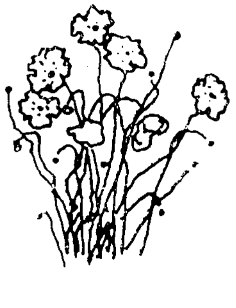

قەلەمنى ئاغزىدا چىشلەپ رەسىم سىزغۇچى ئادەم

سى تۇشۇي

1973 - يىلى، لوس - ئانگىلىس شەھىرىدىكى ئامېرىكا كالىفورنىيە داشۆيىسىنىڭ مەشھۇر رەسساملىق سەنئىتى پىروفېسسورى ژان. ستوس، ئىمتىھان بەرگۈچىلەر تاپشۇرغان ئەسەرلەردە ئىپادىلەنگەن تالانت ۋە ماھارەتكە ئاساسلىنىپ بىر يېڭى ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلدى. بىراق بۇ ئوقۇغۇچىنىڭ پۇت - قولى پالەچ، باش قىسمىلا 30 گىرادۇس ئەتراپىدا ھەركەتلىنىش ئىختىدارىغا ئىگە ياش يىگىت ئىكەنلىكى ھېچكىمنىڭ خىيالىغا كەلمەيدۇ. بۇ يىگىتنىڭ پۇتى باسماس، قولى تۇتماس بولۇپ، تاماق يېيىشتە ۋە باشقا جەھەتلەردە پۈتۈنلەي باشقىلارنىڭ ياردىمىگە تايىناتتى. خېلى يۇقۇرى سەۋىيىگە ئىگە بولغان ھىلىقى رەسىمنى ئۇ، قەلەمنى ئاغزىدا چىشلەپ ناھايىتى تەسلىكتە سىزىپ چىققان ئىدى.

ئۇنىڭ ئىسمى مارك. ھېكس بولۇپ، 23 ياشتا ئىدى. ئۇ 12 ياشقا كىرگەندە دەرەختىن يىقىلىپ، ئومۇرتقىسى سۇنۇپ كەتكەنلىكتىن پۇت - قولى مەڭگۈلۈك پالەچ بولۇپ قالغان.

ماركنىڭ بەدىنىدىكى پۈتۈن موسكۇللىرى تارتىشىپ قالغان بولۇپ، ئالاھىدە ياسالغان چاقلىق ئورۇندۇقتا كىچىك بالىدەك سولۇنۇپ ئولتۇراتتى. ئەمما ئۇنىڭ باش قىسمى نورمال يېتىلگەن، بۇرنى قاڭشالىق، كالپۇكلىرى نېپىز بولۇپ، ئىنتايىن چىرايلىق ئىدى. بولۇپمۇ ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن بىر خىل جۇشقۇن نۇر چاقناپ تۇراتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن قەيسەرلىك، قەتئىيلىك ۋە ئۆز - ئۆزىگە ئىشىنىشتەك خىسلەتلەر ئىپادىلىنىپ تۇرغانلىقىنى كۆرگەن پىروفېسسور ژان ئۇنى قوبۇل قىلىپ، يەنىمۇ كامالەتكە يەتكۈزۈشنى قارار قىلدى.

مارك بالىلىق چاغلىرىدىن تارتىپلا رەسىم سىزىشنى ئۆگىنىشكە كىرىشكەن. كېيىن يىقىلىپ چۈشۈپ 10 ئاي دوختۇرخانىدا يېتىپ چىقىپ رەسىم سىزىشنى يەنە يېڭىۋاشتىن ئۆگىنىش نىيىتىگە كېلىدۇ. ئۇ، بەدىنىدىكى نەرسە تۇتالىغىدەك بىردىن - بىر ئەزا بولغان چىشى بىلەن قەلەمنى چىشلەپ رەسىم سىزىشقا كىرىشىدۇ. بۇ جەرياندا كۈنىگە نەچچىلىگەن قەلەم سۇنۇپ كېتىدۇ، ئاغزى قەلەم سۇنۇقلىرىغا تولىدۇ. لېكىن ئۇ، مۇشۇنداق قىلىپ يۈرۈپ ئاخىرى چىش مىلىكلىرىنى كۈچلۈك قىلىپ چېنىقتۇرۇپ چىقىدۇ. ئۇ چاقچاق قىلىپ: "ئەگەر بەدىنىمدىكى پۈتۈن مۇسكۇللار، مۇشۇ چىش مىلىكلىرىمدەك تەرەققىي قىلغان بولسا ئىدى، بىرەر ئىمارەتنى ئورنىدىن يۆتكەشمۇ مەن ئۈچۈن ھېچگەپ ئەمەس ئىدى" دەيدۇ.

كېيىنچە، دادىسى ماركقا ئاتاپ بىر ئۇچىدا سولياۋدىن چىشلەيدىغان جايى بار، يەنە بىر ئۇچىغا قەلەم ئورنىتىشقا بولىدىغان 12 دىيوم ①ئۇزۇنلۇقتىكى ئىچى كاۋاك تاياقچىدىن بىرنى ياساپ بېرىدۇ. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن مارك ئەتىدىن - كەچكىچە ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ 11 يىل قېتىرقىنىپ ئۆگىنىدۇ. بۇ جەرياندا ئۇ، ئاددى تەسۋىر، ماي بوياق رەسىم قاتارلىقلارنى سىزىپ ئۆگىنىدۇ، سەنئەت نەزىرىيىسى ۋە رەسساملىق ماھارىتى ئۈستىدە تەتقىقات ئېلىپ بارىدۇ، شۇنداقلا

① دىيوم— ئېنگىلىز سۆزى.

يەنە ئۇقۇتقۇچىنىڭ ياردىمى بىلەن تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ دەرسلىرىنى ۋە ئالى مەكتەپنىڭ تۆۋەن يىللىقلىرىنىڭ دەرسلىرىنى ئۆگىنىپ چىقىدۇ.

دەسلەپ پىروفىسسور ژاننىڭ باشقا ئوقۇغۇچىلىرى ماركنى پەس كورىدۇ ۋە ئۇ مۇشۇ ئەلپازى بىلەن رەسىم سىزىشنى قانچىلىك ئۆگىنەلىسۇن دەپ قاراپ، ئۇنىڭ بىلەن چىقىشالمايدۇ. بىر كۈنى پىروفىسسور ژان پۈتۈن ئوقۇغۇچىلارنى قولىنى ئارقىسىغا قىلىپ، قەلەمنى ئاغزىدا چىشلەپ تۇرۇپ، بىر پارچىدىن رەسىم سىزىپ چىقىشقا بۇيرۇيدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئوقۇغۇچىلار ماركنىڭ رەسىم سىزىش جەريانىدىكى قىيىنچىلىقلىرىنى بىۋاستە چۈشىنىدۇ، ئىرادىسىگە قايىل بولىدۇ ۋە ئۇنىڭغا نىسبەتەن ئۇلاردا ھورمەت تۇيغۇسى پەيدا بولىدۇ. پىروفىسسور ژاننىڭ ئەستايىدىل يېتەكلىشى ئارقىسىدا مارك ئۆز تالانتىنى تولۇق جارى قىلدۇرىدۇ. ئۇزۇن ئوتمەي ئۇ تېز ئالغا بېسىپ، باشقا ساۋاقداشلىرىدىن خېلى ئۇزاپ كېتىدۇ. مۇشۇنىڭ ئۇچۈن ماركنىڭ قانچىلىك تەر ئاققۇزغانلىقىنى، قانچىلىك يۈرەك قېنىنى سەرپ قىلغانلىقىنى چۈشىنىش تەس ئەمەس، ئەلۋەتتە. پىروفىسسور ژان كىشىلەرگە مۇنداق دىگەن ئىدى: " مارك ئەزەلدىن ئۆزىنى بىچارە دەپ تونىمايدۇ. ھەر قانداق قىيىنچىلىق ئالدىدىمۇ قىلچە ھەسرەت چەكمەيدۇ، ئۇ مېنىڭ ئوقۇغۇچىم، لېكىن مەلۇم مەنىدىن ئېيتقاندا ئۇ يەنە مېنىڭ ئوقۇتقۇچىمدۇر."

پىروفىسسور ژان، ماركقا ئوخشاش بۇنداق ئۇلگە ھەر قانداق كىشىگە ئىلھام بەخش ئېتىدۇ دەپ ئويلاپ، ماركنىڭ ئىش - ئىزلىرى ھەققىدە بىر كىنو ئىشلەپ، كىشىلەرگە شەرت - شارائىت قانچە قىيىن بولسۇن، جۈرئەت ۋە ئىرادە بولسىلا موجىزىلەر ياراتقىلى، ھەر قانداق ئىشنى ۋۇجۇتقا چىقارغىلى بولىدىغانلىقىنى ئىزھار قىلىش نىيىتىگە كېلىدۇ. پىروفىسسور ژان كىنو ئىشلەش جەھەتتە ئىنتايىن نائۇستا ئىدى. لېكىن ئۇ: "مارك رەسىمنى ئەپلەشتۇرۇپ سىزالىغان ئىكەن، ئەلۋەتتە مەنمۇ كىنونى ئەپلەشتۇرۇپ ئىشلىيەلەيمەن" دەيدۇ.

كىنوغا ئېلىش جەريانىدا، رەسساملىق ساھەسىدىكى بەزى مەشھۇر ئەرباپلارمۇ ماركنىڭ تىرىشچانلىق ئارقىسىدا قولغا كەلتۇرگەن تالانتىنى كورۇپ، سان - فرانسىسكودا ئۇنىڭ رەسىملەر كورگەزمىسىنى ئاچىدۇ. رەسىملەر كورگەزمىسى ئىنتايىن زور مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشىدۇ، مارك چاقلىق ئورۇندۇقتا كورگەزمىگە كېلىپ، ئۆز ھاياتىدىكى ئەڭ زور بەختتىن بەھرىمان بولىدۇ. ئۇ: "مېنىڭ ئارزۇيۇم ئەمەلگە ئاشتى. لېكىن مېنىڭ ئۇژمە پىش، ئاغزىمغا چۈش دەپ ئولتۇرماقتىن باشقا ئامالىم يوق" دەيدۇ.

كىنو ئىشلىنىپ بولاي دىگەندە، بەختسىزلىك يۈز بېرىدۇ. مارك تاماق يەۋېتىپ، تاماق ئوپكىسىگە كېتىپ ۋاقتىدا داۋالانماي ۋاپات بولىدۇ. پىروفىسسور ژان ئۆز قايغۇسىنى بېسىپ يۈرۈپ، مارك. ھېيكىسىنىڭ بۇ ئاجايىپ كىنوسىنى ئىشلەپ تاماملايدۇ. ئۇ، بۇ ھەقتە: "مەن ماركنى كىنولاردا مەڭگۇ ياشاش ئىمكانىيىتىگە، خەلقنىڭ قەلبىدە مەڭگۈ قەدىرلىنىش ئىمكانىيىتىگە، تالانت ئۇرغۇپ تۇرغان ئەسەرلىرى بىلەن مەڭگۇ ياشاش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىمەن" دەيدۇ.

كېيىنچە بۇ كىنو سان - فرانسىسكودا ئوتكۇزۇلگەن كىنو بايرىمىدا ئالتۇن مىدال لائورىياتىغا ئەڭ شەرەپلىك ئوسكار مۇكاپاتىغا ئېرىشىدۇ. پىروفىسسور ژان قىزغىن چاۋاك سادالىرى ئىچىدە كوزلىرىگە ئىسسىق ياش ئالغان ھالدا، ئوسكار مۇكاپاتى ھەيكىلىنى ئىگىز كوتىرىپ تۇرۇپ: "مارك، شان - شەرەپ ساڭا مەنسۇپ!" دەپ توۋلايدۇ.

خەنزۇچىدىن: ئەنۋەر ئېزىز تەرجىمىسى

AltunOq

سەھنە ئىلھاملىرى

(سىكىل)

ئىبراھىم ئىزاق

بىناپىنىڭ شاتلىنىپ كۆڭلى ئېچىلغۇسى ئويۇن كۆرسە.
تەپەككۇر كۆكىدە چاقماق چېقىلغۇسى ئويۇن كۆرسە.
چۈشۈپ خىزمەت ۋە يا ئىشتىن ئاراملىق ئىزلىسە ھەركىم،
ھېرىش-چارچاشقا ئاراملىق تېپىلغۇسى ئويۇن كۆرسە.
بېرىپ روھىي ئوزۇق سەنئەت، ھەۋەسنى ئويغۇتار ھەيھات.
كى ئىلھام پىلتىسىگە ئوت يېقىلغۇسى ئويۇن كۆرسە.

سايرا بىر ئۆمۈر، ۋەتەن بۇلبۇلى[1]

كۆرسەت رۇخسارىڭ، خۇش كەل مەرھابا،
ياڭرات ناخشاڭنى، سەھنە كەڭتاشا،
تاپسۇن كۆڭۈللەر ناخشاڭدىن شىپا،
سايرا بىر ئۆمۈر، ۋەتەن بۇلبۇلى.

«زەپمۇ چىرايلىق كەلدى نەۋ باھار»،
ئوقى باھارغا مەدھىيە - ئەشئار،
دىلىڭدا ئارمان قالمىسۇن زىنھار،
سايرا بىر ئۆمۈر، ۋەتەن بۇلبۇلى.

ياڭرىتىپ بىر چاغ «ئازات زامان» نى،
مەھلىيا قىلدىڭ ئىشچى - دېخاننى،
ئېيتتىڭ «يار - سېنىڭ دەردىڭ يامان» نى،
سايرا بىر ئۆمۈر، ۋەتەن بۇلبۇلى.

ئىستىقبال پارلاق، كەڭ ئىجات يولى،
ئېچىلدى سەنئەت، مەرىپەت گۈلى،
خەلقىم ئابرۇيى، شەرەپ - غۇرۇرى،
سايرا بىر ئۆمۈر، ۋەتەن بۇلبۇلى.

دەۋرىمىز بەردى سايراشقا ئىمكان،
ساڭا تالىقتۇر گۈلزارلىق بوستان،
شائىر قەلبىگە سىلىپ ھاياجان،
سايرا بىر ئۆمۈر، ۋەتەن بۇلبۇلى.

---

[1] بۇ شېئىرنى ئاتاقلىق ناخشىچى پاشا ئىشانغا بېغىشلايمەن.

ئۇسۇلچى

باشىدا قاما، كوينىگى شەلپەر،
قۇرغۇيدەك ئەگىپ، سىلكىنىپ پەي - پەر،
خۇلقىسى بەلەن، سىياقى پەيكەر،
تاماشابىنغا دىلدار ئۇسۇلچى.

ئەۋرىشىم بەدەن تالدەك تولغۇنار،
ئايلانسا كوينەك دولقۇنلار ياسار،
گاھى قولىدا كوكسىنى باسار،
زىننەتى توزدەك رەڭدار ئۇسۇلچى.

ئەسلىتەر ھوسنى بىر دەستە گۈلنى،
ھەسرەتتە قويار چىچى سۇمبۇلنى،
ئوينىتسا بارماق، بىغىشىنى - قولنى،
ئىقىلنى ھەيران قىلار ئۇسۇلچى.

ھەركىتى رەتلىك، قەدىمى چاققان،
توسۇپ ئالقاننى گاھ قىيا باققان،
تۇتۇپ پېشىنى يورغۇلاپ ماڭغان،
رەقىس بابىدا داڭدار ئۇسۇلچى.

كۈلكىسى نازى ئەينەن قىياپەت،
كورسىتىپ سەھنە ئۇزرە ماھارەت،
دەستە چىنىگە بېرىپ كاپالەت،
باشىدا قويۇپ ئوينار ئۇسۇلچى.

ئورلە يەنە سەنئەتچىلەر

مەتقۇربان ئىسمائىل

دەۋرىم باھارى نۇرىدا،
سەنئەت گۈلى چاچتى پۇراق.
خۇشبۇي ھاۋادىن زوقلۇنۇپ،
ئەركىن نەپەس ئالدى دىماق.

كومپارتىيىنىڭ شەنىگە،
يېڭى ھايات گۈلشەنىگە.
بۇلبۇللار خۇشخۇي سايرىشىپ،
توكتى دىلىدىن كۈي - قوشاق.

ئورلە يەنە سەنئەتچىلەر،
تاڭدا ئېچىلغان غۇنچىلار،
تەھسىن ئوقۇپ شات خەلقىمىز،
قۇتلاپ سېنى ئاچتى قۇچاق.

بەزەن قولىغا تەخسىنى ئالسا،
تەخسىگە تەڭكەش چوكىنى ئۇرسا،
تەلەپ ياڭرايدۇ تازىم قىپ يانسا،
ئالقىش سۆيىدە ئاقار ئۇسۇلچى.

تاشۋاي

مۇزىكا سەنئىتى ئىچرە يىگانە پىشۋا تاشۋاي،
يۈرەكنى تىترىتەر مۇڭى چېلىنسا خۇش ناۋا تاشۋاي.

راۋاپىنىڭ تارىغا زەخمەك ئۇرۇلسا ئويغۇتار دىلنى،
جىمى ساز ئەۋجىگە ئورلەپ جاراڭلايدۇ راسا تاشۋاي.

ئەزەلدىن سازغا چىن خۇشتار غۇرۇرلۇق بىر يىگىت ئەردىم،
يۈرەكنى ئەزدى، مۇڭلاندىم، كوڭۇلگە دىلرابا تاشۋاي.

شۇبۇ مۇزىكا تاشۋاينىڭ جاپاكەش ئومرىگە سىمۋول،
غېرىپ، سەرسانە سازەندە، كۈنى — بەختى قارا تاشۋاي.

ئەگەر كىم ئاڭلىسا جاندىن سويۈپ زېھنى بىلەن سەندەك،
كوڭۇل ئىكرانىدا پەيدا قىلۇر ئەكسى سادا تاشۋاي.

ئىجاتنىڭ ھورمىتى چەكسىز، ئىجاتكار ئولمىگەي ئەسلا،
يۈرەكلەرگە بېغىشلاپ زوق، يەنە مەڭگۇ ياشا تاشۋاي.

كېلىننى كۇتۇۋېلىش

(يولداش يۇسۇپجان سىزغان شۇ ناملىق ماي بوياق رەسىمنى كورگەندىن كېيىن)

ھەبىبۇللا ئوسمان

قىز كوچۇرۇپ خوشال - خورام كەلدى تويچىلار،
ئىشچان يىگىت ئولتۇراقلىق يېڭى مەلىگە.

قىز، جۇۋان ھەم قېرىلار تەڭ قىلدى تەنتەنە،
مول ھوسۇللۇق كۈزدە كەلگەن بۇ قوش غەلىبىگە.

ياڭرىغاندا داپ - دۇمباقلار، ناخشا - ئۇسسۇللار،
چاڭ كەلتۈردى بوستانلىقنى شاتلىق ساداسى.
زەپمۇ گۈزەل ئاۋات يېزا ھوسنىدە چاقنار،
كەچكى شەپەق نۇرلىرىنىڭ ئالتۇن جۇلاسى.

چوغلۇق شەپەر چىقىپ توسقان ئاغامچا تارتىپ،
زوققا چومگەن نۇرلۇق گۇڭشې ئوغۇل - قىزلىرى.
دۈيلەر ئارا تېرەك بوستان تۇتاش يوللارغا
نەقىش چەككەن ئات - ئۇلاقنىڭ تۇياق ئىزلىرى.

ئەنە، قاراڭ ئات كەينىگە مىنگەشكەن كېلىن،
تىكىلمەكتە مىڭلىغان كوز قۇتلۇقلاپ خوشال.
بۇندا ھەركۈن ھايات قايناق، تۇرمۇش قەن - ناۋات،
باھار كېلىپ، مەڭگۈلۈككە يوقالغاچ توقال!

چالۋۇرمەمسەن

ئۈمەك باشلىغى، ئوركېستىر ئۈمىكى مۇزىكا ئورۇنلاۋاتقاندا نوۋەت بويىچە دەم ئېلىۋاتقان راۋاپچىغا قاراپ:

نىمە قاراپ ئولتۇرىسەن، چالمامسەن، — دەپ ۋاقىرىۋىدى، راۋاپچى:

— يوغۇسۇ، ماڭا ھازىر 20 تاكت دەم ئېلىش، — دەپ جاۋاپ بەردى.

— تاكت - پاكت بىلەن كارىڭ نىمە، چالۋۇرمەمسەن، — دىدى ئۇ تېخىمۇ ئەسەبىلىشىپ.

دەمەلدىم

ناخشىچى قىز بىر ئۇسمۇرنىڭ يىقىلىپ كەتكىنىنى كورسىمۇ، كورمەسكە سېلىپ كېتىۋېرىپتۇ. بالا بېشىنى كوتىرىپ:

— ھەدە، تۇنۇگۇن لېـي فېڭ ناخشىسىنى ھەجەپ ياخشى ئېيتقان ئىدىڭىزغۇ،...

— ھە، ئېيتسام نىمە بوپتۇ!؟ مېنىڭ لېي فېڭ ناخشىسىنى ئېيتقانلىقىم — مەنمۇ شۇنداق قىلىمەن دىگەنلىكىم ئەمەس، — دىدى.

ئايشەم توختى

تەنبۇر ھەققىدە غەزەل

ئابدۇللا ساۋۇت

ئەگەر قىلساڭ مۇقام ئىچرە مۇقامنى ئىپتىدا تەمبۇر،
يۈرەكنى تىترىتەرسەنكى بىرىپ ياڭراق سادا تەمبۇر.

مۇقام داستانلىرى ئىزھار ئېتىلسە رىشتە تارىڭدىن،
كېلەر لۇتپى، فارابىدىن، قىدىرىدىن خۇش نىدا تەمبۇر.

مۇجەسسەم بىر ئۇلۇغلۇق بار سېنىڭ كاسايۇ — دەستەڭدە،
ئۇزۇن تارىڭ ياسالغاندۇر "نەفىس"①نىڭ زۇلپىدا، تەمبۇر.

مۇشاۋرەك، پەنجىگاھ سوزلەر ئاجايىپ قىسسە تارىڭدىن،
ئۇنىڭ مەرغۇللىرى قىلغاي بىمارغا جان ئاتا، تەمبۇر.

ناۋايىمۇ چېلىپ ئوتتى توكۇپ پەريادىنى كۆيدە،
كېچە - كۈندۈز ناۋا ئەيلەپ ئىجات قىلدى «ناۋا» تەمبۇر.

تاقاپ ناخۇلنى سازەندە كۈمۈش تارىڭنى چەككەندە،
قونار دەستەڭگە بۇلبۇللار كويۇپ گۈل ئىشقىدا، تەمبۇر.

مۇقام ئەۋجىدە جەۋلانىڭ سامانى ئەيلىسە ھەيران،
سېنى تىڭشايدۇ زوقمەنلەر، غەنى، شاھ ھەم گەدا، تەمبۇر.

راۋاپ، دۇتار، ساتار زىلۋا بويۇڭغا بىقارار - ئاشىق،
جىمى ساز ئەھلى مۇشتاقدۇر، شۇڭا ھەم مۇقتىدا، تەمبۇر.

بايان قىلساڭ بايات، ئوزھال، سىگاھ بىرلە گۈزەل راكتىن،
مۇقام ئاشىقلىرى ھەردەم قىلۇر مىڭ ئىقتىدا، تەمبۇر.

مۇغەننىلەر قولى بىرلە كۈلۈپ يەتكىن كامالەتكە،
قولۇم ئەھلى ساڭا ئەيلەر ھاياتىمنى پىدا تەمبۇر.

---

① نەفىس

AltunOq

گۈزەل تۇرپان

(يالغۇز كىشىلىك ناخشا)

سۆزى: مەھەممەت ئاتاقىلىچى

مۇزىكىسى: ئەمەتجان ئىساق

D = 1 $\frac{2}{4}$

(تېز تېمپىدا ئېيتىلسۇن)

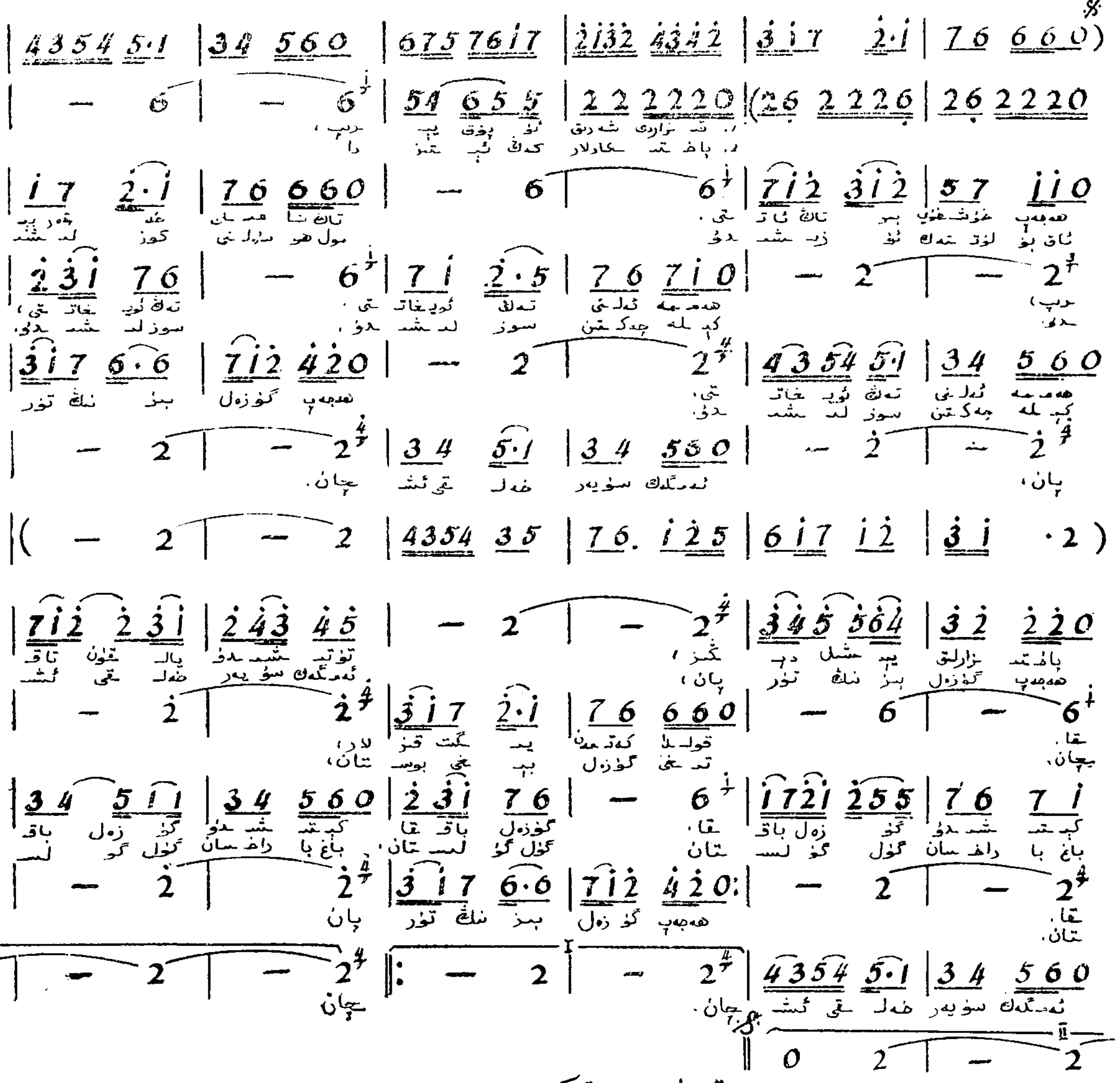

تولۇق تېكىستى

قىزاردى شەرق ئۇپۇق يىرىپ،
ھەممە خوشخۇي بىر تاڭ ئاتتى.
تاڭ شامىلى خەۋەر بېرىپ،
ھەممە ئەلنى تەڭ ئويغاتتى.

پاختىزار پىشىپ دېڭىز،
تۇتىشىدۇ يالقۇن تاغقا.
قولدا كەتمەن يىگىت-قىزلار،
كېتىشىدۇ گۈزەل باغقا.

پاختىكارلارنىڭ ئېتىزىدا،
ئاق بولۇتتەك ئۈزۈشىدۇ.
مول-ھوسۇلنى كۆزلىشىدۇ،
كېلەچەكتىن سۆزلىشىدۇ.

ھەجەپ گۈزەل بىزنىڭ تۇرپان،
ئەمگەك سۆيەر خەلقى ئىشچان.
تېخى گۈزەل بېغى بوستان،
باغ-باراقسان گۈل-گۈلىستان.

دۇتتارىم

C=1 2/4

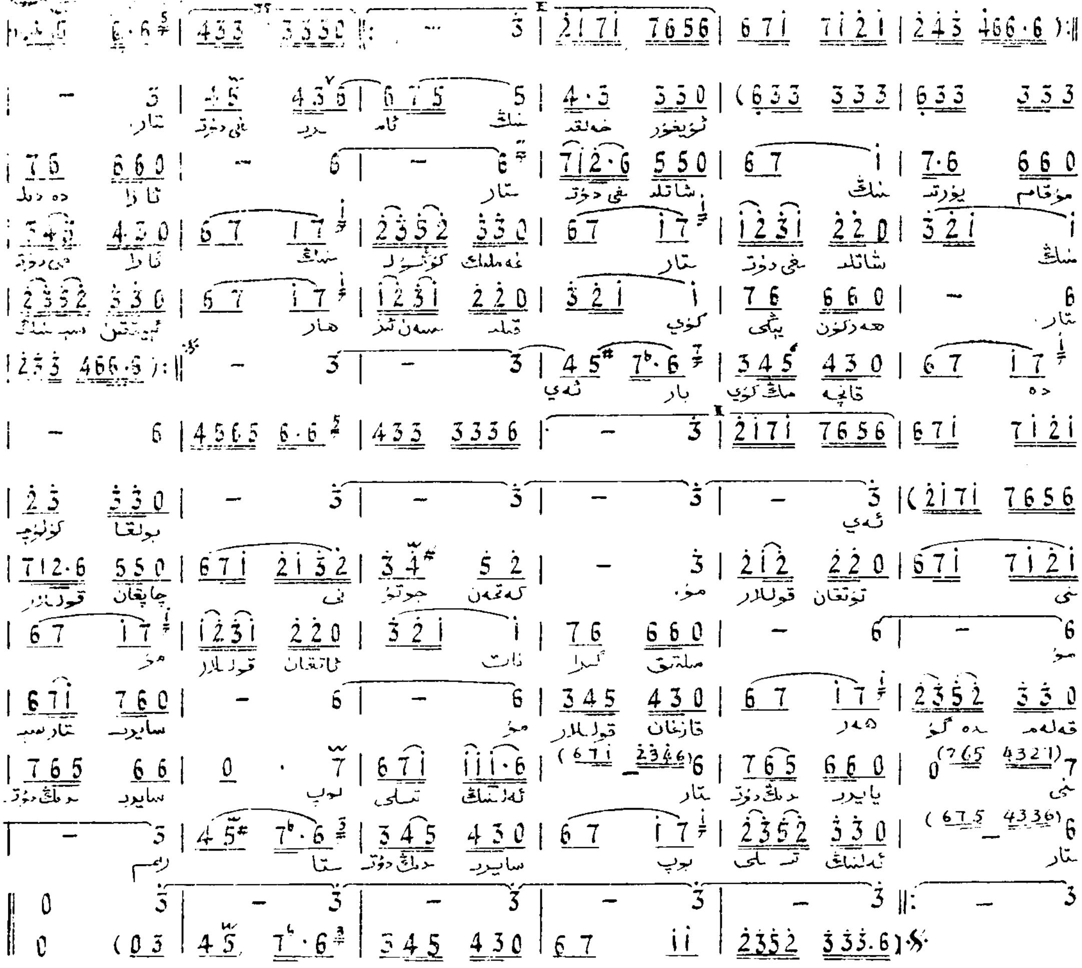

تولۇق تېكستى

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئامرىغى دۇتتار،
مۇقام يۇرتىنىڭ بايرىغى دۇتتار،
ئازادە دىلىنىڭ شاتلىغى دۇتتار،
غەملەرنى كۆڭۈلدىن ئاراچى دۇتتار،
ھەر كۈن يېڭى كۈي قىلسەن ئىزھار،
ئېيتقىن سېنىڭ قانچە ناخشاڭ كۈيىڭ بار.

بولقا كۈلۈچىنى تۇتقان قوللارمىز،
كەتمەن، جوتۇنى چاپقان قوللارمىز،
مىلتىق-گىراناتنى ئاتقان قوللارمىز،
قەلەمدە گۆھەر قازغان قوللارمىز،
سايرا تارىڭنى يايرىتىپ دۇتتار،
ئەلنىڭ تىلى بوپ سايرىغىن دۇتتار.

قىز-يىگىتلەرنىڭ رىشتە تارىڭ،
شاتلىقتا غەمگە ئۇشۇماس ساۋايىڭ،
مەھەللىدىكى بۇلبۇلنى سازىڭ،
شوخچان ناخشا بولسۇن ھەر ساماڭ شاناڭ،
ناخشا قايىنغان بولاقسەن دۇتتار،
دىلنى يورۇتقان چىراقسەن دۇتتار.

ۋەتەن بېغىدا

(مۇزىكا)

ئەبەيدۇللا تۇردى

1 = F $\frac{4}{4}$

يۇرتۇم باھارى

(يالغۇزكىشلىك ناخشا)

سۆزى: تۇرغان شاۋۇدۇنىڭكى
مۇزىكىسى: ئابلىز رەھمىنىڭ

G=1 $\frac{2}{4}$

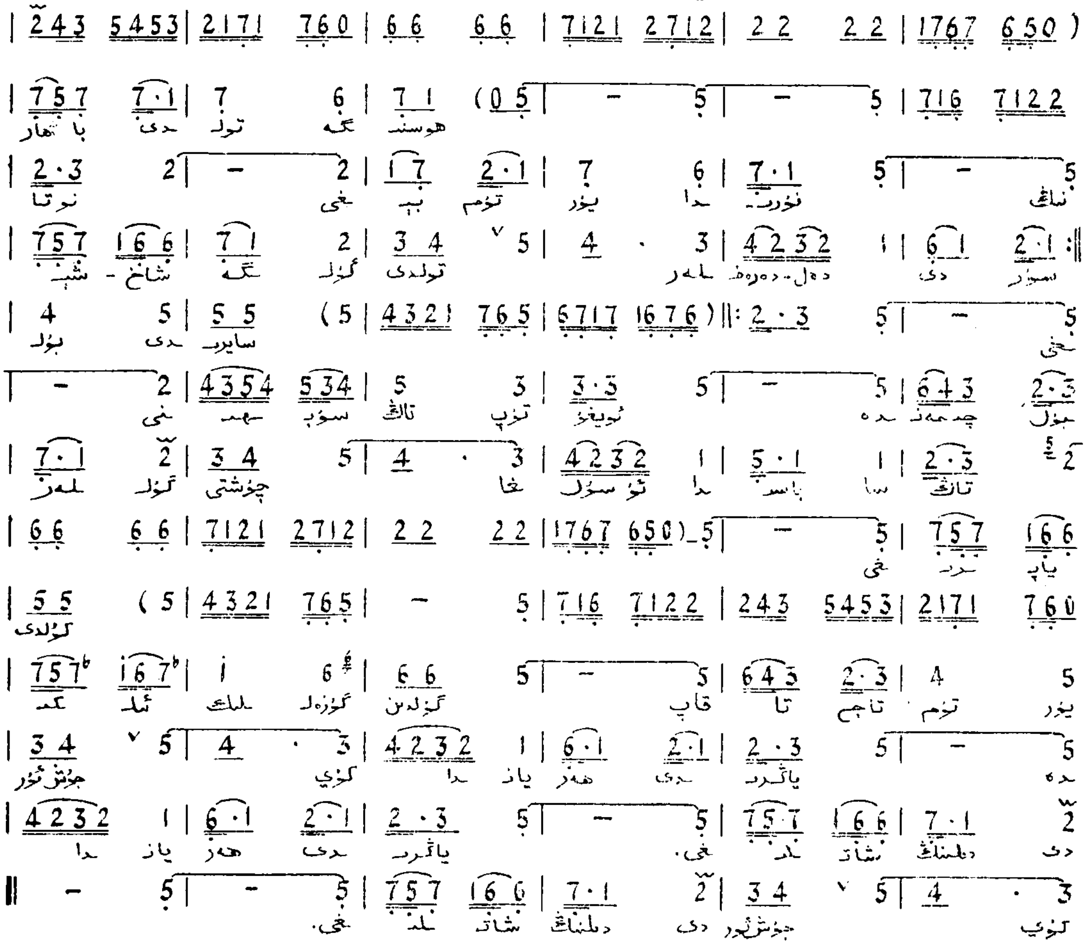

تولۇق تېكستى

ھۆسنىگە تولدى باھارنىڭ نۇرىدا يۇرتۇم بېغى.
نەقا سۇردى دەل- دەرەخلەر تولدى گۈلگە شاخ-شېخى.
سايرىدى بۇلبۇل چىمەندە ئويغۇتۇپ تاڭ سۈبھىنى،
تاڭ ساباسىدا ئۇسۇلغا چۈشتى گۈللەر ياپرىقى.
كۈلدى يۇرتۇم تاج تاقاپ گۈلدىن گۈزەللىك ئالكىدە،
ياشىردى ھەم، يانداكى جۇش ئۇردى دىلنىڭ شاتلىقى.

ژورنىلىمىزنىڭ تەھرىر ھەيئىتى

مەسئۇل مۇھەررىر: سەيپۇل يۇسۇپ

مۇئاۋىن مەسئۇل مۇھەررىرلەر: مەھەممەت رەھىم
تاش مامۇت

تەھرىر ھەيئەتلىرى

ياسىن خۇدابەردى، قۇرمان غەلى، سەيپۇل يۇسۇپ، قەمبەرخان، مەمەت تاتلىق، سىراجىدىن زۇپەر، ھۇسەنجان جامى، غازى ئەمەت، ئىمىن گايىت، مەھەممەت رەھىم، تاش مامۇت.

ژورنىلىمىزنىڭ 5 ـ سانىغا تۈزىتىش

بەت	يۇقۇرىدىن	تۆۋەندىن	بېسىلغىنى	توغرىسى
46-	8- قۇر	—	پىرما	پىرىسما.
46-	13-	—	كامانچىلىق چالغۇ ئەسۋاپلىرى	ئۇرغۇلۇق چالغۇ ئەسۋاپلىرى
49-	13-	—	ئەبۇ نەسىر فاراسىنىڭ	ئەبۇ نەسىر فارابىنىڭ
49-	15-	—	ئۇدۇقا	ئۇدقا
51-	—	2 - قۇر	ھىران.	ھىرات
52-	15-	—	چەك	چەڭ
54-	—	10-	ئوخشىمىسىمۇ	ئوخشىسىمۇ
109-	—	8-	سىكىسپىر.	شېكىسپىر
120	8-	—	كوزاكوۋ	كورساكوۋ

شىنجاڭ سەنئىتى XINJIANG ART (قوش ئايلىق ژورنال)

«شىنجاڭ سەنئىتى» تەھرىر بولۇمى تۈزدى. (ئۈرۈمچى دېموكراتىيە يولى 32 - قورو) شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى. ئۈرۈمچى شەھەرلىك باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى. رەڭلىك رەسىملەر تيەنجىن شەھەرلىك خەلق باسما زاۋۇتىدا سىنىكىغا ئېلىندى. ئۈرۈمچى پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلىدۇ. مەملىكەت بويىچە ھەممە جايلاردىكى پوچتا ئىدارىلىرى مۇشتىرى قوبۇل قىلىدۇ ۋە پارچە ساتىدۇ.
جۇڭگو نەشرىياتى تاشقى سودا باش شىركىتى تەرىپىدىن چەتئەللەرگە تارقىتىلىدۇ. (بېيجىڭ 614 - نومۇرلۇق خەت ساندۇغى) تاق ئايلارنىڭ 15 - كۈنى نەشردىن چىقىدۇ.
ژورنال نومۇرى: 7 — 58 تىزىم نومۇرى: 032 پارچە باھاسى 0.50 يۈەن.

新疆艺术（双月刊） XINJIANG ART

编 辑：《新疆艺术》编辑部（乌鲁木齐市民主路32号） 出 版：新疆人民出版社 印 刷：乌鲁木齐市印刷厂
国内总发行：乌鲁木齐市邮局 每单月15日出版全国各地邮局（所）订阅、零售、代销
国外总发行：中国出版对外贸易总公司（北京614信箱） 彩 页 制 版：天津市人民印刷厂 新疆期刊登记号 032

本刊代号：58—7 定价：0.50元

پارتىيە 12 - قۇرۇلتىيىنىڭ غەلىبىلىك چاقىرىلغانلىقىغا قىزغىن تەنتەنە قىلىنماقتا

ئۈرۈمچى قىسىملىرى ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكى «پارتىيە 12 - قۇرۇلتىيىنىڭ غەلىبىلىك چاقىرىلغانلىقىنى قىزغىن تەبرىكلەيمىز» ناملىق ئومۇمخورنى ئورۇنلىماقتا. ◄

ئۈرۈمچى قىسىملىرى ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكى «سۇتاۋۇك چاي ئۇسسۇلى» نى ئورۇنلىماقتا. ▼

شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكى ئورۇنلىغان يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل «يىپەك يولىدىكى تاڭ شەپىقى». ◄

ئۈرۈمچى شەھەرلىك سەنئەت ئۆمىكى ئورۇنلىغان يالغۇز كىشىلىك ناخشا «داھىيمىز ماۋزېدۇڭ». ◄

مەملىكەتلىك ئەلنەغمە كۆرىكىدە تاللانغان نومۇرلارنى سەييارە ئويناپ كۆرسىتىش ئۆمىكى «ئۇچرەتتە تۇرۇش» ناملىق شولېباۋ نومۇرىنى ئورۇنلىماقتا. ▼

يۇقۇرىدىكى سۈرەتلەرنى چيۇ لىن تارتقان

شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكى ئورۇنلىغان ئۆزبېكچە يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل «دەۋر غۇنچىسى». ◄

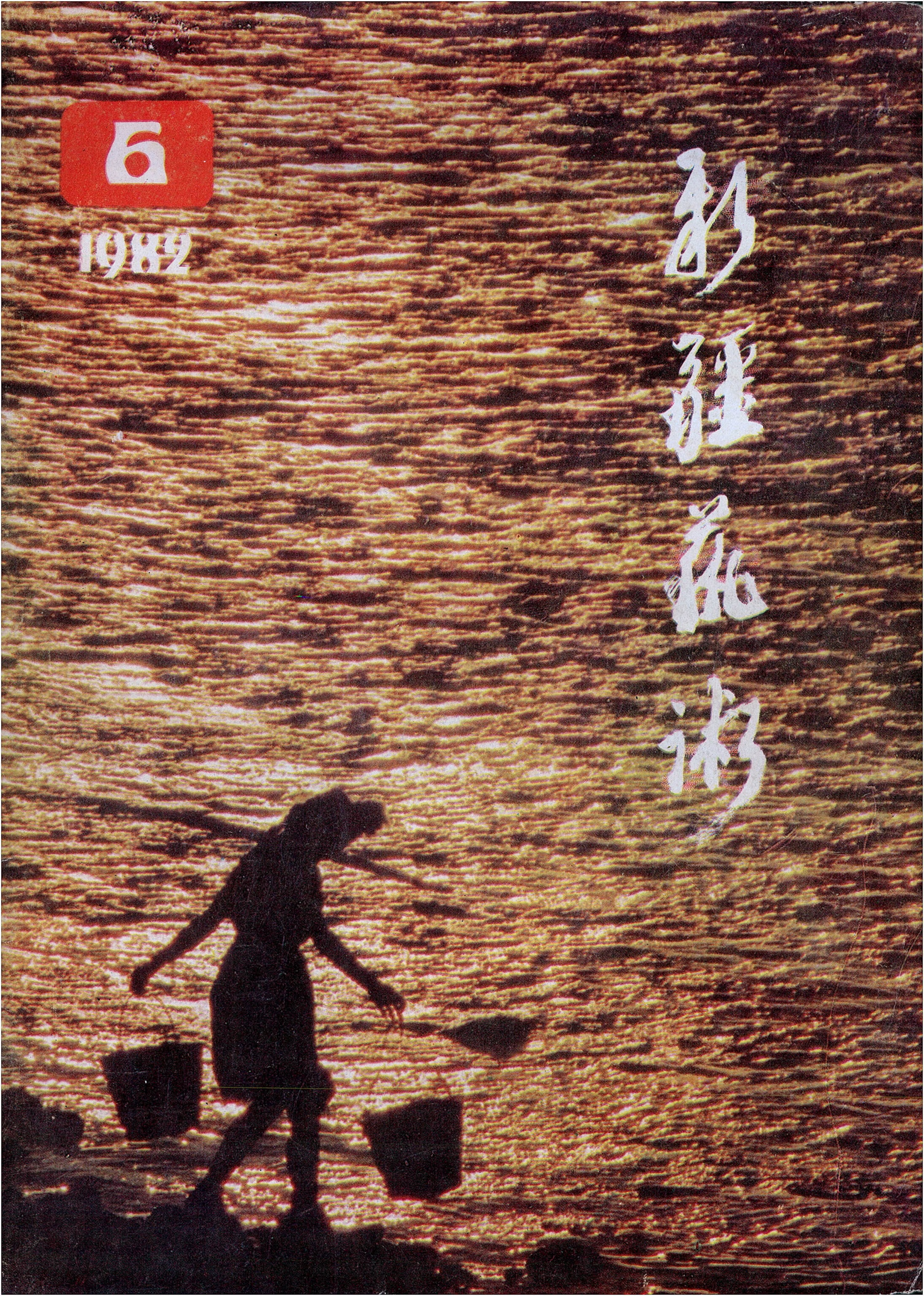
6
1982
新疆藝術